T.C.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

TELEVİZYON DİZİLERİNDE TÜRKÇENİN KULLANIMI

UZMANLIK TEZİ

Mustafa AKŞEHİRLİOĞLU

ANKARA
HAZİRAN/2021

T.C.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

TELEVİZYON DİZİLERİNDE TÜRKÇENİN KULLANIMI

UZMANLIK TEZİ

Mustafa AKŞEHİRLİOĞLU

DANIŞMAN
Üst Kurul Uzmanı
Faruk ASİL

ANKARA
HAZİRAN/2021

RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU BAŞKANLIĞINA

Bu çalışma, Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	İmza
Başkan	:	
Üye	:	
Üye	:	
Üye	:	
Üye	:	

ONAY

…/…/2021

Ebubekir ŞAHİN

Üst Kurul Başkanı

TEZ TESLİM TUTANAĞI VE DOĞRULUK BEYANI

Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda görev yapan Üst Kurul Uzman Yardımcısı olarak, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Tez Hazırlama Yönergesi'ne uygun şekilde hazırlamış olduğum uzmanlık tezi ilişikte sunulmuştur.

Bu uzmanlık tezindeki bütün bilgileri akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplayıp sunduğumu; ayrıca, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

… /…/ 2021

Mustafa AKŞEHİRLİOĞLU
Üst Kurul Uzman Yardımcısı

Uzmanlık Tezinin Adı: Televizyon Dizilerinde Türkçenin Kullanımı

EK:
1- Tez (6 Adet)
2- CD (1 Adet)

Tezi Teslim Alan
Daire Başkanı
... /…/ 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I

KISALTMALAR IV

TABLO VE ŞEKİLLER V

GİRİŞ 1

Sorun 2

Amaç ve Önem 2

Kapsam ve Sınırlılıklar 3

Yöntem ve Veri Toplama Tekniği 4

Varsayımlar 4

BİRİNCİ BÖLÜM 5

DİLE YÖNELİK KAVRAMSAL BİR BAKIŞ VE TÜRK DİLİ 5

1.1.DİLE YÖNELİK TEORİK BİR BAKIŞ 5

1.1.1.Dil Nedir? 5

1.1.2.Dil-Düşünce İlişkisi 10

1.1.3.Dil-Kültür Bağlantısı 12

1.1.4.Millî Bir Değer Olarak Türkçe 17

1.1.5.Dil Bilinci 21

1.2.TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ 28

1.3.TÜRKÇENİN TARİHİ 33

1.3.1.Eski Türkçe Devri 35

1.3.2.Orta Türkçe Dönemi 39

1.3.3.Yeni Türkçe Devri 39

1.3.4.Modern Türkçe Devri 40

1.3.5.Oğuz Türkçesinin Tarihi 41

1.4.TÜRKÇENİN GÜNCEL SORUNLARI 45

1.4.1.İmla Hataları ve Söyleyiş Bozuklukları 45
1.4.2.Günlük Hayatta Kullanılan Kelime Dağarcığının Sınırlı Olması 46
1.4.3.Dilin Argo, Kaba ve Düzeysiz Kullanımı 48
1.4.4.Bilim Dili Olarak Türkçe 50
1.4.5.Durağan Olmayan Bir Yapı: Dil 54
1.4.5.1.Diller Arası Etkileşim 54
1.4.5.2.Türkçe Üzerindeki Yabancı Dil Baskısı 57

İKİNCİ BÖLÜM 62

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI, ETKİ ARAŞTIRMALARI VE YERLİ DİZİ SEKTÖRÜ 62

2.1.KİTLE İLETİŞİM OLGUSU VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI 63

2.2.MEDYA ETKİ ARAŞTIRMALARI 69

2.2.1.İlk Dönem Araştırmaları 71
2.2.1.1.Güçlü Etkiler Dönemi 71
2.2.1.2.Sınırlı Etkiler Dönemi 72
2.2.1.3.Güçlü Etkilere Dönüş 74
2.2.2.Diğer Yaklaşımlar 75
2.2.2.1.Sosyalizasyon Teorisi 75
2.2.2.2.Suskunluk Sarmalı Teorisi 77
2.2.2.3.Kullanımlar ve Doyumlar Teorisi 79
2.2.2.4.Kültürel Göstergeler ve Ekme Teorisi 81
2.2.2.5.Gündem Oluşturma Teorisi 83

2.3.TÜRKİYE'DE TELEVİZYON İZLEME EĞİLİMLERİ 85

2.4.YERLİ DİZİ SEKTÖRÜ 89

2.4.1.Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 89
2.4.2.Yurt Dışı Pazarında Türk Dizileri 94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 98

TÜRK DİLİNİN DİZİLERDE KULLANIMI 98

3.1.DİZİLERDE KULLANILAN DİLİN ÖNEMİ 98

3.2.DİZİLERDE TÜRKÇE KULLANIMINA YÖNELİK SORUNLAR ____ 106
3.2.1.Anlatım Bozuklukları ____ 107
3.2.1.1.Anlamsal Bozukluklar ____ 108
3.2.1.1.1.Gereksiz Sözcük Kullanımı ____ 108
3.2.1.1.2.Sözcüğün Yanlış Kullanımı ____ 109
3.2.1.1.3.Kelimenin Yanlış Yerde Kullanımı ____ 110
3.2.1.1.4.Deyim, Atasözü ya da Kalıplaşmış İfadelerin Kullanımı ____ 111
3.2.1.2.Yapısal Bozukluklar ____ 112
3.2.1.2.1.Çatı Uyumsuzluğu ____ 112
3.2.1.2.2.Yardımcı Eylem Kaynaklı Sorunlar ____ 113
3.2.1.2.3.Tamlama ve Kelime Grubu Yanlışları ____ 114
3.2.1.2.4.Öge Eksikliği ____ 115
3.2.1.2.5.Ek Kullanımı ____ 115
3.2.2.Dilin Düzeysiz Kullanımı ____ 118
3.2.3.Türkçenin Argo ve Kaba Kullanımı ____ 123
3.2.4.Yabancı Sözcük Kullanımı ____ 138
3.3.RTÜK'ÜN TÜRKÇENİN DOĞRU VE GÜZEL KULLANIMINA YÖNELİK FAALİYETLERİ ____ 151
3.3.1.Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi ____ 153
3.3.2.Sözlük Çalışmaları ____ 156
3.3.3.Türk Dilinin Kullanımına Dair Uygulanan Müeyyideler ____ 158
SONUÇ ve ÖNERİLER ____ 160
Sonuç ____ 160
Öneriler ____ 166
KAYNAKÇA ____ 170
ELEKTRONİK KAYNAKLAR ____ 182
ÖZET ____ 184
ABSTRACT ____ 185
ÖZGEÇMİŞ ____ 186

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m	Adı Geçen Makale
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
EDHO	Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz
Ed.	Editör
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRT	Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu
YEE	Yunus Emre Enstitüsü
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

TABLO VE ŞEKİLLER

Tablo 1.1 Nicholas Poppe'nin Altay Dil Birliği Şeması……..…..32

Tablo 2.1 Televizyon Aracılığıyla Yapılan Kitle İletişim Yayınına Dair Şema…...…..70

Tablo 2.2 Televizyona Sahip Hane Sayısına Gösteren Grafik……...86

Tablo 2.3 Televizyon İzleme Sürelerine Dair Grafik…….....88

Tablo 3.1 Televizyonlarda Türkçenin İyi Kullanılmasının Önemine Dair Grafik…...102

Tablo 3.2 Dizilerde Belirlenen Ulan İfadesinin Kullanımına İlişkin Grafik……127

GİRİŞ

Millî ve manevi bütünlüğümüzü sağlayan asli unsur olan Türkçe, günümüzde dünyada en çok konuşur sayısına sahip dillerden birisidir. Türk dili aynı zamanda binlerce yıllık geçmişiyle dünyada var olmaya devam eden en eski birkaç dilden birisidir. Buna karşın Türkçe bugün bazı problemlerle karşı karşıyadır. Bu sorunların temelinde toplumsal dil bilincinin yeterli düzeyde olmamasının bulunduğu söylenebilir. Millî bir görev olan Türk dilini korumak ve geliştirmek noktalarında gereken hassasiyetin gösterilmediği alanlardan birisi de kitle iletişim araçlarıdır. Bu durumdan yola çıkılarak tez çalışmasının konusu "Televizyon Dizilerinde Türkçenin Kullanımı" şeklinde belirlenmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde dil kavramı, dilin düşünce ve kültürle olan ilişkisi üzerinde durulmuş, Türkçenin önemini ve değerini göstermesi bakımından hem Türk dilinin tarihine hem de bugünkü durumuna değinilmiştir. Birinci bölümde son olarak Türkçenin günümüzde yaşadığı sorunlara dikkat çekilmiştir. Tezin ikinci bölümünde kitle iletişim olgusundan ve gelişiminden söz edilmiş, kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen kuramlar ele alınmıştır. Ayrıca burada çalışmamızın asıl konusu olan yerli dizilerin ortaya çıkışı ve gelişimi değerlendirilmiş, yerli dizi sektörü ile televizyonun Türkiye'deki gelişimi arasındaki bağlantının altı çizilmiştir. Çalışmanın son bölümünde televizyon dizilerinde kullanılan dilin önemi anlatılmaya çalışılmış, daha sonra da incelenen dizilerden tespit edilen hatalı kullanımlar farklı kategorilere ayrılmış ve analiz edilmiştir. Üçüncü bölümün son alt başlığı ise Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun Türkçenin televizyonlardaki kullanımına yönelik faaliyetlerine ayrılmıştır. Tezin sonunda ise ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Sorun

Kitle iletişim araçlarının toplumu çeşitli yönlerden etkileme gücüne sahip olduğu bilinmektedir. Bu yönlerden birisi de Türkçenin kullanımıdır. Toplumu etkileme gücüne karşın, bir kitle iletişim aracı olan televizyonda yer verilen dil incelendiğinde, Türkçenin doğru ve güzel kullanıldığını söylemek mümkün görünmemektedir. Görsel-işitsel medya Türkçenin günümüzde yaşadığı sorunların bazılarının ortaya çıkmasına neden olmakta, bazı problemlerin ise hızlı bir şekilde yaygınlık kazanarak benimsenmesine yol açmaktadır. Türk kültürünü ve millî kimliğimizi korumanın en temel gerekliliklerinden birisinin Türkçeye gereken hassasiyeti göstermek olduğu dikkate alındığında, kitle iletişim araçlarında dil kullanımına yönelik gerekli hassasiyetin gösterilmemesinin ne kadar ciddi bir sorun olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı millî kültürün yapı taşlarından olan Türk dilinin güncel televizyon dizilerindeki durumunu inceleyerek, yanlış kullanımların ve dile zarar verebilecek yabancı unsurların saptamasını yapmaktır. Elde edilen veriler üzerine yapılacak analizler ve değerlendirmelerle, dil bilincinin gelişimine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Yapılan çalışmada televizyon dizilerinde dilin hatalı kullanımları tespit edilerek farkındalık oluşturulmak istenmektedir. Böylece yanlış dil kullanımının tekrarlanmaması, dilin, doğru ve güzel kullanımının yaygınlaşması, onu yozlaştıracak yaklaşımlardan uzak durulması, kısacası dil bilincinin arttırılması hususlarına katkıda bulunulması temenni edilmektedir.

Türk milletinin bütünlüğünü oluşturan temel unsur olan Türkçenin korunması ve geliştirilmesi öncelikli hedef olmalıdır. Günümüzde geniş kitleleri etkileme gücüne sahip televizyon dizilerinde kullanılan dil, topluma hızla sirayet etmektedir. Millet olma bilincinin oluşmasında ve geleceğe aktarılmasında rol oynayan asli unsur dildir. Dil ise ancak kendisine sahip çıkılmasıyla korunup gelişebilir. Tahribatlar karşısında gerekli desteği ve hassasiyeti görmeyen dil yozlaşma tehdidi yaşayacaktır. Dolayısıyla

diziler üzerinden dilde kirliliğe, bozulmaya veya yozlaşmaya yol açabilecek kullanımların tespit edilmesi, bunların yinelenmemesine katkı sağlayacağı ve dil konusunda farkındalık oluşturacağı için önem arz etmektedir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada televizyonda kullanılan dilin inceleneceği program türü, diziler olarak belirlenmiştir. Dizilerin seçilmesinde Türkiye'de haberlerle birlikte en çok izlenen program türü olması etkili olmuştur. Ayrıca haber programlarının canlı yayınlandığı dikkate alınarak, canlı yayın yapılmayan, dolayısıyla dil yanlışlarının daha rahat şekilde giderilme imkânı bulunan televizyon dizileri tercih edilmiştir. Dizilerin yalnız televizyonda yayımlananlarla sınırlandırılmasının gerekçesi ise televizyonun hâlen yeni medya araçlarından daha geniş bir kitleye hitap ediyor olmasıdır. Ayrıca televizyon dizilerinin eş zamanlı olarak veya daha sonraki dönemde yeni medya platformlarından da izlenebiliyor olması, televizyon dizi örnekleminin daha kapsayıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda zengin veriler elde edilerek daha derin analizler yapmak ve kapsayıcı sonuçlara ulaşmak için tezin kapsamı mümkün olduğunca geniş tutulmaya çalışılmıştır. Bu düşüncenin bir sonucu olarak yayın içeriğinde televizyon dizilerine yer veren ana akım kanalların tamamından dizi örnekleri seçilmiştir. Çalışma sürecinde ana akım kanallarda ekrana getirilen 32 farklı diziden toplam 173 bölüm izlenmiştir. İzlenen bölümlerin toplam süresi yaklaşık 410 saattir.

Bilimsel bir çalışmanın en temel gerekliliklerinden birisi de sınırlarının belirli olmasıdır. Bu çalışmada incelenecek dizilerin seçiminde ilk olarak yayın tarihlerinin güncel olma sınırlılığı getirilmiştir. Dolayısıyla incelenen diziler ya hâlen yayımlanmaya devam etmektedir ya da yayın hayatına son bir yıl içerisinde veda etmiştir. Bunun yanı sıra ekranlarda yayın hayatını sürdüren dönem dizileri çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır. Bunun gerekçesi ise kurgusal olarak canlandırılan dönemde konuşulan Türkçenin, günümüzdekinden farklı kullanımlara ve telaffuzlara sahip olabileceğidir. Dönem dizileri kapsamına girmeyen ve yayın hayatına devam

eden diziler arasında yapılan seçimlerde dikkate alınan husus ise izlenme oranlarıdır.

Yöntem ve Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmanın yöntem ve veri toplama tekniği literatür taraması ile seçilen örneklem içerisinde yer alan televizyon dizilerinin Sayısal Kayıt Arşiv ve Analiz Sistemi (SKAAS) üzerinden izlenerek hatalı kullanımların tespit edilmesidir. Yapılan tespitler dizilerin yayın tarihlerine göre değil, bölümlerine göre not edilmiştir. Dizilerin farklı tarihlerde tekrar yayımlanma durumu ve farklı platformlardan izlenme ihtimali, yayın tarihinden ziyade bölüm olarak kayıt altına alınmasının daha faydalı olacağı sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır.

Varsayımlar

Bu tez sürecinde faydalanılan araştırmaların bilimsel yöntemlerin gerekliliklerine uygun bir şekilde gerçekleştirildiği ve kullanılan kaynakların da aynı hassasiyetle oluşturulduğu varsayılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİLE YÖNELİK KAVRAMSAL BİR BAKIŞ VE TÜRK DİLİ

Bu çalışmanın nihai amacı televizyon dizilerinde Türkçenin kullanımına yönelik tespitler yaparak, yayınlarda dilin doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasına yönelik bir katkıda bulunmaktır. Böyle bir katkıda bulunabilmek için dil mefhumuna ve Türk diline kavramsal bir çerçeveden yaklaşma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Çünkü televizyon dizilerinde kullanılan dil, bireysel ve toplumsal dil bilinciyle yakından ilişkilidir. Dil mefhumuna, Türk dilinin tarihî geçmişine ve Türkçenin günümüzdeki durumuna dair bilgi sahibi olmak ise bireysel ve toplumsal dil bilincini arttırma hususunda faydalı olacaktır. Bundan dolayı tezin birinci bölümünde dil, dil-düşünce ve dil-kültür ilişkisi, dil bilinci, Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri ve Türk dili tarihi konularının üzerinde durulacaktır.

1.1.DİLE YÖNELİK TEORİK BİR BAKIŞ

1.1.1.Dil Nedir?

Dil, insanlığın ilk çağlardan beri en çok üzerinde durduğu hususlardan birisidir. Dile dair bilinen en eski çalışmaların kökeni milattan önce beşinci yüzyıla kadar uzanmaktadır.[1] İlk dönemlerde dil üzerine çalışmalar yapanların filozoflar olduğu bilinmektedir. Felsefenin ayrı bir dalı olarak "dil felsefesinin" ortaya çıkması ise yirminci yüzyılın başlangıcına denk gelmektedir. Ludwig Wittgenstein'ın kurucusu olduğu kabul edilen "dil felsefesinin" öncesinde yapılan dil tartışmalarından temel farkı, "dilin doğrudan tek başına bir problem olarak ele alınması" olarak açıklanabilir. Bu yaklaşım sonucunda ortaya çıkan dil felsefesi, dilin kökenini, özünü ve düşünsel arka planını ele alır. Dil felsefesinde dile yönelik "Dilin kökeni nedir? Anlam nasıl

[1] R. Hulusi Özdem, *Dil Türeyişi Teorilerine Toplu Bir Bakış*, TDK Yayınları, Ankara, 1944, s. 10.

oluşur? Oluşan anlam nasıl aktarılır? Dil ile iletişim nasıl gerçekleştirilir? Dil ile nesneler arasındaki ilişki nedir? Dilsel davranış nasıl şekillenir? Dilin insan hayatındaki rolü nedir?" gibi çeşitli sorulara cevaplar aranmaktadır.

Araştırma alanının merkezine dili yerleştiren alanlardan bir diğeri de dilbilimdir (linguistics). Dil bilimin, dil felsefesinden temel farkı dile felsefi bakış açısını değil, bilimsel tutumu yöneltmesidir. Dil bilimin ayrı bir alan olarak ortaya çıkışı da dil felsefesi gibi yirminci yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir. Bu alanın kurucusu İsviçreli dil bilimci Ferdinand de Saussure (1857–1913) olarak kabul edilir. Dil bilimde dil, söz dizimi (sentaks), anlambilim (semantik), ses bilgisi (fonetik), ses bilimi (fonoloji), biçimbilim (morfoloji) ve edimbilim (pragmatik) gibi farklı açılardan ele alınır.

Gerek dile yönelik ilk çalışmaların yapıldığı tarihî dönemlerde gerekse modern zamanlarda dille ilgili cevap aranan ilk soru dile yönelik bir tanım bulmaya yöneliktir. Dil nedir, geçmişi Eski Hint ve Antik Yunan düşüncesine kadar uzanan, binlerce yıllık bir sorudur. Bu soruya yanıt veren ilk isimlerden birisi Platon'dur. O, dili "kendi düşüncelerini sesin yardımıyla, özne ve yüklem aracılığıyla anlaşılır duruma getirmektir" biçiminde tanımlar.[2] Platon'un öğrencisi Aristoteles'in dil tanımı ise "zihnin birikimlerinin temsili" şeklindedir. Alman filozof Wilhelm von Humboldt (1767-1835) ise dili "sınırlı anlamın sınırsız kullanımı" biçiminde tanımlamaktadır. Yirminci yüzyılda dil bilimin öne çıkan isimlerinden birisi olan Edward Sapir'in dil tanımında dilin yalnızca insana özgü oluşuna vurgu yaptığı görülmektedir: "Dil, yalnızca insana özgü olan, ülkülerin, duyguların ve arzuların isteyerek üretilen simgeler yoluyla aktarılmasını sağlayan içgüdüsel olmayan iletişim yöntemidir."[3]

Bu noktada dile yönelik getirdiği farklı bakış açısı ve öne sürdüğü teorilerle dikkatleri üzerine çeken N. Chomsky'nin dil tanımından da söz etmek gerekir. Chomsky dili "zihnî bir organ olarak" nitelendirir.[4] Chomsky buradan yola çıkarak,

[2] Süer Eker, "Dil ve Kültür", *Türk Dili I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2018, s. 4.
[3] a.g.m., s. 4.
[4] a.g.m., s. 4.

dille ilgili belirsizliğini koruyan ve üzerinde hâlen tartışmaların devam ettiği bir konuda, insanların dili nasıl öğrendiği meselesinde, dikkat çeken bir teori öne sürer. 1957 yılında *Syntatic Structures*'ı yazan dil bilimciye göre insanlar doğuştan zihinlerinde "dil edinim aygıtına" sahiptirler. İnsanların dili öğrenmesi bu aygıt vasıtasıyla gerçekleşir. Chomsky bu görüşlerini bir adım daha ileriye götürerek bütün dillerin temelinde evrensel bir gramer bulunduğu fikrini de ileri sürmüştür. Onun bu görüşleri ayrı bir tez konusu olabilecek genişliktedir.

Türkiye'de dil alanında öne çıkan isimlerden Tahsin Banguoğlu ise, dili "insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları sesli işaretler sistemi" olarak tanımlar. 1958 yılında yayınladığı Türk Dil Bilgisi adlı çalışması bugün temel bir kaynak olarak hâlen kullanılan Muharrem Ergin'e göre ise dilin tanımı şöyledir:

> "Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir."[5]

Dilin tanımı için Türk Dil Kurumunun sözlükleri gözden geçirildiğinde on üç farklı tanımın bulunduğu görülmektedir. Bu tanımlardan en kapsayıcı olanı "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban" şeklindedir.[6]

Tarihî kökeni binlerce yıl öncesine uzanmasına karşın dil konusunda mevcut bilgilerin hâlen sınırlı, hatta yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda belirsizliğin bulunduğu hususlardan birisi de dillerin nasıl ortaya çıktığıdır.

Dillerin doğuşu ile ilgili birçok farklı kuram bulunmaktadır. Caner Kerimoğlu "Dilin Kökeni Arayışları I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar" adlı detaylı makalesinde bu konuyu ele alır. Kerimoğlu, dilin kökenine yönelik akademik tartışmaları "Yansımaya (onomatopoeia) Dayalı ve İhtiyaca Dayalı Görüşler" şeklinde

[5] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Yayınları, Ankara, 2011, s. 1.
[6] https://sozluk.gov.tr/ (03.02.2021)

ikiye ayırmıştır. Yansımaya dayalı görüşler "Ding-Dong Varsayımı, Hayvan Taklidi Varsayımı, Ünlem Varsayımı, Müzik Varsayımı ve Jest-Mimik Varsayımı"dır.

Ding Dong Kuramı'na göre dil, insanların etrafındaki nesnelere, onların çıkardığı seslerden hareketle isim verme çabasından doğmuştur. Platon ve Pythagoras (Pisagor) bu görüşe sahiptir. Ancak bu yaklaşım ses çıkarmayan varlıklara nasıl ad verildiğini izah etmemektedir.[7] Hayvan Taklidi Varsayımı'na göre (Bow-Wow Hypothesis) ise insanların hayvanların seslerini taklit etmesi sonucunda dil ortaya çıkmıştır. Bu açıklamaya göre dünya dillerinde hayvan seslerinin benzer olması gerekirdi. Ancak böyle bir durum söz konusu değildir. "Örneğin İngilizcede koyunlar "ba-balar", ancak Türkçede "me-ler."[8] Dilin oyun ve şarkılardan doğduğunu ifade eden Müzik Kuramı (La-La Hypothesis) ile duygularını ifade ederken çıkardıkları seslerle ilişkilendiren Ünlem Kuramı da yansımaya dayalı teorilerdendir. Yansımaya Dayalı görüşlerin sonuncusu ise Jest-Mimik (Ta-Ta Hypothesis) Varsayımıdır. Darwin'in ileri sürdüğü bu görüşe göre, ilk kelimeler "el hareketlerinin dudaklarla gösterilmeye çalışılmasından doğmuştur. Daha sonra beden hareketlerinin taklidiyle dil zenginleşmiştir."[9] Bu teorinin dilin doğuşuna yönelik kapsayıcı bir izah yaptığını söylemek mümkün değildir. Çünkü beden hareketlerinin anlamı kültürden kültüre farklılaşmaktadır. Türk işaret dilinde erkek kelimesi bıyığını burmak şeklinde karşılanırken, Amerikan işaret dilinde saç şekliyle ifade edilmesi bu duruma örnek verilebilir.

Dillerin doğuşunu açıklamaya yönelik teorilerden oluşan ikinci grup "İhtiyaca Dayalı Görüşler"dir. Bu ikinci grup içerisinde "İş Varsayımı, Emir Varsayımı, Yalan Varsayımı" olmak üzere üç yaklaşım bulunur. İş Varsayımı (Ye-He-Ho Hypothesis) dilin kökenini insanların birlikte çalışırken çıkardıkları seslere dayandırır. Emir Varsayımı (Warning Hypothesis) ise dilin ortaya çıkışını insanların diğer insanları uyarmaya çalışırken çıkardığı seslerle açıklar. Bu teori insanların uyarı işaretlerini

[7] Caner Kerimoğlu, "Dilin Kökeni Arayışlar I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar", *Dil Araştırmaları*, sayı 18, 2016, s. 51.
[8] a.g.m., s. 51.
[9] a.g.m., s. 51.

geliştirerek dili meydana getirdiğini ileri sürer. Emir Varsayımı'na göre "otur, al git" gibi emir anlamı içeren kelimelerden dil doğmuştur. İhtiyaca Dayalı Görüşler içerisindeki son kuram olan Yalan Varsayımı'na (Lying Hypothesis) göre ise insanlar ilk dönemlerde gerçek durumları jest, mimik gibi fiziksel ögelerle anlatırken, gerçek olmayan hile ve yalan için dili bir araç olarak geliştirmişlerdir.[10]

Dillerin doğuşuna yönelik araştırmalar hâlen sürdürülmekte, birbirinden farklı teoriler üretilmeye devam edilmektedir. Dilin doğası gereği birçok alanı ilgilendirmesi onu, disiplinler arası çalışmaya oldukça elverişli bir hâle getirir. Bunun sonucu olarak günümüzde bu araştırmalarda dil bilimin yanı sıra biyoloji, çeşitli mühendislikler, matematik, sosyoloji ve psikoloji gibi farklı alanlarla ortak çalışmalar da yapılmaktadır.

Yukarıda farklı tanımlarına ve doğuşuyla ilgili çeşitli teorilere yer verilen dilin, bazı temel bilimsel özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle dil işleyişi yalnızca kendi yasalarına bağlı bir sistemdir. Dilin temeli söze dayanmaktadır, yazının sözlü iletişimden daha sonra ortaya çıktığı bilinmektedir. Kelimeler ile işaret ettikleri kavramlar arasında doğrudan; ama nedensiz bir ilişki mevcuttur. Buna "göstergenin nedensizliği ilkesi (arbitrary convention)" adı verilir.[11] Yani güneş gösterilen, g.ü.n.e.ş şeklindeki beş harften oluşan sözcük ise gösterendir ve bu ikisi arasında nedensel bir bağ yoktur. Dünyayı aydınlatan bir yıldız olan Güneş'in kalem, ağaç gibi farklı bir sözcükle değil g.ü.n.e.ş şeklindeki beş harften oluşan kelime ile karşılanması dilin bilinmeyen dönemlerinde varılan bir toplumsal uzlaşmanın sonucudur.[12] Dolayısıyla adlar toplumsal uzlaşımlarla verilir. Nitekim bunun sonucu olarak aynı varlıklar farklı dillerde başka kelimelerle ifade edilmektedir. Ferdinand Saussure, bu toplumsal uzlaşı sayesinde dilin var olduğunu ifade eder: "Dilin varlığı yalnızca toplum üyeleri arasındaki bir tür sözleşmeye dayalıdır."[13]

[10] a.g.m., s. 51.
[11] Ferdinand Sassure, *Genel Dil Bilim Dersleri I* (Çev. Berke Vardar), Ankara: TDK Yayınları.
[12] Ahmet İnam, "Dilin Dillendirdiği", *Türk Dili Dilin Perdeleri Özel Sayısı,* Sayı: 767-768, 2015, s. 20.
[13] F. Sassure, 1978, s. 35.

Dilin bir diğer bilimsel özelliği de üretim yetisinin sınırsız olmasıdır. Dil bilimde "özyineleme kanunu" olarak adlandırılan bu özellik, dilin sınırlı sayıda girdiyle sınırsız sayıda çıktı elde etmesi anlamına gelir. Nitekim W. Von Humboldt'un yukarıda verilen dil tanımında da bu duruma dikkat çekilmektedir. Bununla birlikte dil zaman içerisinde gelişen ve değişen canlı bir varlıktır. Zaman, coğrafya, toplumsal ve teknolojik gelişmeler de dilin gelişimini ve değişimini etkilemektedir. Kısacası dilde durağanlık söz konusu değildir. Bazı sözcükler kullanılmayarak ölür, onların yerine yenileri eklenir. Bazı sözcükler ise anlam değişimine ya da genişlemesine uğrar. Dile dair dikkat çekilmesi gereken önemli bir diğer nokta da dilin yalnız kendisiyle sınırlı olan bir mefhum olmamasıdır. Dil, düşünce, toplum ve kültür ile yakından bağlantılıdır. Bu bağlantılar sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

1.1.2.Dil-Düşünce İlişkisi

Düşüncelerin dili kullanarak ifade edilmesi, yani dilin insan zihnini yansıtan bir ayna olması, bireyin iç dünyası ile dış dünya arasında bir bağlantı kurması, dil ve düşünce arasında iç içe geçmiş bir ilişki ortaya çıkarır. Bu noktada dilin mi düşünceyi yoksa düşüncenin mi dili etkilediğine yönelik tartışmalar çok eski dönemlerden beri süregelmektedir. Antik Yunan döneminde Platon ve Aristo düşüncenin dili belirlediği ve dilin yalnızca düşüncenin aktarım aracı olduğu kanaatindedir.[14] Aristo ve Platon gibi Antik Yunan düşünürlerini Arapçaya tercüme eden ve birçok farklı alanda önemli düşünceler geliştiren Farabi de dil ve düşünce arasındaki bağlantı hususunda Antik Yunan düşünürlerinin görüşlerini paylaşmaktadır. Dile dair Kitap fi'l-Luğat, Kitap fi Sınaati'l-Kitabe ve Kitabu'l -Elfaz va'l-Huruf adlı kitaplar kaleme alan Farabi, insanın kendi zihninden geçen veya kendi kendisiyle konuşmasını ifade eden "iç nutuk" ve zihinde oluşturulan duygu ve düşüncelerin karşılığı olan "dış nutuk" şeklinde iki kavram geliştirmiştir. Ona göre fikirler ancak dil vasıtasıyla ifade edildiği zaman varlıklarını dış dünyada ortaya çıkarırlar.[15] Farabi buradan hareketle mantık ve dil arasında dikkat çekici benzerlikler kurmaktadır. Onun felsefi anlayışında mantığın iç konuşmaya, dilin ise dış konuşmaya karşılık geldiği söylenebilir. Farabi'ye göre dilin

[14] Sema Demir Aslan, "Dil ve Kültür," *Türk Dili I,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2018, s. 7.
[15] Farabi, *İhsa'ül- Ulûm (ilimlerin Sayımı).* MEB Yayınları (Çev. Ahmet Ateş), Ankara. 1990, s. 54-63.

kelimelerle olan ilişkisi ile mantığın kavramlarla olan bağlantısı birbirine benzer. Farabi tarafından kurulan dil ve mantık ilişkisi modern dönemdeki mantık kitaplarında üzerinde durulan bir husus olarak önemini günümüzde de muhafaza etmektedir.

Modern dönemde ortaya konan Sapir-Whorf Varsayımı ise bu düşüncenin aksini savunmaktadır. Bu varsayıma göre dil, yalnızca düşüncelerin ifade edilmesinde kullanılan bir araç değil, aynı zamanda düşünceyi şekillendiren bir kalıp, insanların düşüncelerini yönlendiren bir rehberdir. İnsanın konuştuğu dil ile dünyayı algılaması ve davranışları arasında sistemli bir ilişki bulunmaktadır. Yani insan bir bakıma dünyayı ana dilinin belirlediği, izin verdiği biçimde ve ölçüde algılar. "Örneğin, 'yumurta' sözcüğü Türkçede yumurtanın yumru şekliyle, Farsçada tavuğun üreme ve üretme nesnesi olmasıyla, Arapçada ise rengi itibarıyla adlandırılmıştır.[16]"

An Introduction to Sociolinguistics adlı eserinde Ronald Wardhaugh, dil ve düşünce ilişkisi üzerinde durmaktadır. Wardhaugh, Sapir-Whorf Varsayımı'na yönelik şunları söyler:

> "Whorfian bakış açısına göre dil, gerçekliğe bir perde veya filtre sağlayarak konuşmacıların çevrelerindeki hem doğal dünyayı hem de sosyal dünyayı nasıl algıladıklarını ve organize ettiklerini belirler. Sonuç olarak, konuştuğunuz dil dünya görüşünüzü oluşturmanıza yardımcı olur."[17]

Sapir-Whorf Varsayımı'nda öne sürülen dilin, düşünce üzerinde etkili olduğu kanaatinin, mantık ve dil felsefesi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Ludwig Wittgenstein (1889-1951) tarafından da kabul edildiğini söylemek mümkündür. Nitekim Wittgenstein, "dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır"[18] diyerek, bireyin kendisini yalnız dil ile ifade etmesinin mümkün olduğuna vurgu yapar, dilin düşünce üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahip olduğuna dikkat çeker. Wittgenstein, insanın dil ile çepeçevre sarıldığının bilincindedir. Dilin insanı çepeçevre sardığına, hayatın her alanında hüküm sürdüğüne dikkat çeken başka bir isim de Heidegger'dir. O, bu

[16] S. Aslan, 2018, s. 7.
[17] Ronald Wardhaugh, *An Introduction to Sociolinguistics*, Blackwell Publishing, Oxford, 1998, s. 225.
[18] Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, (Çev. Oruç Aruoba), Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul, 1985, s. 127-128.

noktadaki görüşlerini "dil varlığın evidir" tanımıyla ifade etmiştir. Düşünür, bu tanımıyla bireyin varoluşunun, duygularının ve düşüncelerinin görünür kılınmasındaki vasıtanın dil olduğunun altını çizer. Wittgenstein ve Heidegger'in sözleri de göstermektedir ki dil, insana ait her şeyin zorunlu bir parçasıdır. Duygu, düşünce ve estetik ancak dil vasıtasıyla görünürlük kazanmaktadır. Dilin bu niteliğine Mehmet Doğan da dikkat çekerek dilin "düşüncenin kendini idrak ettiği iklim; yeşerip boy attığı toprak" olduğunu belirtmekte ve düşüncenin dil aracılığıyla cemiyete mâl olduğuna vurgu yapmaktadır.[19]

Görüldüğü üzere önceki dönemlerde düşüncenin dili etkilediği görüşü yaygınken daha sonra ortaya atılan Sapir-Whorf Varsayımı'nda bu görüşe karşı çıkılmaktadır. Günümüzde ise dil ve düşünce arasındaki ilişkinin tek yönlü değil, karşılıklı bir etkileşim olduğu daha çok kabul gören bir anlayıştır. Bugün dil ve düşünce arasında çift yönlü bir bağımlılığın geliştiğine ilişkin görüşler yaygın şekilde kabul edilmektedir.[20] Bu çift yönlü yaklaşıma göre "dil ve düşünce birbirini sürekli biçimde etkiler, geliştirir ve güçlendirir. Buna göre, dil ve düşünce, tamamlayıcı bir bütünlük içindedir."[21]

1.1.3.Dil-Kültür Bağlantısı

Dil yalnızca insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir iletişim aracı değildir. Aynı zamanda insanların ve milletlerin tarihî belleklerini taşıyan canlı bir unsurdur. Bu bakımdan dilin ilişkili olduğu alanlardan birisi de kültürdür. Kültür sözcüğünün, Latincede "yetiştirmek" anlamına gelen "cultura" eyleminden türediği bilinmektedir. Kültüre yönelik çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan birisi sosyal antropolojinin kurucusu olarak kabul edilen Edward Burnett Tylor'a aittir. Ona göre kültür "toplumun üyesi olarak, insanın öğrendiği, edindiği bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür."[22]

[19] Mehmet Doğan, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük.* Vadi Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 6.
[20] S. Eker, 2013, s. 12.
[21] a.g.e., s. 13.
[22] Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 273.

Ülkemizde kültürü sistematik bir yaklaşımla ele alan ilk isim olarak Ziya Gökalp gösterilebilir. Gökalp, kültürü "yalnız bir milletin dinî, ahlakî, hukuki, akli, estetik, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenkli bir bütünü" biçiminde tarif eder.[23] Bu tanımda kültürün yalnızca bir millete ait olduğunun vurgulanması dikkat çekicidir. Nitekim bu husus Gökalp'in üzerinde durduğu bir meseledir. Gökalp, "kültür millîdir, uygarlık evrenseldir" diyerek iki mefhum arasında ayrıma gider.[24] Birden fazla kültürün uygarlığı meydana getirdiğini belirten sosyolog, yirminci yüzyılda dünya üzerindeki hâkim uygarlığın da Batı uygarlığı olduğunu ifade eder. Ayrıca Gökalp Latince kökenli kültür sözcüğünün yerine "hars" sözcüğünü kullanmayı tercih etmektedir.

Sosyolog Şerif Mardin de kültüre dair tanım geliştiren isimlerden birisidir. Mardin kültürü, "toplumların eğitim, teknoloji, siyaset, hukuk, iktisat, sanat ve dine ilişkin sorunlarını çözdükleri kendilerine özgü yol" olarak tanımlamaktadır.[25] Türk kültürü üzerine çalışmalar yapan Salim Koca ise, kültürün tanımını "bir milletin uzun bir tarih içerisinde ortaya koyduğu, geliştirdiği ve tecrübe ile sağlamlaştırıp kesinleştirdiği maddi ve manevi değerler bütünü" şeklinde yapmaktadır. Kültürün tanımı için TDK'nin yayınladığı Türkçe Sözlük'e bakıldığında altı farklı tanımın bulunduğu görülmektedir. Türkçe Sözlük'teki tanımların kapsamı en geniş olanı şöyledir: "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin."[26]

Yukarıda ifade edilen kültüre ait birbirinden farklı tanımlar arasında bazı temel özelliklerin bulunduğunu saptamak mümkündür. Hem burada ifade edilen tanımlardan yola çıkarak ulaşılabilecek hem de genel olarak kültüre ait başlıca nitelikler Bozkurt Güvenç tarafından dört maddede özetlenmektedir. Güvenç'in ifade ettiği kültürün öne çıkan dört temel özelliği şöyledir: "Kültür, bir toplumun uygarlık birikimidir, belli bir

[23] Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019, s. 26..
[24] a.g.e., s. 25.
[25] Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi -Makaleler 4,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 23.
[26] *Türkçe Sözlük,* TDK Yayınları, Ankara, 2005, s. 1282.

toplumun var oluşudur yani kendisidir, paylaşılmış sosyal süreçlerin bileşkesidir, insanı ve toplumu açıklayan bir özellik gösterir."[27]

Öne çıkan temel özellikleri dört başlıkta toplanan kültürü oluşturan ögeler ise temel olarak maddi/manevi veya somut/soyut olarak ikiye ayrılabilir. Mimarî, el sanatları, geleneksel kıyafetler, araç-gereçler gibi somut olan unsurlar kültürü oluşturan maddi ögelerdir. Manevi kültür ögeleri ise inançlar, dünya görüşleri, ahlak anlayışı, davranış kalıpları, ilişki örüntüleri ve dil olarak sıralanabilir. Maddi ve manevi kültürel ögeler, toplumsal kimliğin oluşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda kültür bir toplumun gündelik hayatından edebiyata, etik değerlerinden estetik zevkine kadar birçok farklı alanı kapsar. Toplumun birçok farklı alanını kapsayan kültürün bir köprü vazifesi üstlenerek nesiller arasında aktarımını sağlayan vasıta dildir. Nitekim somut olmayan pek çok kültür mirası, yüzyıllar boyunca yalnız dil aracılığıyla sonraki nesillere aktarılabilmiştir. Bu yönüyle dil, kültürün en temel ögesidir.[28] Hatta dil yalnız bir vasıta değil aynı zamanda nesiller arasında aktarılan doğal bir miras olarak da nitelendirilebilir.

Dil ve kültür arasındaki ilişki yalnız bununla da sınırlı değildir, bu iki unsur arasında birbirine bağlı iç içe geçmiş çok yönlü bir ilişki ağı bulunmaktadır. Dil hem kültürü oluşturan birçok ögeden birisidir hem de onu muhafaza etme vazifesini üstlenmektedir. Ayrıca dilin kültürün varlığını ve devamlılığını sağlamak ile sözlü ve yazılı kültür ögelerini bizzat yaratmak görevlerini üstlendiği de söylenebilir.[29] Görülüyor ki dil hem kültürün ortaya çıkmasında ve gelişmesinde hem de onun tarihî sürekliliğini sürdürmesinde önemli roller üstlenmektedir. Bu nitelikler dikkate alındığında dil, "bir milletin kültürel hafızası" olarak nitelendirilebilir

Felsefe, mantık, geometri, astronomi, dil bilim, belagat gibi farklı alanlarda yüz elliden fazla eseri olduğu bilinen ve bundan dolayı İkinci Öğretmen (Muallimi Sani)

[27] Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 95.
[28] Muhsin Macit ve Serap Cavkaytar, "Önsöz," *Türk Dili I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2018, s. X.
[29] S. D. Aslan, 2018, s. 22.

olarak adlandırılan Türk İslam felsefesinin önemli isimlerinden Farabi de dil ve kültür arasındaki bağlantıya dikkat çeken isimlerden birisidir. Farabi dil ve kültür arasında yakın bir bağlantı olduğunu düşünmektedir. Ona göre dil, "bir toplumda egemen olan bilişsel ve kültürel düzeyin yansımasıdır."[30]

Dil ve kültür, milletler tarafından yüzyıllar boyunca yoğurularak biçimlendirilmektedir. Nitekim dilin yalnız bireysel bir olgu olmadığına Mehmet Kaplan şu sözlerle dikkat çeker: "Dil fertlerin isteklerine göre şekil alan bir müessese değildir. Onu tarih ve millet yaratır. Bir milletin içtimai hayatı ve medeniyeti nasılsa dili de ona uyar."[31] Mehmet Kaplan gibi dili, kültürden giderek açıklayan ve kültürün de dil aracılığıyla geliştiğini düşünen felsefeci Nermi Uygur da toplumsal koşulların dil ve kültür üzerinde etkili olduğuna dikkat çeker. Uygur, bu noktada Köktürklerin göçebe yaşam tarzını sürdürürken Uygurlar zamanında yerleşik hayata geçilmesinin farklı kelime dağarcığı ortaya çıkardığını vurgular. Uygur'un bu konuya ilişkin aşağıdaki açıklaması dil ve kültür arasındaki yakın bağlantıyı göstermesi bakımından önemlidir:

> "Farklı sözcük dağarcığı ise farklı düşünmenin ve kavramanın nedenleri arasında yer almaktadır. Mesela hiç 'çağlayan' bulunmayan bir toplumun dilinde 'çağlayan' sözcüğü görme veya düşme yönünden de olsa kavramlaşamaz. 'Ayağını yorganına göre uzat' deyimi yorgana ihtiyacı olmayan sıcak iklim kuşağı toplumlarda türetilmeyecektir."[32]

Nermi Uygur'un bu sözlerle dikkat çektiği, toplumsal hayat ve milletlerin dünyaya bakış açılarının dile ve kültüre yansımasına dair birçok örnek vermek mümkündür. İlk olarak Eskimoların dilinde kar ile ilgili onlarca sözcüğün yer alması, iklim şartları ve dil arasındaki etkileşimi ortaya koyar. Aynı şekilde Arapçada da deveye ait çok sayıda kelime bulunduğu bilinmektedir. Bu durum da Arap dünyasındaki hayat şartlarına bağlı olarak devenin öneminin artmasıyla yakından ilgilidir. Türkçede akrabalık ilişkilerine karşılık gelen çok sayıda kelimenin bulunması da Türk milletinin akrabalık bağına verdiği önemi gösteren bir örnek olarak verilebilir.

---

[30]Mustafa Yıldız, "Farabi'de Dil-Mantık ve Kültür İlişkisi", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi,* 2012, sayı: 14, s. 116.
[31] Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1982, s. 261.
[32] Nermi Uygur, *Kültür Kuramı,* YKY, İstanbul, 2006, s. 19.

Türkçede bulunan akrabalık ilişkileriyle ilgili kelimelere farklı bir açıdan yaklaşan Süer Eker, "bacı" sözcüğünü ele alır. Eker, bacı sözcüğünün "geleneksel yaşayış ve toplum yapısının bir görünümü olarak kız kardeşten daha farklı bir kavramsal alan oluşturduğunu" ifade eder.[33]

Buraya kadar verilen örnekler dil üzerinde milletlerin yaşayış şekilleri, iklim ve coğrafî şartlar gibi unsurların etkilerinin bulunduğunu göstermektedir. Bunların dışında diller üzerine milletlerin karakterlerinin yansıdığını ileri süren isimler de bulunmaktadır. Bu görüşte olan isimlerden birisi Ali Saim Dilemre'dir. Dilemre, bu görüşünü Rusların "huyları arasındaki inat ve samimiyet, tembellikle gerektiğinde çok enerji harcamak gibi tezatlıkların" Rusçaya; İngilizlerin soğukkanlılığının ise İngilizceye yansımasıyla örneklendirir.[34] Dilemre'nin bu görüşüne Süer Eker'in "bir ulusun karakterini açık biçimde ortaya koyan onun dilidir."[35] şeklindeki sözleriyle katıldığını söylemek mümkündür. Ayşe Duvarcı ise dilin kültürel kimlik ve kolektif bilinçaltına dair ipuçları taşıdığı kanaatine sahiptir. Duvarcı, bu kanaatini atasözleriyle ilişkilendirerek şu değerlendirmeyi yapar:

> "Atasözlerimizdeki kara haber, kara çalmak, kara sürmek, kara kara düşünmek, aralarından kara kedi geçmek, karalar bağlamak vb. renk tasarımlarına bakılarak Türk kültüründe karanın kötülük, uğursuzluk, sıkıntı, terslik, yas, ölüm, gizlilik vb. kötü duygular çağrıştırdığı; ak gün ağartır, kara gün karartır, ak koyunun kara kuzusu da olur, ağaran varken ağlayana kim bakar, ağı kürekle atarlar, karayı dirhemle satarlar, ak giyen ağa gerek, ak koyunu gören içi yağ dolu sanır vb. atasözlerinde ise ak renginin aydınlık, parlaklık, temizlik, namuslu ve dürüst olma, vb. bildirdiği anlaşılır."[36]

Görülüyor ki dil-kültür, kolektif bilinç, millî karakter, hayat tarzı ve dünyaya bakış açısı gibi birçok bakımdan milletlere ait hususlarla yakından ilişkilidir. Dilin bir millete ait ilişkili olduğu hususlardan birisi de millî bilinç ve dil bilinci arasındaki bağlantı hatta ortaklıktır. Bu konu çalışmanın ilerideki bölümlerinde ele alınacaktır.

---

[33] S.Eker, 2013, s. 12.
[34]Ali Saim Dilemre, *Genel Dil Bilgisi Yeryüzü Dil Bölgeleri Birinci Kitap,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1939, s. XXVII.
[35]S. Eker, 2013, s. 10.
[36] Ayşe Duvarcı, "Atasözü ve Deyimlerde Renk Tasarımlarına Halk Bilimsel Bir Yaklaşım", *1. Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, Başkent Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011 s. 265-266.

1.1.4.Millî Bir Değer Olarak Türkçe

Dil insan topluluklarını belirli bir amaç etrafında toplayarak duygu ve düşünce birliği oluşturan, yani toplulukları millet hâline getiren en temel unsurlardan birisidir. Peki dil bir topluluğu nasıl millet hâline getirir? Bu sorunun cevabını Mehmet Kaplan tarafından kaleme alınan Dil ve Kültür adlı eserde bulmak mümkündür:

> "Her insan kendisinden önce kullanılmakta olan mevcut bir dil dünyası içine doğar ve istisnalar dışında o dünya içinde büyür. Bu durum aynı dilin birçok nesil tarafından kullanılması sonucunu doğurur ve işte dilin tarihîliği buradan gelir. Art arda gelen nesillerin aynı dili konuşması onları sosyolojik bir uzviyet hâline getirir ki işte millet denen olgu da budur."[37]

Mehmet Kaplan bireyin dil aracılığıyla önce toplumsallaşmasını sonrasında ise bir millet hâline gelmesini bu şekilde ifade etmektedir. Bu durum Türkçe Sözlük'teki millet tanımında da görülür: "Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus."[38]

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere bir milletin tarih boyunca yaşadığı sürecin özeti olarak nitelendirilebilecek dil, ulusları bir araya getiren, toplumsal hafıza oluşturan temel ortak paydalardan birisidir. Doğan Aksan'a göre ise yalnız bir ortak payda değil, bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsüdür.[39] Aksan'ın dili bu derecede öne çıkarması, yukarıdaki millet tanımıyla birlikte değerlendirildiğinde daha derin bir anlam kazanır. Nitekim söz konusu tanımda bir milletin temel ortak değerleri "toprak, dil, tarih, duygu, gelenek ve görenek" olarak sıralanmaktadır. Bu temel değerlerden toprak birliği dışındakilerin tamamı ancak dil vasıtasıyla var edilebilen ve nesiller arasında aktarılması mümkün olan unsurlardır. Dolayısıyla dil, bireyi milletinin geçmişine sıkı sıkıya bağlayabilecek en temel unsurdur. Birey ancak dil aracılığıyla bir milletin var olmasını sağlayan devam zincirinin bir halkası olabilir. Millî hayatın bireyler tarafından oluşturulan bir devam zinciri olduğunun söylendiği bu noktada, Türk düşünce tarihinin önemli isimlerinden Ahmet Hamdi Tanpınar'ın millî hayatın "devam ederek değişen ve değişerek devam eden" kesintisiz bir süreç

[37] M. Kaplan, 1982, s. 156.
[38] https://sozluk.gov.tr/ (17.02.2021).
[39] Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil,* TDK Yayınları, Ankara, 1990, s. 13.

olduğuna yönelik sözleri akla gelmektedir.[40] Cemiyet için fertte olduğu gibi ölüm fikrinin bulunmadığına, orada ebedilik boyunca uzanıp giden bir süreklilik zinciri olduğuna işaret eden Tanpınar için hayat, değişen; ancak kesintiye uğramayan bir bütünlüktür.[41] Bu bütünlük ise nesillerin dil aracılığıyla birbirlerine aktardıkları kültürel, tarihî ve edebî değerlerle sağlanmaktadır.

Tanpınar gibi, dilin önemine dikkat çeken bir diğer entelektüel olarak Erol Güngör gösterilebilir. Güngör, "Türk Milli Kültür Felsefesi ve Türk Kültürünün Temel Değerleri" adlı makalesinde, Türk kültüründe vazgeçilmesi mümkün olmayan temel değerlerin bulunduğunu belirtmekte, bunların arasında ilk sırada ise "millî varlığımızın en eski ve en büyük yapıcısı olan dilin" geldiğini belirtmektedir. Güngör, Türkçeyi, "Türk millî varlığının temel taşı" olarak nitelendirmektedir.[42]

Bu noktada dilin millî değerler arasındaki önemini göstermesi bakımından Çinli filozof Konfüçyüs'ün "Bir milleti idare etmeye çağrılsaydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu?" sorusuna verdiği cevaba değinmek faydalı olacaktır. Filozof söz konusu soruya şu cevabı vermiştir:

> "İşe önce dili düzeltmekle başlardım. Çünkü dil bozulursa kelimeler düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa, yapılması gereken işler yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılmazsa, töre ve düzen bozulur. Töre ve düzen bozulursa, adalet yoldan sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. Bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir."[43]

Konfüçyüs'ün yukarıdaki cevabı dilin millî bir değer olarak korunması gerektiğini göstermesi bakımından önem arz eder. Dil düşüncelerin ve duyguların ifade vasıtası olduğu için eğer dil yıpranırsa o ulusun fikrî gelişimi ve duygusal bağları ciddi zarara uğrayabilir. Bunun yanı sıra hem kültürün kurucu bir unsuru hem de onu nesiller aracılığıyla aktarma görevini üstlenen dilin bozulması, bir milletin kültürünün

[40]Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s. 24-25.
[41] Mustafa Akşehirlioğlu, "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Edebiyat Tarihi", Yüksek Lisans Tezi, TOBB ETÜ, 2020, Ankara, s. 29.
[42] Erol Güngör, "Türk Milli Kültür Felsefesi ve Türk Kültürünün Temel Değerleri", *Hamle*, 1983, Yıl:3, Sayı:7, s. 18.
[43] Nermi Uygur, *Dilin Gücü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 23.

temellerinden sarsılacağı anlamına gelecektir. Ayrıca dil, bir milleti oluşturan manevi değerlerden birisi olarak millî hisle de yakından bağlantılıdır. Nitekim bu durum Mustafa Kemal Atatürk tarafından "Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir." şeklinde vurgulanmaktadır.[44]

Atatürk'ün dikkat çektiği millî his ile dil arasında var olan kuvvetli bağı, sömürgecilik düzeninde de gözlemlemek mümkündür. Emperyalist devletlerin sömürgecilik faaliyetleri gösterdikleri alanlarda, saldırdıkları unsurlardan birisi de o ulusun dilidir. Çünkü kendi diliniz yerine sömürgeci devletin dili ile konuşmaya başlarsanız, kendinizce düşünemiyorsunuz demektir. Kendi dil bilincini yitiren, kendi dilini konuşamayan veya kendi dilini yozlaştırmaktan çekinmeyenlerin millî bilinçlerinde zaaf oluşması kaçınılmaz bir durumdur. Bu durum Orhan Okay tarafından şöyle değerlendirilir:

> "Dilin mantığında o milletin zihniyeti yatar, bütün bir hayat görüşü, felsefesi yatar. Başka bir dil, onunla düşünecek, konuşacak, yazacak kadar benimsiyorsak, o dilin milletinin kültüründen daha fazla hayat telakkisini de benimsemek, hiç değilse uzun bir süre sonunda şuur altında yer etmesine yol açmak tabiidir."[45]

Orhan Okay tarafından da ifade edildiği üzere toplumların dünyayı, mevcut ilişkileri algılama, değerlendirme ve ifade etme şekilleri dilleriyle doğrudan bağlantılıdır. Medeniyetler Çatışması adlı eseriyle tanınan Amerikalı siyaset bilimci Samuel Phillips Huntington dilin, din ve kültür ile birlikte sömürgeci yönetimler tarafından kullanılan araçlardan birisi olduğunu ifade eder. Huntington, "21. asırdayız. Tarih, ideolojiler savaşı yerine medeniyetler savaşına göre yazılacak. Bu savaşta en etkili silah, din ve dil olacaktır."[46] diyerek dil bilincine sahip olmanın bir millet için ne kadar hayatî bir durum olduğunu vurgular. Samuel Huntington, dilin bir toplumun temel dinamiklerini oluşturan unsurların en güçlüsü olduğuna dikkat çekerek dil birliğini, din ve ırk birliğinin önüne çıkarır. [47] Ona göre dil birliği bir toplumu bir arada

[44] Sadri M. Arsal, *Türk Dili İçin,* Türk Ocakları Hamit Matbaası, İstanbul, 1930, s. 1.
[45] Orhan Okay, 1993, "Yabancı Dil ile Eğitim ve Kimlik Meselesi", Dergâh, Sayı: 46, s. 12.
[46] Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, (Çev. Mehmet Turhan ve Y. Z. Cem Soşdemir), Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 2004, İstanbul.
[47] Samuel P. Huntington, *Who Are We, America's Great Debate, Free Press*, Londra, 2005, s. 160-162.

tutan bir sosyal yapıştırıcı görevi üstlendiği için, sömürü düzeninde tahrip edilmek istenen ilk değerler arasında yer alır.[48]

Dildeki yozlaşma kültürel yozlaşmaya yol açan, onun bir parçası olan ve onu hızlandıran bir sorundur. Bir milletin dilinde yaşanan yozlaşma bilimden sanata, edebiyattan eğitime kadar birçok farklı alanda nitelik problemine sebep olur. Dilini doğru konuşup yazamayan, anlam inceliklerine ve yeterli kelime dağarcığına sahip olmayan bireylerin bilim, kültür, sanat ve edebiyat alanlarında yeterli performansı göstermesi mümkün değildir. Millî hafızanın dünden bugüne, bugünden yarına sağlıklı bir bütün olarak sürmesi kültürün temel yapı taşı olan dilin korunmasına ve geliştirilmesine bağlıdır. Bilinçsizlik, bilgisizlik veya ihmalkârlık gibi sebeplerle dilin özensiz ve düzeysiz kullanımı bu gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca yabancı kelimelerin artması ve dilin özensiz kullanımının ilerlemesi bir süre sonra toplumda birbirini anlamakta zorlanan bireyler meydana getirir. İletişimde karmaşaya neden olur. Bu karmaşa nesiller arasında büyük uçurumlar oluşturabilecek, bir millete ciddi zararlar verebilecek bir husustur. Burada Konfüçyüs'ün sözünü yeniden hatırlamak gerekir. Unutulmamalıdır ki bir millet için hiçbir şey dil kadar önemli değildir.

Dil bilincinden mahrum birçok insan tarafından önemsizleştirilen veya göz ardı edilen dilin değeri yakın zamanda Türk tarihinde acı tecrübelerle anlaşılmıştır. Yirminci yüzyıla kadar üç ana koldan yazı dili olarak ilerleyen Türk dili, Sovyet Rusya döneminde Türk kimliğini yok etmek ve toplumsal bilinci ortadan kaldırmak amacıyla ciddi saldırılara maruz kalmıştır. Bu dönemde Türklerin bir ulus olarak birliklerini parçalamayı amaçlayan çabaların sonucunda muhtelif Türk şiveleri arasındaki küçük farklar büyültülerek dil bilimine aykırı Özbekçe, Kazakça, Kırgızca, Azerîce diye beş on yeni dil icat edilmiştir.[49]

[48] Sömürgecilik düzeninde ulusal dillere yönelik uygulanan politikalar için bkz: Crystal, David, *Dillerin Katli.* (Çev. Gökhan Cansız), Profil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 120.
[49] M. Kaplan, 1982, s. 36.

Sovyet Rusya, yeni diller aracılığıyla yeni uluslar üretmeyi amaçlamış, her Cumhuriyet'in dili belirli bir program dâhilinde geliştirilirken sürekli olarak diğer lehçelerden uzaklaştırılmıştır.[50] Dil bilimciler, farklı alfabe ve yazım kuralları oluşturarak yapay diller ve milletler oluşturma politikasını sürdürmüşlerdir. Türkçeye yönelik bilinçli bu saldırılar sonucunda birbirini anlayamayan Türk toplulukları ortaya çıkarılmıştır. Türk dünyasında bu politikanın sonucu hâlen olumsuz şekilde sürmektedir.

Yirminci yüzyılda Orta Asya Türklerinin yaşadığı bu acı tecrübe, dil ile millî kimlik arasındaki yakın ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Bir milleti parçalamak isteyen emperyalist güçler önce farklı farklı diller oluşturarak işe başlamaktadır; çünkü dilimiz bizim kimliğimizdir. Toplumların millet olma sürecinde, kurumların ve yapıların ortak bir paydada buluşmasında dil birliğinin bulunması hayati derecede önemlidir. Bir milleti oluşturan insanların ortak geçmişi, tarih bilinci ve belleği gibi paylaşılan unsurlar dil bilinci ile korunur. Bu kuruma önem vermeyen, hassasiyet göstermeyen ulusların, ulus bilincini ve niteliklerini kaybetmeleri kaçınılmazdır. Dile gereken hassasiyeti göstermeyen bir toplulukta millî kültürün birleştirici bir rol oynama vazifesini sürdürmesi mümkün değildir. Bireylerin dile gereken önemi vermeleri ancak sağlam bir dil bilincine sahip olmaları ile mümkündür. Dil bilincinin geliştirilmesi için nelerin yapıldığı veya yapılması gerektiği meselesi, bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

1.1.5.Dil Bilinci

Dil bilinci bireysel bir husustur; ancak toplum içinde yaşayan bireylerin ana dillerinin kurallarını, inceliklerini bilmesi de bir gerekliliktir. Bireylerdeki dil bilincinin toplamı dile karşı gösterilen toplumsal dil bilincini medyana getirir. Milletler için toplumsal dil bilincine sahip olmak ise çok önemlidir. Dilin korunması ve geliştirilmesi için bireylerde dil bilincinin geliştirilmesi gereklidir. Bu gelişimin sağlanabilmesi için ise kanuni düzenlemelerden eğitime, medyadan çeşitli sosyal

[50] Bilgehan Atsız Gökdağ, "Dil Planlaması Bağlamında Türk Yazı Dillerinin Görünümü", *Türkler* (Ed. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 19, Ankara, 2002, s. 87.

sorumluluk projelerine kadar geniş bir alanda birçok faaliyet yürütülmelidir. Bireysel dil bilincinin gelişebilmesi için çeşitli etkinliklerle teşvik edilmesi gereklidir. Ancak bu yolla dil bilinci yüksek bir toplum oluşturulabilir.

Nitekim Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren dilin millî bir değer olarak öneminin farkına varılmış ve millî bir dil politikası oluşturmak için çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmiştir. 12 Temmuz 1932'de Atatürk'ün direktifleriyle dil konusunda bilimsel çalışmalar yapılması amacıyla Türk Dil Kurumu kurulmuştur. 1932 yılında Atatürk dil bilinci oluşturulmasında yalnız TDK'den değil tüm kamu kurumlarından hassasiyet beklediğini şöyle ifade etmiştir: "Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilâtımızın, dikkatli, ilgili olmasını isteriz."[51]

Atatürk'ün bu sözlerle önemini vurguladığı dil konusunda ülkemizde, Türkçeyi korumak ve geliştirmek amacıyla birçok hukuki düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelere ilk olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının üçüncü maddesi örnek gösterilebilir. Anayasanın üçüncü maddesinde "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir." şeklindeki ifade dil meselesi açısından oldukça önemlidir. Bu düzenleme hem dilin anayasal güvence altına alındığını hem de devlet nezdinde Türkçenin, Türk milletinin bölünmez bütünlüğünü oluşturan değerlerden birisi olarak kabul edildiğini göstermektedir. Türkçenin korunması ve geliştirilmesine yönelik diğer bazı kanuni düzenlemeler ise şöyle sıralanabilir: "İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun (Kanun Numarası: 805; Kabul Tarihi: 10/4/1926), Milli Eğitim Temel Kanunu (Kanun Numarası: 1739; Kabul Tarihi: 14/6/1973), Yükseköğretim Kanunu (Kanun Numarası: 2547; Kabul Tarihi: 4/11/1981), Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun (Kanun Numarası: 2923; Kabul Tarihi: 14/10/1983), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Kararname No: 664; Kabul Tarihi: 11/10/2011).

[51] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınları Cilt I, 1945, İstanbul.

Türkçenin çeşitli alanlarda kanuni güvenceye alınması önemli olmakla birlikte, toplumdaki dil bilincinin seviyesini yalnızca kanuni düzenlemelerle arttırmak mümkün değildir. Özellikle eğitimin her kademesinde bu yönde süregelen çalışmalara verilen önemin arttırılması elzemdir. Bunun yanı sıra ticaretten siyasete, medyadan gündelik dile kadar birçok alanda da dil hassasiyetini oluşturacak yollara başvurmak gereklidir. Dil kullanımıyla geniş kitleleri etkileme gücüne sahip en önemli alanlardan birisi de medyadır. Kitle iletişim araçlarının dil ile olan bağlantısı, tezin ikinci bölümünde ayrı bir başlıkta ele alınacaktır.

Kanuni düzenlemeler dışında devlet nezdinde yapılan Türkçe konulu çalışmalara bir örnek de 2006 yılından verilebilir. "Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın araştırılması, Türkçenin korunması ve etkin kullanımı için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi" amacıyla 16 Mayıs 2006 tarihinde yüz altı milletvekili tarafından TBMM Başkanlığına bir önerge verilmiştir. Bu önerge üzerine 13 Şubat 2007 tarihinde bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. Komisyon çalışmalarını tamamlayarak yüz on beş sayfalık bir rapor hazırlamış ve bu rapor Haziran 2008'de yayımlanmıştır. Rapor "Türkçenin Tarihi Dönemleri, Türkçenin Bugünkü Durumu ve Çözüm Önerileri" olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Komisyon çalışmalarını tamamladıktan sonra Türkçenin korunması ve geliştirilmesi için "millî bir dil politikasının geliştirilmesi gerektiği" sonucuna ulaşmıştır. Millî bir dil politikası oluşturulduktan sonra dil konusundaki sorumlu tüm paydaşların eş zamanlı bir şekilde çalışarak topluma dil bilincini aşılaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Millî dil politikasının iki temel amacı olmalıdır: ilk hedef dilin yabancı dillerden gelen şekil ve kuralların baskı ve etkisinden kurtarmak, ikincisi ise Türkçenin dünya genelinde geçerliliğini arttırmak için onu bilim, fen, teknik, felsefe, sanat gibi alanlardaki bütün kavramları ifade edecek bir hâle getirilmelidir.

Türkçe ile ilgili Meclis Araştırma Komisyonu'nun kurulmasından on yıl sonra devlet tarafından Türk diline yönelik önemli bir harekete girişilmiştir. Cumhurbaşkanlığı himayesinde 15 Mart 2017 tarihinde düzenlenen toplantıda 2017 yılının "dilimiz kimliğimizdir" başlığı ile "Türk Dili Yılı" olarak ilan edilmesi, yakın

dönemde toplumsal dil bilincini geliştirmeye yönelik önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. İlgili karar 2017/9 sayılı Başbakanlık genelgesiyle 17 Mayıs 2017 tarihli 30069 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 2017/9 sayılı Başbakanlık genelgesinde toplumsal dil bilinci oluşturmanın toplumun hemen her kesiminin ortak bir vazifesi olduğu şöyle ifade edilmektedir:

> "Dünyanın en zengin dillerinden biri ve millî kimliğimizin ana unsuru olan Türkçemizi korumak, yaşatmak, zenginleştirmek ve gelecek nesillere güçlü bir şekilde aktarmak, bugünümüzü ve yarınımızı yeni bir bilinç hamlesiyle inşa etmek hem kamu kurum ve kuruluşlarının hem de bütün toplum kesimlerinin ortak görevidir."[52]

Söz konusu genelgenin yayımlandığı tarihten altı gün sonra düzenlenen 8. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nın Açılış Töreni'ne katılan Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türk dilinin değerini vurgulayan oldukça önemli bir konuşma yapmıştır. "Türkçemiz, bizim en büyük güzelliğimizdir." diyen Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkçenin zengin kelime dağarcığına ve anlam inceliklerine dikkat çekerek dilimizin tek ihtiyacının onun kıymetini bilecek insanlar ve kurumlar olduğunu belirtmiştir. Sayın Cumhurbaşkanı Türk milletinin iki bin yıllık köklü bir medeniyete sahip olmasını ve bu medeniyetin nesiller arasında aktarılmasını Türk diline borçlu olduğunu belirtmiş ve dilini kaybeden bir toplumun diğer değerlerini korumasının mümkün olamayacağının altını çizmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan Türk dili ile ilgili olan konuşmasını, şu sözlerle tamamlamıştır:

> "Dilimizle birlikte millî ruhumuzun da zayıfladığı gerçeğini kabul etmeli ve bu konudaki tedbirleri ona göre hep birlikte almalıyız. Dilimizin zenginliklerinin tamamını kucaklayan bir anlayışla Türkçemize sahip çıkacağız."[53]

2017'nin "Türk Dili Yılı" olarak ilan edilmesinin ardından toplumsal dil bilincini geliştirmek için Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Türk Dil Kurumunun öncülüğünde, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Türkiye

[52] 17.05.2017 tarihli 30069 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2017/9 sayılı Başbakanlık genelgesi.
[53] https://www.tdk.gov.tr/icerik/basindan/8-uluslararas-tuerk-dili-kurultaynn-ac-ve-oeduel-toereni-gercekletirildi/ (09.03.2021).

Radyo-Televizyon Kurumu, yerel yönetimler olmak üzere bütün kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve basın yayın organlarında bir dizi faaliyetler ve kampanyalar düzenlenmiştir.

2017'nin "Türk Dili Yılı" olarak belirlenmesinden sonra gerçekleştirilen faaliyetlere ilk olarak "Dilimiz Kimliğimizdir" başlığıyla düzenlenen konferanslar örnek verilebilir. Bu çerçevede "Anadolu Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde ve Onsekiz Mart Üniversitesi gibi birçok üniversitede çeşitli toplantılar düzenlenmiştir.

Düzenlenen toplantıların dışında, 2017'de dilin kullanıldığı önemli bir alan olan görsel-işitsel medyada RTÜK'ün öncülük yaptığı, TDK, TRT ve MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünün proje ortağı olduğu "Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi" hayata geçirilmiştir. Proje; yayın tarama, değerlendirme ve eğitim bölümlerinden oluşmaktadır. Tezin ilerleyen bölümlerinde bu projenin üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

"Türk Dili Yılı" çerçevesinde planlanan diğer etkinlikler arasında Türk Dil Kurumu ve Millî Kütüphane Başkanlığı iş birliğiyle düzenlenen sergiler zikredilmelidir. Bu çerçevede "Tarih Boyunca Türkçe Sözlükler Sergisi, Dil Bilgisi Kitapları Sergisi ve Edebiyat Kitapları Sergisi" adlı üç farklı faaliyet düzenlenmiştir. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı arasındaki iş birliği sonucunda 13-16 Kasım 2017 tarihlerinde "Türk Dili Konuşan Ülkeler Kurultayı" düzenlenmiştir.

Burada ifade edilen faaliyetlerin dışında toplumda dil bilincinin geliştirilmesi için ülkenin her tarafı "Dilini Koruyan Ülkesini Korur, Türkçesi Varken Neden 'Start' Veriyorsunuz?, Birliğimiz Türkçe ile Dirliğimiz Türkçe ile, Hemen bugün Türkçe konuşmaya Başlayın!, Yolumuzu Aydınlatan Işık Türkçe, Türkçenin Kan Kaybına

Dur Diyelim" şeklinde afişlerle donatılmıştır. Bunlara ek olarak özellikle gençler arasında dil bilincini desteklemek üzere "Ödüllü Kısa Film Yarışmaları, Makale ve Deneme Yarışmaları, Kelime Oyunu Yarışmaları, Karikatür, Ası ve Fotoğraf Yarışması" şeklinde birçok etkinlik düzenlendiği de belirtilmelidir. Ayrıca 31 Temmuz 2017 tarihinde "2017 Türk Dili Yılı Konulu Sürekli Posta Pulu ile İlk Gün Zarfi" satışa sunulmuştur.

Görülüyor ki 2017 yılında toplumsal dil bilincinin geliştirilmesi için birçok farklı alanda bir dizi faaliyet düzenlenmiştir. Devlet tarafından başlatılan ve birçok paydaşın dâhil olduğu böyle bir seferberlik Türkçenin korunması ve geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte bu faaliyetlerin toplumsal dil bilinci oluşturma konusunda henüz yeterli seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü bu, zamana yayılması gereken ve toplumdaki kurum, kuruluş, medya ve sivil toplum örgütlerinin yanı sıra her bir vatandaşın dâhil olmasının zaruri olduğu bir hususdur. Ayrıca küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin süratle devam ettiği dünya koşullarında bireylerdeki dil bilinci de hızla azalmaktadır. Dil bu hızlı gelişmelerden olumsuz etkilenen alanlardan birisidir. Dolayısıyla dil bilinci oluşturmak için dile yönelik hassasiyet bir politika hâline getirilmeli ve daimî bir şekilde sürdürülmelidir. Mustafa Argunşah, Sözüm Türkçe Üstüne adlı eserinde bu konuya dikkat çeker:

> "Toplumu dil konusunda yeterince bilinçlendirdiğimizi söyleyemeyiz. Önce devlet politikası hâline gelmeli bu. Aileden başlayan eğitim okullarda yoğunlaştırılmalı. Türkçe sevgisi aşılanmalı nesillere. İnsanımız dilimizin gücünden haberdar olmalı. Dilini sevmeli ve ona inanmalı. Herkes işe kendisinden başlamalı. Konuşmamızdan yazmamıza, aldığımız ürünün adından iş yerimize koyduğumuz, Çocuklarımıza verdiğimiz isme kadar duyarlı olmalıyız."[54]

2017 yılında başlatılan Türkçe seferberliği, toplumsal dil bilinci oluşturmakta devlet nezdinde de yeterli bulunmayarak, 2021 yılında da bu mesele üzerine odaklanma kararı alınmıştır. Bu düşünceyle Cumhurbaşkanlığı tarafından 2021/1 numaralı genelge yayımlanmıştır. İlgili genelge ile 2021 yılının "Yunus Emre ve

[54] Mustafa Argunşah, *Sözüm Türkçe Üstüne*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2008, s. 84.

Türkçe Yılı" olarak kutlanmasına karar verildiği duyuruldu ve bu karar 30 Ocak 2021 tarihli 31380 sayılı Resmî Gazete'de yayımlandı. Kararda 2021 yılının din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin tüm insanlığa Türkçe ile seslenen Yunus Emre'nin vefatının yedi yüzüncü yılı olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca ilgili genelgede asırlardır medeniyet dili olarak kullanılan Türkçenin, "medeniyet dili kimliğiyle bilinçli ve doğru kullanımının sağlanması amacıyla 'Dünya Dili Türkçe' adıyla yurt genelinde ve yurt dışında bir kampanyanın tertiplenmesinin" planlandığı belirtilmektedir. 2021'in "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak belirlenmesinden sonra Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Politikaları Kurulu tarafından planlanan iki yüz yirmi dört etkinliğin 2021 yılı içerisinde on sekiz ayrı bakanlık, kurum, sivil toplum kuruluşu iş birliği ile hayata geçirileceği planlanmaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2021'in "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak kutlanmasına ilişkin kararı açıkladığı konuşmasında Türkçeye çok sıkı şekilde sahip çıkılması gerektiğini, vatanı önce dilin sonra ordunun beklediğini ifade etmiştir. "Üzülerek ifade etmek isterim ki bugün dilimizde bir çoraklaşma sürecini yaşıyoruz. Yabancı dile verilen önem maalesef Türkçemizi gölgede bırakıyor." diyerek sözlerini sürdüren Cumhurbaşkanı, gençlerin okullarda Yunus Emre, Fuzûlî, Reşat Nuri, Refik Halit, Peyami Safa veya Ahmet Hamdi Tanpınar gibi Türk edebiyatının önemli isimlerini okumadan, hatta bazen isimlerini bile duymadan diploma alabildiğini belirtmiş ve bu durumu eleştirmiştir. Söz konusu konuşmada "nesiller arası iletişimi yok eden çürümeye dur demek mecburiyetinde olunduğu" önemle vurgulanmaktadır. Bu çürümenin durdurulamaması hâlinde ortaya çıkacak sorunlar Sayın Cumhurbaşkanı tarafından şöyle ifade edilmiştir: "Kendi anadilini en doğru ve güzel şekilde konuşamayan bir toplum, başkalarına da katkı sağlayamaz. Türkçeyi korumadan ne millî kimliğimize sahip çıkabiliriz ne Türk dünyasıyla olan bağlarımızı güçlü tutabiliriz."

2017 yılındaki gibi 2021'de de ülke genelinde topyekûn bir Türkçe seferberliğinin başlatılması, devlet nezdinde Türkçeye verilen önemi ve değeri açıkça gösterir. Ancak toplumsal bir dil bilincinin geliştirilmesi ve sağlamlaştırılması yalnız devletin çabasıyla başarılabilecek bir durum değildir. Türkçeyi korumak, geliştirmek ve zenginleştirmek hususunda ailelere, öğretmenlere, aydınlara, görsel ve yazılı

basına, siyasi partilere; Türk diliyle ilgili çalışma yapan kurumlara ve sivil toplum kuruluşlarına, kısaca toplumun hemen her kesimine önemli görevler düşmektedir. Nitekim bu çalışmadaki temel amaç Türkçenin kullanıldığı önemli alanlardan birisi olan televizyondaki dizilerde Türk dilinin kullanımındaki sorunları tespit ederek, dilin doğru ve güzel kullanımına yönelik farkındalık oluşturmak ve çaba gösterilen toplumsal dil bilincini geliştirme faaliyetlerine katkıda bulunmaktır.

1.2.TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

Bir önceki başlıkta da ifade edildiği gibi Türkçenin korunup geliştirilmesi; ancak ona değer verilmesi ve duyarlılık gösterilmesiyle mümkündür. Dile karşı gerekli duyarlılığın gelişmesi ise, önceki başlıkta da ifade edildiği üzere, dil bilinci ile doğrudan ilişkilidir. Bireysel ve toplumsal dil bilincinin gelişimine katkı sağlayabilecek hususlardan birisi de bireylerin Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yerine ve tarihî geçmişine vâkıf olmasını sağlamaktır. Sahip olduğu ana dilin hem günümüzdeki gücünü hem de tarihî kökenini bilmek insanların, Türk diline daha sıkı sarılmalarına imkân sağlayacaktır. Bu gerekçelerle çalışmanın bundan sonraki iki bölümü Türk dilinin bugünkü durumuna ve tarihî tekâmülüne ayrılmıştır.

Dil, her bir kavmin "kendi toplumsal yapısına göre şekillenmiş özel birer anlaşma sistemi"[55] olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla dünyadaki kavim sayısı toplamı kadar dil bulunduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın, bir rakam belirtmek gerekirse dünyada bu zamana kadar var olmuş bütün dillerin sayısının 2015 yılı verilerine göre 7.102 olduğu ifade edilmektedir.[56]

Dünya üzerinde bugün mevcut olan dillerden birisi de Türkçedir. Türkçe bilimsel ölçütlere göre, yaşayan diller içerisinde büyük ve zengin bir dil olarak nitelendirilebilir. Türkçenin "büyüklüğünü ve zenginliğini" gösteren bilimsel ölçütler Süer Eker tarafından şu dört başlıkta toplanmaktadır: "en eski yazılı eserlere sahip dillerden birisi olması, çok geniş bir coğrafyada kullanılması, konuşan insan sayısının

[55] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 2014, s. 57.
[56] https://www.ethnologue.com/ (28.01.2021).

fazla olması, zengin bir sözcük sayısına sahip olması."[57] Süer Eker'in dikkat çektiği bilimsel ölçütlere göre, Türkçenin büyüklüğünü ve zenginliğini gösteren ilk unsur Türkçenin ilk yazılı eserlere sahip en eski dillerden birisi olmasıdır. Bugüne ulaşabilen Türkçeye ait en eski yazılı belge Çoyrın yazıtıdır. Bu yazıtın 687-692 yıllarında dikildiği düşünülmektedir.[58]

Türkçe konuşulduğu coğrafyanın genişliği bakımından da dünyada öne çıkan dillerden birisidir. Ahmet Bican Ercilasun, Türkçenin konuşulduğu coğrafyanın kuş uçuşu doğudan batıya altı yedi bin kilometre, kuzeyden güneye ise üç bin kilometrelik bir alanı kapsadığını ifade etmektedir.[59]

Dünyada Türkçe konuşan insan sayısına dair kaynaklarda farklı rakamlar bulunmaktadır. Boescheton 1998 yılında Türkçenin konuşur sayısını 150 milyon olarak zikrederken[60] Ercilasun 2013 yılında Türkçenin konuşur sayısını 200 milyon civarında olduğunu belirtmektedir.[61]

Türk dilinin konuşur sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu artışın ilk nedeni ana dil olarak Türkçe konuşan Türk dünyası ülkelerinin hızlı nüfus artışı gösterilebilir. Bunun yanı sıra Türk dilleri içerisinde en çok konuşulan dil konumunda bulunan Türkiye Türkçesinin konuşur sayısının günümüzde hızla arttığı bilinmektedir. Bu durum üzerinde yurt dışında yoğun rağbet gören Türk dizilerinin ve filmlerinin Türkiye'ye karşı uyandırdığı ilgi etkili olmaktadır. Bu durum ileride televizyon dizileriyle ilgili bölümde müstakil olarak incelenecektir.

Bu yapımlar Türk kültür ve medeniyetine, Türkçeye olan ilgiyi arttırmaktadır. Dizi ve filmlere ek olarak özel Türkçe eğitimi veren kurslar ile Türk İşbirliği ve

[57] S. Eker, 2013, s. 83-87.
[58] Osman F. Sertkaya, *Göktürk Tarihinin Meseleleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları Ankara, 1995, s. 318.
[59]Ahmet Bican, Ercilasun, *Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2018, s. 55.
[60] Henrik Boeschoten, "The Speakers of Turkic Languages". *The Turkic Languages*, Routledge, London and New York, 1998, s. 13-14.
[61]Ahmet Bican Ercilasun, "Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri", *Dil Araştırmaları,* Sayı: 12, 2013, s. 18.

Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi birçok kamu kurumunun çeşitli faaliyetleri de Türkçeye olan ilgiyi ve Türkçe konuşan insan sayısını artıran diğer önemli etkenlerdir. TİKA'nın 2020 faaliyet raporu incelendiğinde kurumun, Romanya'da Türkçe yayın yapan Radyo T"nin desteklendiği ve Afganistan'da Türkçe dil kursları düzenlenmesinin amaçlandığı görülmektedir. YTB tarafından yayımlanan 2019 İdare Faaliyet raporlarında da Türkçeye yönelik uygulamalarda bulunulduğu görülmektedir. YTB'nin Türkçeye yönelik başlıca faaliyetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: "Bulgaristan Türkçe ve Kur'an Kursu, Konispol ve Kukes Türkçe Kursları, Kuzey ve Doğu Bulgaristan'da Türkçe Ana Dili Eğitimi ve Yaygınlaştırılması, Okul Öncesi Çift Dilli Eğitimi Destek Programı, Türkçe Saati Destek Programı."

Kuruluş amaçlarından birisi "Türk dili, kültürü ve sanatı konularında yurt dışında ücretli veya ücretsiz eğitim vermek veya verdirmek, bu alanlarda sertifika vermek, verilmesini sağlamak"[62] olan Yunus Emre Enstitüsü yurt dışında Türkçeye yönelik faaliyetleri yürüten temel kurum olarak nitelendirilebilir. Yunus Emre Enstitüsü 74 ülkedeki 159 irtibat noktasında faaliyetlerini sürdürmektedir.[63] Kurumun faaliyetlerinden Türkçe ile ilgili olanları "Yabancılar İçin Türkçe Kursları, Türkçenin Seçmeli, Yabancı Dil Olarak Okutulması Projesi, Türkçe Öğretim Setleri ve Yardımcı Materyallerin Hazırlanması, Uzaktan Türkçe Öğretimi Projesi, Eğiticilerin Eğitimi ve Türkçe Yeterlik Sınavı (TYS)" şeklinde ifade edilebilir. 2019 yılında Yunus Emre Enstitüsü tarafından düzenlenen kurslara katılım gösteren insan sayısı 15.271'dir.[64]

Dünyada var olan diller içerisinde Türkçeyi öne çıkaran bilimsel ölçütlerden sonuncusu ise sahip olduğu sözcük sayısıdır. TDK'nin 1945 yılında çıkarılan Türkçe Sözlük'ün ilk baskısında yaklaşık 32.000 kelime varken, en güncel baskı olan 2011'de bu sayı 122.423'e ulaşmıştır. Bu sözlüklerde Türkçenin yazı dilinin söz varlığı dikkate alınmaktadır. Türkçenin bütün söz varlığını kapsayan ve Türk Dil Kurumunun internet

[62] Yunus Emre Enstitüsü, 2020, *2019 Faaliyet Raporu*, s. 9.
[63] a.g.e., s. 12.
[64] a.g.e., s. 106.

sitesinde ortak veri tabanı olarak kullanıma sunulan Büyük Türkçe Sözlük'teki söz varlığı daha geniştir. Burada terimler, ağızlardaki sözcükler ve deyimler de yer almaktadır. Büyük Türkçe Sözlük'te söz, deyim, terim ve isim olmak üzere toplam 616.767 söz varlığı bulunmaktadır.[65]

Yeryüzündeki diller iki temel tasnife tabi tutulmaktadır. Bunlar "yapı akrabalığı ve köken akrabalığıdır." Yapı akrabalığı bakımından diller "tek heceli diller, eklemeli diller ve çekimli diller" olarak üçe ayrılır. Bu ayrım temelde dillerin kelime türetme şekilleriyle ilgilidir. Çince gibi tek heceli dillerin en belirgin özellikleri tek heceden oluşan kelimelere dayanması, kelimelerin ek almaması ve çekime girmemesidir.[66] Türkçe, Macarca ve Korece gibi yapı akrabalığı bakımından eklemeli diller arasındadır. Bu dillerde değişmeden sabit kalan kelime köklerinin başına veya sonuna ekler getirilerek kelimeler türetilir. Bilindiği üzere Türkçede ön ekler yoktur. Bu özelliği dolayısıyla Türkçe sondan eklemeli bir dildir. En belirgin örneği Arapça olan çekimli dillerde ise "tek veya çok heceli köklerle ekler" vardır. Kelime köklerine getirilen eklerle kök değişerek yeni türetmeler elde edilir.[67]

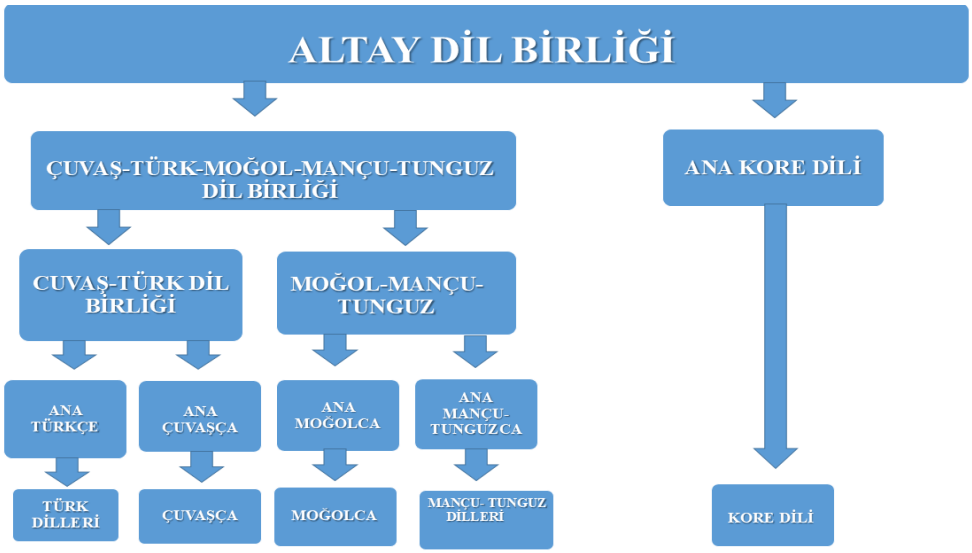
Köken bakımından dil sınıflandırılması ise "bilinmeyen devirlerde aynı ana dile bağlanan bir köken akrabalığı" üzerine oluşturulur. Köken akrabalığı, aynı dil ailesine mensup milletlerin aynı soydan geldikleri anlamı taşımamaktadır.[68] Bununla birlikte aynı dil ailesine mensup olup aynı soydan gelen milletlerin bulunması da mümkündür. Köken akrabalığı bakımından başlıca altı farklı dil ailesi bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Hint-Avrupa Dil Ailesi, Hamî-Samî Diller Ailesi, Bantu Dil Ailesi, Çin-Tibet Dil Ailesi, Kafkas Dilleri ve Ural-Altay Dil Grubu.

Türkçe bu dil aileleri arasından Ural-Altay Dil Ailesine mensup bir dil olarak kabul edilmekteydi. Ancak karşılaştırmalı dil bilimi çalışmaları sonucunda Ural-Altay dil birliğini ispat etmek için yapılan bu gruplandırmaların sağlam sonuçlar vermediği

[65] Ş.H. Akalın, 2018, s. 21.
[66] Z. Korkmaz, 2014, s. 58.
[67] a.g.e., s. 58-59.
[68] a.g.e., s. 59.

görülmüştür.[69] Ural-Altay Dil Ailesine mensup diller arasında her ne kadar kelime benzerlikleri bulunsa da "diller arasındaki akrabalığın ispatı için gerekli olan ses denkliği, şekil denkliği, temel kelimelerin ortaklığı, cümle bilgisi bakımından ortak kaynağa giden benzerliklerin bulunması ve anayurt birliği" gibi hususlarla Ural-Altay Dil Birliği ispatlanamamıştır.[70] Bunun üzerine bu dil ailesine yönelik araştırmalarda "Ural Dilleri ve Altay Dilleri" şeklinde iki ayrı başlıkta yaklaşım tarzı benimsenmiştir. Altay dilleri üzerine yapılan araştırmalar "Altayistik" olarak adlandırılan ayrı bir alana dönüşmüştür. Altay Dil Ailesini oluşturan diller Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca, Korece ve Japoncadır. Japoncanın bu dil akrabalığına dâhil olmasına yönelik çalışmaların kesinlik kazanmadığı, ancak son dönemde bu eğilimin arttığı belirtilmelidir. Altay Dil Ailesi içerisinde Türkçeye en yakın olan dil olarak Moğolca kabul edilmektedir. Altayistik çalışmalarının önemli ismi Nicholas Poppe'nin Altay Dil Birliği Şeması aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1.1 Nicholas Poppe'nin Altay Dil Birliği Şeması

On dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren Türk lehçelerinin tasnifine yönelik çeşitli denemeler yapılmıştır. Bu tasniflerin ilki J. C. Adelung tarafından 1806 yılında

[69] Ali Akar, *Türk Dili Tarihi,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 23.
[70] a.g.e., s. 24-25.

yapılmıştır.[71] Wilhelm Radloff, Gustaf John Ramstedt, Talat Tekin ve Lars Johanson gibi önemli dilciler tarafından da birçok tasnif yapılmıştır. Bu tasniflerde dil bilimsel açıdan farklılıklar bulunmasına karşın, Türkçeyi coğrafi açıdan gruplandırma denemelerinin birçok isimde görülen müşterek yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. Türkçeyi coğrafi bakımdan genel olarak Kuzey Türkçesi (Kıpçak Türkçesi), Doğu Türkçesi (Çağatayca) ve Batı Türkçesi (Oğuzca) şeklinde üç ana kola ayırmak mümkündür. Kuzey Türkçesinin günümüzde kullanılan dillerine şunlar örnek verilebilir: "Kazakça, Karakalpakça, Nogayca, Kırgızca, Altayca, Kumukça, Karaçay-Balkarca, Karaimce, Başkurtça ve Tatarca."[72] Doğu Türkçesinin bugünkü temsilcisi ise "Özbekçe ve Uygurca"dır. Batı Türkçesinin günümüzde konuşulan dilleri ise "Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Gagavuz Yeri, Orta Doğu ve Balkanlarda" kullanılan Türkçedir.[73] Süer Eker, bu üç gruba dâhil olmayan ancak Türkçenin yazı dilleri arasında bulunan beş dilin ismini daha zikreder. Bu diller "Çuvaşça, Yakutça, Altayca, Hakasça ve Tuvacadır." Ayrıca yazı dili olmamakla birlikte Türkçenin çok önemli arkaik özelliklerini taşıyan Halaççayı da ifade eder.[74] Coğrafi bakımdan üç kategoriye ayrılan Türk dilinin tarihi bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

1.3.TÜRKÇENİN TARİHİ

Dünyada varlığını sürdüren en eski birkaç dilden birisi olan Türk dilinin tarihi kaynaklarda genel olarak yedi dönemde incelenmektedir. Bu yedili tasniflerden birisi de Ahmet Caferoğlu tarafından yapılmıştır. Caferoğlu'nun Türk Dili Tarihi adlı eserinde Türkçenin tarihine yönelik yaptığı ve daha sonraki dönemlerde pek çok çalışmada kullanılan tasnif sistemi şöyledir:[75] "Altay Devri (Türk- Moğol Dil Birliği), En Eski Türkçe Devri (Proto-Türkçe), İlk Türkçe Devri, Eski Türkçe Devri, Orta Türkçe Devri, Yeni Türkçe Devri ve Modern Türkçe Devri."

Türkçenin tarihî devirlerinden "Eski Türkçe" öncesi dönemleri, karanlık dönemler olarak adlandırmak mümkündür. Çünkü bu dönemlere ait bilimsel veri

[71] a.g.e., s. 46.
[72] S.Eker, 2013, s. 89.
[73] a.g.e., s. 89.
[74] a.g.e., s. 89.
[75]Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi I-II,* Enderun Yayınları, İstanbul, 1984, s. 51-52.

problemi bulunmaktadır. Bununla birlikte Altay Çağı devrinde Türkçenin Korece, Moğolca gibi diğer Altay dil ailesine mensup diller gibi bağımsız bir dil olmadığı düşünülmektedir. Bu dönemde tüm Altay dil ailesi Ana Altayca olarak tasavvur edilen bir dile bağlıdır.[76] Ana Altaycanın konuşulduğu düşünülen coğrafya ise Altay Dağları ile Mançurya'daki Kingan Dağları arasındaki bölgedir. Ana Altayca bu bölgede avcı ve toplayıcı topluluklar tarafından konuşulduğu varsayılan kuramsal bir dilin adıdır.[77] Altay dil birliğinin bulunduğu dönem yaklaşık olarak M.Ö. 9.000 biçiminde tahmin edilmektedir.[78]

En Eski Türkçe Devrinde ise, Türkçenin Ana Altaycadan ayrılarak bağımsız bir dil olmaya başladığı kabul edilmektedir. Ali Akar, Türkçenin bu dönemde Sümerce ile kelime alma ve verme durumu yaşadığını dikkate alarak, En Eski Türkçe Devri'nin yaşandığı dönemi M.Ö. 5000-4000'li yıllar olarak tahminde bulunulabileceğini ifade etmektedir.[79]

Türkçenin bilgi edinmekte zorlanılan son dönemi ise İlk Türkçe devridir. Bu dönemde, Hun, Bulgar, Avar, Sabir gibi Türk boylarının yazı dillerinin oluşmaya başladığı bilinmektedir. Bu dönemin tarih aralığı M.Ö. X ile M.S. IV. yüzyıl olarak verilebilir. Bu döneme ait "dil malzemesi olarak sadece şahıs, yer ve araç gereç adları" bulunmaktadır.[80] Türkçenin tarihî gelişimi bakımından bu dönemdeki en önemli olay dilin iki ayrı lehçeye ayrılmasıdır. Bu dönemde Türkçe Eski Doğu Türkçesi ve Eski Batı Türkçesi olarak iki lehçeye ayrılmıştır.[81] Bu lehçeler arasındaki fonetik anlamda r/l'nin korunması ve z/ş'de ise değişim yaşanmasından dolayı Doğu'da konuşulan Türkçe ŞAZ, Batı'da konuşulan ise LİR Türkçesi olarak da adlandırılmaktadır. Zeynep Korkmaz, bu dönemde ayrı bir lehçe hâline gelen Çuvaş ve Yakut Türkçesinin, Türk dilinin diğer kollarından büyük oranda farklılaşmasını, Türkçeden çok erken bir dönemde ayrılmasına bağlamaktadır.[82]

[76] A. Akar, 2013, s. 54.
[77] S.Eker, 2013, s. 91.
[78] A. Akar, 2013, s. 54.
[79] a.g.e.,s. 54.
[80] a.g.e.,s. 54.
[81] a.g.e.,s. 54.
[82] Z. Korkmaz, 2014, s. 67.

Türkçenin Altay devri (Türk- Moğol Dil Birliği), En Eski Türkçe devri (Proto-Türkçe), İlk Türkçe devrinden sonraki çağlarını yazılı belgeler üzerinden takip etmek mümkündür. Bundan dolayı Türkçenin tarihî gelişimi içerisinde yer alan diğer dönemlere ayrı bir başlık açma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

1.3.1.Eski Türkçe Devri

Türkçenin yazılı metinlerle takip edilmesinin mümkün olduğu ilk dönem Eski Türkçe dönemidir. Eski Türkçe devrinin zaman dilimi olarak kaynaklarda farklı tarihlerin verildiği görülmektedir. Ahmet Caferoğlu bu dönem için M.S. VI-IX. asır aralığını kabul ederken, Zeynep Korkmaz M.S. VI-XIII aralığını kabul etmektedir. Bu dönemin başlangıcı olarak M.S. VI. yüzyılın kabul edilmesiyle ilgili bir ortaklık bulunmasına karşın, bitiş tarihinin değişkenlik göstermesinin sebebi Karahanlı Türkçesinin Eski Türkçe devrine mi, Orta Türkçe dönemine mi dâhil edilmesi gerektiğiyle ilgilidir. Bu çalışmada Karahanlı Türkçesini Eski Türkçe çağına dâhil eden Zeynep Korkmaz'ın tasnifi dikkate alınacaktır.

Eski Türkçe döneminin ilk kaynaklarına İkinci Köktürk Devleti zamanında dikilen bengü taş ve yazıtlar aracılığıyla ulaşılabilmektedir. Bu yazıtlar üzerine araştırma yapan Ahmet Bican Ercilasun, yazıtları on kategoriye ayırmıştır. Bu tasnif sistemi şöyledir: "Çoyr, Hoytu, Tamir, Ongin (Işbara Tamgan Tarkan), İhe- Huşotu (Köl İç Çor), İhe- Aşete (Altun Tamgan Tarkan), Bayın Çokto (Tonyukuk), Birinci Orhun (Köl Tigin), İkinci Orhun (Bilge Kağan), İhe Nur, Hangiday."[83]

Bugüne ulaşan en eski Türk yazıtı 687-692 yıllarında dikildiği düşünülen Çoyrın yazıtıdır. Ancak bu yazıtta Türkçeye dair bilgi edinme imkânı yalnızca altı satırla sınırlıdır. Bu satırlarda "Köktürk erinin İlteriş'e katılması anlatılmaktadır."[84] Türkçenin ve "Köktürk edebiyatının yazılı en uzun ve mükemmel örnekleri" olarak ulaşılabilen ilk önemli örnekleri olarak ise Orhun Yazıtlarının kabul edildiği

[83] A. B. Ercilasun 2018, s. 128.
[84] O.F. Sertkaya,1995, s. 318.

bilinmektedir. Orhun Abideleri olarak adlandırılan yazıtların en dikkat çekenlerinin Tonyukuk (725), Kül Tigin (732) ve Bilge Kağan (735) yazıtları olduğu bilinmektedir.

Orhun Yazıtları Türk dilinin yazılı ilk önemli örnekleri olmasına rağmen bu yazıtlardaki dilin, yeni teşekkül etmiş bir yazı dili olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Bu konuya dikkat çeken Süer Eker, Türkçenin yazı dili olma geçmişinin çok daha öncesine uzandığını şu sözlerle ifade eder: "Bu dönemlerdeki gelişmiş ve işlek anlatım biçimleri, soyut, somut kavramların niceliği ve niteliği Eski Türkçenin yazı dili olma tarihini en az beş yüz yıl daha geriye götürür."[85]

Süer Eker'in de dikkat çektiği Orhun Yazıtlarındaki Türkçenin anlam inceliklerine ve ifade gücüne Kül Tigin yazıtının kuzey yüzünün onuncu satırındaki "Zamanı Tanrı yaşar, insanoğlu hep ölmek için türemiş"[86] ve on birinci satırındaki "Öyle düşünceye daldım. Gözden yaş gelse mâni olarak, gönülden ağlamak gelse geri çevirerek düşünceye daldım. Müthiş düşünceye daldım."[87] ifadeleri örnek verilebilir.[88]

682 yılında kurulan İkinci Köktürk Devleti dönemine ait Orhun Kitabeleri 38 harfli Köktürk Alfabesi ile yazılmıştır. Yazıtlar ilk kez 15 Aralık 1893 gününde Danimarkalı dilci Vilhelm Thomsen tarafından çözümlenerek yayımlanmıştır. Ayrıca bu yazıtlar Türk edebiyatında siyasetname ve söylev türündeki ilk eserler olarak nitelendirilmektedir.

Son dönemde Orta Asya bölgesindeki keşifler Türkçenin eskiliği ve tarihi ile ilgili dikkat çekici yeni veriler ortaya koymaktadır. Bu keşiflerden birisi Isık Gölü yakınındaki "Esik Kurganı veya Altın Elbiseli Adam Mezarı" olarak adlandırılan kurgandır. İçerisindeki buluntulardan Kurgan'ın M. Ö. V-IV yüzyıllara ait olduğu düşünülmektedir. Esik Kurganı'nda bulunan gümüş bir tabağın üzerinde Köktürk Alfabesi ile yazılmış satırlara rastlanması Türkçenin tarihî açısından çok önemlidir.

[85] S. Eker, 2013, s. 89-90.
[86] "Öd tengri yasar, kisioglı kop ölgeli törimis"
[87] "Ança sakındım. Közde yaş kelser tıda körfgülte sığıt kelser yanduru sakındım. Katığdı sakındım."
[88] Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 58-61.

Aynı şekilde M. Ö. II. yüzyıla ait Kuray Kurganı'nda da Köktürk harfli metinler bulunmuştur.[89]

Esik ve Kuray kurganlardaki bulguların Türk diline ait olduğu varsayımına yönelik görüşlerin güçlenmesi Türkçenin yazı dili olma tarihini düşünüldüğünden yüzlerce yıl öncesine götürebilecek önemli işaretlerdir. Kazak Türkolog Altay Amanjolov, ilgili kurganlardaki buluntuların "2500 yıl öncesinde Türkçe konuşan halkların yazıyı bildikleri ve kullandıkları gerçeğini ortaya çıkardığını düşündürmektedir."[90] Bununla birlikte bu keşiflerde ulaşılan verilerin henüz bilimsel değerinin kesinlik kazanmadığı ve bulunan satırların hâlihazırda anlamlarının bütünüyle çözümlenemediğini de belirtmek gerekir.

Eski Türkçe devrinin ikinci dönemini ise Uygur Türkçesi oluşturmaktadır. 742-840 yılları arasında hüküm süren Uygurlardan kalan eserler Köktürklere göre daha fazladır. Bu durumda Çinlilerle etkileşim sonucunda Uygurların kâğıt ve matbaa kullanması da etkili olmuştur. Sağdan sola doğru yazılan 14 harfli Soğd Alfabesini kullanan Uygurlardan günümüze kalan eserlerin bazıları şunlardır: "Altun Yaruk, Seküz Yükmek, Bogu Kağan'ın Mani Rahipleriyle Konuşması, Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi, Irk Bitig."

Eski Türkçe devrinin son çağı ise Karahanlı (Hakaniye) Türkçesidir. Daha önce bu dönemin bazı dilciler tarafından Orta Türkçe devrine dâhil edildiği belirtilmişti. Bu farklılığın oluşmasında Karahanlı Türkçesinin hem eski hem de Orta Türkçe dönemlerinden izler taşımasının etkili olduğu ifade edilmelidir. 840-1212 yıllarında hüküm süren Karahanlı Devleti'nin Türk tarihindeki en önemli özelliği İslamiyet'i kabul eden ilk devlet olmasıdır. Bu durum, Türk dili üzerinde de etkili olur.

[89] A. Akar, 2013, s. 95.
[90] Altay, Amanjolov, "Ataların Sözleri." (Çev. Mehmet Ölmez), *Erdem*, C. 5, Sayı: 15, 1991, s. 800.

Karahanlılar İslam dininin de etkisiyle Arap alfabesini kullanmaya başlar. Bununla birlikte bu dönemde Türk edebiyatı için değerini hâlen muhafaza eden önemli eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerin ilki 1068 yılında Yusuf Has Hacip tarafından yazılmış bir siyasetname olan Kutadgu Bilig'dir. Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a, sunulan eser "mutluluk veren bilgi" anlamına gelmektedir. Eserde, toplumsal hayattaki problemleri giderecek, insana mutluluk verecek bilgilerle birlikte hükümdarlara öğütler yer almaktadır. Bu eserin Türk edebiyatı için diğer önemli özelliği ise aruz vezninin Türk edebiyatında kullanıldığı ilk yapıt olmasıdır. Mesnevi nazım biçiminde kaleme alınan eser 6645 beyit ve 173 dörtlükten oluşur.

Yüknekli Edip Ahmet tarafından yazılarak Emir Muhammed Dâd Sipehsâlâr'a sunulan ve genel olarak ahlaki faziletlerden bahseden Atabetü'l Hakayık, Karahanlı Türkçesi dönemine ait diğer eserdir. Günümüzde bile rahat anlaşılır dili ile dikkat çeken, yazıldıktan sonra özellikle tasavvufi edebiyatı ve Yunus Emre gibi şairleri etkileyen Divan-ı Hikmet de Karahanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Eser, Hoca Ahmet Yesevi tarafından kaleme alınan tasavvufi öğretiler içeren şiirlerden oluşmaktadır. Karahanlı döneminin son önemli eseri olarak ise Dîvânu Lugâti't-Türk zikredilmelidir. Türkçe ve Türk tarihi açısından çok önemli bilgiler veren bu yapıt, yaklaşık yedi bin maddeden oluşmaktadır. Eser yazarı Kaşgarlı Mahmut tarafından 1075'te Abbasi halifesi Muhammet el-Muktedi bi-Emrillah'a sunulmuştur. İslam Ansiklopedisine Dîvânu Lugâti't-Türk maddesini hazırlayan Mustafa S. Kaçalin tarafından eserin öne çıkan nitelikleri "Türkçenin ilk sözlüğü olması, Türkçenin XI. asırdaki gramer kitabı niteliği taşıması, kişi, boy ve yer adlarına Türk tarihine ve coğrafyasına ışık tutması ve ihtiva ettiği tıbbi bilgilerle bir ansiklopedi hüviyeti taşıması" olarak gösterilir.[91] Dîvânu Lugâti't-Türk yirminci yüzyıl başlarında Ali Emîrî tarafından bir sahafta keşfedildikten sonra Türk dili, tarihî ve kültürü açısından çok önemli bir kaynak olarak hâlen kullanılmaya devam edilmektedir.

[91] Mustafa S. Kaçalin, "Dîvânu Lugâti't-Türk" *TDV İslam Ansiklopedisi,* C. 9, 1994, s. 447.

1.3.2.Orta Türkçe Dönemi

Orta Türkçe Dönemi, Türk dilinin Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine doğru ilerlediği bir geçiş dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde Türk dili Harezm Türkçesi olarak da adlandırılmaktadır. Harezm Türkçesi XII ile XIV. yüzyıllar arasında Hazar Denizi ile Aral Gölü ve Amuderya merkez olacak biçimde Batı Türkistan'da kurulup gelişmiş yazı dilidir.[92] Harezm Türkçesi ile yazılmış eserlerden öne çıkanlar şöyle sıralanabilir: "Kısasu'l Enbiya, Mui'nü'l Murid, Muhabbetname, Nehcü'l Feradis, Mukaddimetü'l Edeb, Mirâc-Nâme."

Orta Türkçe döneminde Türk dilinde birtakım gelişme ve değişmeler sonucunda dallanma yoluyla yeni yazı dilleri oluşmaya başlamıştır. Türk dilinde böyle bir oluşum ve dallanmaya Harezm bölgesi beşiklik yapmıştır. XIII. yüzyıla kadar bir devamlılık üzerinden tek yazı dili olarak ilerleyen Türkçede, bu dönemde "Çağatay, Oğuz ve Kıpçak Türkçeleri temelinde yeni yazı dilleri ve lehçeler oluşmuştur.[93] Bu dönemden sonra Türkçe genel olarak Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olarak ikiye ayrılır.

1.3.3.Yeni Türkçe Devri

Orta Türkçe döneminden sonra Türkçe bu yeni dönemde Kıpçakça (Kuzeybatı Türkçesi), Oğuzca (Güneybatı Türkçesi) ve Çağatayca (Doğu Türkçesi) gibi üç farklı kanalda gelişimini sürdürmüştür. Türkçenin bu dönemden itibaren üç farklı koldan gelişmesiyle birlikte günümüzdeki Türk yazı dilleri biçimlenmeye başlamıştır.

Kıpçakça, Türk dilinin lehçelere ayrılmasından sonra Karadeniz'in kuzeyindeki "Kıpçak Bozkırları, Kırım, Tuna Havzası, Balkanlar'ı" kapsayan Deşt-i Kıpçak adlı bölgede ve Mısır'da Kıpçak Türkçesi ile yazılan eserleri içermektedir.[94] Bu dönemin önemli eserleri Codex Cumanicus ve Kitâbü'l- İdrâk li- Lisâni'l Etrâk

[92] Z. Korkmaz, 2014, s. 67.
[93] a.g.e., s. 69.
[94] A. Akar, 2013, s. 210.

gibi sözlükler, Kitâb fi'l Fıkh gibi dini eserler, Münyetü'l- Gûzât gibi askerî ve Hüsrev ü Şirin gibi edebî eserlerdir.

Çağatayca ise Türkçenin XVI. yüzyılından XIX. asra kadar bütün Orta Asya Türk halklarına ait olacak bir edebiyat dilidir.[95] Mevlana Lütfî, Ebul Gazi Bahadır Han, Muhammed Babürşah ve Ali Şir Nevaî gibi Türk edebiyatının önemli isimleri Çağatay Türkçesi ile eserlerini oluşturmuşlardır. Ali Şir Nevaî tarafından yazılan Türkçe ve Farsçanın dil imkânlarını karşılaştıran Muhakemetü'l- Lugateyn, Babürşah'ın kaleme aldığı şiirsel üslubu ile dikkat çeken Babürname ile Ebulgazi Bahadır Han'ın yazdığı Türklerin soyağacına dair Şecere-i Türk adlı eserler Çağatay edebiyatının öne çıkan eserleridir.

Yeni Türkçe devrindeki Türk dilinin diğer kolu ise Güneybatı veya Batı Türkçesi yani Oğuzcadır. Türkiye Türkçesinin tarihî kökenlerinin dayandığı bu bölüm ileride ayrı bir alt başlıkta ele alınacaktır.

1.3.4.Modern Türkçe Devri

Modern Türkçe dönemi Türk dilinin XX. yüzyıldan sonraki dönemini kapsayan süreçtir. Bu dönemde Çağatay, Kıpçak ve Oğuzcadan teşekkül eden üç tarihî Türk lehçesi, farklı yazı dillerine ayrışmaya başlamıştır. Bu ayrışmanın yalnızca dilin kendi iç gelişimine bağlı bir olgu olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Süer Eker bu konuya dair şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

> "Bugün mevcut Türk yazı dillerinin birçoğu dil farklılıklarının değil, Çarlık ve Sovvet dönemlerindeki birtakım sosyal, siyasal dış ve iç gelişmelerin, dayatmaların sonucudur. Örneğin Kazakça ve Karakalpakça hatta Nogayca arasında ayrı dil olmayı gerektirecek dil farklılıkları yoktur. Azerice-Türkiye Türkçesi; Kurmukça-Karaçay-Balkarca vb. için de aynı şeyler söylenebilir."[96]

[95] a.g.e., s. 182.
[96] S. Eker, 2013, s. 102.

Ekim Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte Orta Asya'da devlet içerisinde yer alan Türklerin dillerine ve millî benliklerine yönelik bilinçli politikalar sonucunda birçok farklı resmi yazı dilleri meydana getirilmiştir. Söz konusu gelişmelerin de etkisiyle Modern Türkçe döneminde Kıpçak Türkçesinden, "Kazakça, Kırgızca, Altayca, Karakalpakça, Nogayca, Tatarca, Başkurtça; Karaçay-Balkarca, Kumukça, Karaimce"; Oğuz Türkçesinden "Türkiye Türkçesi, Azerîce, Türkmence ve Gagavuzca"; Çağataycadan ise "Özbekçe ve Yeni Uygurca" ortaya çıkmıştır. Türkçenin üç ana kolunun dışında gelişen "Yakutça, Hakasça (Abakan), Tuvaca ve Çuvaşça" ise diğer Türk yazı dilleri olarak zikredilebilir.

1.3.5.Oğuz Türkçesinin Tarihi

Türkiye Türkçesi, "Doğuda Çağatayca, Kuzeyde tarihî Kıpçakça ile temsil edilen Orta Türkçe Döneminin Batı'daki temsilcisi olan Oğuz Türkçesinin" devamıdır.[97] Batı Türkçesinin Anadolu'daki gelişimi kendi içerisinde üç döneme ayrılmaktadır: Eski Anadolu Türkçesi, Klasik Osmanlı Türkçesi (XVI-XIX) ve Türkiye Türkçesi.

Eski Anadolu Türkçesi ise kendi içerisinde XII. yüzyılın son döneminden XIII. yüzyıla kadar "Selçuklu Çağı", XIII-XV. yüzyılda Beylikler Çağı, XV. Asır sonrasında ise Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi olarak üçe ayrılabilir.[98] Büyük Selçuklu Devleti gibi Anadolu Selçuklu Devleti'nde de resmî dil olarak Farsça, bilimsel alanda ise Arapçanın kullanıldığı bilinmektedir. Bu durum Oğuzcanın ilk yazı dili olan Eski Anadolu Türkçesinin gelişmesinde olumsuz bir etki doğurmuştur. Eski Anadolu Türkçesinin bu döneminde kaleme alınan eserler Ahmed Fakih'in Çarh-Nâmesi ile Yunus Emre, Şeyyad Hamza, Mevlana ve Sultan Veled'in bazı Türkçe beyitleridir.

[97] A. Akar, 2013, s. 229.
[98] a.g.e., s. 231.

Anadolu Selçuklu Devleti 1243 Kösedağ Savaşı'nda yaşanan mağlubiyetle birlikte dağılma sürecine girdikten sonra Anadolu'da Osmanoğulları, Karesioğulları, Karamanoğulları gibi birçok beyliğin kurulması ile Eski Anadolu Türkçesinin ikinci dönemi başlamıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey'in 1277 yılında "Bugünden sonra divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dil konuşulmaya" şeklindeki ünlü fermanı, Beylikler Dönemi'nde Türkçeye olan yaklaşımı göstermektedir. Bu dönemde Anadolu Beylikleri tarafından Türkçenin desteklenmesi ile verilen eserlerin sayısı artar, yazı dilinin gelişimi hızlanır. Bu dönemin önemli temsilcileri ve bazı eserleri şunlardır: Gülşehri (Mantıku't Tayr), Âşık Paşa (Garîbnâme, Fakrnâme), Ahmedî (İskendernâme, Cemşid ü Hurşid), Hoca Mes'ud (Süheyl ü Nevbahar), Şeyhoğlu Sadrettin Mustafa (Kabusnâme), Ahmed-i Daî (Çengnâme), Şeyhî (Harnâme, Hüsrev ü Şirin), Kadı Burhanettin (Divan) ve Erzurumlu Kadı Darir (Sîretü'n Nebî).

Osmanoğulları Beyliği'nin Osmanlı İmparatorluğu'na dönüşüm sürecini içeren kuruluştan İstanbul'un Fethi'ne kadar geçen dönem ise "Klasik Osmanlı Türkçesine Geçiş" dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Tursun Beğ tarafından Tarih-i Ebü'l-Feth ve Sinan Paşa tarafından Türk nesrinin önemli örneklerinden Tazarru'nâme kaleme alınmıştır. Süleyman Çelebi tarafından Bursa'da 1409 yılında kaleme alınan Vesiletü'n Necat (Mevlid) adlı eser de bu döneme aittir.

Klasik Osmanlı Türkçesi, İstanbul'un Fethi'nden itibaren başlayan ve İmparatorluğun dağılma sürecine kadar devam eden dönemde kullanılan dildir. Bu dönemde Türk Edebiyatı "Divan, Halk ve Tasavvuf" şeklinde üç ayrı koldan ilerlemiştir. Divan ve Tasavvuf edebiyatı geleneği çevresinde yazılan bazı eserlerde Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamalar gibi dil unsurlarının yoğun şekilde görüldüğü, bazen ise bu yoğunluğun azaldığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte diğer tarihî dönemler gibi Osmanlıca da ayrı bir dil değil, Türkçenin bir tarihî dönemidir.

Ayrıca yaklaşık beş asırlık bir dönemi kapsayan bu süreç de kendi içerisinde birçok dönemi barındırmaktadır. Bu süreç içerisinde Divan Edebiyatı geleneği çerçevesinde Sebk-i Hindi ve Türk-i Basit gibi yaklaşımlar görülmüştür. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra ise Tanzimat Edebiyatı, Serveti Fünûn Edebiyatı gibi modern edebî dönemler başlamıştır. Nitekim bu dönemi kapsayan asırlar içerisinde ortaya konan edebî değeri yüksek birçok eser bulunmakta ve bu eserlerde sanatkârlar Türkçenin gelişimine katkı sağlayan birçok anlam zenginliği ve anlatım gücü kazandırmıştır. Ahmet Paşa, Bâki, Fuzûlî, Hayâlî, Nedim, Nef'i, Neşati, Şeyh Galip gibi klasik şairler ve Nergisi, Veysi, Evliya Çelebi gibi klasik nesir yazarları tarafından birçok eser kaleme alınmıştır. Bunun yanı sıra bu tarihî dönem içerisinde Tanzimat sonrasında Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Tevfik Fikret gibi modern edebiyatın ilk temsilcilerinin eserleri de bulunmaktadır.

Türkiye Türkçesinin başlangıç tarihi olarak kesin bir tarih bulunmamakla birlikte, kaynaklarda genellikle "Yeni Lisan" makalesinin yayımlandığı 1911 yılının kabul edildiği görülmektedir. Yeni Lisan zamanla bir makale ismi olmaktan çıkarak, yirminci asrın başında yapılan bir dil hareketinin ismi olmuştur. Yeni Lisan hareketi Şinasi, Namık Kemal gibi Tanzimat edebiyatı temsilcileri tarafından gündeme getirilen, uzun hecenin kısa, kısa hecenin uzun söylenmesi "sade Türkçe" yaklaşımının sistematik bir hâle geldiği bir harekettir. Yeni Lisan, Ziya Gökalp, Ali Canip Yöntem ve Ömer Seyfettin, Selanik'te çıkarılan Genç Kalemler dergisi etrafında teşekkül eden ve Millî Edebiyat akımının da başlamasında etkili olan harekettir.

Yeni Lisan makalesinin ve bu anlayışın özellikleri şu şekilde özetlenebilir: "Yazı dili ile konuşma dilinin birbirine yaklaştırılması, bunu yaparken İstanbul Türkçesinin esas alınması, Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça gramer kurallarının terk edilmesi, tamlamalarda yalnız Türk dilinin imkânlarından faydalanılması, öteki lehçelerden kelime alınmaması, halkın diline yerleşerek Türkçeleşmeyen yabancı kelimelerin kullanılmaması."

Bu hareketin öncülerinden Ziya Gökalp, yukarıda özetlenen Yeni Lisan hareketinin görüşlerini "Lisan" adlı şiirinde ifade eder. İlgili şiire ait bir dörtlük şöyledir: "Güzel dil Türkçe bize/ Başka dil gece bize/İstanbul konuşması/ En sâf, en ince bize."[99] Yeni Lisan hareketinin başladığı dönemde sade Türkçe akımı Türk Yurdu, Halka Doğru, Türk Sözü ve Yeni Mecmua gibi dergiler tarafından da benimsenerek yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de Yeni Lisan hareketinin prensipleri genel olarak benimsenmiş, Türkçenin yabancı dillerin etkisiyle yozlaşmasını engellemek ve Türk dilini zenginleştirmek, geliştirmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

1930 yılında Türkçeye yönelik görüşlerini Türk Dili İçin adlı kitapta yayımlayan Sadri Maksudi Arsal'ın eserinin girişine Atatürk tarafından yazılan şu not, Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıcında Türk diline yönelik bakış açısını ve yapılan çalışmaların amacını göstermektedir. Söz konusu notta Atatürk şunları ifade eder:

> "Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."[100]

Bu düşüncelerle dil bilincinin önemini vurgulayan Atatürk'ün direktifi doğrultusunda, Türk dili çalışmalarını bilimsel olarak yürütmek üzere 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu kurulmuştur. TDK 26 Eylül 1932 tarihinde düzenlenen toplantının ardından 17 Ekim 1932'de bir bildiri yayınlamıştır. Söz konusu bildiride kurumun amacı "Türk dilini millî kültürümüzün eksiksiz bir ifade vasıtası hâline getirmek ve Türkçeyi muasır medeniyetin önümüze koyduğu bütün ihtiyaçları karşılayacak bir mükemmeliyete erdirmek" şeklinde açıklanmıştır. Bunu yapmak için "yazı dilinde Türkçeye yabancı kalmış unsurları atmak, halk ve münevverler arasında birbirinden mahiyetçe ayrı iki dil varlığını ortadan kaldırmak, temel unsurları Öztürkçe olan bir dil meydana getirmek" için çalışmalar yürütülecektir.[101] Bu gelişmelerle Türk diline yönelik faaliyetler zaman zaman dili tahrip edecek veya kısırlaştıracak biçimde

[99] Ziya Gökalp, "Lisan", *Tanin Gazetesi*, 20 Nisan 1916, nr. 2641, s. 106.
[100] Sadri M. Arsal, *Türk Dili İçin*. İstanbul: Türk Ocakları Hamit Matbaası, 1930, s. IV.
[101] Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan 17 Ekim 1932 tarihli bildiri.

aşırı seviyelere yönelse de bu tutumlarda uzun süre ısrarcı olunmadığı, Türkçeye yerleşen ve halk tarafından benimsenen, bilimsel ve edebî eserlerde kendisine yer bulan yabancı kelimelere müdahale edilmeme konusunda hemfikir olunduğu söylenebilir.

Dilde sadeleşme akımının en önemli başarısının Türkçeyi tehdit eden yabancı dillere ait gramer kurallarının dilden atılması olduğunu söylemek mümkündür. Oxford Üniversitesi akademisyenlerinden Geoffrey Lewis, Türkçeyi sadeleştirmeye yönelik çabaları ayrıntılı olarak değerlendirdiği Trajik Başarı Türk Dil Reformu adlı eserinde, dil reformunu 19. yüzyılın ortalarında bazı kişi ve grupların üstlendiğini, 1930 sonrasında ise bu çabanın devlet tarafından devam ettirildiğine dikkat çekmektedir. Ona göre bu çabaların temel amacı uzun zamandan beri dilin bir parçası durumunda olan Arapça ve Farsçaya ait dilbilgisi özelliklerini tasfiye etmektir.[102] Bununla birlikte dil konusundaki bütün sorunların çözüme kavuştuğunu söylemek mümkündür. Bu konu sonraki bölümde değerlendirilecektir.

1.4.TÜRKÇENİN GÜNCEL SORUNLARI

Binlerce yıllık tarihi olmasına ve yüz milyonlarca kişi tarafından konuşulmasına rağmen Türkiye Türkçesi bugün bazı ciddi problemlerle karşı karşıyadır. Bu sorunların temelinde dilin öneminin yeterince anlaşılamaması yer almaktadır. Toplumun geneli dili doğru ve güzel şekilde kullanmanın millî bir vazife olduğu bilincinden mahrum bulunmaktadır. Kısacası toplumsal dil bilincinin yeterince gelişmemesi Türkçede bugün yaşanan problemlerin temelinde bulunan asıl etkendir.

1.4.1.İmla Hataları ve Söyleyiş Bozuklukları

Yazı dilinde ve telaffuzdaki sorunlar Türkiye Türkçesinin güncel problemlerinin ilki olarak ifade edilebilir. Yazım veya imla, bir dili doğru yazmak için belirlenmiş kurallar veya dilin kelimelerini doğru yazma bilgisi olarak tanımlanabilir.

[102] Lewis Geoffrey, *Trajik Başarı Türk Dil Reformu,* (Çev. M. Fatih Uslu), Çeviri Bilim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 9.

Başka bir ifadeyle imla, dilin belirli kurallara bağlı kalarak yazıya geçirilmesidir. Türkçenin yazım kuralları yüzyıllar içerisinde kalıplaşmış, ölçünlü bir hâle gelmiştir. Türk Dil Kurumuna, yazım kurallarını belirleme ve yazım kılavuzu hazırlama görevi verilmiştir. Yazı dilinde TDK'nin hazırladığı Yazım Kılavuzu'na bağlı kalmak önemli ve gereklidir. Ancak bugün TDK'ye bağlı kalınmamakta, bu durum da yazım konusunda tartışmalar yaşanmasına ve farklı uygulamalarda bulunulmasına yol açmaktadır. Kelimelerin, eklerin yazımında; büyük harf ve noktalama işaretlerinin kullanımında hatalar yapılmaktadır. Oysa bir dilin imlasında birlik sağlanması oldukça önemlidir. Aksi hâlde yazı dili zaman içinde ortak bir iletişim aracı olma hüviyetini kaybeder. İmlada yapılan hatalar doğal olarak söyleyiş bozukluklarına da yol açacaktır. Meyve yerine meyva, matematik yerine matamatik şeklinde bir imla ile oluşturulan metnin okunuşunda da söyleyiş bozukluğunun ortaya çıkması kaçınılmazdır. İmladan bağımsız olarak Türkçenin telaffuzunda karşılaşılan bazı yanlışlar ise şöyle sıralanabilir: uzun hecenin kısa, kısa hecenin uzun söylenmesi; ince ünlünün kalın, kalın ünlünün ince kullanımı; yumuşama ve sertleşme gibi ses olaylarına dikkat edilmemesi, vurgu yanlışlıkları.

1.4.2.Günlük Hayatta Kullanılan Kelime Dağarcığının Sınırlı Olması

Günlük hayatta sınırlı kelime dağarcığı ile konuşulması günümüzde yaşanan diğer bir dil problemidir. Türkiye Türkçesi bugün söz, deyim, terim ve isim olmak üzere toplam 616.767 söz varlığına sahiptir.[103] Ancak Türkçedeki bu söz varlığının günlük hayatta kullanımı oldukça sınırlıdır. Yapılan araştırmalar Türkiye'de gündelik hayatta kullanılan kelime dağarcığının diğer dillere kıyasla oldukça sığ olduğunu gösterir.[104] Bireylerin kendilerini ifade edebilmesinde, iletişim becerisinde sahip olduğu kelime hazinesinin genişliği önemlidir. Sınırlı bir kelime dağarcığına sahip olmak duyguların ve düşüncelerin yeterli düzeyde anlatılamamasına, iletişimde kopukluğa ve yanlış anlaşılmalara yol açabilir. Sınırlı kelime dağarcığı ile konuşmanın bir diğer olumsuzluğuna da Şükrü Halûk Akalın tarafından dikkat çekilir. Akalın,

[103] Şükrü Haluk Akalın, "Dille Arası Etkileşim ve Türkçe", *Türk Dili I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2018, s. 215.
[104] Mesiha Tosunoğlu, "Kelime Servetinin Eğitim Öğretimdeki Yeri ve Önemi", *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı:144, Ankara, 1999.

"leziz yemek, etkileyici film, sürükleyici roman" demek yerine hepsinin başına güzel sıfatının getirilerek kullanılmasını yani, dilin sahip olduğu anlam inceliklerini kullanmadan sürekli aynı sözcüklere yer verilmesinin olumsuz sonuçlarını şöyle ifade ediyor:

> "Her varlığın, her nesnenin, her kavramın özelliğine göre kullanılması gereken ayrı ayrı sözcükler varken bunların hepsinin yerini bir sözcüğün alması dilde kısırlaşma gibi büyük bir olumsuzluğu yaşatmaktadır. Sorun, yalnızca birkaç sözcüğün yitip gitmesi değil söz varlığımızdaki zenginliklerin, kültür değerlerinin de yok olmasıdır. Bir nesnenin, bir kavramın, bir olgunun adı, niteleyicisi olmaları dolayısıyla yitip giden her sözcük yaşamımızdan da kültür dünyamızdan da bir parçanın unutulmasına yol açmaktadır."[105]

Türkiye'de sığ bir söz dağarcığıyla konuşulmasının temel nedeni olarak kitap okuma oranlarının düşüklüğü gösterilebilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2011 yılında ülkemizdeki okur görüntüsünü belirlemek amacıyla "Türkiye Okuma Kültürü Haritası" projesine başlanmıştır. Bu proje kapsamında yapılan araştırmalarda elde edilen sonuca göre ülkemizde yıllık ortalama kitap okuma oranı kişi başına 7,2'dir. Bu rakam ülkemizde kitap okuma oranının düşüklüğünü ortaya koymaktadır.[106] 2013 yılında UNESCO tarafından hazırlanan bir raporda ise Türkiye'de kitap okuma alışkanlığına sahip kişilerin toplam nüfusa oranı binde birdir. Türkiye bu oranla kitap okuma alışkanlığında dünyada 86. sırada yer almaktadır. Aynı araştırma ülkemizde bireylerin yılda ortalama sadece altı saatini kitap okumaya ayırdığını ve ihtiyaçlar listesinde kitabın 235. sırada yer aldığını göstermektedir.[107]

Kitap okuma alışkanlığının yeterince gelişmediği ve kitaba ayrılan sürelerin oldukça az olduğu ülkemizde, insanların boş vakitlerinin önemli bir kısmını kitle iletişim araçlarına özellikle de televizyona ayırdığı bilinmektedir. Nitekim Türkiye'de televizyon izleme eğilimleri konusu tezin ikinci bölümünde ayrı bir başlıkta ele alınacaktır. Bununla birlikte burada televizyonda kullanılan dilin, bireylerin günlük hayatta sınırlı sayıda kelime kullanımına yol açan etmenlerden birisi olduğunu belirtmek gerekir. Televizyon yayınlarında kullanılan dile yönelik yapılan araştırmalar, yayınlarda çok sığ bir söz dağarcığının kullanıldığını, dil kullanımında

[105] Ş. H. Akalın, 2018, s. 215.
[106] https://kygm.ktb.gov.tr/ (10.02.2021).
[107] https://www.trthaber.com/haber/gundem/avrupada-yuzde-21-turkiyede-10-binde-1-72919.html (10.02.2021).

Türkçenin anlam inceliklerine ve zenginliklerine yer verilmediğini göstermektedir. Bireylerin dil kullanımını olumlu veya olumsuz yönde etkileme gücünü elinde barındıran televizyonun anlatım dilinin ortalama izleyiciye hitap etmek için sığ tutulması insanların dil gelişiminde bir zafiyet oluşturmaktadır.[108] Yayımcılığın kısır bir söz varlığıyla yapılması Türk dili açısından önemli bir sorundur.

Günlük hayatta kullanılan kelime dağarcığını arttırmanın etkili ve basit bazı yolları bulunmaktadır. Bunlardan ilki kitap okuma alışkanlığı edinmektir. Edebî eserleriyle "bağ kuramamış bir milletin kendi dilinin sınırlarını keşfetmesi, fark etmesi mümkün değildir."[109] Kitap okuma alışkanlığı dışında sözlük kullanmayı alışkanlık hâline getirmek, yeni kelime öğrenme imkânı sağlayan bulmaca ve kelime oyunları oynamak, gazeteleri ve dergileri takip etmek gibi çeşitli yollarla kelime dağarcığını geliştirmek mümkündür.

1.4.3.Dilin Argo, Kaba ve Düzeysiz Kullanımı

Türkçenin güncel sorunları arasında zikredilmesi gereken bir diğer önemli problem de dilin "argo, düzeysiz ve kaba kullanımının" yaygınlaşmasıdır. Argo TDK tarafından iki şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımların ilki "her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim" şeklinde iken diğeri "serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim" biçimindedir.[110]

Bu tanımlarda argonun "yasa dışı veya düşük sosyoekonomik statü gruplarının anlaşma ve iletişim aracı olarak kullandığı özel bir dil" olduğu sonucuna ulaşılabilir. Argo kullanımının temel gerekçelerinden birisi toplumun diğer kesimlerinden ayrılmak veya gizlenmek içgüdüsüdür. Bunun sonucu olarak dilin genel sözcüklerine bazı özel anlamlar yüklemek ve birtakım yeni sözcükler katmakla bir çeşit hususî dil

[108] Neil Postman, *Televizyon: Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem*, (Çev. Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, 2000, İstanbul, s. 36.
[109] İbrahim Tüzer, "Kelimelerimiz, Kavramlarımız ve Zihin Dünyamız Üzerine," *Nida Dergisi*, Sayı: 201, 2021, s. 31.
[110] https://sozluk.gov.tr/?q=argo&aranan (22.03.21).

olan argo oluşturulur. Vahit Türk, Türkçe gibi diğer dillerde de argoyu oluşturan kavramların "hırsızlık, dolandırıcılık, yağmacılık, soygunculuk vb. sosyal bozukluklardan" meydana geldiğini, bu yüzden de argo sözcüklerinin "kadını, içkiyi, uyuşturucuyu tanımlayan dövmek, sövmek, ölmek, kaçmak, hırsızlık etmek, hapse girmek, sarhoş olmak, yalan söylemek gibi" kelimelerden doğduğunu belirtmektedir.[111] Eric Partridge de argonun bu niteliğini şu sözlerle vurgular: "Argo, meşru konuşmanın eteklerinde asılı tuhaf bir tür serseri dildir."[112]

Argo, jargon ile karıştırılan bir sözcüktür. Bu iki kavram arasında keskin bir ayrıma gitmek mümkün olmamakla birlikte, jargonun Türkçe Sözlük'te yapılan "aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dilden ayrı olarak kullandıkları özel dil veya söz dağarcığı" şeklindeki tanımı önemli bir ipucudur. Dolayısıyla tıp, mühendislik gibi bir alana özgü kelimeleri meslek argosu olarak değil, meslek jargonu olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır.

Birey argo kelimeleri kullandığında hakaret etme niyetine sahip olmayabilir; fakat argo kelimelerin büyük kısmı sövgü anlamı içerir. Bu muhtevada olmayanlar uygun olmayan ortamlarda ve zamanlarda kullanıldığında hakarete veya yanlış anlaşılma durumuna neden olabilir. Dilin küfürlü ve kaba kullanılması kişilik ve davranış bozukluğunun neticesidir. Dili bu şekilde kullananlar karşılarındaki bireyi küçülttükleri, kendi karakterlerini ise yücelttikleri yanılgısı içerisindedirler. Aslında bu tür bir kullanımda bulunan bireylerin, toplumdaki itibarları zedelenir. Dilin düzeysiz ve argo kullanımı ile ilgili Cemil Meriç Bu Ülke adlı eserinde şunları söyler:

> "Argo, kanundan kaçanların dili. Uydurma dil, tarihten kaçanların… Argo, korkunun ördüğü duvar; uydurma dil şuursuzluğun. Biri günahları gizleyen peçe, öteki irfanı boğan kement… Argo, yaralı bir vicdanın sesi…"[113]

[111] Vahit Türk, "Türkçenin Söz Varlığı" *Türk Dili I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2018, s. 173.
[112] Eric Partridge, *Slang To-Day and Yesterday*, Routledge Publishing, New York, 2015, s. 1.
[113] Cemil Meriç, *Bu Ülke*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1979, s. 17.

Cemil Meriç'in kanundan kaçanların dili olarak nitelendirdiği argo ve kaba kullanımın ölçünlü dil kullanımına kıyasla saygınlığı oldukça düşüktür. Buna karşın Türkçenin kaba, argo ve düzeysiz kullanımı günümüzde yaygınlık kazanmaktadır. Özellikle gençler arasında dilin bu şekilde kullanımı Türkçe için önemli bir problemdir. Bu tarz kullanımların yaygınlaşmasında kitle iletişim araçlarında kullanılan dilin etkisi büyüktür. Bir kitle iletişim aracı olan televizyonda dilin "argo, kaba ve düzeysiz" kullanımı ileride ayrı bir başlıkta incelenecektir.

1.4.4.Bilim Dili Olarak Türkçe

Bilim dili, ana dil içerisinde yer alan dilin özel bir kullanım alanı olarak nitelendirilebilir. Bilim dilinde toplumda geçerli olan genel dilden ayrı özel bir kategori oluşturulur. Günümüzde Türkçenin bilim dili olarak yetersiz olduğu dolayısıyla Türk dili ile bilim yapılamayacağına yönelik söylemlere rastlanmaktadır. Hatta bu söylemler akademik camiada da ifade edilebilmektedir. Oysa yeryüzünde yaşayan en eski dillerden biri olan Türk dilinin, bilim dili olarak geçmişi çok eski tarihlere kadar uzanır. Örnek vermek gerekirse Uygurların, başka dillerden yaptıkları çeviri eserlerde kavramları Türkçeleştirdikleri ve Türk dilindeki söz varlığından yola çıkarak yeni kavramlar türettikleri bilinmektedir. Uygurlar daha onuncu yüzyılda Türk dili ile çeşitle bilimsel eserler kaleme almışlardır.[114] Dolayısıyla bu eserler Türk dilinin bin yıl öncesinden bilim dili niteliğini kazandığını açıkça ortaya koymaktadır.[115]

Bununla birlikte zaman içerisinde bilimsel alanda Türkçenin özellikle Arapçanın etkisinde kaldığı bilinen bir gerçektir. Fakat Türkçe Osmanlı Dönemi'nde bir dilin bilim dili olması için gerekli olan kültür dili olma özelliğine kavuşmuş, asırlarca ayakta kalan bir imparatorluğun dili olma kudretine erişmiştir.

[114] Uygur Türkçesi döneminde Türk dilinin bilim dili olarak kullanımı hakkında bkz:
Murat Elmalı, *Eski Uygurca Dil Bilgisi Terimleri vibakti-samaz,* TDK Yayınları, Ankara, 2017.
Hacer Tokyürek, *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri*, TDK Yayınları, Ankara, 2019.
[115] Ş. H. Akalın 2018, s. 219.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra dile yönelik girişilen yoğun çalışmalarda Türkçenin bilim dili olma hüviyetinin artırılması da amaçlanmıştır. Türk dilinin her mefhumu ifade edebilecek kabiliyete sahip olduğu bilincini taşıyan Atatürk, askerlik ve geometri alanlarında kullanılan terimlerin Türkçe karşılıklarını bizzat türetmiştir. Bunlara "üçgen, kare, açı, alan, çarpım, yarısı, uçak, uygarlık" terimleri örnek verilebilir. Gazi Mustafa Kemal'in Türkçeye bilim dili olarak verdiği önem şu sözlerinden de anlaşılır: "Türk milletini ve Türk dilini medeniyet tarihinin ve kültür dillerinin dışında görmenin ne yaman bir yanlış olduğunu bütün dünyaya göstereceğiz."[116]

Türk Dil Kurumu tarafından 1980 yılına kadar yapılan çalışmalar sonucunda "zooloji, botanik, sinema, matematik, fizik, kimya ve çeşitli spor dalları gibi" pek çok alanda terim sözlüğü hazırlanmıştır.[117] Bu sözlüklerde yer alan terim sayısı ise yüz bin civarındadır. TDK bu çalışmalarına devam etmektedir. Kurum tarafından matematik, fizik, kimya, biyoloji gibi pozitif bilimlerden, nükleer enerji, veterinerlik gibi alanlara, bilgisayardan genel ağ içeriklerine kadar çok geniş bir alanda terim sözlüğü hazırlanmıştır. Yapılan çok sayıdaki yayına Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Nükleer Enerji Terimleri Sözlüğü, Açıklamalı Fizik, Kimya, Matematik Ana Terimleri Sözlüğü, Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu, Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü, Açıklamalı İngilizce Türkçe Otomotiv ve Hafif Araç Terimleri Sözlüğü, İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü, Hemşirelik Terimleri Sözlüğü, Kriminal Terimleri Sözlüğü ve İktisat Terimleri Sözlüğü örnek verilebilir.[118]

Bir dilin bilim dili olarak kullanılabilmesi için sahip olması gereken beş temel nitelik bulunur. Bunlar dilin eğitim-öğretim dili olarak kullanılması, soyut düşünmeye ve yaratıcılığa elverişli çağrışımlar uyandıran sözcüklere sahip olması, gelişmeye ve zenginleşmeye uygun olması, bilim yapabilecek bir terminolojiye sahip olması ve

[116] Çağrı Yalgın, "Türkçe ve Bilim", *Aydınlanma 1923*, Sayı 51, 2004, s. 43-47.
[117] Nadiye Sarıtosun, "Türkiye Türkçesinde Bilim Dili ve Terim Sorunu" 26-28 Mayıs 1994 tarihinde İÜ İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen VIII. Dilbilim Kurultayı'nda sunulan bildiri metni.
[118] Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.tdk.gov.tr/yayinlar/yayinlar-yayinlar/kitaplar/ (11.01.2021).

kendini yenileyebilmesidir.[119] Günümüzde Türkçe bu niteliklerin bütününe yeterli düzeyde sahiptir. Nitekim yukarıda verilen eserler de Türkçenin birçok farklı alanda çok sayıda bilimsel terime sahip olduğunu göstermektedir. Türkçe bilim yapılamayacağı iddiasının gerekçelerinden birisi de Türk dilinin sahip olduğu zengin bilimsel terimlerden habersiz bulunmak olarak gösterilebilir. İbrahim Tüzer tarafından bu noktaya şu sözlerle dikkat çekilmektedir:

> "Türkçe, çok erken dönemlerden itibaren kelime biriktirmeye başlamış ve bu serveti işleyerek hem yazı hem bilim hem de sanat üretebilen dil hâline gelmiştir. Medeniyetimiz açısından son yıllarda olgun bir zihin dünyası kuramıyor olmamızın asıl nedeni, Türkçenin bu kabiliyete sahip olduğunun farkına varamayan, bu bilinçten uzak insanlar tarafından kıymetten düşürülmüş olmasıdır."[120]

Dolayısıyla Türkçenin bilim dili olarak kullanımında dil açısından herhangi bir sorundan bahsetmek mümkün değildir. Türk dili günümüzde hazırlanmış temel sözlükleri, asırlarca işlenmiş biçimbilgisi, çok sayıda kelime kökü ve ekleri ile yeni sözcükler türetme kabiliyetine sahiptir. Bununla birlikte son dönemde teknolojik gelişme hızının artması, sürekli olarak yeni terimler türetme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Teknolojik ürünler ve bilimsel buluşlarla ortaya çıkan yenilikler terim üretme ihtiyacını daimî bir hâle getirmiştir. Türkçenin bilim dili olarak gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlamak bireylerin ve kurumların öncelikli hedeflerinden birisi olmalıdır. Çünkü kelimeler varlığa nüfuz etmekte ve düşünce üretmekte temel yapı taşlarıdır. Yeni kavramları karşılamak için sürekli olarak yabancı terimlere başvurmak zihnî bir tembellik meydana getirir ve derin düşünmeye imkân vermez.[121] Bilimsel çalışmalarda daha derin ve kapsayıcı düşünmeyi geliştirmek için terimlerin Türkçeleştirilmesi veya yenilerinin türetilmesi elzemdir. Necati Öner yabancı kelimeleri dilde bir yama olarak nitelendirerek, bunların bilimsel çalışmalarda zengin çağrışımlar yaptıramayacağına, dolayısıyla yabancı dilden alınan terim

[119] Ali Osman Gündoğan, "Bilim Dili Olarak Türkçe" 3.05.1997 tarihinde Atatürk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsünce düzenlenen "Bilim Dili Olarak Türkçe" konulu panelde sunulan bildiri.
[120] İ. Tüzer, 2021, s. 30.
[121] Necati Öner, "Dille ilgili Bazı Sorunlarımız", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, 1995, s. 172.

terminolojisinin düşünmeye olumlu bir katkısının olamayacağına dikkat çeker.[122]

Oktay Sinanoğlu, Türkçenin bilim dili olarak gelişim göstermesi için bilim insanlarına da sorumluluk düştüğü kanaatindedir. Bilimsel gelişmelerin ilerlemesi sonrasında dillerde yeni terimler üretmek ihtiyacının doğal olarak ortaya çıktığını ifade eden Sinanoğlu, kelime türetmesi konusunda bilim insanlarının da sorumluluk alması gerektiğini çünkü bir icadı tanıtırken yeni kavramlara ilk ihtiyaç duyanların onlar olduğunu belirtir. Sinanoğlu'na göre bilim insanlarının dünya ile bilimsel alanda rekabet edebilmek için sahip olması gereken niteliklerden birisi de "kendi dilinin yapısını, sözcük, terim türetme kurallarını çok iyi bilmesidir."[123]

Oktay Sinanoğlu'nun bilim insanları düzeyinde dikkat çektiği Türkçenin bilim dili olarak geliştirilmesi sorumluluğu yalnız bireylerle sınırlı değildir. Bireylerin yanı sıra kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum örgütleri de bu alanda sorumluluk üstlenmeli, sürece katkıda bulunmalıdır. Nitekim bu gerekçelerle yukarıda TDK tarafından yürütüldüğü belirtilen çalışmalara, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA)[124] ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi[125] gibi bazı kurum ve kuruluşlardan da destekler gelmiş ve 1970 yılından günümüze kadar on iki bin bilimsel terim türetilmiştir.[126]

Türkçenin bilim dili olarak gelişip zenginleşmesi için son olarak ifade edilmesi gereken husus dil çalışmaları dışında, bilim ve teknoloji alanlarındaki ilerlemeyle ilgilidir. Türkçenin bilim dili olarak gelişip zenginleşmesi Türkiye'nin bilim ve teknoloji alanlarında gelişimiyle yakından bağlantılıdır.

---

[122] a.g.m., 1995, s. 172.
[123] Oktay Sinanoğlu, *Bye-Bye Türkçe*, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 21.
[124] http://www.tubaterim.gov.tr/ (11.01.2021).
[125] İlgili üniversitede 26-27 Aralık 2003 tarihlerinde seksene yakın bilim insanının katıldığı bir Türkçe Tıp Terimleri Çalıştay'ı düzenlenmiştir.
[126] Salim Yalçın, "Dil Kirlenmesi ve Türkçedeki Yabancı Unsurlar Üzerine Bir İnceleme" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015, s. 99.

1.4.5.Durağan Olmayan Bir Yapı: Dil

Günümüzde yabancı dillerin, Türkçe üzerindeki etkisini değerlendirmeden önce "diller arasındaki etkileşim" konusu üzerinde durmak faydalı olacaktır.

1.4.5.1.Diller Arası Etkileşim

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden bu yana diller arasında sözcük alışverişinde bulunulmaktadır. Farklı dillerde bulunan bazı sözcükler, ekler, deyimler ve terimler milletler tarafından dilsel ödünçleme yoluyla kendi dil bünyelerine katılmıştır. Dilsel ödünçleme, yabancı dillerden gelen unsurların bir dilin bünyesine uyarlanarak kullanılması olarak tanımlanabilir. İlk çağlardan itibaren milletlerin siyasî, askerî ve ticarî ilişkilerde bulunmasının bir sonucu olarak diller arasında alışveriş yaşanmıştır. Yani dilsel ödünçlemenin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. Dolayısıyla yeryüzünde tamamıyla saf bir dilden bahsetmek mümkün değildir. Nitekim böyle bir beklenti de doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Yabancı dillerden yapılan ödünçlemeler dilde zenginliğe, anlam inceliklerine ve gelişme imkânlarına katkıda bulunabilir. Bu durum Mehmet Kaplan tarafından şu şekilde değerlendirilir:

> "Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada dil, akan bir nehir gibi içinden geçtiği her topraktan bazı unsurlar alır. Her medeni milletin konuşma ve yazı dili karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özüdür. Dile bu gözle bakılırsa mana kazanır."[127]

Yabancı dillerle etkileşim, bir dile bazı katkılar sağlamakla birlikte, bu durum ciddi problemlere de yol açabilir. Yani, bir dilin yabancı dillerle etkileşimi her zaman olumlu sonuçlar ortaya çıkaran bir durum değildir. Süer Eker diller arası etkileşimin iki yönlü tesir doğuracağını ifade eder. İlk olarak dil, ödünçleme yapılan dillerin sayısı ve oranı fark etmeksizin yabancı kökenli sözcükleri içselleştirebilir, kendine mâl edebilir. Diğer bir durumda ise dil yüksek oranda alıntı sözcüklere maruz kalması üzerine ödünçleme yapılan dillerin etkisi altında yozlaşma tehdidini yaşar.[128]

[127] M. Kaplan, 1982, s. 140-141.
[128] S. Eker, 2013, s. 139-140.

Dilde yeni sözcükler türetmek ve bunların yaygınlaşarak kullanılmasını sağlamak, kişilerin ve kurumların ortak, kapsamlı ve yoğun çabasını gerektirir. Buna karşılık yeni kavramları yabancı dillerdeki hazır kelimelerden ödünçleme yaparak karşılamak daha kolay bir yoldur. Ancak bu kolay yolun sürekli tercih edilmesi dildeki yabancı sözcük sayısının hızla artmasına ve ana dilin kelime türetme yetisinin, anlam inceliklerinin yıpratılmasına neden olur. Ayrıca sürekli yabancı dilden ödünçleme yapmak ana dilin yabancı dillerin hâkimiyeti altına girerek yozlaşmasına yol açar. Yabancı dilin hâkimiyetine giren bir dilin yeni sözcükler türetme imkânları körelmeye başlar, dil kendi kendini yenileme ve yaratıcılık imkânlarını kaybeder. Öyleyse ana dil üzerinde yabancı dil etkisini sıfıra indirmenin mümkün olmadığı, yabancı dillerle etkileşimin dile bazı katkılar da sağladığı; ancak yabancı dil tesirinin artmasının oldukça tehlikeli sonuçlar doğuracağı ifade edilmelidir.

Diller doğası gereği durağan olmayan canlı ve sürekli değişime açık yapılardır. Kendi içindeki bu sürekli değişimin yanı sıra diğer dillerle de etkileşim içindedir. Yeryüzünde hiçbir dilden etkilenmemiş tamamen yerli bir dilin bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Türk dili tarihi düşünüldüğünde Türkçe üzerinde Köktürk döneminden itibaren yabancı dillerin etkisini takip etmek mümkündür. Orhun Yazıtlarında sadece birkaç yabancı kelimenin bulunduğu bilinmektedir. İlk başlarda siyasî, ticarî ve askerî ilişkiler sonucunda Çince ile etkileşim kuran Türkçe, ilerleyen dönemde İslamiyet'in kabulü ile Arapça ve Farsça ile etkileşimde bulunmuştur. Osmanlı Dönemi'ndeki modernleşme sürecinde Fransızca ile irtibata başlanmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Anglosakson kültürün egemenlik alanının genişletmesi sonucunda, tüm dünyada olduğu gibi İngilizce ile olan temas yoğunlaşmıştır.

Doğan Aksan Türkçenin Sözvarlığı adlı eserinde Türkçedeki yabancı kelime dağarcığına dair istatistiksel veriler sunar. Aksan, Orhun Yazıtlarında yabancı dillerden gelen unsurların %1'den daha az olduğunu, bazı Uygur metinlerinde bu oranın %12'lere ulaştığını, Türk-İslam edebiyatının ilk eserlerinden Kutadgu Bilig'de yabancı sözlerin oranını %1,9 iken yaklaşık iki yüz yıl sonra yazılan Atabetü'l Hakâyık'ta bu oranın %26'lara vardığını tespit etmiştir. Aksan bu oranın Süleyman Çelebi'nin Vesiletün Necat (Mevlid) adlı eserinde %26'ya, Bâkî'nin şiirlerinde 65'e,

Nef'î'de %60'a, Nâbi'de %54'e yükseldiğini, Nedîm'de ise %41'e indiğini belirtir. TDK tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük'ün 2011 baskısı gözden geçirildiğinde Türkçede en çok Arapça kökenli yabancı sözcüklerin yer aldığı, Arapçayı Fransızca ve Farsçanın takip ettiği, daha sonra ise İngilizce ve İtalyancanın bulunduğu görülmektedir.[129]

Türkçenin etkileşimde bulunduğu diller yalnız burada ifade edilen beş dille sınırlı değildir. Özellikle Türkçenin geniş bir coğrafyada konuşulması ve tarihî bir derinliğe sahip olması birçok dille ilişkide bulunması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Türkçe bu etkileşim sırasında sadece edilgen bir dil konumunda bulunarak alıcı olmamış, diğer dillere de kelime ve gramer unsurları vermiştir. Diller arası etkileşimde verici dillerin uygarlık, bilim ve kültür gibi alanlarda önde oldukları bilinmektedir. Bu bakımdan dillerin etkisi uygarlıkların etkisi ile oldukça yakından ilişkilidir. Türk dili de dünyada en uzun süre ayakta kalan ve geniş topraklara sahip olan Osmanlı Devleti döneminde gelişmiş bir kültür ve medeniyet dili olmuş, imparatorluk dili hüviyeti kazanmıştır.

Türk tarihinin ilk dönemlerinden itibaren çeşitli ilişkiler yoluyla Türkçe verintilerin izini sürmek mümkün olmakla birlikte, bu sayıların artış gösterdiği dillerin genellikle Balkanlarda olması dikkate alındığında, bu duruma Osmanlı Devleti'nin önemli katkılar yaptığı daha rahat anlaşılacaktır. Türkçeden diğer dillere geçen kelimeler ve gramer ögeleri hakkında Günay Karaağaç bin sayfadan fazla hacimli bir çalışma hazırlamıştır.[130] Karaağaç'ın, eserinde Türkçeden verintiler bulunan diller arasında "Çince, Farsça, Arapça, Urduca, Rusça, Ermenice, Macarca, Fince, Çekçe, Arnavutça, Sırpça, Hırvatça, Lehçe, Makedonca, Yunanca, İtalyanca, Romence, Ukraynaca" gibi lisanlar bulunmaktadır.

Türkçe Verintiler Sözlüğü adlı eserde "gramerlik alıntılar" başlığı altında yapım ekleri ile çekim eklerine; "deyim alıntıları" kısmında ise diğer dillere geçen

[129] Ş.H. Akalın, 2018, s. 198.
[130] Günay Karaağaç, *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2008.

Türkçe deyimlere örnekler verilmiştir. İlgili eserde Yunancaya geçen akıllı (akülün) ve bıyıklı (bıyıklin) gibi kelimelerin +lIk yapım ekini de taşıması ile Ermenicede "ay sağol" deyimi bunlara örnek verilmiştir.[131] Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Türkçeden dünya dillerine geçen verinti sözcük sayısının on bin civarında olduğu belirlenmiştir. Bu on bin kelimenin farklı dillerdeki varyantları dikkate alındığında sayının otuz bine ulaşacağı düşünülmektedir.[132] En çok Türkçe sözcüğün geçtiği dil yedi bin kelimeyle Sırpçadır. İkinci sırada iki bin sözcükle Farsça, daha sonra bin beş yüz sözcükle Rusça ve bin sözcükle Macarca yer almaktadır. Türkçenin İngilizceye dört yüz, Rumence, Arnavutça, Bulgarcaya birkaç yüz, Fransızcaya ise yüz kadar sözcük verdiği tespit edilmiştir.[133] Türkçenin günümüzde de diğer dillerle etkileşimi devam etmektedir. Ancak son dönemde hızlanan bilimsel ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle Türkçe ciddi bir yabancı dil baskısına maruz kalmakta, yozlaşma tehdidini yaşamaktadır. Bu husus bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

1.4.5.2.Türkçe Üzerindeki Yabancı Dil Baskısı

Diğer birçok dil gibi Türkçe üzerinde de İkinci Dünya Savaşı sonrasında en çok etkili olan yabancı dil İngilizcedir. Diller arası etkileşimde modern dönemde eski çağlara kıyasla önemli bir değişim yaşanmıştır. Önceki dönemlerde yabancı bir sözcüğün veya gramer ögesinin dile yerleşmesi uzun yıllar almakta ve yabancı ögenin uyarlanarak benimsenme imkânı artmaktaydı. Nitekim Türkçeye giren yabancı kökenli birçok sözcük Türkçeleştirilerek kullanıma dâhil edilmiştir. Buna Arapça "Ellah, mânârâ, hınna" kelimelerinin "Allah, minare, kına"; Farsça "gûl, pâre, gûşenin", "gül, parça ve köşe"; Rumca authentes ve aftendis kelimelerinden birleştirilerek oluşturulan "efendi" sözcüğü örnek verilebilir.[134] Yabancı kökenli sözcükleri Türkçeleştirerek kullanma yaklaşımı yakın zamana kadar devam ettirilmiştir. Bu durum İngilizceden alınan şu kelimelerle örneklendirilebilir: istim (steam), bot (boat), fayrap (fire-up), korner (corner), frikik (free-kick), miting (meeting), çekap (check-up), volkmen (wolkman), koleksiyon (collection), şov

[131] Ahmet B. Ercilasun,"Karaağaç, Günay, Türkçe Verintiler Sözlüğü," *Dil Araştırmaları Dergisi,* Sayı: 3, 2008, s. 147-149.
[132] Ş.H. Akalın, 2018, s. 198.
[133] a.g.e., s. 198.
[134] Nihad Sami Banarlı, *Türkçenin Sırları,* Kubbealtı Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 22, 69, 129, 299.

(show), kek (cake).[135]

Bilgisayar (computer), donanım (hardware), yazılım (software) gibi örneklerle sayısını arttırmak mümkün olan bu yaklaşımın en önemli faydası sözcüklerin Türkçeleşerek yeni kelimeler veya anlamlarla zenginleşme imkânı kazanması, tarihsel ve kültürel belleğin yanı sıra bilim ve sanat eserlerinde kullanma imkânının arttırmasıdır. Öncelikli amaç yabancı bir kavramı Türkçede yeni bir sözcük türeterek karşılamak olmalı, bu yapılmazsa da yabancı sözcük Türkçeleştirilerek kullanılmalıdır. Ancak günümüzde yabancı kökenli sözcüklere karşı bu tutum gösterilmemektedir. Alfabemizde olmayan harflerin yer aldığı sözcükler dâhi orijinal biçimleriyle yazılmakta, hatta sözcüklerin yanında çeşitli gramer şekillerinin kullanılmasından da çekinilmemektedir. Hatta günümüzde yabancı kökenli sözcükleri orijinal halleriyle yazmanın da ötesine geçilerek Türkçe veya Türkçeleşmiş sözcüklerin imlalarının da bazen yabancı dillere uyarlanmak bazense anlamlandırılamayacak değişikliklerle oluşturulduğu görülmektedir. Bu yazımlara "efendy, "taxi", "eskidji", "wishne" gibi imlaya uygun olmayan kullanımlar örnek verilebilir.

Bu durumun yaygınlık kazanmaya başladığı dönemin yirminci yüzyılın son çeyreğine denk geldiği bilinmektedir. Buradaki temel sebep ise yirminci yüzyılın son çeyreğinde dünya genelinde küreselleşme hızının artmasıdır.[136] Küreselleşme egemen güçlerin, ülkelerin tek kültür, tek dil, tek merkez etrafında toplanabilmesi için kullandıkları ekonomik, sosyal, kültürel ve dil unsurlarını kapsar. Küreselleşmenin artan hızı sonucunda kültürel sınırlar belirsizleşmiş, kitle iletişim araçları dünyanın hemen her yerini kapsamaya başlamıştır. Bu gelişmelerin sonucunu önceden tahmin eden Marshall McLuhan, dünyanın günümüzdeki hâle geleceğini yani "küresel bir köye" dönüşeceğini iddia etmiştir.[137] Bu gelişmeler kültürle içi içe olan dil üzerinde de etkili olmuştur. Küresel düzende İngilizce, ulusal diller için onları yozlaştıran bir

[135] D. Aksan, 1990, s. 121.
[136] Fatih Sezgin, *Türkçe'de Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu*, TDK Yayınları, Ankara, 2004, s. 14-15.
[137] Marshall Mcluhan ve Bruce R. Powers, *Global Köy*, (Çev. Bahar Öcal Düzgören), Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015.

tehdit hâline gelmiştir. Özellikle son yıllarda yeni medya ve sosyal medyanın yaygınlık kazanması, haber, film, dizi veya diğer herhangi bir gelişmenin dünyanın her yerine çok hızlı ulaşmasına imkân vermektedir. Sosyal medyanın kullanıcılar tarafından içerik oluşturma esasına dayanması ve yabancı dil konuşan diğer insanlara doğrudan ve kolayca erişim imkânı vermesi bu platformun dil açısından önemini ortaya koyar. Ayrıca bu platformların "story, like, tweet" gibi kendi kavramları ile günlük hayata dâhil olması da Türk dili için yabancı kelimelerin çok sık kullanımı anlamına gelir. 2001-2012 yılları arasında TDK Başkanlığını yürüten akademisyen Ş. Haluk Akalın bu gelişmelerin dile etkisine dair şunları söyler:

> "Geçmişte bir yabancı sözcüğün bir dile yerleşmesi yıllar, yüzyıllar alırken bugün artık bir yabancı sözcük birkaç dakika içinde kullanım alanı kazanmakta, kitle iletişim araçları ve basın yayın organları sayesinde de birkaç gün içinde dile yerleşmektedir. Bu durum yalnızca Türkçe için değil dünyadaki bütün diller için söz konusudur."[138]

Akalın'ın da dikkat çektiği üzere son dönemde özellikle kitle iletişim araçlarında, internette süratli gelişmeler yaşanması, Türkçenin yoğun olarak yabancı unsurlara maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu baskı karşısında toplumsal dil bilinç düzeyinin yeterli olmaması Türkçenin bu unsurlara karşı direnç göstermesi noktasında zayıflık doğurmaktadır. Nitekim bu durumun bir sonucu olarak Türkçe ticari ve sosyal yaşamda, bankacılıkta, bilişimde, iletişimde, modada, beslenme ve sağlık alanlarında görülen yeniliklerin de etkisiyle Türkçede bir dil kirlenmesi problemi bulunmaktadır. Dil kirlenmesi, bir dilin yoğun şekilde yabancı dillere ait sözcük, ek, deyim, terim veya gramer kuralları gibi dilsel birliklere maruz kalması olarak tanımlanabilir. İlgili sorunu "Dil Kirlenmesi ve Türkçedeki Yabancı Unsurlar Üzerine Bir İnceleme" başlıklı Yüksek Lisans tezinde ele alan Salim Kara'nın dil kirlenmesine yönelik tanımı ise şöyledir:

> "Girdiği dile yerleşerek o dilin ses ve yazım kurallarına uyan ya da girdiği dile yabancılığını devam ettiren sözcüklerin hızla yazılı ve sözlü dile girerek yaygınlaşması, kullanım sıklığının artması, Türkçe sözcükler yerine yeğlenmesi, kullanım ve kavram alanlarının Türkçe sözcükler aleyhine genişlemesi, eğitim-öğretim diline, yazılı ve görsel basına, reklam diline yerleşmesi tanımıyla nitelendirebilir."[139]

[138] H. Akalın 2018, s. 210.
[139] S. Yalçın, 2015, s. 83.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, hızlı teknolojik gelişmeler ve özellikle son on yılda ciddi bir atılım gerçekleştiren yeni medya platformları sonucunda Türkçe bugün yoğun şekilde yabancı kelimeye maruz kalmaktadır. Süer Eker, yabancı ülkelerden alınan her teknoloji ürününün, beraberinde terminolojisini getirdiğini ifade eder, bir süre sonra bu olgunun toplumsal bir soruna dönüşebileceğini, yurttaş duyarlığının geliştirilmemesi, ilgililerin ivedi önlemler almaması durumunda dilde yozlaşma ve başkalaşma meydana gelebileceğini ifade eder.[140]

Türkçenin yaşadığı dil kirlenmesi problemine, 2017'nin "Türk Dili Yılı" olarak ilan edildiği 2017/9 sayılı Başbakanlık Genelgesinde de dikkat çekilmektedir. Burada Türkçenin son dönemde özellikle de basın, yayın ve teknoloji yoluyla çok sayıda yabancı sözcüğe maruz kaldığı ve bu durumun yalnız kelimelerle sınırlı kalmayarak Türkçenin imlasına bile yansıdığına vurgu yapılmış, tehdidin endişe verici boyutlara ulaştığına dikkat çekilmiştir.[141]

Sanal âlemde kullanılan dil ve popüler kültürün Türkçeyi bir saldırıya maruz bıraktığı ve bu saldırının dilin yapısını tehdit ettiği yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu olumsuz durumun asli sebebi ise Türkçeyi yetersiz ve önemsiz görerek yabancı kelimelerle konuşmanın daha saygın bir imaja sahip olmayı sağlayacağı yanılgısı ve yabancı kelime kullanma özentisidir. Yabancı kelimelere karşı özenti duyulmasında yöneticilerin, aydınların ve medyanın söz konusu tutumu yaygınlaştırması etkilidir. Bu tavrın sonucu olarak Türkçe kelimeler yerine yabancı ifadeleri yeğleyen bir kamuoyu oluşmaktadır. Uzlaşma yerine, konsensüs, kontrol yerine check etme, yoğunlaşma yerine konsantrasyon, çok satan yerine bestseller, sunucu yerine server kullanılmaktadır. Günümüzde yabancı kelime kullanmanın sıradanlaşması Türkçe için çok büyük bir sorundur. Türkçenin zenginleştirilmesi ve yabancı dillere karşı korunması konusunda Türk Dil Kurumu görevini yapmaya çalışmakta, yabancı kaynaklı sözlere karşılıklar önermektedir. Ancak bu yalnız TDK'nin görevi olarak algılanmamalı, bu meseleye toplum olarak destek çıkılmalıdır. Özellikle yabancı kelimeler yerine Türkçe karşılıklarının tercih edilerek yaygınlık kazanması ve

[140] S. Eker, 2013, s. 12.
[141] 17.05.2017 tarihli 30069 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2017/9 sayılı Başbakanlık genelgesi.

benimsenmesi konusunda entelektüel çevrelere ve medyaya önemli görevler düşmektedir.

Bir dile gelen yabancı unsurlar içerisinde en tehlikeli olanı dil bilgisi şekilleridir. By-pass, check-up, hipermarket, mega-show gibi kelimelerde İngilizceye özgün eklerin Türkçede kullanılması, "resm-i geçit" örneğinde olduğu gibi tamlamaların Arapça veya Farsçaya göre kurulması dil için bir tehdittir. Bu tehdit Türkçe eklerle puanlama yerine puantaj gibi yabancı dilbilgisi unsurlarıyla yapılan türetmelerde de görülmektedir. Aynı şekilde "singleım, centerı, serverımız" gibi yabancı kökenli kelimelerin Türkçe eklerle çekimlenerek kullanılması da dil kirliliğine yol açar. Türkçedeki kirlenmenin önüne geçilmesi için en hassas olunması gereken konu yabancı dillere ait dil bilgisi unsurlarının kullanılmamasıdır. Bu hususa çok dikkat edilmelidir. Süer Eker günümüzde Türkçede yaşanan dil kirliliği sorununu kapsamlı şekilde değerlendirir. Eker, henüz karşılık bulacak fırsat oluşmadan Türkçeye özellikle Batı dillerinden binlerce yabancı sözcük girdiğine, bu sözcüklerin yazılışlarını koruduğuna, anlam ödünçlemesinin ise düşünülenden çok daha fazla olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu duruma ise kitle iletişim araçlarının aracılık ettiğine dikkat çekmekte, bu sözcüklerin bir süre sonra "kendi ailesini" yani kendisiyle ilişkili ekleri ve anlamsal bağlantılı başka sözcükleri de yanına aldığının altını çizmektedir.[142]

Bu bölümde "İmla Hataları, Söyleyiş Bozuklukları, Argo, Kaba ve Düzeysiz Kullanım, Günlük Hayatta Sınırlı Kelime Dağarcığı, Bilim Dili Olamayacağı Yanılgısı ve Yabancı Dillerin Etkisi" gibi alt başlıklarda ele alınan Türkçenin güncel sorunlarının temelinde dil bilincinin yeterince gelişmemesi bulunur. Önceki bölümlerde de dil bilincinin önemi üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte Türkçe öğretiminde yaşanan nitelik ve yöntem problemleri, okuma alışkanlığının yaygın olmaması, medyada kullanılan dilin düzeysizliği gibi unsurlar da mevcut problemlere kaynaklık etmekte ve dilin yıpranmasına neden olmaktadır. Bir kitle iletişim aracı olarak televizyonda kullanılan dil, tezin üçüncü bölümünde bu çerçevede ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

[142] S. Eker, 2013, s. 141-143.

İKİNCİ BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI, ETKİ ARAŞTIRMALARI VE YERLİ DİZİ SEKTÖRÜ

Çalışmanın ikinci bölümü, dört başlık olarak tasarlanmıştır. İlk olarak kitle iletişim olgusu açıklanacak ve kitle iletişim araçlarının gelişimine değinilecektir. Tezin temel problemi olan televizyon dizilerinde dil kullanımının bireyler üzerindeki etkisinin sağlam bir temele oturtulabilmesi için öncelikle "kitle iletişim" kavramının anlaşılması gerekmektedir. Daha sonra kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazandığı dönemde, bu araçların birey ve toplum üzerindeki etkisini araştıran kuramlardan söz edilmiştir. "Medya Etki Araştırmaları" başlığı altında değerlendirilen ikinci alt başlık çalışmanın üçüncü bölümünün bir alt yapısı veya ön hazırlığı olarak planlanmıştır. Çünkü tezin üçüncü bölümünde ifade edilecek olan "dizilerde kullanılan insanları etkilediği ve bu yapımlardaki hatalı dil kullanımının ciddi bir problem olduğu" görüşlerinin bir anlam kazanması medyanın insanlar üzerinde etkili olduğu varsayımına dayanmaktadır. İşte bu varsayımın kuramsal geçmişi "Medya Etki Araştırmaları" alt başlığı altında ele alınmıştır. Görsel-işitsel medyanın kitleler üzerinde etki gücüne sahip olduğu gerçeği anlaşılmadan çalışmanın üçüncü bölümünün anlam kazanması mümkün değildir. İlgili konu başlığı bu bakımdan oldukça önem arz etmektedir.

Kitle iletişim olgusu ve medya etki araştırmalarıyla genel çerçeve çizildikten sonra, bir kitle iletişim aracı olan televizyonun Türkiye'deki durumu ele alınmıştır. Türkiye'de televizyon izleme süreleri ve eğilimlerinin değerlendirilmesinin ardından, televizyon yapımları içerisinde en çok izlenen iki türden birisi olan yerli dizi bahsine geçilmiştir. Televizyon dizilerindeki dil yanlışlarına yer verilmeden önce yerli dizi sektörünün tekâmülüne vâkıf olmanın meseleyi daha derinden kavramaya katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Ayrıca bu son alt başlıkta yerli televizyon dizilerinin iz

düşümlerinin yalnız ülkemizde sınırlı kalmadığına dikkat çekilerek, Türk televizyon dizilerinin etki gücünün büyüklüğüne vurgu yapılmak istenmiştir.

2.1.KİTLE İLETİŞİM OLGUSU VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

İletişim kurmak insan için toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Genel anlamda iletişim, bir kimsenin diğer fertlerin tutum ve davranışlarını değiştirmek için mesaj aktarması olarak tanımlanabilir. İnsanlar bilgi, duygu ve düşüncelerini başka bireylere aktarmak için tarihin ilk dönemlerinden beri birbirleriyle duman, güvercin, ulak, resim gibi çeşitli şekillerde iletişim kurmuşlardır. İletişimin yaygınlık kazanmasını sağlayan ilk gelişmeler olarak ise "yazının bulunması, ulaşım imkânlarının artması, ticari ilişkilerin gelişmesi ve merkezî devletlerin kurulması" söylenebilir.[143]

İletişim türlerinden birisi olan kitle iletişim kavramı ise enformasyon, düşünce ve tutumların geniş bir kitleye teknik aygıtlarla iletilme süreci olarak ifade edilebilir.[144] Kitle iletişimi diğer iletişim türlerinden ayıran bazı nitelikler bulunmaktadır. İlk olarak kitle iletişimde çok sayıda insanla aynı anda iletişim kurulabilir. Ayrıca kitle iletişim araçlarının muhatapları olan kitleler çeşitli toplumsal kümelerden gelen, değişik ve çeşitli niteliklere sahip insanlardan oluşan ayrı kimliksiz bir topluluktur. Bununla birlikte kitle iletişimi herkese açıktır, yani kamusaldır. Bu süreçte izler kitlenin tanışıklığı olmayan profesyonel iletişimciler bulunmaktadır. Son olarak ise kitle iletişimde, iletişim süreci geri döndürülmez şekilde tek yönlüdür. Yani izler kitlenin anında yanıt verme olasılığı fiilen dışlanmaktadır.[145] Ancak günümüzde yeni medya araçlarıyla izler kitlenin yanıt verme süresi gittikçe kısalmaya başlamıştır.

Kitle iletişim araçları vasıtasıyla bilgi kısa sürede geniş kitlelere hızlı bir şekilde yayılabilmektedir. Bu sebeple kitle iletişim araçlarının gündelik hayat

[143] Korkmaz Alemdar, *Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri*, A.İ.T.İ.A Yayınları, Ankara, 1981, s. 3.
[144] Konca Yumlu, *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları,* Nam Yayınları, İzmir, 1994, s. 16.
[145] Erol Mutlu, *Kitle İletişim Kuramları*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2005. s. 128.

içerisinde önemli bir yeri bulunur. Kitle iletişimi bir kitlesel araç yardımıyla yapılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının tarihî gelişimi dört aşamada ifade edilebilir.[146] İlk dönem yazının icadından 1789 Fransız İhtilali'ne kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Sonraki aşama 1789 Fransız İhtilali ile on dokuzuncu yüzyıl ortalarına denk gelen Sanayi Devrimi arasıdır. Üçüncü aşama Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen yıllardır. Modern Basın Çağı olarak adlandırılan son dönem ise Birinci Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar geçen süredir.

Haberlerin kitle iletişim araçları vasıtasıyla sistematik bir şekilde yayılmasına on altıncı yüzyılda Avrupa'da başlandığı bilinmektedir. Modern anlamda günlük olarak basılan ilk gazete "Leipziger Zeitung" adıyla 1660'ta Almanya'da yayımlanmaya başlamıştır.[147] Ancak gazetelerin düzenli yayınlar hâline gelerek toplumsal etkinliğini arttırması on dokuzuncu yüzyılda Sanayi Devrimi'nden sonra gerçekleştiği bilinmektedir. Sanayi Devrimi sonrasında ilerleyen teknolojiyle baskı işleri kolaylaşmış ve maliyetler düşmüştür. Sanayi Devrimi'nden sonra hem bilgi ihtiyacı artmış hem de gazeteler artan üretimin satış yapılabileceği pazar genişletme hedefiyle ilanlar ve reklamlar almaya başlamıştır.[148] Bu gelişmelerin de etkisiyle gazete satışları hızlı bir şekilde artmıştır.

Türkiye'de yayımlanan ilk Türkçe gazete ise 1831'de çıkarılan resmî gazete hüviyetindeki Takvim-i Vekayi'dir. İlk özel gazete ise Şinasi ve Agâh Efendi tarafından 1860'ta yayımlanan Tercüman-ı Ahval'dir. Türkiye'de yazılı basının hızlı bir gelişme gösterdiği dönem ise II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonrasıdır. Bu tarihten itibaren gazete ve dergi sayılarında ciddi bir artış yaşandığı bilinmektedir.

Gazetenin ardından gelişiminden bahsedilmesi gereken diğer bir kitle iletişim aracı da radyodur. Radyo kelimesi etimolojik olarak Latince radius (ışınlama) ve Yunanca fone (ses) sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşur. Kelimenin asıl

[146] M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Hilal Yayıncılık, İstanbul, 1978, s. 17.
[147] E. Behran Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, s. 13.
[148] Metin Işık, *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, Konya: Eğitim Kitabevi, 2014, s. 12.

kullanımı radyofoni, radyo ise sözcüğünün kısaltılmış biçimidir.[149] İcadına yönelik ilk çalışmalar on dokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar uzanmasına karşın, kesintisiz ilk radyo yayını 1920 yılında Pittsburg'da KDKA adlı bir amatörün kurduğu istasyondan seçimleri haber veren bir içerikle yapılmıştır.[150] Türkiye'de ise radyo yayıncılığına 1926 yılında özel bir şirket olan Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi tarafından başlanmıştır.[151]

Radyonun geniş kitlelere hitap ederek altın çağını yaşadığı dönem ise 1927-1945 yılları arası olarak gösterilebilir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'na uzanan süreçte ve savaş sırasında radyonun önemli bir haber alma ve propaganda aracı olarak yoğun şekilde kullanıldığı bilinen bir husustur. Bilhassa Almanya'da Hitler'in hem iktidara gelirken hem de iktidarı boyunca radyoyu geniş kitleleri etkileyen bir propaganda aracına dönüştürdüğü bilinmektedir.

Radyodan sonra kitle iletişim araçları arasında hâlen çok yaygın bir kullanıma sahip olan televizyonun icadından söz etmek gerekir. Fransızca kökenli bir sözcük olan televizyon TDK tarafından "vericiden iletilen dalgaların görüntü ve ses olarak görünmesini ve duyulmasını sağlayan aygıt" olarak tanımlanmıştır.[152] Uzak yerleri izleyiciye eş zamanlı olarak sunması televizyonu kitle iletişim araçları içerisinde öne çıkaran özelliğidir. Nitekim televizyonun icadına uzanan ilk çalışmalarda da öncelikli amaç görüntüyü aktar olmuştur. Bu ilk çalışmalar Avrupalı bilim insanları tarafından yapılmıştır. Televizyonun icadına uzanan süreç tekdüze gelişim göstermemiş, farklı ülkelerde çeşitli isimlerin katkısıyla ilerlemiştir. Dolayısıyla televizyonun bugünkü durumuna ulaşması için değişik zamanlarda ve yerlerde birçok buluşun yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Televizyonda görüntünün oluşması için temel madde olan selenyumun, 1817 yılında İsveçli bilim insanı Jöns Jakob Berzelius (1779-1848) tarafından keşfedilmesi,

[149] Şermin Tekinalp, *Radyo ve Televizyon*, Der Yay, İstanbul, 2003, s. 55.
[150] a.g.e., s. 55-56.
[151] Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, S.B.F. Yayınları, Ankara, 1980, s. 12.
[152] https://sozluk.gov.tr/ (26.02.2021).

bu cihazın icadına yönelik ilk adım olarak gösterilebilir. Berzelius'un 1817 yılındaki keşfi, 1873'te İrlandalı telgrafçı Andrew May'in selenium adlı maddenin ışığa tepki verdiğini fark ederek, ışık dalgalarını elektrik akımına dönüştürmeyi başarmasına imkân sağlamıştır. Televizyona giden yolda önemli bir gelişme de Rus bilim insanı Paul Nipkow'un 1884'te resimleri tarama kapasitesi olan döner bir disk icat etmesidir.[153] Nipkow bu disk sayesinde elektrik akımını görüntüye çevirmeyi başarır. Bu başarı televizyona giden süreçte çok önemli bir ilerleme olarak nitelendirilir. Bu döner disk Charles Francis Jenkins tarafından ABD'de daha da geliştirilmiştir. İlk televizyon deneyi yirminci yüzyılın başında Fransa'da Rignoux ve Fournier adlı fizikçiler tarafından yapılmıştır. 1911 yılında ise Campbell, buluşunda bir adım daha atarak, televizyon kamerası için gerekli olan mozaik (mosaic) adlı bir aracın ışık enerjisini elektrik enerjisine çevirebileceğini bulmuştur.[154]

Birçok ismin katkıda bulunduğu, icadı uzun yıllar süren televizyonun mucidi olarak gösterilen isim ise John Logie Baird'tır. İskoç bilim insanının Londra'da 26 Ocak 1926'da "saniyede 28 satırla 12,5 kare taranan ilk gösterisini gerçekleştirdiği tarih televizyonun bulunuş tarihi" olarak kabul edilmektedir.[155] Baird, titrek silüet biçiminde aktardığı görüntü ile televizyon çağını başlatmıştır. İlk düzenli televizyon yayınlarına da Londra'da başlanmıştır. British Broadcasting Corporation'ın (BBC) 1936'da düzenli televizyon yayınına başladığı bilinmektedir. Aynı yıl düzenlenen Berlin Olimpiyatları da Naziler tarafından ülkelerinin olumsuz imajını düzeltmek amacıyla televizyondan canlı olarak yayımlanmıştır. ABD ve Sovyet Rusya'da ise düzenli yayınlar 1939'da başlar.[156]

İkinci Dünya Savaşı televizyonun gelişiminin neredeyse tamamıyla durduğu bir dönem olmuş, savaştan sonra ise televizyondaki ilerleme hızlanmıştır. Sınırlı bir şekilde renkli televizyon yayınlarına ilk kez 1951'de ABD'de başlanır. Renkli

[153] İbrahim Turan, "Televizyonun Birey ve Toplum Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri," *Diyanet İlmi Dergi,* 2005, ,Cilt 41, Sayı: 1, s. 121.
[154] Aysel Azizi, *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981, s. 13.
[155] a.g.e., s. 12.
[156] Mehmet Ozan Gülada, "1936 Berlin Olimpiyatları'nda Spor Yayıncılığının Propaganda Amaçlı Kullanımı: Olympia Filmi Üzerine İnceleme", *TRT Akademi,* Cilt 4, Sayı: 8, 2019, s. 328.

televizyonların, program türlerinin, canlı yayınların artması, kısaca yayıncılığının gelişmesi ve yaygınlık kazanması 1960 sonrasına denk gelir. Bundan dolayı 1960'lı yıllar televizyonun altın çağı olarak nitelendirilir. Nitekim Türkiye'de TRT'nin yayıncılığa başlamasının da bu dönemde gerçekleştiği bilinmektedir.

Türkiye'de televizyon denilince akla ilk olarak TRT gelmekle birlikte, aslında ülkemizdeki ilk yayıncılık denemeleri daha öncesinde İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) tarafından gerçekleştirilmiştir. İTÜ'de "Yüksek Frekans Tekniği Bilim Dalı öğrencilerine" uygulamalı eğitim vermek amacıyla laboratuvar çalışması olarak 9 Temmuz 1952'de başlanan ilk deneme yayınları, Türkiye'de televizyonun başlangıcı olarak kabul edilir.[157] Bu yayınların halk tarafından ilk zamanlarda İTÜ'nün Taksim Gümüşsuyu'ndaki binasında, daha sonraları Beyoğlu bölgesinde izlendiğini ifade eden Şermin Tekinalp, İTÜ'nün deneme yayınları hakkında şu bilgileri verir:

> "İlk yayında Kore Savaşı ile ilgili bir film gösterilmiş, ardından dönemin ünlü gazetecisi Burhan Felek'in bir konuşması canlı yayımlanmıştı. Yayınların içeriğini tiyatro, klasik Batı müziği, Türk sanat ve halk müziği konserleri, sağlık, çocuk ve kültür programları oluşturmuştur."[158]

On beş günde bir 17:00-18:00 arasında yapılan İTÜ TV yayınları, 19 Mayıs 1971 tarihinde sona ermiştir.[159] Üniversite teknik cihazlarını TRT'ye devrederek yaklaşık yirmi yıllık yayıncılık serüvenine son vermiştir. İTÜ tarafından öncülüğü yapılan televizyon yayıncılığının geliştirilerek tüm ülkede yaygınlaştırılması TRT'nin kurulmasıyla mümkün olmuştur.

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, kamu adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmek amacıyla, 1 Mayıs 1964'te kurulmuştur. TRT televizyon yayınına ise Televizyon Daire Müdürü Mahmut Tali Öngören'in "Başlarken" adlı konuşmasıyla 30 Ocak 1968'de ilk adımını atar. Ankara televizyonundan yapılan yayınların ilgiyle karşılanması üzerine 1970'te İzmir, bir yıl sonra İstanbul televizyonu

[157] 10.07.1952 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s. 3.
[158] Ş. Tekinalp, 2003, s. 239.
[159] İlhan Özkal, Kadriye Eren ve Özkal Nihal Başgöl, *Radyo ve Televizyonun Temel Kavramları,* MEB Yayınları Ankara, 2020, s. 36.

yayın hayatına başlamıştır. TRT 1974 yılında gerçekleştirilen "Kıbrıs Barış Harekâtı" sırasında çatışma bölgelerinden naklen haberler sunmuştur. Özellikle harekâtın televizyon aracılığıyla yakından takip edilebilmesinin halkın ilgisini arttırdığı bilinmektedir. İlk başlarda haftada üç gün ve üçer saat olacak biçimde yapılan televizyon yayınları, 1974'ten itibaren tüm hafta boyunca gerçekleştirilmeye başlanır. Aynı yıl ülke nüfusunun %55'i, yüz ölçümünün ise %28'i televizyona erişme imkânına kavuşur. 1977'de televizyon izleme imkânına sahip insan sayısı %81,5'e ulaşmıştır.[160]

Televizyonun Türkiye'deki tarihinde söz edilmesi gereken diğer önemli bir gelişme ise renkli yayıncılıktır. İlk kez ABD'de 1951 yılında başlayan renkli yayın teknolojisinin Türkiye'ye gelmesi otuz yıldan fazla sürmüştür. TRT'de 1983'te bazı programlarda testler yapılmış; ancak renkli yayıncılığın resmen başlaması 1 Temmuz 1984'te gerçekleşmiştir.[161]

Uzun süre yayınlarını tek kanaldan sürdüren Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, 1986'da ikinci kanalını, 1989'da ise TRT-3 ve GAP TV'yi yayın hayatına başlatmıştır. 1990'da TRT-4 ve TRT-INT, üç yıl sonra TRT-AVRASYA; 1995'te ise TBMM TV yayına başlar. Günümüzde TRT radyo, televizyon ve diğer tüm medya araçlarından yayın yapan kamu hizmet yayıncısı olarak var olmaya devam etmektedir.

1968 yılından itibaren kamu yayıncısı TRT tekelinde sürdürülen televizyon yayıncılığı alanına özel sektörün dâhil olması 1990 yılına denk gelir. "Magic Box Incorporated" şirketi tarafından kurulan "Star 1", 4 Ekim 1990'da test yayınlarını tamamlayarak yayın hayatına başlamıştır. Böylelikle Star 1 Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı olma unvanını elde etmiştir.[162] Star 1 o dönemde kanunların özel bir televizyon kanalına izin vermemesi dolayısıyla, Almanya üzerinden yayın yapmıştır. Star 1'in kurulmasından sonra kanuni düzenleme beklenmeden hızlı bir şekilde özel kanalların kurulmasının devam ettiği görülür. 1992 yılında "Tele On, Show

[160] https://www.trt.net.tr/kurumsal/Tarihce.aspx (20.03.2021).
[161] https://www.trt.net.tr/kurumsal/Tarihce.aspx (20.03.2021).
[162] Şerife Öztürk, "Özel Televizyon Kanallarının Türk Haberciliğine Etkisi", *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 3, Sayı:3, 2004, s. 101.

TV ve HBB", ertesi yıl "TGRT, CİNE 5 ve KANAL D", 1994'te ise "Kral TV ve ATV" yayına başlar.

Özel televizyon kanallarının açılabilmesine yönelik ilk kanuni düzenleme 10 Temmuz 1993 tarihinde yürürlüğe giren Anayasa'nın 133. maddesindeki değişikliktir. 20 Nisan 1994 tarihinde ise "3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun" çıkartılarak özel radyo ve televizyon kuruluşlarının, yasallaşma süreci tamamlanır. Aynı zamanda bu kanun çerçevesinde düzenleyici ve denetleyici bir otorite olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) kurulmuştur. Sonraki yıllarda televizyon yayıncılığı çok hızlı bir gelişim göstermiştir. RTÜK verilerine göre Mart 2021 itibariyle, ülkemizde 175 karasal, 350 uydu ve 172 kablolu yayın yapan televizyon kanalı bulunmaktadır.[163]

Buraya kadar ortaya çıkışı ve gelişimine değinilen kitle iletişim araçlarının en temel özelliği aynı anda çok sayıda izleyiciye ulaşabilmesidir. Kitle iletişim araçlarının bu özelliği bireyleri etkileme gücünü ortaya çıkarmaktadır. 20. yüzyılın başlarından itibaren kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerindeki etkilerine yönelik çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Tezin üçüncü bölümünde televizyon dizilerinde kullanılan dilin öneminden söz etmeden ve hatalı kullanımların tespitine geçmeden önce, ilgili araştırmalara değinilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

2.2.MEDYA ETKİ ARAŞTIRMALARI

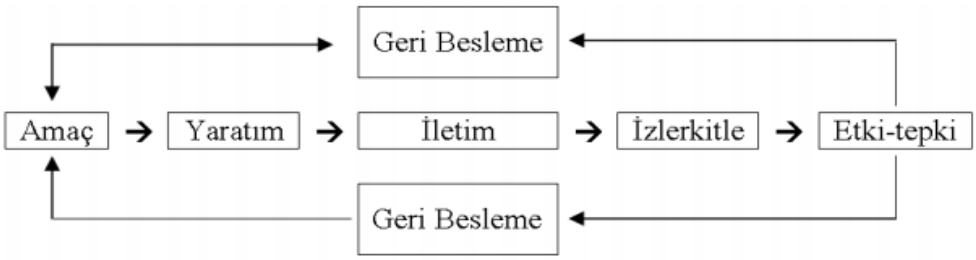
Bir kitle iletişim aracı olan televizyonun sosyal ve kültürel işlevleri, televizyon yayınlarının izleyiciler üzerindeki etkilerini gündeme getirmiştir. Etki mevzusu yalnız televizyonla sınırlı olan bir konu değildir, kitle iletişim araçlarının genelini kapsar. Ancak bu çalışmanın odak noktasının dağılmaması için televizyon dışındaki kitle iletişim araçlarına değinilmeyecektir. Medya etki tartışmalarının temelinde gönderilen mesajların izleyici tarafından alınıp alınmadığı veya alınıyorsa anlaşılma düzeyinin ne olduğu yer almaktadır. Araştırmalarda televizyona yönelik olumlu ve olumsuz bakış

[163] https://www.rtuk.gov.tr/ (27.03.2021).

olarak iki farklı yaklaşımın bulunduğu söylenebilir. Olumlu yaklaşıma sahip olanlar, izleyicilerin televizyon aracılığıyla daimî olarak gelişen dünya arasında bağlantı kurma imkânına sahip olacağı kanaatindedir. Bu kanaatin karşısında olanlar ise televizyonun birçok yönden toplumun tahribine yol açacağını ileri sürerler.

Medya etki araştırmalarına geçmeden önce televizyon aracılığıyla yapılan kitle iletişim sürecine değinmek gerekir. En temel amacı bireyleri etkileyerek izlenilirliğini arttırmak olan televizyon kuruluşları, iletişim şemasında "kaynak" konumundadır. Televizyon kuruluşları belirledikleri hedef kitlelerine yönelik bir yayın politikası uygularlar. Toplumdaki herkesin erişimine açık şekilde yayımlanan her bir program ise "mesaj" olarak adlandırılabilir. Programlar yayınlandıktan sonra yayıncı kuruluşlara iletilen izlenme oranları gibi yanıtlar "geribildirimlerdir." Televizyon aracılığıyla yapılan kitle iletişimi Neşe Kars tarafından şu şekilde şemaya dönüştürülmüştür:

Tablo 2.1 Televizyon aracılığıyla yapılan Kitle İletişim Yayınına Dair Şema[164]

Yukarıdaki şemadan da anlaşılacağı üzere günümüzde televizyon aracılığıyla sağlanan kitle iletişim tek yönlü bir aktarım değil, karşılıklı etkileşimin bulunduğu bir süreçtir. İzleyicilerden sağlanan geribildirimlerle programlar aynen sürdürülebilir, yeniden yapılandırılabilir veya sonlandırılabilir. Dolayısıyla televizyon içeriği ile izleyici arasında iç içe geçmiş bir etki-tepki bağlantısı söz konusudur.[165] Ancak bu anlayış medya etki araştırmalarının bütününde kabul edilmemekte, özellikle ilk dönem araştırmalarının bu yaklaşım tarzından oldukça uzak olduğu bilinmektedir. Medya etki

[164] Neşe Kars, *Televizyon Programı Yapalım Herkes İzlesin*, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s. 6.
[165] Sedat Cereci, Televizyon Program Yapımı, Metropol Yayınları, İstanbul, 2001, s. 20.

araştırmaları ilk dönemleri "güçlü etkiler dönemi, sınırlı etkiler dönemi, güçlü etkiye dönüş" şeklinde üç temel süreçte ele alınabilir.

2.2.1.İlk Dönem Araştırmaları

2.2.1.1.Güçlü Etkiler Dönemi

1940'lara kadar geçen sürede medyanın kitleler üzerinde çok güçlü bir etkiye sahip olduğu kanaati hâkimdir. Öyle ki iletişim araçlarının insanların düşüncelerini, inançlarını, yaşam şekillerini ve davranışlarını biçimlendirdiğine inanılır. Hatta siyasal sistemi etkileyen en önemli unsur da medya olarak görülür. Güçlü etkiler döneminin temsilcisi Harold Lasswell'dir. Onun 1927 yılında yaptığı araştırmalar ve yayınladığı Dünya Savaşında Propaganda Teknikleri adlı kitap kitle iletişim araçları hakkında yapılan ilk çalışma olarak gösterilebilir.

Chicago Üniversitesi'nde siyaset bilimi dersleri veren Lasswell araştırmalarının sonucunda siyasal iktidarların kitle iletişim araçlarını propaganda amacıyla kullanarak kamuoyunu etkiledikleri kanaatine ulaşır. Bu kanaate ulaşmasında Hitler'in iktidara gelme aşamasında ve sonrasında kitle iletişim araçlarını başarılı bir propaganda aracı hâline getirmesi etkili olmakla birlikte, siyaset bilimci medyaya karşı benzer yaklaşımların demokratik sistemlerde de bulunduğunu düşünür.[166]

Lasswell kitle iletişiminin doğrusal bir süreç olarak ilerlediğini düşünerek bir iletişim formülü geliştirmiştir. Onun iletişim formülü şöyledir: "kim, kime, neyi, hangi kanalla, hangi etkiyle söyler." Dikkat edilirse bu formülde geribildirim ve çevresel şartların yer almadığı, iletişimin doğrudan iknaya yönelik bir süreç olarak tasarlandığı fark edilecektir. Bunun nedeni ise Lasswell'in insanların propaganda karşısında savunmasız olduğu ve kolaylıkla yönlendirilebileceklerini düşünmesidir.

[166] Levent Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2006, s. 45.

Nitekim bu düşüncenin bir yansıması da güçlü etkiler döneminde geliştirilen "hipodermik iğne" modelinde görülür. Sihirli Mermi veya Propaganda Modeli olarak da adlandırılan bu yaklaşımda Laswell, medya mesajlarının etkilere açık ve geribildirim vermeyen edilgen izleyici üzerinde bıraktığı güçlü etkiyi iğne ve mermi metaforu ile sembolleştirmektedir. Görüldüğü üzere bu yaklaşımda kitle iletişim araçları aracılığıyla gönderilen mesajların, doğrudan ve anında bir etki oluşturacağı düşünülmektedir; çünkü bu yaklaşıma göre kitleler propagandaya karşı direnecek eleştirel akıl ve bilgi birikiminden mahrumdur.

Harold Lasswell kitle iletişim araçlarının etkisini abartmak, geribildirimi dışarıda bırakmak ve iletişim sürecinde çevresel şartların etkisini dikkate almamak gibi bazı yönlerden eleştirilse de onun araştırmalarının kitle iletişim alanında öncü rolü üstlenmesi bakımından oldukça önemli olduğu kabul edilmektedir.[167] Ayrıca Lasswell'in yaklaşımlarını geliştirdiği dönemde, kitle toplumunun henüz yeni yeni oluşmaya başladığı, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinin her alanda sürdüğü ve totaliter rejimlerin güçlendiği göz ardı edilmemelidir.

2.2.1.2.Sınırlı Etkiler Dönemi

1940 sonrasında yapılan çalışmalarda kitle iletişim araçlarının güçlü etkiler döneminde düşünüldüğü gibi doğrusal bir şekilde ve anında etki etmesinin mümkün olmadığı, kitle iletişim sürecinin toplumsal ilişkiler ağının birçok yönünü kapsayan karmaşık bir olgu olduğu ileri sürülmüştür. Sınırlı etkiler döneminin temsilcisi Paul Lazarsfeld'dir.

Columbia Üniversitesi akademisyenlerinden Bernard Berelson, Hazel Gaudet ve Paul Lazarsfeld, 1940 yılında halkın oy verme davranışı üzerinde medyanın etkisini belirlemek amacıyla araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar sonucunda halkın oy verme davranışı üzerinde medyanın daha önce ileri sürüldüğü gibi doğrudan ve güçlü

[167] Denis McQuail ve Sven Windahl, *İletişim Modelleri*, (Çev. Konca Yumlu), İmge Kitabevi Ankara, 2005, s. 29.

bir etkisi olduğu varsayımını destekleyecek sonuçlar elde edilememiştir. Araştırma sonucunda medyanın bireylerde doğrudan bir tutum değişikliğine yol açmadığı, onlarda var olan tutumları ve inançları güçlendirdiği belirlenmiştir. Bu tespit bazı kaynaklarda "Pekiştirme Teorisi" adı altında ele alınmaktadır. Ancak bu sonucun sınırlı etkiler döneminin bir parçası olarak ele alınmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Gözlemlerini The People's Choice adlı bir esere dönüştüren Columbia Üniversitesi akademisyenleri, burada insanların oy verme davranışının medya mesajlarına değil, üç farklı değişkene bağlı olduğunu ifade eder. Bu değişkenler ise "sınıf, coğrafî aidiyet ve din" olarak gösterilir.[168]

Lazarsfeld, 1944 yılında Elihu Katz ile birlikte yeniden seçmenler üzerinde medya araştırması gerçekleştirir. Bu araştırma sonucunda da önceki ile benzer sonuçlara ulaşılması üzerine "İki Aşamalı Akış Kuramı (Two Steps Flow)" geliştirilir. Bu kuramın temel varsayımı insanların izole edilmiş canlılar değil, diğer insanlarla karşılıklı etkileşimde bulunan toplumsal grup üyeleri olduğudur. Dolayısıyla insanlar medya mesajlarını sihirli bir mermi gibi algılamazlar. Medyadan gelen mesajlar toplumsal ilişki ağı aracılığıyla aktarılır ve bu süreçten etkilenir. İki Aşamalı Akış kuramına göre bu noktada kanaat önderleri devreye girer. Kanaat önderleri veya fikir öncüleri, kitle iletişim araçlarını daha yoğun kullanan birikimli kişilerdir. Toplumda güvenilir ve saygıdeğer kişiler olarak kabul edildiklerinden bireylere nüfuz etme gücüne sahip olan kanaat önderleri, medya mesajlarının yorumlanmasında onlara rehberlik etmektedir. Yani bu anlayışa göre medya mesajları doğrudan değil kanaat önderleri vasıtasıyla bireylere aktarılmaktadır. The People's Choice adlı eserde İki Aşamalı Akış Kuramı'nın temel varsayımı şu sözlerle açıklanır: "Fikirler çoğu kez basından fikir öncülerine, buradan da nüfusun daha az etkin bölümüne akar."[169]

Carl Hovland yaptığı araştırmalarda Lazarsfeld öncülüğünde yürütülen çalışmaları destekleyici sonuçlara ulaşmıştır. Yale Üniversitesinde çalışan Hovland,

[168] Eric Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, (Çev. Halime Yücel), İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 100.
[169] Paul, Lazarsfeld, Berelson Bernard ve Gaudet Hazel, *The People's Choice*, Aktaran Denis McQuail ve Sven Windahl, Free Press, New York, 1944, s. 151.

özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında, askerleri ve kamuoyunu savaşa ikna etmek veya onların motivasyonunu arttırmak üzere izletilen "Why Are We Fighting" gibi filmleri merkeze alarak Amerikan ordusu üzerine araştırmalar yürütmüştür. Hovland da yaptığı araştırmalarda kitle iletişim araçlarının izleyici üzerindeki etkisinin güçlü ve doğrudan değil, dolaylı ve sınırlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca onda da Lazarsfeld gibi kitle iletişim araçlarının bireylerde tutum değiştirmekten ziyade mevcut tutumlarını güçlendiren bir etki doğurduğu sonucu hâsıl olmuştur.[170]

Bireylerdeki tutum değişikliği kavramının çok karmaşık olduğunu ve medya mesajlarının bireysel farklılıkların da etkisiyle her kişiyi farklı etkilediğini fark eden Hovland, savaş sonrası yıllarda kendisini ve meslektaşlarını meşgul eden sistematik bir araştırma programı yürüterek Yale Üniversitesinde İletişim Araştırma Programını kurmuştur.[171]

Sınırlı Etkiler Döneminde yapılan araştırmalarda kitle iletişim araçlarının bireyler üzerinde sanıldığı kadar güçlü etkilere sahip olmadığı ileri sürülmüştür. Bu yaklaşımlara göre izleyicilerin tercihlerinde kitle iletişim araçlarından aldıkları mesajlara göre değil, ait oldukları grubun yönelimine uygun şekilde hareket etmek daha etkilidir. Ayrıca bu kuram ileride medyanın insanlara ne yaptığı sorusunu bırakıp, insanlar medya araçlarıyla ne yapıyor sorusunu gündeme taşıyacak olan Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı'nın gelişmesinde de etkili olmuştur.

2.2.1.3.Güçlü Etkilere Dönüş

1960'lı yıllardan sonra teknolojik gelişmelerin ilerlemesi, özellikle de televizyonun yaygınlık kazanmasının etkisiyle "Sınırlı Etkiler Görüşüne" bazı itirazlar yöneltilmeye başlanır. İtirazlar kitle iletişim araçlarının bireyler üzerinde "Sınırlı Etkiler Döneminde" ileri sürüldüğünden daha fazla etki gücüne sahip olduğu

[170] Baran Stanley J. ve Dennis K. Davis. *Mass Communication Theory: Foundations, Ferment, and Future*, *Cengage Learning*, Boston, 2012, s. 139.
[171] Stephen W. Littlejohn ve Karen A. Foss, 2019, *Encyclopedia of Communication Theory*, SAGE Publication, Los Angeles, s. 57.

yönündedir. Bundan dolayı 1970'li yıllardan itibaren gündeme gelen yeni yaklaşımlara genel olarak "Güçlü Etkilere Dönüş" ismi verilmektedir. Bu yeni dönemin temel varsayımı, kitle iletişim araçlarının birey ve toplum üzerinde uzun vadeli etkilere yol açtığı şeklinde ifade edilebilir. Günümüzde "Güçlü Etkilere Dönüş" içerisinde ele alınabilecek "Gündem Kurma Teorisi ve Suskunluk Sarmalı Teorisi" gibi çeşitli yaklaşımlar bulunmakla birlikte "Sınırlı Etkiler" anlayışı da bütünüyle etkinliğini kaybetmiş değildir. Ayrıca, "Kültürel Göstergeler ve Ekme Yaklaşımı" gibi hem güçlü hem de sınırlı etki teorisinden izler taşıyan kuramlar da bulunmaktadır. Bundan dolayı, günümüze yakın dönemde ortaya çıkan kuramları ayrı alt başlıklar hâlinde ele alma ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

2.2.2.Diğer Yaklaşımlar

2.2.2.1.Sosyalizasyon Teorisi

Sosyalizasyon Teorisi'nin (Socialization Theory) dayanak noktası, bireylerin sosyalleşmesinde kitle iletişim araçlarının etkili olduğu varsayımıdır. Yani bu teori, kitle iletişim araçlarının toplumsallaştırma işlevi ile yakından ilintilidir.[172] Dolayısıyla bu teoriyi açıklamadan önce sosyalleşme veya toplumsallaşma süreci üzerinde durmak gerekir. Bireyi toplumun parçalarından birisi hâline getiren sosyalleşme şöyle tanımlanabilir: "Bireyin kişilik kazanarak belli bir toplumsal çevreye hazırlanması, toplumla bütünleşmesi süreci, toplumsallaşma."[173]

Geleneksel toplum yapısında birey kendisini önceden belirlenmiş semboller ortasında bulur ve bu sembolleri, öğrenmeye çabalayarak sosyalleşme sürecine başlardı.[174] Birey geleneksel yapıda aile, akraba, mahalle gibi kuşatıcı bir sosyal çevrenin içinde yer alırken; modern toplum düzeni insanı bu sosyal çevrelerden ve topluluklardan koparmıştır. Geleneksel toplum yapısında sosyalleşme sürecinde aile,

[172] 1984 yılında Unesco tarafından hazırlanan raporda kitle iletişim araçlarının işlevleri şu başlıklar altına toplanmıştır: bilgi verme (enformasyon), toplumsallaştırma (sosyalleşme), güdüleme (motivasyon), tartışma, eğitim, kültürel gelişme, eğlence ve katılım. (Türkoğlu, Nurçay (2004). Toplumsal İletişim. İstanbul: Babil Yayınları, s. 127).
[173] https://sozluk.gov.tr/ (01.04.2021).
[174] Yalçın Akdoğan, *Görsel İktidar,* İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 17-18.

eğitim kurumları, din görevlileri, yöneticiler ve entelektüeller gibi birçok unsur etkili olmaktadır. Modern düzende toplumsallaşma gibi sosyal ihtiyaçlar ekonomik ihtiyaçların gerisine itilmiştir. Önceki dönemlerde içinde yer aldığı kuşatıcı gruplardan sıyrılan modern bireyin toplumsallaşması için yeni kurumlara ihtiyaç hâsıl olmuştur. Sosyalizasyon teorisinin temel varsayımı işte bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sosyalizasyon Teorisi, bireyin hayatı boyunca devam eden toplumun bir parçası hâline gelme sürecindeki en etkili unsurun kitle iletişim araçları olduğu varsayımını ileri sürmüştür. Artık modern toplumsal düzen içerisinde ailenin küçülmesi hatta yok denecek hâle gelmesi, bu yeni düzende kitle iletişim araçlarının bireye yeni düzenin ilişki kalıplarını öğreten kurumlar vazifesini üstlenmesi sonucunu doğurmuştur.[175]

Sosyalizasyon Teorisi'ne göre, kitle iletişim araçları bireyin tutum, inanç ve değerler sistemine etki ederek, sosyal kimliğin oluşmasında önemli rol oynamaktadırlar.[176] De Fleur gibi bu teoriyi savunanların varsayımlarını desteklemek için kullandıkları en güçlü faktör ise gençlerin vakitlerinin çoğunu kitle iletişim araçlarına ayırmasıdır.[177] Kitle iletişim araçlarına ayrılan sürenin günbegün artış göstermesi, televizyonun etkileriyle ilgili başka bir soruyu ortaya çıkarmaktadır. Bu soru "televizyonun bireylerin sosyalleşmesine mi yoksa sosyalliklerini kaybetmelerine mi neden olduğu" şeklinde ifade edilebilir. Topluma katılmayı yalnızca televizyon aracılığıyla öğrenen bireyin asılında gerçek dünyayı değil, sadece televizyona yansıyan "ürüne dönüştürülmüş görünümleri" üstelik kendisine yansıdığı kadarıyla öğrendiğinin altını çizen Ünsal Oskay, şu dikkat çekici uyarıyı yapmaktadır: "Dünyayı bilmenin, nesnel dünya ile dolaysız deneyimlerimize dayanması gerektiğini unutmamalıyız."[178]

Yalnızca televizyon aracılığıyla toplumsallaşan bireyin, geleneksel toplum yapısında var olan kurallar, inançlar ve değerler noktasında bir farklılaşma yaşadığı

[175] a.g.e., s. 16.
[176] M. Işık, 2014, s. 79.
[177] Aybike Serttaş Ertike, "Yabancılaşmanın Televizyona Yansımaları ve İnsanın Metalaşması", Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, 2010, s. 113.
[178] Ünsal Oskay, *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s. 20.

söylenebilir. Hatta bu durumun geleneksel toplum yapısıyla kültür aktarımının sağlandığı yetişkinlerin değer ve inançları üzerinde de etkili olduğu belirtilebilir. Bu duruma Ekmel Geçer, tarafından yapılan "Türk Dizileri Üzerine Kültürel ve İdeolojik Bir Değerlendirme: Made In Turkey" adlı çalışma örnek verilebilir. Geçer, araştırmasının sonucunda televizyon dizilerinin, hem çok fazla oluşu hem de izlenme oranlarının yüksek olması nedeniyle kültürel dönüşüm ve yozlaşmada etkili olduğunu açıklamıştır.[179]

2.2.2.2.Suskunluk Sarmalı Teorisi

Suskunluk Sarmalı Teorisi'nin ortaya çıkışı 1965 yılında Almanya'da düzenlenen seçimlere dayanır. Almanya'da 1965 seçimlerini kimin kazanacağına dair öngörülerin yapılamadığı bir atmosfer varken; seçimden kısa süre önce medyada seçimi "Hristiyan Demokratların" kazanacağına dair bir düşünce yaygınlaşmış ve zafere ulaşan onlar olmuştur. Elisabeth Noelle Neumann, Almanya'da 1965 seçimlerinin sonuçları üzerine araştırmalar yapıp, bulgularını yıldan yıla sınayarak 1974 yılında "Suskunluk Sarmalı Teorisi'ni (Spiral of Silence)" ortaya koymuştur.[180]

Neumann, bireylerin kendi görüşlerinin dışarıdan algılanma biçiminden, başkalarının fikirlerinden, özellikle de kamuoyuna hâkim düşüncelerden etkilendiğini ileri sürmektedir. Neumann'ın görüşünü temellendirdiği nokta ise toplumun hâkim görüşleri benimsemeyen bireyleri dışladığı, bu tehditten dolayı insanların sürekli olarak kamuoyunu gözlemleyerek hareket ettiğidir. Bu hareket tarzı bireylerin kanaatlerini değiştirmelerine veya hâkim kanaati benimsiyormuş gibi görünerek kendi görüşlerini ifade etmemelerine yol açmaktadır. Kamuoyunun görüşlerine katılmayarak sessiz kalan bireyler ise bir suskunluk sarmalı oluşturur.[181]

---

[179] Ekmel Geçer, "Türk Dizeleri Üzerine Kültürel ve İdeolojik Bir Değerlendirme: Made In Turkey" *Mütefekkir*, Cilt 2, Sayı:2, s. 14.
[180] B.J. Stanley, 2012, s. 239.
[181] Elisabeth Noelle-Neumann, "Suskunlık Sarmalı Kuramı'nın Medyayı Anlamaya Katkısı", *Medya, Kültür, Siyaset*, (Çev. Süleyman İrvan), Ark Yayınları, Ankara, 1994, s. 227.

Suskunluk Sarmalı modelinde medyada gündeme getirilen baskın fikirlerle, kamuoyunda benimsenmeyen karşıt fikirlere sahip bireyler sessiz kalarak bir suskunluk sarmalı meydana getirirler. Bir sessizlik sarmalı başladığında ise medyanın etkisi daha da kuvvetlenir. Tabi kamuoyuna hâkim fikir ile medyada yansıtılan görüşler arasında da bir bağlantı söz konusudur. Nitekim Neumann'ın görüşlerini kitle iletişim araçlarıyla ilişkilendirdiği nokta bireylerin kamuoyunun görüşlerini gözlemlerken yoğun olarak medyadan yararlandığı kanaatidir. Dolayısıyla Suskunluk Sarmalı Teorisi'nde medyanın izleyici üzerinde güçlü etkilere sahip olduğu iddiası yeniden ileri sürülür.

Bu noktada Gündem Belirleme Teorisi'ne temas etmek faydalı olacaktır. O teoride insanların gündeminin bazı haberler dışarıda bırakılarak medya aracılığıyla belirlendiğinin ileri sürüldüğü bilinmektedir. Suskunluk Sarmalı görüşündeyse medyada yer alan görüşlerin çok sayıda insanın sahip olduğu fikirlermiş gibi algılandığı iddia edilir.

Medyada az yer verilen veya hiç gündeme getirilmeyen fikirle ise daha az sayıda insanın sahip olduğu kanaatler olarak algılanıp bireylerin dışlanmamak için sessiz kalmayı tercih etmelerine sebep olur. Levent Yaylagül Kitle İletişim Kuramları adlı eserinde bu durumu şöyle ifade eder: "Kısaca söylenecek olursa tartışmalı durumlar meydana geldiğinde medyanın desteğini alan görüş toplumda egemen görüş hâline gelir."[182]

Neumann'ın, "Suskunluk Sarmalı Teorisi" çerçevesinde Türkiye'de geçmişte düzenlenen seçimlerde medyanın etkisini irdeleyen Metin Işık ise özellikle 1965 seçimlerine kadar, kitle iletişim araçlarının kamuoyu araştırmaları yayınlayarak kararsız seçmenin oy tercihi üzerinde etkili olduğu kanaatine ulaşmıştır.[183]

[182] L. Yaylagül, 2006, s. 72.
[183] M. Işık, 2014, s. 99.

Suskunluk Sarmalı Teorisi'nin daha sonraki yıllarda ve seçim dışında bir alanda denenmesi de yine Neumann tarafından yapılmıştır. Alman siyaset bilimci, 1965-1985 yılları arasında nükleer enerji konusunun kitle iletişim araçlarında yansıtılma biçimini inceler. 1981'e kadar basında nükleer enerji konusunda olumlu bir hava hâkimken, bu tarihten sonra yaklaşım tarzının tersine döndüğü belirlenir. Neumann, kitle iletişim araçlarında nükleer enerji karşıtı görüşlere ağırlıklı olarak yer verilmeye başlandığı dönemde kamuoyunda hâlen yaygın olarak nükleer enerjiye olumlu yaklaşımın yer aldığını fark eder. Ancak kitle iletişim araçlarındaki tutumla kendi görüşleri arasında çelişkiyi gidermek eğiliminde olan, yalnızlık ve dışlanma tehdidine maruz kalmak istemeyen bireyler hızlı bir biçimde görüşlerini medya ile aynı çizgiye getirir veya sessizliği tercih eder. Dolayısıyla Neumann'a göre kitle iletişim araçları gündeme aldığı konuya yönelik yaklaşım tarzını yaygın görüş olarak gösterme gücünü kullanarak Alman kamuoyunun nükleer enerji konusundaki tutumunu 1981 sonrasında hızla biçimlendirmiştir. Noelle-Neumann bu durumu şöyle analiz eder:

> "Kitle iletişim araçlarının genel görünümü fikir ortamının değişiminden önce gelir. Bu değişiklik ise kişinin kendi tutumundaki değişimden önce gelir. Davranış veya konuşma isteği ise fikir ortamına göre düzenlenir."[184]

Bu sözleri de göstermektedir ki Suskunluk Sarmalı Teorisi'nin kurucusu Neumann, kitle iletişim araçlarının bireyleri ve kamuoyunu manipüle etme gücüne sahip olduğu kanaatindedir. Ancak onun bu görüşleri bireylerin veya toplumun medya etkilerine karşı koyma gücünü yok sayması ve ortalama insanın tutumlarına karşı karamsar bir şekilde yaklaşması bakımından eleştirilir.

2.2.2.3.Kullanımlar ve Doyumlar Teorisi

1960 sonrasında ortaya çıkmaya başlayan ve 1970'li yıllarda gelişim gösteren "Kullanımlar ve Doyumlar Akımının" temelinde yer alan soru insanların medya ile ne yaptığıdır. Daha önce yapılan araştırmalarda medyanın insanlar üzerindeki etkisi dikkate alınırken, bunun aksi yönündeki yaklaşım bu kuramla gündeme gelmiştir. Bu sorunun gündeme gelmesinde psikolog Elihu Katz'ın araştırmaları etkili olmuştur. Katz'a göre insanların toplumsal ve psikolojik kökenli gereksinimleri bulunur. Bu

[184] D. McQuail, 2005, s. 148.

gereksinimler medya ve diğer bazı kaynaklardan giderilmeye çalışılır. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı'na göre medya bu ihtiyaçları gidermek de bir rol üstlenir.[185]

Kuramın öne çıkan isimlerinden Joseph Klapper, izleyicilerin kendi gereksinimlerine göre iletişim araçlarını kullandığı görüşünü yaygınlaştırmıştır.[186] Bu yaklaşıma göre bireyler kendi seçtikleri içerikleri birtakım ihtiyaçlarını gidermek için kullanırlar. Görüldüğü üzere Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı'nda izleyiciler kendisine sunulan mesajları şahsi tercihleri ve mantıkları doğrultusunda yorumlayabilirler. Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımında birey ve medya içeriği arasında işlevsel bir bağlantı bulunur. Dolayısıyla medya artık sihirli bir kurşun gönderen güçlü bir araç değil, izleyicilerin aktif olduğu ve seçim yapabildiği bir ortam hâline gelmiştir.

Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı'na göre insanların televizyon programlarını kendi ihtiyaçlarına göre kullanmalarının nedenleri şu başlıklarda toplanabilir: "oyalama ve kaçış, kişisel ilişkiler, can yoldaşlığı ve toplumsal kullanım, kişisel kimlik, gözaltına alma, dünya ile ilişkimizi kopartmamak.[187] Bu kuramda, medyadan beklentilere yol açan gereksinimlerin sonuçta doyurulabileceği gibi, bazen başka sonuçlara, hatta önceden tasarlanmamış sonuçlara neden olabileceği de belirtilir.[188] Aynı program farklı kişilerde farklı gereksinimleri gidermek amacıyla da izlenebilir.

Söz konusu kuram çerçevesinde yürütülen çalışmalarda izleyicilere sorular yönelterek program türlerine göre genel bir kullanım ve doyum şeması çıkarılmıştır. Buna göre izleyiciler yarışma programlarını dört temel doyum amacıyla kullanır: "kendini takdir etme, eğitim, heyecan ve toplumsal etkileşimdir." Televizyon dizilerinden elde edilen doyumlarsa "heyecan, gündelik yaşamın sıkıntılarından kaçış, enformasyon, yasalara ve düzene karşı güven tazeleme" olarak sıralanabilir.[189]

---

[185] L. Yaylagül, 2006, s. 62-63.
[186] Klapper, T.J. *Mass Communication Research: An Old Road Surveyed*, Public Opinion Quarterly, Sayı: 27, Princeton Uni, 1963, s. 524.
[187] Erol Mutlu, *Televizyon ve Toplum*, TRT Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 81-84.
[188] S. A. Ertike, 2010, s. 97.
[189] a.g.e., 197-199.

Bu yaklaşım, izleyicilerin medya mesajları karşısında özgür tutumunu öne çıkarırken, kitle iletişim araçları ve birey arasındaki karmaşık ilişkiyi çok basite indirgemekle eleştirilmiştir. Nitekim her birey toplumsal yapı içerisinde yer alır, kendisine iletilen mesajları üyesi olduğu sosyal gruplar ve taşıdığı kültürel kodlar çerçevesinde anlamlandırır. Dolayısıyla insanların kitle iletişim araçları karşısında bütünüyle kendi iradeleri ile aktif şekilde konumlandırılmaları medya ve birey arasındaki karmaşık ilişkiler dizgesinin bir kısmının yok sayılmasına yol açabilir.

2.2.2.4.Kültürel Göstergeler ve Ekme Teorisi

Kültürel Göstergeler ve Ekme Teorisi 1967 yılında George Gerbner tarafından "Kültürel Göstergeler" adlı araştırma projesine başlanması ile ortaya çıkmıştır. Bu projenin temel amacı televizyonun izleyicilerin gündelik hayata dair düşüncelerini etkileyip etkilemediğini belirlemektir. Eğer bir etki söz konusu ise de bunun nasıl gerçekleştiğinin ortaya çıkarılması da amaçlardan birisidir.

Gerbner, televizyonların haftalık program akışlarını takip ederek içerik analizi yapmıştır. O, analizleri sonucunda televizyonun sembolik bir çevre oluşturarak, insanların yetişme tarzları ve yaşam biçimleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gerbner'e göre, televizyon bireylerin yetişmelerinde, inançları ve değerleri üzerinde en az aile, din ve öğretmenler kadar etkili olmaktadır.[190]

Gerbner'in öncülüğünde televizyon içeriklerine yönelik yapılan ve "ekme analizi" olarak adlandırılan çalışmalar sonucunda yayınlar hakkında bazı çıkarımlar yapılmıştır. İlk olarak televizyonda gösterilen dünyada gerçek hayattakinden daha fazla şiddet unsurlarının bulunduğu belirlenmiştir. Ulaşılan bir diğer sonuç da ekranlarda erkek karakterlere kadınlardan üç kat daha fazla yer verilmesidir. Ayrıca programlarının neredeyse tamamında şiddete yer verildiği ve temsil edilen mesleklerin çoğunun suçlularla mücadele eden kanunların uygulanmasıyla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Gerbner'in ekme analizinde ulaştığı diğer bir sonuç ise televizyonda

[190] M. Işık, 2014, s. 91.

gençlerin yaşlılara kıyasla beş kat daha fazla gösterilmesidir.[191]

Ekme araştırmalarında televizyon içeriklerine dair verilen bu çıkarımların yanında, medyanın izleyiciler üzerindeki etkisine dair önemli sonuçlara da ulaşılmıştır. Bu kuram çerçevesinde yapılan medya etki araştırmalarında televizyon karşısında çok fazla vakit geçiren bireylerde, gerçek hayatın ekranda gösterilen yanılsamalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çok fazla televizyon izleyen insanlar dış dünyadaki gerçekliğe değil, televizyondaki yansımaya inanmaya başlamaktadır. Bu sonuçlardan yola çıkarak bu kuramda televizyonun gerçek hayatı yansıtan bir araç olarak değil, gerçekliğin yeniden kurgulandığı farklı bir âlem olarak algılandığı söylenebilir. Ayrıca daha az televizyon izleyenlerin yaşama dair bilgi edinme kaynaklarının, diğerlerine kıyasla daha çeşitli olduğu belirlenmiştir. Televizyonun tek enformasyon kaynağı olarak etkisini en çok artırdığı yaş gruplarının çocuklar ve gençler olduğu, bunların yetişkinlere kıyasla televizyona daha bağımlı olduğu sonucu oldukça önemlidir. Nitekim Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, bu noktada duyarlılık geliştirerek "Medya Okuryazarlığı" projesine öncülük etmektedir. "Medya Okuryazarlığı" projesinin temel amacı görsel-işitsel medyada yer alan içeriklere eleştirel bir gözle yaklaşılmasını sağlamaktır. Böylece çocuk ve gençler öncelikli olmak üzere, izleyicilerin medyadan olumsuz etkilenmesinin önüne geçilecektir.[192]

Gerbner de televizyonun etkilerinin çocuklar ve gençler üzerinde daha fazla olduğunu belirtmekle birlikte, yetişkinlerin de görsel medyanın tesiri altında kaldığını belirtmektedir. Gerbner televizyonun yetişkinler üzerinde özellikle aynı şeyleri defalarca tekrar etmesi yoluyla etkili olduğunu düşünmektedir. Televizyonun izleyici üzerindeki etkilerini araştırırken bu kuramda anket tekniğinden faydalanılır. Kültürel Göstergeler Teorisi'ne göre televizyon bireyler üzerinde aşama aşama birikerek uzun vadede etkili olmaktadır.[193]

[191] Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınları, 1994, Ankara, s. 148.
[192] Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/
[193] M. Işık, 2014, s. 93.

Gerbner'e göre televizyon şiddeti olgunlaştırmakta ve sıradanlaştırmaktadır. Çok fazla televizyon izleyen insanlar şiddeti gerçek dünyada olduğundan daha fazla biçimde algılamaktadırlar. Hatta insanların bunun sonucunda kendilerini güvende hissetmeyerek ilave tedbirlere başvurdukları görülmüştür. Televizyon yayınlarının bu etkisi Gerbner tarafından "Vasat Dünya Sendromu" olarak nitelendirilmiştir.[194] Kültürel Göstergeler ve Ekme Teorisi'ne içerik analizi ve anket gibi nicel tekniklerle sonuçlara ulaştığı, tarihsel, kurumsal ve bireysel bağlamın göz ardı edildiği eleştirisi yöneltilmektedir.

2.2.2.5.Gündem Oluşturma Teorisi

1972 yılında Mc Combs ve Shaw tarafından geliştirilen Gündem Oluşturma Teorisi, kitle iletişim araçlarında yer verilen haberler ve onların sunuluşunu odak noktasına almaktadır. En temel işlevlerinden birisi haber verme olan kitle iletişim araçlarında, ülke gündemindeki veya dünyadaki bütün haberlerin yer alması mümkün değildir. Dolayısıyla haberler arasında bir seçim yaparak televizyon ekranlarına yansıtılacak olanların belirlenmesi gereklidir. Gündem Oluşturma Teorisi'nin ortaya çıktığı noktası da burasıdır. Bu teoriyi benimseyenler toplumun hangi olayları ne derecede bilmesi gerektiğinin kitle iletişim araçları yoluyla belirlendiğini savunur. Bunun yanı sıra gündeme getirilen haberlerin önem sırası da medya tarafından belirlenmektedir. Onlarca başlık arasından önemli görülen konuların seçilip bir çerçeve oluşturularak yansıtılması, kitle iletişim araçlarının bazı konuları dışarıda bırakması sonucunu doğurur. Konuların bir kısmı dışarıda bırakılırken bir kısmının haberleştirilerek öne çıkarılmasıyla, kitle iletişim araçları kamuoyunun gündemini belirlemiş olur. Medyada yer verilen konular, kamuoyu nezdinde bir önceliğe sahip olmaktadır.[195]

Kitle iletişim araçlarının elinde böyle bir güç bulundurabilmesinin arka planında yer alan husus ise bireyin hayatına ilişkin kararlar alırken kendisine bir referans veya dayanak noktası araması olarak gösterilebilir.[196] Mc Combs ve Shaw bir

[194] a.g.e., s. 94.
[195] Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.
[196] Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim,* Verso Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 132.

dizi araştırma yaparak halkın, özellikle de seçmenlerin gündemi ile kitle iletişim araçlarının gündemi arasındaki bağlantıyı ortaya koymak için çabalamışlardır. Elde ettikleri bulgular kitle iletişim araçlarının gündem belirlemedeki etkisini destekler mahiyettedir.[197]

Gündem Oluşturma Hipotezi, 1940'lara kadar hâkim olan kitle iletişim araçlarının güçlü etkilere sahip olduğu iddiasını, 1970'lerde yeniden canlandırmıştır. Özellikle G. Ray Funkhouser'in araştırmaları bu hususa dikkat çekmektedir. Funkhouser çalışmalarının sonucunda ilk olarak Mc Combs ve Shaw gibi kitle iletişim araçlarının kamuoyu gündemini belirlemede oldukça etkili bir rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanı sıra ulaşılan ikinci sonuç ise kitle iletişim araçlarının gerçeklik algısı üzerindeki etkisidir. Onun araştırmaları ABD'de medyanın Vietnam Savaşı ile kentlerde ve kampüslerde yaşanan huzursuzlukları olduğundan küçük; adî suçlar, ırkçılık, hava kirliliği gibi problemleri ise mevcut hâlinden çok daha büyük yansıttığını göstermektedir.[198] Öyleyse medyanın hem kamuoyu gündemini belirleyerek hem de gerçekliği yeniden kurgulayarak bireylerin algılarını şekillendirdiğini veya yönlendirdiğini söylemek mümkündür.

Gündem Oluşturma Teorisi'nin temel dayanağı olan medya ne düşüneceğimizi belirlemede önemli bir faktördür görüşü ilerleyen süreçte, "nasıl düşüneceğimiz üzerinde" etkilidir şekline dönüşmüştür. İlgili kuramın ikinci aşaması olarak nitelendirilen bu dönüşüm gündeme getirilen konuların sunuluş biçimiyle ilintilidir. Nitekim medyanın gündeme getirilecek konuları seçmenin yanı sıra, bu konuları kendi çıkarlarına uygun biçimde yansıtma gücü de vardır.

Medyanın insanların nasıl düşüneceğini etkileme yolları birkaç maddede toplanabilir. İlk olarak bir olay, önemini yitiren daha önceki gelişmelerle ilişkilendirerek farklı yöne çekilebilir. Az sayıdaki kişilerin görüşü medyada kamuoyuna hâkim gibi gösterilebilir. Kitle iletişim araçlarında sunulan haberler

[197] M. Işık, 2014, s. 83.
[198] James Severin ve W. James Tankart, *İletişim Kuramları,* (Çev. A. A. Bir ve S. Şahin), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1994, s. 370.

objektiflik ilkesinden uzaklaşarak politik, ticari bazı çıkarlara ve ilişkilere göre sunulabilir.[199]

Gündem Oluşturma Teorisi ile ilgili daha sonra yapılan bazı araştırmalarda elde edilen sonuçlar, teoriye çeşitli itirazlar yöneltilmesine yol açmıştır. İngiltere'de Miller ve arkadaşlarının 1987 seçimleri sırasındaki, Türkiye'de Nurettin Güz'ün 1994 yılındaki araştırmaların da medyanın gündemi ile halkın gündeminin örtüşmediğine yönelik sonuçlara ulaşılmıştır.[200]

Medya etki araştırmaları buraya kadar günümüze yakın dönemden beş, öncesinden üç adet olmak üzere sekiz farklı teori çerçevesinde ele alınmıştır. Kitle iletişim araçları üzerine yapılan araştırmalar bununla sınırlı değildir. Ancak çalışmanın odak noktasının dağılmaması ve tezin hacim sınırlılığından dolayı kitle iletişim araçlarına yönelik bütün teorilerden bahsetmek mümkün değildir. Kitle iletişim araçlarının izleyiciler üzerindeki etkilerinden söz eden teoriler, burada mümkün olduğunca kapsayıcı şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Genelde kitle iletişim araçlarının, özelde ise televizyon yayınlarının etkilerine yönelik araştırmalardan söz edilen bu bölümün ardından Türkiye'de televizyon izleme eğilimi üzerinde durulacaktır. Çünkü televizyonun bir etki meydana getirmesinin ilk koşulu içeriklerine yoğun olarak maruz kalınmasıdır.

2.3.TÜRKİYE'DE TELEVİZYON İZLEME EĞİLİMLERİ

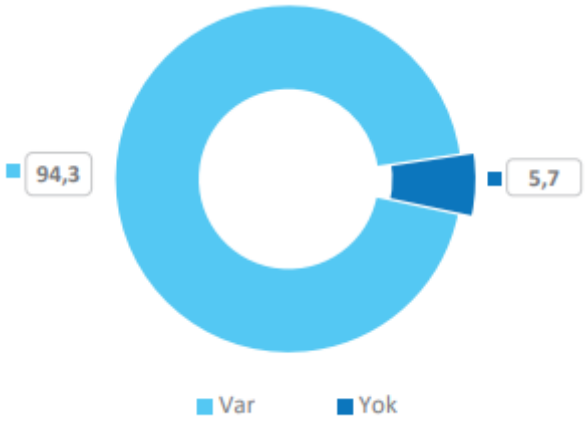
Son yıllarda internetin ve sosyal ağların günlük hayata girmesiyle iletişim alanında önemli gelişmeler yaşansa da televizyon en yaygın kitle iletişim aracı olma niteliğini sürdürmektedir. Günümüzde insanlar hâlen vakitlerinin önemli bir bölümünü televizyon izlemeye ayırmaktadır. Özellikle televizyonun sosyal, kültürel ve ekonomik düzey ayırt etmeksizin toplumun her kesimi tarafından izlenebilme imkânı,

[199] M. Işık, 2014, s. 86-87.
[200] a.g.e., s. 86-87.

onun en yaygın kitle iletişim aracı olmasında asli sebep olarak gösterilebilir.

Ülkemizde 1970'li yıllardaki yayınların yoğun ilgiyle karşılanması üzerine televizyon hızlı bir şekilde yayılmıştır. RTÜK tarafından yapılan araştırmalarda Türkiye'de hanelerde televizyona sahip olma oranı %94,3 olarak belirlenmiştir. Ayrıca hanelerin %31'inde iki, %8,2'sinde ise üç ve üzeri televizyonun bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmada elde edilen veriye dair hazırlanan grafik aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 2.2 Televizyona Sahip Hane Sayısına Gösteren Grafik [201]

Yukarıda verilen grafikten de anlaşılacağı üzere, ülkemizde televizyon artık evlerin neredeyse tamamında kendisine yer bulmaktadır. Üstelik hanelerin yaklaşık %40'ında iki veya daha fazla sayıda televizyon yer almaktadır. Bu veriler kitle iletişim araçları içerisinde televizyonun Türkiye'de ne derece yaygın olduğunu ve öne çıktığını açıkça ortaya koyar. Bu noktada televizyona ayrılan süreden söz etmek gerekir. Nitekim ekran karşısında geçirilen süre dikkate alınmaksızın televizyonun yalnızca fiziksel olarak varlığı onu bir kitle iletişim aracı olarak işlevsel kılmayacaktır.

Türkiye'de televizyon izleme eğilimine yönelik kapsamlı ve güvenilir

[201] RTÜK, 2018, *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*- 2018*, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı,* s. 99.

araştırmalar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu bünyesinde yer alan "Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı" tarafından yürütülür. 2006, 2009 ve 2012 gibi çeşitli yıllarda yapılan Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmaları son olarak 2018 yılı için hazırlanmıştır. Yapılan araştırmaların sonuçları 2018 yılında ayrıntılı bir şekilde yayımlanmıştır. İlgili yayının girişinde araştırma örnekleminin tüm ülkeyi temsil edecek şekilde 26 ilde 2.600 kişi ile gerçekleştiği ve araştırma güven düzeyinin "%95" olduğu bilgisi yer almaktadır.[202]

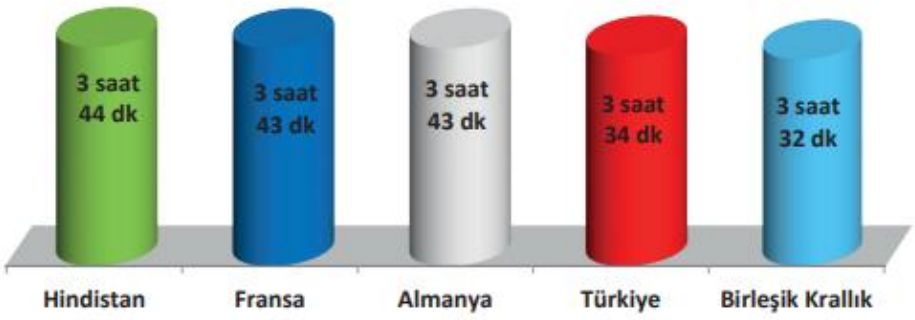
2018 yılında hazırlanan Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmaları çerçevesinde kendilerine yöneltilen "Televizyon Yayınlarını İzler Misiniz?" sorusuna evet cevabı verenlerin oranı %86,7 olarak belirtilmektedir.[203] Televizyon izlediğini ifade eden bireylere daha sonra "Neden Televizyon Yayınlarını İzlersiniz?" sorusu yöneltilmiş, bu soruya en çok verilen cevap ise %35,7 oranıyla "Beğendiğim Programları Takip Etmek İçin" şeklinde olmuştur. Bunu %29,2 ile "Haber/ Bilgi Almak İçin" ve %18 oranıyla "Zaman Geçirmek İçin" yanıtları takip etmiştir.[204] Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmaları-2018 çerçevesinde örneklem içerisindeki bireylere hangi zaman diliminde televizyon izlediklerine dair çeşitli sorular yöneltilmiş ve bunların sonucunda Türkiye'de ortalama televizyon izleme süreleri elde edilmiştir.

Söz konusu çalışmada ulaşılan ortalama günlük televizyon izleme sürelerinin, kurum tarafından daha önce yapılan araştırmalarla karşılaştırılarak, tablolar ve grafikler hazırlandığı ve analizler yapıldığı görülmektedir. Buralardan elde edilen verilere göre Türkiye'de 2006 yılında ortalama günlük televizyon izleme süresi 308 dakika iken, 2009'da 263 dakika, 2012 yılında 234 dakika ve 2018 yılında ise 214 dakikadır. RTÜK tarafından yapılan araştırmada 2018 yılına ait 3 saat 34 dakikalık süre OFCOM araştırmalarından da faydalanılarak diğer ülkelerdeki televizyon izleme süreleriyle karşılaştırılmıştır. Dünyada en çok televizyon izleyen ülkelerin başında yaklaşık 4 saat 30 dakikalık süre ile Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya ve Japonya;

[202] a.g.e., s. 13.
[203] a.g.e., s. 91.
[204] a.g.e., s. 94.

en az izleyen ülkelerin ise yaklaşık 2 saat 30 dakikalık oranla İsveç ve Çin olduğu belirtilmiştir. Türkiye'den elde edilen veriler, benzer oranlara sahip ülkelerle karşılaştırılarak aşağıdaki grafik hazırlanmıştır:[205]

Tablo 2.3 Televizyon İzleme Sürelerine Dair Grafik[206]

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından 2018 yılında hazırlanan bu veriler, Türkiye'nin dünyada televizyona en çok vakit ayıran ülkeler arasında yer aldığını gösterir. Bu durum "Televizyon İzleme Araştırmaları Anonim Şirketi (TİAK)" tarafından 2019 yılında yapılan araştırmalarla da desteklenebilir. İlgili araştırmada 94 farklı ülkeden alınan veriler kıyaslandığında dünya genelinde günlük televizyon izleme süresinin ortalama 2 saat 55 dakika olduğu belirlenmiştir.[207] Bu oran da Türkiye'de günlük televizyon izleme süresinin dünya genelinin üzerinde olduğunu ortaya koyar.

Türkiye'de televizyon izleme eğilimine yönelik söz edilmesi gereken bir diğer husus da tercih edilen program türleri ile ilgilidir. RTÜK tarafından yapılan araştırmalar 2006 yılından itibaren gözden geçirildiğinde, tercih edilen program türlerinde ilk iki sırada her zaman "yerli dizilerin ve haberlerin" yer aldığı fark edilir. 2018 yılı verilerine göre haber programlarının tercih edilme sıklığı aylık ortalama 24

[205] a.g.e., s. 30.
[206] RTÜK, 2018, *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*- 2018*, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı,* s. 99.
[207] http://tiak.com.tr/duyurular/tiak-as-2019-media-summit-oturum-sponsorlari-ve-konusmacilari-arasinda&no=1 (erişim tarihi 04.03.2021).

gün, yerli diziler ise 15 gün ile önceki yıllarda olduğu gibi en çok izlenen ilk iki program türüdür.[208] Nitekim bu çalışmada Türk dilinin kullanımının takip edildiği program türü olarak dizilerin seçilmesinin nedenlerinden birisi de dizilerin çok izleniyor olmasıdır. Bir sonraki bölümde yerli dizi sektörünün ortaya çıkışı ve gelişimi ele alınacaktır.

2.4.YERLİ DİZİ SEKTÖRÜ

2.4.1.Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Bölümler hâlinde yayımlanan ve çoğunlukla aralarında konu bütünlüğü olan yapımlar olarak tanımlanabilecek televizyon dizileri, geleneksel dönemlerdeki hikâyecilerin anlattıkları hikâyelerin televizyona uyarlanmış biçimi olarak nitelendirilmektedir.[209] Nitekim geleneksel hikâyelerde olduğu gibi dizilerde de yer alan merak unsurunun izleyicilerin tercihinde etkili olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte yapılan araştırmalarda televizyonda başarılı olarak çok izlenmiş dizilerin temel özellikleri şöyle sıralanabilir: "gerçek yaşamdan kesitleri bolca içermesi, dizide yer alan karakterlerinin psikolojik özelliklerinin ve yaşadıkları olayların çok sayıda izleyicinin özellikleri ve yaşadıkları olaylarla yakınlık kurması."[210] Bazı temel özellikleri sayılan diziler televizyonun en çok izlendiği saat aralığını kapsayan altın saatler (prime-time) zaman en çok tercih edilen program türleridir. Dizilerin özetleriyle birlikte altın saatler zaman diliminde %60-%65 oranında pay aldığı görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye, İsrail ve ABD ile birlikte altın saatlerde en çok yerel yapım dizi yayınlayan ülkeler arasındadır.[211]

Türkiye'de yerli dizilerin televizyonlarda yayımlanmaya başladığı tarih 1974 yılıdır. İlk yerli televizyon dizisi "Kaynanalar" 19 Mayıs 1974 tarihinde TRT ekranlarında izleyici ile buluşmuştur. Tekin Akmansoy ve Leman Çidamlı'nın

[208] a.g.e., s. 53.
[209] https://sozluk.gov.tr/ (10.03.2021).
[210] Benson-Allott Caetlin, "Mad efor Quality Television?Behind the Candelabra", 2013, Film Quarterly, Cilt 4, Sayı:66, 2013, s. 5-9.
[211] RTÜK, 2018, s. 39.

başrollerinde olduğu dizi, Anadolu'dan Ankara'ya göç eden Nuri Kantar ve ailesinin anakentin yaşamına uyum sağlamaya çalışırken, geleneklerini de muhafaza etme çabasını konu edinmektedir. Türk dizi tarihinin ilk yapımı olma unvanına sahip olan bu yapım aynı zamanda otuz yılı aşkın süre ile en uzun soluklu dizilerinden birisi olarak 24 Ocak 2005'te ekranlara veda etmiştir.

Kaynanalar ile başlayan yerli dizi tarihi TRT tarafından yönetmenlere yapılan çağrılarla Türk edebiyatının klasik eserlerinin dizilere uyarlanması şeklinde ilerlemiştir. Bu uyarlamaların ilki Halit Refiğ tarafından çekilen Halit Ziya Uşaklıgil'in romanından uyarlanan Aşk-ı Memnu dizisidir. 19 Nisan 1975-24 Mayıs 1975 tarihlerinde yayınmanan dizi otuz üçer dakikadan oluşan altı bölümden oluşmaktadır. Aynı yıl içerisinde Metin Erksan Beş Hikâye adlı eseri, Lütfü Akad ise Ömer Seyfettin'in Hikâyelerini diziye uyarlanarak yayımlanmıştır.[212] 1980'li dönemde "Çalıkuşu (1986), Perihan Abla (1986-1988), Yaprak Dökümü (1988), Bizimkiler (1989-2002), Kuruluş / Osmancık (1988), Ateşten Günler (1987) ve Fosforlu Cevriye (1989)" gibi yerli diziler yayımlanmakla birlikte, bu dönemde yerli dizilerin yabancı dizilere kıyasla daha arka planda olduğu bilinmektedir.

Türk dizi sektörüne hız kazandıran gelişme 1990'ların ortasından itibaren özel televizyon kanallarının yaygınlık kazanmaya başlamasıdır. Bu tarihlerde yayımlanmaya başlayan dizilere şunlar örnek verilebilir: "Çiçek Taksi (1995), İnce İnce Yasemince (1995), Aynalı Tahir (1997), İkinci Bahar (1999), Deli Yürek (1998-2002)." Doksanlı yıllarda yayımlanan dizilerle, yerli dizi sektörü ön plana çıkmış ve seyirci ithal dizilerden çok yerli üretimlere yönelmiştir.[213] 2000'li yılların başlarından itibaren ise yapım şirketlerinin de gelişmesiyle dizi yapımı ayrı bir sektöre dönüşmüştür.[214] Türkiye ekonomisinin büyümesine paralel şekilde dizi sektörü de hızlı bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde akşamları haberlerden sonra televizyon dizilerini izlemek alışkanlık hâline gelmiş yeni bir eğlence aracı olmuştur. Yeni

[212] Ömer Serim, 2007, *Türk Televizyon Tarihi 1952-2006*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, s. 26.
[213] Rıdvan Şentürk, *Türk Televizyon Dizileri Efsanesi ve Gerçekler, Televizyon Dizilerinin Keşfi: İçerik, Anlam, İşlev*, Editör Yenal Göksun, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2018, s. 14.
[214] Melek Öztürk ve Abdulkadir Atik, "Ulusal Pazardan Küresel Pazarlara Uzanan Süreçte Türk Dizilerinin Gelişimi" Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı:2, 2016, s. 66-82.

dönemde televizyon dizi pazarı zirve yapmış, haftada yaklaşık kırk dizi yayımlanmaya başlamıştır. Ayrıca daha önceki dönemde on üç veya yirmi altı bölümlük mevsimsel seriler yerine daha uzun ve geniş bir yelpazeye uzanmıştır.[215] 2000-2010 arasında çekilen yaklaşık dört yüz dizi arasından öne çıkan yapımlara şunlar örnek verilebilir: "7 Numara (2000-2003), Yeditepe İstanbul (2001-2002), Ekmek Teknesi (2002-2005), Asmalı Konak (2002-2003), Kurtlar Vadisi (2003-2005), Hayat Bilgisi (2003-2005), Avrupa Yakası (2004-2009), Çemberimde Gül Oya (2004-2005), Cennet Mahallesi (2004-2007), Yaprak Dökümü (2006-2010), Doktorlar (2006-2011)."

Türk dizi tarihinde geçen zaman içerisinde yayın süreleri sürekli olarak uzamıştır. Bugün bir dizi reklamlar ve dizilerin tekrarı dâhil edildiğinde yaklaşık 150-180 dakika kadar sürmektedir. Batıdaki yapımlarla karşılaştırıldığında bu sürelerin oldukça yüksek olduğunu belirtmek gerekir.[216]

Günümüzde televizyon dizileri hâlen en çok izlenen programlardan birisi olarak varlığını sürdürmektedir. Ülkemizde her sezon televizyonda yayına ortalama yetmiş kadar yeni dizi başlamaktadır. Bununla birlikte bu dizilerden yarısından fazlası yayın döneminin sonunu göremeden final yapmaktadır.[217]

Türk dizi tarihinin kırk yedi yıllık serüveni gözden geçirildiğinde yayın süreleri, izlenme rekorları ve IMDb (Internet Movie Database) puanları gibi çeşitli özellikleri ile bazı dizilerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Yayımlanan bölümler açısından bakıldığında Türk dizi tarihinin en uzun soluklu dizisi 1993-1999 yılları arasında günlük olarak yayımlanan "Ferhunde Hanımlar"dır. İlgili yapım 1780 bölümlük bir rekoru elinde bulundurmaktadır. İkinci sırada 2000-2009 yıllarında yayımlanan 1705 bölümle "Bizim Evin Halleri," ardından

[215] Sevilay Çelenk, "Aşk-ı Memnu'dan Aşk-ı Memnu'ya Yerli Dizi Serüvenimiz", *Birikim Dergisi*, Sayı: 256-257, 2010, s. 21-22.
[216] https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media telecommunications/tr-media-tv-report.pdf (24.03.2021).
[217] a.g.e., s. 34.

ise 1702 bölümle 2008-2016 arasında gösterimde olan "Unutma Beni" adlı yapımlar zikredilebilir. 1287 bölümle "Deniz Yıldızı" (2009-2015) ve 950 sayısıyla "Kaynanalar" (1974-2004) ile en çok bölümü yayımlanan yerli diziler listesi tamamlanabilir.[218] Bu noktada 2006 yılında yayın hayatına başlayan "Arka Sokaklar" adlı diziye de değinmek gerekir. 23 Nisan 2021 tarihinde 587.bölümü ekranlara gelen ilgili yapım on beş yıldır kesintisiz şekilde yayın hayatına devam etmektedir.

Türk dizi tarihinde yayınları öne çıkaran bir diğer özellik ise izlenme oranlarıdır.[219] Bu alanda ilk olarak "Asmalı Konak"tan bahsedilebilir. 2002-2003 yıllarında yayımlanan dizi, yayın hayatı boyunca yüksek izlenme oranlarına sahip olmuştur. Final bölümünün izlenme oranı %25,9, izlenme payı ise %78 olarak belirlenmiştir. "Asmalı Konak" dizisinin final bölümünde bu oranla Türk dizi tarihinde bir rekora imza atılmıştır.[220] Aynı zamanda ilgili dizi alışılmadık bir hikâye anlatması, görsel kalitesi ve teknik problemlere çözüm getirmesi bakımından Türk dizi tarihinde önemli bir kilometre taşı olarak gösterilebilir. Nitekim Asmalı Konak sonrasında çok sayıda töre ve ağalık sistemini konu alan yapım yayımlanmıştır. [221]

"Asmalı Konak", gibi yayın hayatı boyunca izlenme oranları yüksek olan ve final bölümünde bu oranının rekor düzeye yükseldiği diğer yapım da "Aşk-ı Memnu"dur. 4 Eylül 2008'de yayın hayatına başlayan dizi, 24 Haziran 2010'da yayımlanan 79.bölümüyle ekranlara veda etmiştir. Dizinin final bölümü %23,4 izlenme oranı ve %58,6 izlenme payına ulaşmıştır.[222] Üçüncü sırada %24,9 izlenme oranı ve %51.09 izlenme payı ile "İkinci Bahar"ın (1998-2001) finalinden, 29 Aralık 2010'da yayınlanan final bölümünde ulaştığı %22,84 izlenme oranı ve %52,1 izlenme payı ile "Yaprak Dökümü"nden söz etmek gerekir.[223] İzlenme oranlarında rekor

[218] https://www.cnnturk.com/yasam/turk-televizyonlarinin-en-uzun-soluklu-dizileri?page=16 (24.03.2021).
[219] Verilen istatistiklerde total izlenme oranları dikkate alınmıştır.
[220] Sevilay Çelenk, *Televizyon, Temsil, Kültür: 90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2005, s. 314-315.
[221] a.g.e., s. 317-319.
[222] http://www.gazetevatan.com/dizi-tarihinin-en-yuksek-reytingi--1145260-magazin-galeri-haber/ (24.03.21).
[223] https://www.milliyet.com.tr/gundem/100-kisiden-80i-asmali-konaki-izledi-263950 (24.03.21).

seviyelere ulaşan dizilerden bir diğeri de "Kurtlar Vadisi"dir. Dizinin finali olan 29 Aralık 2005 tarihli 97.bölümünün izlenme oranı %19,4, izlenme payı ise %53,6'dır.

Son dönemde gelişen teknolojik imkânlar televizyon dizilerinin, hem yayınlandıktan sonra hem de televizyon dışındaki araçlardan takip edilmesini kolaylaştırır. Bunun yanı sıra hızlı bir gelişim gösteren yeni medya platformları da televizyon dizilerine alternatif teşkil etmektedir. Bunların da etkisiyle yukarıda bahsedilen rekor oranlara ulaşan dizilerden günümüzde söz etmek pek de mümkün değildir. Bununla birlikte son on yıl içerisinde yüksek izlenme oranlarına sahip bazı diziler şöyle sıralanabilir: "Arka Sokaklar, Öyle Bir Geçer Zaman Ki, Muhteşem Yüzyıl, Diriliş Ertuğrul, Mucize Doktor, Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz, Ufak Tefek Cinayetler, Sen Anlat Karadeniz, Çukur, Bir Zamanlar Çukurova, Kuruluş Osman, Masumlar Apartmanı, Uyanış: Büyük Selçuklu, Sadakatsiz, Gönül Dağı ve Kırmızı Oda."

Internet Movie Database (IMDb) 1990 yılında film, dizi gibi televizyon yapımlarının dünya genelindeki üyeleri tarafından 1 ile 10 arasında puanlamasının yapıldığı çevrimiçi veri tabanıdır. Bu veri tabanında 2020 yılı itibarıyla altı milyondan fazla film ve dizi içeriği bulunmaktadır. Üye sayısı ise on milyon civarındadır. Dünya genelinde geçerliliği olan bu sistem içerisinde Türk dizilerinin durumu gözden geçirildiğinde dikkat çekici sonuçlar elde edilmektedir. Puanlamaya açık olmasından dolayı değişkenlik gösteren IMDb puan sıralamasına göre 30.03.2021 tarihi itibariyle televizyonda yayınlanan yerli diziler arasında ilk sırayı 9,1 puanla "Leyla ile Mecnun" almaktadır. Daha sonra 8,8 puanla "Süper Baba" ve "Behzat Ç.: Bir Ankara Polisiyesi" adlı yapımlar bulunur. 2000-2003 arasında yayımlanan "7 Numara" 8,7 puanla üçüncü sırada yer almaktadır. IMDb puanı 8,6 olan beş yapım şunlardır: "Ezel, Çemberimde Gül Oya, Kardeş Payı, İkinci Bahar ve Şaşıfelek Çıkmazı." Listedeki ilk beş sırayı tamamlamak için dört farklı yapımdan bahsetmek gerekir. 10 üzerinden 8,5 puanla "Avrupa Yakası, İşler Güçler, Tatlı Hayat, Yeditepe İstanbul."[224]

[224] https://www.imdb.com/list/ls043307096/ (30.03.2021).

19 Mayıs 1974 tarihinde "Kaynanalar" adlı yapımla başlayan yerli dizi sektörü geçen zaman içerisinde nitelik ve nicelik açısından önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Öyle ki bugün gelinen noktada Türk dizileri yalnız ülkemizde değil, dünya genelinde izleyicilerle buluşmaktadır.

2.4.2.Yurt Dışı Pazarında Türk Dizileri

Türk dizilerinin ilk yurt dışı tecrübesi 1981 yılına kadar uzanır. 1975 yılında TRT'de yayınlanan "Aşk-ı Memnu"nun 1981 yılında Fransa'ya satılması yerli dizilerin ilk kez yurt dışına açıldığı dönemdir.[225] Ancak yurt dışına dizi satışı bu dönemde sürdürülememiştir. Uzun bir aradan sonra yerli yapımlardan Osman Sınav'ın yönetmenliğini üstlendiği ve 1998 yılından itibaren dört sezon süren "Deli Yürek", 2001 yılında Kazakistan'a satılmıştır. Dizi bölüm başı 30 dolara Kazakistan'a satıldıktan sonra kısa sürede popüler olmuş ve altı yılda on iki kez arka arkaya yayımlanmıştır[226] "Deli Yürek"ten sonra kırsal yaşamı ve insan ilişkilerini konu edinen ''Kınalı Kar" dizisi Orta Asya'da ilgiyle karşılanmıştır. Orta Asya'da yerli dizilerin ünü gün geçtikçe artmış ve pek çok ulusal kanal Türk dizilerini yayınlar hâle gelmiştir.[227]

Türk dizi sektörünün Orta Asya'nın ardından Orta Doğu'ya açılması ise 2007 yılında "Gümüş" adlı yapımla gerçekleşmiştir. Arap dünyasında büyük bir ilgiyle karşılanan "Gümüş" (2005-2007) dizisinin sezon finalini izlemek için 85 milyon Arap izleyici ekran karşısına geçmiştir. Daha sonra "Ihlamurlar Altında, Kurtlar Vadisi, Aşk-ı Memnu, Asmalı Konak, Yaprak Dökümü, Kaybolan Yıllar, Ezel, Kara Para Aşk" gibi birçok yapımla Türk dizileri Orta Doğu'da izleyici ile buluşmaya devam etmiştir.

[225] R. Şentürk, 2018, s. 15.
[226] Mehmed Said Arbatlı ve İhsan Kurar, "Türk Dizilerinin Kazak-Türk Kültürel Etkileşimine ve Türkçenin Yaygınlaşmasına Etkisi" *Turkish Studies*, Sayı: 10/2, 2015, s. 39.
[227] a.g.m., s. 39.

"Gümüş" dizisinin Bulgaristan'da yayımlanmasıyla Balkan pazarına da giriş yapılmıştır. Daha sonraki süreçte Türk dizileri Bosna Hersek, Sırbistan, Hırvatistan, Yunanistan gibi birçok Balkan ülkesinde yaygınlık kazanmıştır. Sonraki süreçte "Karadayı, Öyle Bir Geçer Zaman Ki, Fatmagül'ün Suçu Ne?, Muhteşem Yüzyıl, Yabancı Damat" gibi birçok yapım ekranlara getirilmiştir. "Yabancı Damat" Yunanistan'da 1,2 milyon kişi tarafından izlenerek ülkede izlenme rekorları kırmıştır.[228] 2010 yılında Makedonya'da yayına giren "Binbir Gece" dizisi ilgi görmüş %40'lık bir reyting alma başarısı elde etmiştir.[229] Yerli dizi sektöründe Latin Amerika pazarına da bu diziyle girilmiştir. Yapım Şili ve Ekvador'da yayımlanmaya başlamış, %50'lere ulaşan izlenme sayıları elde etmiştir.[230]

Türk dizileri diğer birçok Avrupa ülkesinde de rağbet görmektedir. İsveç devlet televizyonu STV'de 2013 yılında yayına başlayan "Son" dizisi izlenme rekorları kırmış, ülkede sezonun en iyi yapımı olarak gösterilmiştir.[231] Türk dizilerinin ilgiyle takip edildiği diğer bir Avrupa ülkesi de İspanya'dır. Telenovela adlı kanalda 2018 yılında "Fatmagül'ün Suçu Ne?" dizisi yayımlanmış ve büyük ilgi görmüştür. Bunun üzerine ülkede "Sıla, Medcezir, Anne, Elif ve Adını Feriha Koydum" yapımları da yayına başlamıştır.[232]

Türk dizi sektörünün yurt dışındaki satış oranları hızlı bir şekilde artmaya devam etmektedir. Artık ülkemizde üretilen her dört diziden üçü yurt dışına pazarlanabilmektedir.[233] 2019 yılı itibarıyla Türkiye ABD'den sonra en fazla dizi ihraç eden ikinci ülke konumunda bulunmaktadır. Türkiye'nin yurt dışına ihraç ettiği dizi sayısı toplamda 150'den fazladır. Bu diziler Avrupa, Orta Doğu, Orta Asya, Afrika, Kuzey ve Güney Amerika'da 146 farklı ülkede izleyiciyle buluşmuştur. Türk

[228] Serap Özdemir Güzel ve Gürhan Aktaş, "Türk Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına ve Seyahat Etme Eğilimine Etkisi: Atina Örneği. Anatolia", *Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 27, Sayı: 1, 2016, s. 116.
[229] M. Öztürk ve A. Atik, 2016, s. 78.
[230] https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/vahap-munyar/turk-dizileri-guney-amerika-da-reyting-rekorlari-kiriyor-29571950?sessionid=2 (26.03.2021).
[231] M. Öztürk ve A. Atik, 2016, s. 78.
[232] https://tr.sputniknews.com/columnists/201909161040184081-ispanya-ve-latin-amerikada-turk-dizilerine-neden-buyuk-ilgi-gosteriliyor (07.04.2020).
[233] http://www.aksam.com.tr/ekonomi/turkiye-dizi-ihracatinda-abdnin-ardindanikinci/haber-348682 (07.04.2020).

dizilerinin ulaştığı izleyici sayısı ise 700 milyondan fazladır. Bu rakamlar Türkiye'yi Amerika'dan sonra dünyaya dizi ihraç eden ikinci ülke konumuna getirmektedir.[234]

Türk dizilerinin yurt dışında ününü arttırmasından sonra, başlangıçtaki sembolik rakamlar geride bırakılmıştır. 2008 yılında 10 milyon dolar olan dizi ihracatı, 2016'da 300 milyon dolara ulaşmıştır. Yerli dizilere yönelik talepler fiyatları da arttırmış yerli dizilere artık bölüm başına 50 bin ile 600 bin dolar arasında değer biçilmeye başlanmıştır.[235] 2018 yılı itibariyle dizi ihracatından 500 milyon dolarlık bir gelir elde edilmiş, 2023 hedefi olarak ise bir milyar dolar rakamı belirlenmiştir.[236] En çok ihracat geliri elde edilen yapımlar şöyle sıralanabilir: "Kara Para Aşk, Kuzey Güney, Karadayı, Öyle Bir Geçer Zaman Ki, Adını Feriha Koydum, Gümüş, Fatmagül'ün Suçu Ne, Ezel, Aşk-ı Memnu, Diriliş Ertuğrul ve Kara Sevda."[237]

Türk dizileri getirdiği ihracat gelirinin yanı sıra yayımlandığı ülkelerde Türk kültürüne ve Türkçeye karşı olan ilgiyi arttırmıştır. Yapılan araştırmalar bu durumu destekler mahiyettedir. Sibel Akova tarafından hazırlanan "Türk Dizilerinin Balkanlardaki Etkileri (Sırbistan, Karadağ ve Bosna Hersek Örneklemi)" adlı yüksek lisans tezinde, çalışmaya katılan öğrencilerden birisi tarafından söylenen şu ifadeler dizilerin kültür-sanat alanındaki etkisini göstermektedir:

> "Dizilerin müziklerini çok beğeniyorum. Ezberlemeye çalışırken bir baktım ki aslında benim de kullandığım kelimeler şarkının sözlerinde var. Türk dizileri ve Türk müzikleri sayesinde az da olsa Türkçe öğrenmeye başlamış pek çok kişi var."[238]

Aynı çalışmada Türk dizilerinin etkisi ile Balkanlarda Türkçe isimlerin yaygınlık kazanmaya başladığı belirtilmektedir. 2015 yılında Kazakistan'da Türkiye'den ithal edilen dizilerin Türkiye Türkçesi öğrenme isteği oluşturup

---

[234] https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/abdden-sonra-en-fazla-dizi-ihrac-eden-ulke_turkiye/1641524 (07.04.2020).
[235] https://www.ekonomist.com.tr/medya/dizi-ihracatimiz-cok-hizli-yukseliyor.html (27.02.2021).
[236] https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/abdden-sonra-en-fazla-dizi-ihrac-eden-ulke-turkiye/1641524 (28.03.2021).
[237] https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/abdden-sonra-en-fazla-dizi-ihrac-eden-ulke_turkiye/1641524 (27.02.2021).
[238] Sibel Akova, "Türk Dizilerinin Balkanlardaki Etkileri (Sırbistan, Karadağ ve Bosna Hersek Örneklemi)." Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2014, s. 167.

oluşturamadığı sorusuna katılımcıların %94,4'ü "evet" cevabı vermiştir.[239] Türk dizilerinin benzer bir etkisi Yunanistan'da da gözlemlenmiştir. Türk dizilerinin etkisiyle Yunanistan'da özellikle kadınların Türkçeye olan ilgilerinde artış yaşanmıştır.[240] Dolayısıyla Türk milletinin kültürünü yansıtan yerli dizilerin Türkiye'ye ve Türk halkına karşı olumlu bir izlenim oluşturduğu, turizm, ticaret, kültür ve sanat gibi alanlarda önemli katkılarda bulunduğu söylenebilir.

Buraya kadar üzerinde durulan gelişmeler de göstermektedir ki 47 yıl önce "Kaynanalar" adlı yapımla ortaya çıkan yerli dizi sektörü önemli mesafe katetmiştir. Bugün gelinen noktada Türk dizilerinin yalnız ulusal düzeyde değil küresel ölçekteki etkilerinden de söz etmek mümkündür. Ancak burada kısaca değinilen yerli dizi sektörünün yurtdışı pazarındaki durumu ayrı bir çalışma konusu olacak genişliktedir. Bu çalışmada yerli dizi sektörünün ortaya çıkışına ve gelişimine yer verilmesindeki amaç, bir sonraki bölümde farklı yapımlar üzerinden dil kullanımının ele alınacağı alanın etki gücünü ve hacmini göstermektir.

[239] M.S. Arbatlı ve İ. Kurar, 2015, s. 45.
[240] M. Öztürk ve A. Atik, 2016, s. 78.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DİLİNİN DİZİLERDE KULLANIMI

Tezin üçüncü bölümünde bir önceki başlıkta ortaya çıkışı ve gelişimi değerlendirilen yerli dizi sektörünün güncel örnekleri üzerinde durulacaktır. İlk olarak televizyon dizilerinde kullanılan dilin önemi vurgulanmaya çalışılacak, daha sonra belirlenen dizi örneklemi içerisinde tespit edilen hatalı kullanımlara yer verilecektir. Belirlenen dil yanlışları farklı kategorilere ayrılıp analiz edildikten sonra görsel-işitsel medyada dilin doğru ve güzel kullanımına yönelik RTÜK tarafından yürütülen uygulamalar ele alınacaktır.

3.1.DİZİLERDE KULLANILAN DİLİN ÖNEMİ

Toplumun bilgi edinme, eğlenme, vakit geçirme gibi çeşitli ihtiyaçlarına cevap veren televizyon, ülkemizde hâlen en çok kullanılan kitle iletişim aracı konumunda bulunmaktadır. Yoğun olarak izlenmesi televizyonun, toplumun hemen her alanına etki edebilme imkânını ortaya çıkarır. Bireylerin günlük toplumsal etkinliklerinden dünyayı algılama tarzlarına, tüketim alışkanlıklarından dil kullanımına kadar geniş bir alanda televizyonun etkisi söz konusudur.

Televizyonun etkisinin en yoğun görüldüğü alanlardan birisi de dil kullanımıdır. Bireyler günlük hayatlarında muhtelif ortamlarda isteyerek veya istemeyerek televizyon içeriklerine maruz kalmaktadır. Dolayısıyla televizyonlarda kullanılan dilin insanları etkilemesinin kaçınılmaz bir durum olduğu söylenebilir. Görme ve işitme duyularını harekete geçirerek izleyiciyi kendi seyir dünyasının içine çeken televizyon, “akıcılığı içinde göze ve kulağa hitap ederek dilde adeta bir şartlı

refleks oluşturur."[241] Walter J. Ong, televizyonun yaygınlık kazanmasıyla dünyada okuma egemen bir toplumdan, görme egemen bir topluma geçildiğini, insanlar arasındaki iletişimin yeniden sadece konuşma dilinin hâkim olduğu döneme benzemeye başladığını ifade eder. Ong, teknolojinin gelişmesiyle yaşanan bu değişimi "ikinci sözlü kültür" dönemi olarak nitelendirmektedir.[242] İkinci sözlü kültür döneminin asli unsuru olan televizyonda kullanılan dil bu bakımdan çok önemlidir. Nitekim öğrenme üzerine yapılan araştırmalarda insanların duyduklarının %20'sini, gördüklerinin %30'unu, hem görüp hem duyduklarının ise %50'sini hatırladıkları belirlenmiştir.[243] Bu hususta yola çıkarak son dönemde ana dil ve yabancı dil öğretiminde görsel-işitsel ögelerden aynı anda yararlanma eğilimi yaygınlık kazandığı bilinmektedir.

Televizyon yayınlarında dil, doğru, güzel ve anlaşılır biçimde kullanılırsa Türkçenin gelişimine katkı sağlama gücüne sahipken, bunun aksi durumunda dilde bozulmalara ve yozlaşmalara yol açabilir. İletilen mesajların aracısız şekilde geniş halk kitlelerine ulaşması, televizyonda kullanılan dili çok önemli bir hâle getirir. Yayınlarda yapılan dil yanlışlarının sanılandan daha hızlı bir biçimde, çığ gibi büyüyerek toplumda yaygınlaşması medya kuruluşlarına dil konusunda büyük bir sorumluluk yüklemektedir.[244] Türkolojinin önemli isimlerinden Leyla Karahan görsel-işitsel medyanın dil yanlışlarının yayılma hızını arttırdığına ve yayılma alanını genişlettiğine dikkat çeker. Karahan, bu mecraların dilde bozulmalara yol açabileceğini şöyle ifade eder:

> "Bazen kişisel bir dil yanlışı, çok kısa bir sürede farkında olunmadan ve istenmeden radyo ve televizyon kanalları vasıtasıyla bütün topluma mal olmakta, böylece dil tabii olmayan, kendi kurallarına aykırı bir değişmenin içine sokulmaktadır. Bu, dilin bozulması demektir."[245]

---

[241] Osman Kemal Kayra, "Görüntülü Medyada Dil Yanlışları", Berikan Yayınları, Ankara, 2000, s. 50.
[242] J. Walter Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi,* (Çev. S. Postacıoğlu Banon), Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s. 23-24.
[243] Özcan Demirel (2007), *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme Öğretme Sanatı,* Pegem Yayıncılık, Ankara, s. 59.
[244] Hülya Aşkın Balcı ve Yıldız Kocasavaş, "Televizyon ve Reklâm Dünyasında Türkçenin Durumuna Eleştirel Bakış",*Türk Dünyası Araştırmaları,* Cilt 124, Sayı: 244, 2020, s. 210.
[245] Leyla Karahan, "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Yöresel Söyleyiş Sorunu", *Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı-Tebliğler,* TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 53.

Leyla Karahan tarafından dikkat çekildiği üzere dilde bozulmalara ve yozlaşmalara neden olmamak için televizyonda Türkçenin yüzyıllar içerisinde oluşmuş kurallarına bağlı kalınmalı, dilin doğru ve güzel kullanılması hususunda duyarlılık gösterilmelidir. Türkolojinin önde gelen isimlerinden Ahmet Bican Ercilasun da yayıncı kuruluşların dili kusursuz ve yanlışsız olarak en iyi şekilde temsil etmekle yükümlü olduğunu belirtir. Ona göre bu durum medya sektörünün hem kamusal sorumluluğu hem de millî bir görevidir. Ercilasun'un, son dönemde televizyonun dil öğretimi konusunda okullardan daha etkili olduğunu belirtmesi de dikkat çekicidir. Ona göre günümüzde insanlar, dili her şeyden önce televizyonlardan öğrenmekle karşı karşıyadır.[246] Bu noktada televizyonun her yaş grubunun dil öğrenimini etkilediğini; ancak özellikle çocukların dil kullanımı üzerindeki etkisinin çok daha fazla olduğunu belirtmek gerekir. Dijital çağda dünyaya gelen ve teknoloji ile büyüyen çocukların dil gelişiminde evlerde uzun saatler açık olan televizyonun etkisi kaçınılmazdır.[247] Bundan dolayı günümüzde artık, televizyonun olumsuz etkisinin bulunup bulunmadığından çok, "Olumsuz etki nasıl en aza indirilebilir?" sorusunu yöneltmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.[248]

Karahan'ın ve Ercilasun'un yayıncılara dil kullanımı noktasında bir kamusal sorumluluk yüklemesi, medyanın ticari kaygıları öne çıkararak kamu yararını göz ardı eden tutumunu eleştiren "Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nı" akla getirmektedir. Bu yaklaşıma göre, medya topluma karşı sorumlulukları bulunan bir sektördür. Agee, Ault ve Emery'nin temsilcisi olduğu kuramın temel varsayımı "özgür ama sorumlu basın" şeklinde ifade edilebilir.[249] Görüldüğü üzere bu yaklaşım medya sektöründe öz denetim anlayışının geliştirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Toplumsal Sorumluluk Kuramı medya sektörünün kendi kendini denetlemesi anlamına gelen öz denetimin yanı sıra kamuoyunun da kitle iletişim araçları üzerinde denetim gücüne

[246] Ahmet Bican Ercilasun, "Türkçenin yapısına uygunluk bakımından Radyo ve Televizyon Yayınlarında Kullanılan Türkçe", *Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı-Tebliğler,* TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 31.
[247] Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir Erem ve Hümeyra, Nur (2016), "Çocuk Edebiyatı ve Medya", *Okul Öncesinde Çocuk Edebiyatı ve Medya,* Grafiker Yayınları, Ankara, s. 219-242.
[248] Nurşen Adak, "Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet", *Bilig*, Sayı: 30, 2004, s. 34.
[249] Murat Özgen, (2002), *Gazetecinin Etik Kimliği*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, s. 120.

sahip olduğunu kabul eder.[250]

Toplumun dil kullanımını etkileme noktasında ciddi bir gücü elinde bulunduran televizyon yayınlarında kullanılan dil dikkatle incelendiğinde, dil kullanımına dair gerekli hassasiyetin gösterildiğini söylemek mümkün değildir. Günlük hayatta insanların dil yanlışları yapması mümkündür. Ancak bu bireyi ve onun iletişim kurduğu sınırlı bir topluluğu ilgilendirmekte ve bu durumun telafisi nispeten kolay olmaktadır. Buna karşın kitle iletişim araçlarında yapılan dil yanlışları milyonlarca kişiyi etkilemekte, yanlışların yaygınlık kazanmasına ve sorunlu kullanımların hızlı bir şekilde topluma yerleşmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla televizyon yayınlarında yapılan dil yanlışlarının telafisi çok daha zordur. Haluk Akalın, bu konuya şu sözlerle dikkat çekmektedir:

> "Söyleyiş bozuklukları, cümle düşüklükleri, yanlış sözcük kullanma, Türkçenin söz varlığında bulunmayan yabancı sözcüklere yer verme, kaba dil ve argo gibi olumsuzluklar radyo ve televizyon yayınlarında sınırsızca yapılınca, bu yanlışlar toplumun özellikle de genç kuşakların diline yerleşmiştir."[251]

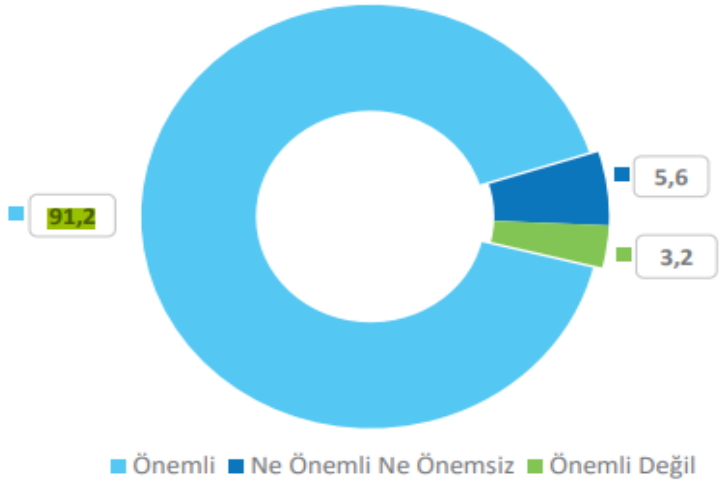
Akalın'ın dikkat çektiği gibi kitle iletişim araçlarında kullanılan dil toplumun bütün kesimlerini hızlı bir şekilde etkilemektedir. Ülkemizde günlük televizyon izleme sürelerinin ortalama üç buçuk saat olduğu dikkate alındığında, görsel medyada kullanılan dilin Türkçe üzerindeki olumsuz etkisi daha iyi anlaşılacaktır.[252] Burada televizyondaki dil kullanımına dair kamuoyunun bakışına değinmek yararlı olacaktır.

RTÜK tarafından 2018 yılında yapılan bir araştırmadan bu hususa dair bilgi edinilebilmektedir. RTÜK tarafından yapılan Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmaları-2018 kapsamında sorulan "Sizce televizyon yayını yapan kanallarda Türkçenin iyi kullanılması ne kadar önemli?" sorusuna %91,2 oranında "çok önemli yanıtı" verilmiştir. Bu oran kamuoyunun televizyon yayınlarında Türkçenin iyi kullanılmasına çok önem verdiğini ortaya koymaktadır. İlgili soruya verilen yanıtlara

[250] S. W. Littlejohn ve K. A. Foss, 2019, s. 640.
[251] Ş. H. Akalın, 2018, s. 210.
[252] RTÜK, 2018, s. 28-29.

dair grafik aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.1 Televizyonlarda Türkçenin İyi Kullanılmasının Önemine Dair Grafik[253]

Kamuoyu tarafından önem verilmesine ve toplumu etkileme gücüne rağmen, Türk dilinin televizyonlarda kullanımının birçok problem barındırdığı söylenebilir. Türk dilinin televizyonlardaki kullanımında görülen sorunlar bu çalışmanın yapılmasında hareket noktası teşkil etmiştir. Televizyon yayınlarında kullanılan dile yönelik tespitlerde bulunabilmek için bir program türünün belirlenmesi gerekmiş, bu çalışmada dizi program türü seçilmiştir. Çünkü televizyon yayınları içerisinde dizi program türünün izleyiciler üzerinde etki gücünün diğerlerine kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir.

Dizilerde gerçeğe yakın yaşamlar yer almakta ve dilin yaşayan örneklerine yer verilmektedir. "Aliye" dizisi üzerine ayrıntılı çözümlemeler yapan N. Öncel Taşkıran, dizilerin bireyleri etkileme gücüne yönelik şunları söyler:

> "Diziler, uzun soluklu yapısıyla, bir yandan bireylerin karakterlerle özdeşleşme mekanizmalarını harekete geçirerek öğrenme düzeyini yüksek tutar, diğer yandan günlük yaşamın içine taşarak bireysel yaşam alanlarını bütünüyle sararlar."[254]

[253] a.g.e., s. 65.
[254] Nurcan Öncel Taşkıran, *Zihinlerimize Düşen Bir Kadın İmgesi Aliye Bir Televizyon Dizisi Çözümlemesi,* Beta Basım, İstanbul, 2007, s. 10.

Taşkıran'ın da dikkat çektiği üzere bireysel yaşamı bütünüyle saran televizyon dizilerinde yapılan dil yanlışları büyük bir hızla yayılmakta ve kanıksanarak dile yerleşmektedir. Ayrıca televizyon dizilerinin uzun soluklu ve tekrar eden yapımlar olması, dizilerdeki dil kusurlarının yinelenmesine, bu durum da "halkın onları doğru biçimler olarak algılamasına ve bu kullanımların süratle yayılmasına neden olur."[255]

Dizilerde karakterler genel olarak, sözcükleri bilinen ve aşina olunan anlamlarının dışında kullanarak özel bir dil, farklı bir söylem üretmektedir. Bu söylemde bilhassa isimlerin ve ön adların yalnızca çağrışım güçleriyle keyfî bir düzen içinde kullanılması dikkat çeker.[256] Dizilerde kullanılan bu dil zamanla toplum içerisinde dolaşıma girmekte, insanlar tarafından bilinçli veya bilinçsiz şekilde paylaşılmaktadır. Dizilerde benzer ifadelerin ve dil kullanım tarzının sık sık tekrar edilmesi, yanlışların akılda kalıcılığını arttırmakta ve dile yerleşmesini kolaylaştırmaktadır.[257]

Burada televizyon dizilerinde yapılan dil yanlışlarının toplumda kolayca yaygınlık kazandığını, dolayısıyla bu tür programlarda yer verilen Türkçenin önemini ortaya koyan araştırmalara değinmek faydalı olacaktır. İlk olarak Aynur Köse tarafından yapılan bir araştırmadan söz edilebilir. Köse, 343 iletişim fakültesi öğrencisine televizyon dizilerinde dil kullanımına dair on altı sorudan oluşan bir anket yöneltmiştir. Daha sonra ulaştığı sonuçları da "Medya ve Dil Oyunları: Gündelik Dil Pratiklerinde Televizyon Dizilerinin Etkisi" adlı bir makalede yayımlamıştır. Ankete katılan öğrencilerin %69'u aile, arkadaş, okul ya da iş çevrelerinde dizilerde kullanılan dilin izdüşümüne rastladıklarını ifade etmiştir. Bu rakam, televizyon dizilerinde yer verilen söylemlerin insanların gündelik hayatlarında kullandıkları dilin bir parçası hâline geldiğini ortaya koymaktadır.[258]

[255] A. B. Ercilasun, 1999, s. 31.
[256] Nurdan Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak,* Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 26.
[257] Aynur Köse, "Medya ve Dil Oyunları: Gündelik Dil Pratiklerinde Televizyon Dizilerinin Etkisi" *Millî Folklor*, Sayı: 93, 2012, s. 224.
[258] a.g.m., s. 232.

Ayrıca ilgili araştırmada Köse, dizilerden günlük hayata yansıyan dil kullanımına dair farklı farklı örnekler verir. İlk olarak "Geniş Aile" dizisinde yer verilen dil kullanımını katılımcıların günlük hayatlarında kullanma oranı %34, etraflarından duyma oranı ise %78 olarak tespit edilmiştir. İlgili çalışmada incelenen bir diğer yapım da "Avrupa Yakası"dır. Ankete katılan öğrencilerin %39'unun "Avrupa Yakası" dizisinde kullanılan repliklere bireysel dil kullanımında yer verdikleri belirlenmiş, %87'sinin ise ilgili dil kullanımlarına aşina olduğu belirlenmiştir. Bu durum Köse'nin, çalışmasını yürüttüğü 2012 yılından üç sene önce final yapmış olmasına rağmen "Avrupa Yakası" adlı dizinin öne çıkan karakterlerinin kullandığı dilin insanların günlük hayatlarında kullanılmaya devam ettiğini açıkça gösterir. [259] "Avrupa Yakası" adlı komedi dizisinde yer verilen dilin toplumsal dildeki iz düşümüne yönelik bir başka veriye Erol Gülbuğ aracılığıyla ulaşılabilmektedir. Gülbuğ, "oha falan oldum" gibi kaba kullanımların "Buhran aabi" gibi telaffuz hatalarının özellikle gençler arasında çok yaygınlık kazandığını belirtmektedir.[260] "Avrupa Yakası" adlı dizideki Selin karakterinin repliği olan "oha falan oldum" ile "ayıya bağlama lütfen" ifadelerinin toplumda hızla yaygınlaşması, entelektüel çevrelerde "Türkçe nereye gidiyor?" tartışmasını ortaya çıkarmıştır.[261] Burada ilgili diziden yaygınlık kazanan dil yanlışlarına ve yabancı ifadelere "what's up man, what's going on" gibi yabancı kullanımlar ile "geri zekâlının başkanı, oldu gözlerim doldu, pabucumun satanisti" gibi dilin düzeysiz kullanımları örnek verilebilir.

Y. Sinan Zavalsız ve Y. Soydaş Dağcı ise 2019 yılında televizyon dizilerinin toplumsal dile yönelik izdüşümünü Karabük ili örnekleminde incelemişlerdir. İlgili araştırmada "Yahşi Cazibe" adlı dizide yer verilen "çok mağdurum" sözü ile "İçerde" adlı yapımdaki "tak tak taka tak" repliğinin gençler tarafından benimsenerek çok sık kullanıldığı belirlenmiştir. Hatta "tak tak taka tak" repliğinin diziyi izleyenler arasında mesaj sesi olarak da kullanıldığı tespit edilmiştir. Aynı araştırmada "Leyla ile Mecnun" adlı yapımda çok sık tekrar edilen soru eklerinin yanlış kullanımına da yaygın şekilde gündelik dilde yer verildiği belirlenmiştir. Söz konusu kullanıma

[259] a.g.m., s. 229.
[260] Erol Gülbuğ, "Kitle İletişim Araçlarında Kullanılan Türkçe ve Yozlaşan Bir Değer Olarak Dil Üzerine", *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, Ankara, 2007, s. 583.
[261] Sibel Kocaer, "Argo ve Toplumsal Cinsiyet", *Millî Folklor*, Sayı: 71, 2006, s. 98.

“hangi mi hastane” ifadesi örnek verilmiştir. “Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkisi (Karabük Örneği)” adlı çalışmada yer verilen en güncel örnek ise “Payitaht Abdülhamid” dizisi ile ilgilidir. Dizideki Fuat Efendi karakterinin “dîîî mi, dî mi dî mi” repliği ile Halil Halit Bey’in “tahammülüm yok” repliği bireylerin dil kullanımında yaygınlık kazanan telaffuzlar ve ifade kalıpları olarak gösterilmektedir. Televizyon dizilerinde yer verilen dilin bireyler üzerindeki yansımalarını belirleyebilmek için belirli bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Bu bakımdan 2019 tarihli araştırmada hâlen yayın hayatına devam eden “Payitaht Abdülhamid” adlı diziye dair tespitlerin yer alması oldukça önemlidir.

Yukarıda araştırmacılar tarafından katılımcılara yöneltilen sorular sonucunda elde edilen verilere yer verilmiştir. Bu kullanımlardan bazıları ölçünlü dilde yer almayan hatalı kullanımlar iken bir kısmında ise dil yanlışı bulunmamaktadır. Bununla birlikte ikinci gruptaki örneklere televizyon dizilerinin toplumsal dil kullanımına yönelik etkisini göstermesi bakımından yer verilmiştir. Yukarıda değinilen araştırmalarda yer almamakla birlikte günlük hayatta sık sık karşılaştığımız dizi kaynaklı repliklere ve dil kullanımına bazı örnekler daha verilebilir. İlk olarak 2000-2003 yılları arasında yayımlanan “Yedi Numara” adlı yapımda kullanılan “herhalde, galiba, sanırsam” repliği örnek verilebilir. Aynı anlama gelen birden fazla kelimenin birlikte kullanımından doğan anlatım bozukluğu barındırmasına karşın, “herhalde, galiba, sanırsam” repliği izleyiciler tarafından benimsenmiş ve yaygın şekilde kullanılmıştır. Bir dönem ekranlarda yüksek izlenme oranlarına ulaşan “Ekmek Teknesi” adlı yapımda kullanılan “Ömrümü yedin lan Jale” repliğine karşı da benzer bir tutum gösterilmiştir. Burada rekor izlenme oranlarına ulaşan dizilerden birisi olduğu tezin ikinci bölümünde ifade edilen “Aşk-ı Memnu” adlı yapımdan da bir örnek göstermek mümkündür. İlgili yapımda çok sık tekrar edilen “Sen Bihter Ziyagilsin aptallık etme.” cümlesi bireylerin dil alışkanlığı içerisinde yer edinmiştir. 2006 yılından bu yana yayın hayatını sürdüren “Arka Sokaklar” adlı yapımın “Adam pisliğin teki çıktı Rıza Baba” repliği de zihinlerde yer edinmiştir.

Bazı dizilerden verilen örnekler, yapılan araştırmalar ve alanlarında öncü isimlerin görüşleri de göstermektedir ki televizyon dizilerinde kullanılan dil, bireylerin

ve toplumun gündelik dil pratikleri üzerinde önemli bir etki gücüne sahiptir. Özellikle bireylerin dizilerdeki karakterlerle kendilerini özdeşleştirmeleri ve yapımlarda bazı repliklerin sık sık yinelenmesi, dizilerdeki dilin kanıksanarak yaygınlaşmasını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla televizyon dizilerinde dilin "doğru ve güzel kullanımı" Türkçenin korunması ve gelişmesi bakımından hayatî derecede önemli bir mevzudur. Bundan dolayı sonraki bölümde Türk dilinin güncel dizilerde yer verilen hatalı kullanımları tespit edilerek bu yanlışların tekrarlanarak dile yerleşmemesi noktasında bir farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır.

3.2.DİZİLERDE TÜRKÇE KULLANIMINA YÖNELİK SORUNLAR

Televizyon dizilerinde Türkçenin kullanımına yönelik sorunların tespit edilmesi için bir örneklem belirlenmesi gerekir. Bu örneklem zengin veriler elde ederek derin analizler yapmak ve kapsayıcı sonuçlara ulaşmak için mümkün olduğunca geniş tutulmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı yayın içeriğinde güncel televizyon dizilerine yer veren ana akım kanalların bütününden dizi örnekleri seçilmiştir. Yayın tarama sürecinde ana akım kanallarda ekrana getirilen 32 farklı diziden toplam 173 bölüm izlenmiştir. İzlenen bölümlerin toplam süresi yaklaşık 410 saat tutmaktadır. Dizi örneklemi içerisine dâhil edilen yapımlar ve yayınlandıkları televizyon kuruluşları aşağıda gösterilmiştir.

ATV	Akıncı, Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz (EDHO), Gel Dese Aşk, Maraşlı
FOX	Bay Yanlış, Kefaret, Masumiyet, Mucize Doktor, Sen Çal Kapımı, Son Yaz, Yasak Elma
KANAL D	Arka Sokaklar, Camdaki Kız, Hekimoğlu, Sadakatsiz
SHOW	Alev Alev, Arıza, Çukur, Ramo
STAR	Akrep, Babil, Menajerimi Ara, Sefirin Kızı, Seni Çok Bekledim, Sol Yanım
TRT 1	Gönül Dağı, Masumlar Apartmanı, Teşkilat, Tövbeler Olsun, Tutunamayanlar
TV 8	Doğduğun Ev Kaderindir, Kırmızı Oda

Yukarıdaki tabloda ayrıntılı olarak verilen dizi örnekleminde tespit edilen dil yanlışları[262] "Anlatım Bozuklukları, Dilin Düzeysiz Kullanımı, Türkçenin Argo ve

[262] Yabancı kelime kullanımı da dil yanlışı olarak ifade edilmiştir.

Kaba Kullanımı, Yabancı Sözcük Kullanımı" şeklinde dört farklı başlık altında ele alınmıştır. Tespit edilen hatalı kullanımların bazıları listelenmiş, bazıları ise istatistiksel bilgi olarak dipnotlarda ifade edilmiştir. Tablolarda örnekler "dil kullanımında var olan hatayı dikkate alarak sıralanmıştır. Farklı dizilerde yer alan aynı hatalı kullanıma dair cümleler alt alta yazılmıştır. Dil yanlışının birden fazla dizide bulunmaması durumunda ise alfabetik sıralama yapılmıştır.

3.2.1.Anlatım Bozuklukları

Sözlü veya yazılı iletişimde temel amaç duygu ve düşüncenin doğru biçimde karşı tarafa aktarılmasıdır. Sağlıklı bir iletişim, doğru ve anlaşılır bir dil temeline dayanır.[263] Bunun için iletilen mesajın anlamsal ve yapısal açıdan kusursuz olması gerekir. Bu kusursuzluğun oluşturulamadığı durumlarda anlamın oluşmaması veya yanlış anlaşılmaların meydana gelmesi gibi olumsuzluklar ortaya çıkar. Bu olumsuzluklar genel bir ifadeyle "anlatım bozukluğu" olarak adlandırılır. Anlatım bozukluğu genel olarak dilin kusursuzluğunu bozan çeşitli durumlar olarak tanımlanabilir. Anlatım bozukluğu, kelime grupları ve cümlelerle ilgili bir konudur. Bir cümlenin, kelime grubunun anlaşılmasını zorlaştıran veya yanlış anlaşılmasına neden olan söyleyiş kusurları anlatım bozuklukları yaratır.[264]

Yazılı metne bakılmaksızın yapılan konuşmalarda rastlanan anlatım bozuklukları bir dereceye kadar normal kabul edilebilir. Ancak canlı yayın yapılmaksızın yayımlanan ve milyonlarca insanı etkileme gücüne sahip televizyon dizilerinde anlatım bozukluklarının yer alması Türk dili açısından ilgili kullanımların yaygınlaşma tehdidi bakımdan önemli bir sorun teşkil etmektedir. Cümle içerisinde anlatım bozukluğunu ortaya çıkaran birçok neden olabilir. Bundan dolayı anlatım bozukluğuna neden olan hususlar kaynaklarda farklı farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu çalışmada yapılan incelemelerde tespit edilen hatalı kullanımlardan yola çıkarak "anlamsal bozukluklar ve yapısal bozukluklar" şeklinde ikili bir tasnif

[263] Leyla Karahan, "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Yöresel Söyleyiş Sorunu", *Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı-Tebliğler,* TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1999, s. 53.
[264] Cahit Kavcar, Ferhan Oğuzkan, Özlem Aksoy, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Anı Yayıncılık, Ankara, Eylül, 2003, s. 28.

yapılmıştır.

İncelenen dizilerde anlatım bozukluğu bulunan cümleler farklı kategorilerde gruplandırılmıştır. Anlatım bozukluğunun yer aldığı cümle örnekleri listeler hâlinde sunulmuştur. Anlatım bozukluğuna yol açan husus koyu olarak yazılmış, doğru kullanım şekli de koyu renkle parantez içinde gösterilmiştir.

3.2.1.1.Anlamsal Bozukluklar

3.2.1.1.1.Gereksiz Sözcük Kullanımı

Cümle içerisinde aynı anda birden fazla eş anlamlı kelimeye yer verilmesi anlatım bozukluğuna sebep olan durumlardan birisidir. Eş anlamlı sözcüklerin cümle içerisinde bir arada bulunarak sözün uzatılması, anlatım gücünü azaltmaktadır. Aşağıda gereksiz sözcük kullanımından kaynaklanan anlatım bozukluğunun bulunduğu cümlelere yer verilmiştir. Koyu renkle işaretlenen sözcüklerden birisi cümleden çıkarıldığında anlatım bozukluğu giderilmiş olacaktır.

"Aykut'un ikinci bir **ofis mekânı** varmış."	Arka sokaklar	586.Bölüm
"Ben **izninizle müsaadenizi** istiyorum."	Camdaki Kız	3.Bölüm
"Kusura bakmayın beyler, misafirimizi bizzat **ben kendim** otelden almak zorunda kaldığım için biraz geciktik."	EDHO	165.Bölüm
"Tuna hanımın **özel spesiyali** bunlar."	Kırmızı Oda	1.Bölüm
"Her şeye **kadar** çok dikkatli çalıştınız."[265]	Menajerimi Ara	23.Bölüm
"Kızı ile **parası** için mi evleniyor **serveti** için mi, onu bilmem lazım."	Tövbeler Olsun	22.Bölüm
"Kan geliyor gözümden belli ki hastayım, **yanlış** bir **hata** var burada."	Tutunamayanlar	12.Bölüm
"Şiddet gösteriyorsun bana, neden böyle yapıyorsun çok, **yanlış** bir **hatalar** var burada."	Tutunamayanlar	13.Bölüm
"İrem lütfen **yanlış** bir **hata** yapmayalım."[266]	Tutunamayanlar	13.Bölüm

[265] Bu bölümün girişinde yapılan tanımın tek istisnai örneği olan bu cümledeki anlatım bozukluğu "kadar" sözcüğünün cümleden çıkarılmasıyla giderilebilir.

[266] "Tutunamayanlar" adlı yapımda, başrol oyuncusu Tarık Şakrak tarafından, "hata ve yanlış" gibi eş anlamlı iki sözcük, aynı cümle içerisinde çok sık kullanılmaktadır. Gereksiz sözcük kullanımından kaynaklı anlatım bozukluğu içeren bu kalıbın, sürekli tekrarlanması yanlış bir kalıp olarak dile yerleşme riskini arttırmaktadır.

3.2.1.1.2.Sözcüğün Yanlış Kullanımı

İletişim sürecinde mesajı başarılı şekilde karşı tarafa aktarmak için sözcükleri anlam inceliklerine dikkat ederek kullanmak gerekir. Bunun yanı sıra sözcüklerin kullanılacağı bağlama uygun olup olmadığı dikkate alınmalı, tereddüt edilen durumlarda sözlük kullanımı ihmal edilmemelidir. Sözcüklerin yanlış anlamlarda kullanılması veya içerisinde yer aldığı bağlama uygun düşmemesi sonucunda ortaya çıkan anlatım bozukluklarının bazı örnekleri şunlardır.

"Bak sana şöyle söyleyeyim ya ben yarışırım ya da bu çocukları buradan alır giderim, **arası (ortası)** yok anladın mı?"	Akıncı	8.Bölüm
"İnsanların Akıncı'yı nasıl algıladığını göremeyecek kadar kör değilim, kaldı ki bir süre önce geçirdiğim bir kazadan sonra bana ilk yardım yapıp hayatta **kalmama sebep olan (kalmamı sağlayan)** odur."	Akıncı	8.Bölüm
"**Mümkünü (imkânı**) yok öldü dedim."	Akıncı	10.Bölüm
"Ben senin hapse **girmeni sağlayacak (girmene neden olacak)** kişiyim."	Akrep	10.Bölüm
Şimal'in öldüğü **gerçekliğini (gerçeğini)** saklamamız imkânsız bir şey.	Alev Alev	17.Bölüm
"Şu sesinizi **indirin (alçaltın).**"	Arka Sokaklar	573.Bölüm
"Sesinizi biraz **indirir (alçaltır)** misiniz?"	Masumlar Apartmanı	12.Bölüm
"Vay be Avukat Bey ne işlere **atlamış (girişmiş).**"	Arka Sokaklar	583.Bölüm
"Güzel plan **çalışır (işler)**."	Arka Sokaklar	585.Bölüm
"**Kendime (içime)** sığamam gibi geldi baba."	Arka Sokaklar	585.Bölüm
"Bunun başka bir **Türkçesi (ifadesi)** yok Yamaç senin canını okudu.**"**	Çukur	110.Bölüm
"İkimiz de kocaman bir hayal kırıklığının **göbeğine (ortasına)** düştük."	Kırmızı Oda	5.Bölüm
"Asıl **soru (sorun)** şu ki şehirde kalanlardan da hoşlanmıyorum."	Maraşlı	3.Bölüm
"Ben senin bu küçük **ağzın (yüzün)** gülsün diye bütün bunları yapıyorum tamam mı? "	Maraşlı	12.Bölüm
"Birçok gizli servisin de **faydası (çıkarı)** var."	Maraşlı	12.Bölüm
"Biz **mahkeme (hâkim/savcı)** değiliz, ya da burada bir davayı konuşmuyoruz. "	Masumiyet	4.Bölüm
"Su içecektim hemen bir **lokma (yudum)** alacaktım."	Masumlar Apartmanı	21.Bölüm
"Feris Hanım'a çok **basınç (baskı)** yaptı kovması için de Feris Hanım işte."	Menajerimi Ara	7.Bölüm
"Başka (bir) konuda yalan söyleyen insan her konuda yalan söyler."	Menajerimi Ara	27.Bölüm
"Bak hem buranın **sorunu (sorumluluğu)** sende ona göre."	Sefirin Kızı	48.Bölüm
"**Sen (siz)** nesi oluyorsunuz?"	Sefirin Kızı	48.Bölüm

"Uzatma Fatih ben lafımı dedim, analık hakkı diye bir şey var biliyorsun değil mi oğlum**, bana (beni)** onu **kullanmayı (kullanmaya)** mecbur bırakma."	Akıncı	10.Bölüm
"**Sen (sana)** bu kadar laf ettim o mu kaldı aklında."	Çukur	119.Bölüm
"Biz bir tek uçurtma görürdük penceremizden o da **bana (bize)** değil."	Çukur	121.Bölüm
"Gördüm seni tabuta omuz **attın (verdin)**."	Seni Çok Bekledim	1.Bölüm
"**Yunan'da (Yunanistan'da)** ahtapotumuzu yer döneriz kardeşim."	Son Yaz	1.Bölüm
"Demek **Yunan'a (Yunanistan'a)** kaçacaktın ha kısmet."	Son Yaz	3.Bölüm
"**Yunan'a (Yunanistan'a)** kaçmış olacaksın öyle düşün."	Son Yaz	3.Bölüm
"Sen ne yalan **okuyacaksın (söyleyeceksin)** babana onu da düşündün mü?"	Son Yaz	3.Bölüm
"Eğer tedbirini aldı isen **çöz (kaldır/gevşet)**."	Son Yaz	3.Bölüm
"Ya **kafasınca (aklınca)** yakıştırmış bizi birbirimize."	Son Yaz	4.Bölüm
"Bu adamlar sizin dünyanıza **uzaylı (yabancı)**."	Son Yaz	6.Bölüm
"Sen boşanmak istemiyorsun **yanlış (haksız)** mıyım?"	Son Yaz	6.Bölüm
"-Tebrik ederim Serdar Bey. **-Size (ben)** de Zehra Hanım."	Teşkilat	2.Bölüm
"Yani yangına körükle gitmeyeyim diyorum ama **duble (çok)** haklı."	Yasak Elma	89.Bölüm
"Yani biz olanları **açığa (ortaya) döküp** sizi rencide etmek istemiyoruz."	Yasak Elma	89.Bölüm

3.2.1.1.3.Kelimenin Yanlış Yerde Kullanımı

Bir cümlede önce kullanılması gereken sözcüklerin sonra, sonra kullanılması gerekenlerin ise önce bulunması anlatım bozukluğuna neden olur. Cümle içerisinde sözcüklerin yanlış dizilişinden kaynaklanan bu anlatım bozukluğunun örnekleri aşağıda sunulmuştur. Verilen örneklerde dizilerde hatalı yerde kullanılan sözcüğün üstü çizilmiş, ilgili kullanım olması gereken yere parantez içinde ve koyu olarak yeniden yazılmıştır. Bazı cümlelerde dizilerden alınan örnek kullanımlarda çok anlamlılık mevcuttur. Söz konusu cümlelerde dizilerdeki bağlam dikkate alınacak şekilde düzeltme yapılmıştır. Bu yaklaşım birinci cümlenin dipnotunda örneklendirilerek açıklanmıştır.

"**(Maksimum)** birkaç saat içinde ~~maksimum~~ döneceğim ben size."[267]	Menajerimi Ara	26.Bölüm
"Şuradaki kadın ~~azıcık~~ yerler **(azıcık)** kirlendi diye kızdı bana."	Kırmızı Oda	2.Bölüm
"Bu çocuğun ~~çok~~ canı **(çok)** sıkkın."	Masumlar Apartmanı	17.Bölüm
"~~Çok~~ böyle **(çok)** anlayışlı, harika bir erkek gibi."	Yasak Elma	89.Bölüm
"~~İlk~~ aklıma **(ilk)** o geldi bak."	Yasak Elma	90.Bölüm
"~~Daha fazla~~ çarşı pazar **daha fazla** karışmadan biz gidelim."	Yasak Elma	99.Bölüm
"**(Çünkü)** konuşacak ~~çünkü~~ bir şey yok anne."	Sadakatsiz	16.Bölüm
"Bilmem **(fazla)** kahve ~~fazla~~ içtim herhalde."	Masumlar Apartmanı	21.Bölüm
"Sizinle ~~çok fazla~~ tanışmaya (**çok fazla)** vaktim olmadı."	Gönül Dağı	11.Bölüm
"~~Aramadığım~~ sektörden **(aramadığım)** kimse kalmadı."	Menajerimi Ara	24.Bölüm
"Bakar mısın elli iki bin tane paylaşım var şu anda ve ~~aralıksız~~ insanlar **(aralıksız)** yazıyor."	Menajerimi Ara	24.Bölüm
"**Kapıyı çekti, vurdu gitti (Kapıya vurdu, çekti gitti).**"	Menajerimi Ara	29.Bölüm
"**Bir tek inat sende mi var (inat bir tek sen de mi var?)"**	Alev Alev	6.Bölüm
"(**Abimin)** bu evin her yerindeki ~~abimin~~ tüm hatıraları da benim."	Alev Alev	17.Bölüm
"~~İki tane~~ babasını kaybetmiş **iki tane** adam olarak konuşuyoruz burada işte."	Son Yaz	8.Bölüm
"Efsun ben **(sana)** herkesten çok ~~sana~~ inanıyorum.	Çukur	122.Bölüm
"Ben ~~bir~~ saat **(bir)** gibi oradayım geliyorum."	Maraşlı	6.Bölüm

3.2.1.1.4.Deyim, Atasözü ya da Kalıplaşmış İfadelerin Kullanımı

Asırlar içerisinde oluşarak günümüze kadar ulaşan, halka mâl olmuş, öğüt verici nitelikteki atasözleriyle, gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan deyimler kalıplaşmış yapılardır.[268] Kültürel bir miras olan atasözleri ve deyimlerde bulunan hiçbir sözcük, herhangi bir şekilde başka bir sözcükle değiştirilemez, kelimelerin sırası bozulamaz. Sözcüklerin değiştirilmesi, eksik kullanımı veya sırasının bozulması da anlatım bozukluğuna yol açar.[269] Atasözleri ve deyimler kadar tarihî geçmişi bulunmamakla birlikte, sürekli bir arada kullanılarak anlam derinliği ve birlikteliği kazanan kalıplaşmış ifadeler de bu kategoride

[267] Söz konusu cümlenin dizide yer aldığı bağlamda "maksimum" kelimesi ile anlatılmak istenen "en geç birkaç" saat olacak şeklindedir. Ancak burada "en verimli biçimde dönüş yapacağım" anlamına ulaşılacak biçimde kullanılmıştır.
[268] https://sozluk.gov.tr/ (04.04.2021).
[269] Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili,* Grafiker Yayınlar, Ankara, 2005, s. 535.

değerlendirilmiştir.

"Ne acelesi varmış, **almam yan cebime koy**."	Camdaki Kız	3.Bölüm
"Bugün çok derin bir konuya **parmak sokacağız (parmak basacağız)**."	Maraşlı	6.Bölüm
"Daha büyük **derde koyuyorsun (derde sokuyorsun)** bizi."	Maraşlı	6.Bölüm
"Vallahi bu kadar olur iyi insan lafı **üstünü (üstüne).**"	Menajerimi Ara	32.Bölüm
"**Zırt (çat)** kapı olacak şey mi?"	Son Yaz	5.Bölüm
"Ben şu an **yanlış yalan (yalan yanlış)** mı söylüyorum."	Masumlar Apartmanı	18.Bölüm
"Zaten **azı gitti çoğu kaldı (çoğu gitti azı kaldı)**."	Menajerimi Ara	26.Bölüm
"Kız doğru söylüyor yiğidi öldür hakkını **ver (yeme)**."	Camdaki Kız	1.Bölüm
"Babanız nerede, babanız **beynimin (başımın)** etini yedi benim."	Camdaki Kız	2.Bölüm
"Yakamı bağrımı açıp **bağır bağır (bas bas)** bağıracağım yani o derece."	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm
"Burada insan **çürüyor ayaktan başa (baştan ayağa çürüyor)**."	Son Yaz	1.Bölüm
"Metin **bir çiçek açmakla yaz (bahar)** gelmez."	Son Yaz	3.Bölüm
"**İçine içine (için için)** yaşadı aşkını."	Son Yaz	5.Bölüm
"O kadar **harca borca soktu (borca harca soktu)** ya."	Kefaret	7.Bölüm
"Bu da son olsun ama daha da verme çünkü **kafayı çıldırırım (yerim)**."	Tutunamayanlar	Çevrim içi-5.Bölüm
"**Allah'ın (Allah)** aşkına Feris ya."	Menajerimi Ara	23.Bölüm
İnsan yanlış arkadaş edinmiş olabilir, **bu yanlışın ne tarafından (neresinden)** dönerse kârdır."	EDHO	171.Bölüm

3.2.1.2.Yapısal Bozukluklar

3.2.1.2.1.Çatı Uyumsuzluğu

Bağlı, sıralı veya birleşik cümlelerde yer alan eylem ve eylemsiler arasında etkenlik-edilgenlik açısından bir uyum bulunmalıdır. Bu uyumun bulunmadığı durumlarda çatı uyumsuzluğundan kaynaklı anlatım bozukluğu ortaya çıkar. Çatı uyumsuzluğundan kaynaklanan anlatım bozukluğunun yer aldığı cümle örnekleri şöyledir.

"Yamaç ağabey **toplamış (toparlanmış)** daha uyanmamış ama iyi yani. "	Çukur	50.Bölüm
"Ben bir karar **verildiğimde (verdiğimde)**	Doğduğun Ev	35.Bölüm

yargılayan bakışlarınızın arasında kalmaktan o kadar sıkıldım ki ben. ”	Kaderindir	
“Ben böyle durumlarda açıklama yapmıyorum biliyor musun? Zaten iki gün sonra unutulup **gidiliyor (gidiyor)**.”	Menajerimi Ara	26.Bölüm
“Her tarafım **kırıp (kırılıp)** döküldü.”	Seni Çok Bekledim	3.Bölüm
“Yani laf olur yanlış **anlaşma (anlaşılma)** olur.”	Yasak Elma	95.Bölüm

3.2.1.2.2.Yardımcı Eylem Kaynaklı Sorunlar

Türkçede “etmek, olmak, eylemek, kılmak ve yapmak” gibi birçok yardımcı eylem bulunmaktadır. Bu yardımcı eylemler ad ve ad soylu kelimelerle birlikte birleşik fiil oluştururlar. Birleşik fiil oluşturulurken anlamca ve yapıca uygun olmayan eylemin tercih edilmesi anlatım bozukluğuna yol açar. Aynı zamanda yardımcı eylemin kullanılması gerekirken kullanılmaması da anlatım bozukluğuna sebebiyet verir. Dizilerde yapılan incelemelerde yardımcı eylem kaynaklı anlatım bozukluğu bulunan ifadeler, şunlardır.

“Ulan hâlâ mı inkâr **(ediyorsun)**?”	Arka Sokaklar	583.Bölüm
“Ben hiç ikna **(olmuş)** değilim amcaoğlu, Dilek Yenge’nin vazgeçişine.”	Gönül Dağı	12.Bölüm
“Ay vallahi deli **çıkacağım (olacağım)** yemin ederim.”	Camdaki Kız	1.Bölüm
“Kız istemek için gün ayarlayacakmışım vallahi deli **çıkacağım (olacağım)**. ”	Camdaki Kız	1.Bölüm
“Ben biraz daha burada kalırsam katil **çıkacağım (olacağım)**.”	Seni Çok Bekledim	1.Bölüm
“Hatta Amerika'dan damadı da çağır, gelsin burada kayınbiraderine moral **olsun (versin)** değil mi?”	Masumiyet	5.Bölüm
“Ya bir çocuğun annesinden daha çok ihtiyaç **olduğu (duyduğu)** bir şey daha var mı şu hayatta.”	Masumlar Apartmanı	26.Bölüm
“Sana son bir kez veda **dilemek (etmek)** için geldim.”	Menajerimi Ara	28.Bölüm
“Bundan sonra üzülmek sıkılmak **stres olmak (yapmak)** gibi şeyler yok.”	Menajerimi Ara	31.Bölüm
“Hayret **(edilecek**) bir olay ya.”	Ramo	4.Bölüm
“Umarım da yaşıyor **(olsun)** yoksa Sancar Bey’in işi çok daha fazla zorlaşacak.”	Sefirin Kızı	46.Bölüm
“Sakinleştirici **iğne ettik (yaptık)** yatırdık bir odaya.”	Sefirin Kızı	47.Bölüm
“Bana böyle adam öldürmüşüm gibi muamele **çekmezsin (edemezsin)**.”	Son Yaz	3.Bölüm
“Bir iş yapacaktık sonradan **vaz caydım (geçtim)** işten. ”	Son Yaz	8.Bölüm

"Cezam neyse **kabulüm (kabul ediyorum)** yani."	Son Yaz	9.Bölüm
"Çok böyle anlayışlı, destek **(olan),** harika bir erkek gibi."	Yasak Elma	89.Bölüm

3.2.1.2.3.Tamlama ve Kelime Grubu Yanlışları

Anlatım bozukluğuna neden olan bir diğer problem türü de tamlama ve kelime grubu hususunda yapılan yanlışlardır. Bunların bazıları tamlama, tamlayan, ilgi eki, edat veya bağlaçların eksik ya da hatalı kullanımı şeklinde örneklendirilebilir. Söz konusu durumlardan kaynaklı anlatım bozukluğu bulunan cümleler liste hâlinde düzenlenmiştir.

"Yasemin'i kızımızı konuşmak zorundayız, özellikle **(onun)** geleceğini."	Akıncı	8.Bölüm
"Bu zamanların biraz keyfini sürün, biraz yaştınız **(gibi)** olun."	Akıncı	8.Bölüm
"Bunun hesabı **kime (kimden)** sorulur Tufan, senden sorulur."	Akıncı	10.Bölüm
"**Kafanın (kafasının)** içi çok gürültülüdür insanın."	Doğduğun Ev Kaderindir	26.Bölüm
"Hep **başın belaya (başına bela)** getiriyorlar değil mi Emine?"	Doğduğun Ev Kaderindir	34.Bölüm
"Her **şeye (şey için)** teşekkürler."	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm
"Yok, ben oturmayayım, böyle 360 **(dereceyi)** daha rahat görüyorum."	Maraşlı	1.Bölüm
"**Babama (babam konusuna/bahsine)** hiç girmeyelim lütfen."	Masumiyet	5.Bölüm
"Yok, **ben (benim)** birkaç işim de var zaten onları halledeceğim."	Masumlar Apartmanı	21.Bölüm
"Hele **sen (senin)** ruhun bile duymadı."	Masumlar Apartmanı	24.Bölüm
"Arkadaşlar çok yakında **sizlerle (sizlere)** yeni sürprizlerle geliyorum hazır mısınız?"	Menajerimi Ara	24.Bölüm
"Şimdi benim söylediğimle, senin **(söylediğinin)** ne alakası var."	Ramo	5.Bölüm
"Hem **böylelikle (böylece) siz (sizin)** de Alpay öldükten sonra masada bir yeriniz olur."	Ramo	7.Bölüm
"Canan Hanım **ben (benim)** kafam dalgın biraz gelmezsem daha iyi olacak."	Son Yaz	5.Bölüm
"**Ben (benim)** şimdi biraz işim var çıkıyorum."	Son Yaz	8.Bölüm
Sen zaten git, **adama (adamın)** asistanlığını da yap artık."	Son Yaz	4.Bölüm
"**Çocuk çocuk (çocuk gibi)** şeyler ne yapıyorum ben ya."	Son Yaz	4.Bölüm
"Sedat (Sedat'ın) durumu hâlâ kritik maalesef."	Sefirin Kızı	46.Bölüm
"Seni (senin) karılarının toplamı üç müydü yoksa beş miydi?	Sefirin Kızı	48.Bölüm

3.2.1.2.4.Öge Eksikliği

Birden fazla yüklemin bulunduğu bağlı veya birleşik cümlelerde farklı tümleçler kullanılırken anlatım bozukluğu ortaya çıkabilmektedir. Cümlede yer alan ögelerden eksik bulunması veya ögelerin yalnız tek bir eyleme bağlı olması anlatım bozukluğuna sebebiyet veren durumlar arasındadır. Aynı zamanda birleşik cümlelerdeki tek yüklemle özneler arasında uyumsuzluğun var olması veya cümlenin bütünlüğünün sağlanmada yetersiz olunması gibi durumlar da anlatım bozukluğu ortaya çıkarır.

"Sen değil miydin hep iyi insanlar kolay bulunmuyor, biz bulduk niye kaybedelim **(diyen)**."	Akıncı	10.Bölüm
"İçeride her kim ne derse desin, ne yaparsa yapsın burada toplantıda ve **(toplantı)** çıkışında hatta otelde, hatta adada hiç kimseye hiçbir şey yapılmayacak."	EDHO	108.Bölüm
"Yoksa çok alay geçerler benle, **(beni)** örselerler."	Gönül Dağı	11.Bölüm
"Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz ya da **(kendinizin)** tanımlanmasını istiyorsunuz."	Hekimoğlu	36.Bölüm
"Sevilmediği, önemsenmediği bir evde büyüyen çocuklar sadece kendilerini değil, diğer insanları da sevmez ve **(diğer insanlara/onlara)** güvenmezler."	Kırmızı Oda	2.Bölüm
"Kendime yabancılaşıyorum, **(kendimden)** uzaklaşıyorum."	Kırmızı Oda	21.Bölüm
"Bu adam çakal, tilki, şerefsiz kandırır **(seni)** oynar seninle."	Maraşlı	4.Bölüm
"Kimseyi aradınız, **(kimseye)** haber verdiniz mi?"	Maraşlı	11.Bölüm
"Bir şeylerin değişmesi gerekiyordu, **(bir şeyler)** değişti."	Ramo	7.Bölüm
"İstemediğin bir yere gitmen söz konusu olamaz buna ne ben **(izin veririm)** ne baban izin verir."	Sadakatsiz	18.Bölüm
"Hami Bey yıllardır evlat hasreti ile yanıp tutuşuyor imiş, nihayet **(Hami Bey'in/onun)** hasreti bitecek evladına kavuşacak."	Sefirin Kızı	48.Bölüm
"İğreniyorum adamdan, **(adama)** baba diyemiyorum."	Son Yaz	2.Bölüm
"Sen hayatının aşkının peşinden koşarken, **(senin)** nasıl yalpalayıp düştüğünü gördüm anne."	Son Yaz	11.Bölüm

3.2.1.2.5.Ek Kullanımı

Cümle içerisinde ek kullanımında yanlışlık, fazlalık veya eksiklik bulunması anlatım bozukluğuna yol açan bir diğer etmendir. Seçilen dizi örneklemi içerisindeki yapımlarda ek kullanımından kaynaklanan çok sayıda anlatım bozukluğu tespit

edilmiş, bunlara ait örneklere aşağıda verilmiştir.

"**Gerekirse (gereken)** neyse yapacağız tamam."	Alev Alev	6.Bölüm
"Sen ne zaman anlatacaksın Cemre ile mahallede **kalmandan (kalmanı),** babanla olan olayları falan."	Alev Alev	10.Bölüm
"**Ailesi (ailemiz)** yerine koyabileceği insanları seçebiliyoruz yani."	Alev Alev	17.Bölüm
"Yangınla ilgili hiçbir **şeye (şeyle)** uğraşmanı istemiyorum anladın mı?"	Alev Alev	11.Bölüm
"Ya bırakırsın kızı **yaşasın (yaşar)** ya da onu da alır giderim buradan."	Camdaki Kız	1.Bölüm
"Biz bunu bir **şekil (şekilde)** buraya sokalım sonra ben bir şekil buradan çıkarım**.**"	Çukur	110.Bölüm
"Fotoğraf çekimidir, albümüdür, sözleşmedir bunlar hep masraf bunları bir **şekil (şekilde)** kapatmamız lazım."	Gönül Dağı	11.Bölüm
"Malum biraz durgun ama idare ediyoruz, bir **şekil (şekilde)**."	Gönül Dağı	20.Bölüm
"**Kapı (kapıyı)** çal nizam **kapı (kapıyı)** çal."	Çukur	119.Bölüm
"**Ben (benim)** bu yaştan sonra belaya girecek bir durumum yok."	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm
"Onların söylediklerine kulaklarımızı tıkayacağız ve masadaki herkesle **birlikte (birlik)** olarak bildiğimizi yapacağız."	EDHO	108.Bölüm
"Biz gittiğimizde **yoktular (yoktu)**."	EDHO	168.Bölüm
"**Ayrıca da (ayrıca)** sana verdiğim sözü tutacağım, babamızın intikamını alacağım."	EDHO	168.Bölüm
"Bize ihtiyaçları var her iki **taraflarında (tarafında)**"	EDHO	169.Bölüm
"Yok, **boğazlarım (boğazım)** ağrıyor bugün."	Gönül Dağı	1.Bölüm
"Yine başladı **çocuk çocuk (çocukça)** sevmeye."	Gönül Dağı	2.Bölüm
Çocuk çocuk (çocukça) şeyler ne yapıyorum ben ya."	Son Yaz	4.Bölüm
"Bir **yol (yolu)** daha olsa yapmam mı yaparım tabi?"	Gönül Dağı	3.Bölüm
"Mağara bu **taraftan (tarafta)** hocam buyurun."	Gönül Dağı	6.Bölüm
"Biz geri **zekâlılık (zekâlıyız)** ya anlamıyoruz."	Gönül Dağı	6.Bölüm
"Gün geçmiyor ki Gedelli'de bir **şey olsun (olmasın)**."	Gönül Dağı	6.Bölüm
"Yeter be yanlış **adama (adamı)** harlıyorsun."	Gönül Dağı	9.Bölüm
"Sıcak soğuk **farkları (farkı)** mevsim normalleri düzeyinde."	Gönül Dağı	2.Bölüm
"Döndü bak, **asaplarım (asabım)** tepemde zaten."	Gönül Dağı	8.Bölüm
"Aynı elden çıkmış **(mı)** çıkmamışlar mı bir karşılaştırsınlar."	Kefaret	12.Bölüm
"Salih nedir bu seni yemeden içmeden **(yemenden içmenden)** uykundan eden."	Kırmızı Oda	1.Bölüm

“O günden **beridir (beri)** ben kendimde değilim.”	Kırmızı Oda	5.Bölüm
“Yok, sayılan, **hiçe (hiç)** sayılan bir çocuk.”	Kırmızı Oda	21.Bölüm
“Altı **yıldır (yıllık)** peri masalında mutlu son.”	Masumiyet	1.Bölüm
“Yok, ben gelmeyeyim, başka **sefer (sefere)**.”	Maraşlı	1.Bölüm
“Ben de **içeriki (içerideki)** odadayım”	Maraşlı	3.Bölüm
“**Çıldırmak (çıldırmamak)** işten değil.”	Maraşlı	5.Bölüm
“Fevkalade acınası **görünüyorlar (görünüyor)**.”	Maraşlı	1.Bölüm
“**Sen ya da ben (senin ya da benim)** neye inanıp inanmadığımız fark etmez.”	Masumiyet	2.Bölüm
“Evet, çiçekler beyaz **olacaklar (olacak)**.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“Biri mi öldü herkesin **moralleri (morali)** yerlerde de.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“**Sen (senin)** bunu biliyor olman lazım”	Menajerimi Ara	19.Bölüm
“**Seni (senin)** en kısa sürede bu süreci atlatmanı sağlayacağım.”	Menajerimi Ara	21.Bölüm
“Birkaç dizide rol aldım; ama **figürasyon (figüran)** olarak.”	Menajerimi Ara	21.Bölüm
“Ahmet senin en yakın **arkadaşları (arkadaşın)**”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“Karton bardaklar yoklar **neredeler (nerede)**.”	Masumlar Apartmanı	20.Bölüm
“Öncelikle seni tebrik etmek istiyorum **sonralıkla (sonra)** da…”	Masumlar Apartmanı	21.Bölüm
“Durduk **yerde (yere)** adama hakaret etti.”	Masumlar Apartmanı	21.Bölüm
“Bu kız burada **kafaları (kafayı)** yesin.”	Masumlar Apartmanı	27.Bölüm
“Eğer gidip o **şerefsizden (şerefsize)** Barış senden özür dileyerek derse.”	Menajerimi Ara	27.Bölüm
“Görüyor musun ne dedilerse yaptık yine de **durmuyorsa (durmuyor)** namussuzlar.”	Ramo	5.Bölüm
“Benim yüzümden **her defa (defasında)** başın belaya giriyor.”	Ramo	5.Bölüm
“**Birçoğu (birçok)** yerde gizli istasyonları var.”	Ramo	1.Bölüm
“Ama ben en ummadıkları anda, en ummadıkları **şekil (şekilde)** tarumar edeceğim.”	Ramo	2.Bölüm
“**Benle (benimle)** gel seni nikâha hazırlayalım.”	Ramo	4.Bölüm
“Seni anneme götürürken **sıpsıkı (sımsıkı)** tuttum.”	Seni Çok Bekledim	2.Bölüm
“Seni **ölürcesiye (ölesiye)** seviyorum.”	Seni Çok Bekledim	2.Bölüm
“Daha önce birçok **sıkıntıya (sıkıntıyı)** adınızı bulaştırmadan halletmiştim.”	Seni Çok Bekledim	2.Bölüm
“**Bebekten (bebekken)** sizin yanınıza geldiğimde de öyleydim.”	Seni Çok Bekledim	2.Bölüm
“Sen bu akılları kimden alıyorsun, kimin **akılları (aklı)** bunlar.”	Son Yaz	1.Bölüm
“Baban **bana (benden)** özellikle hiçbir şey yapmamamı rica etti.”	Son Yaz	9.Bölüm

"Gelip de **bana (benden)** bir özür dilersiniz o başka."	Yasak Elma	96.Bölüm
"Ben **adaptasyon (adapte)** olmayacağım."	Yasak Elma	100.Bölüm

Televizyon dizilerinde yer alan anlatım bozukluklarının izleyiciler tarafından doğru biçimler olarak algılanarak benimsenme ihtimali, ekranlarda anlatım bozukluklarına mümkün olan en az düzeyde yer verilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda verilen dizilerde tespit edilen 190 anlatım bozukluğu örneğinin, bu kullanımların hatalı olduğuna dair farkındalık oluşturarak, tekrarlanmaması ve doğru kullanım biçimlerinin yaygınlaşması bakımından faydalı olacağı temenni edilmektedir.

3.2.2.Dilin Düzeysiz Kullanımı

Bu başlık altında Türk dilinin yapısına uymayan, yabancı kökenli olmayan ve Güncel Türkçe Sözlük'te yer almayan dil kullanımlarına yer verilmiştir. Aynı zamanda "yıkılmak, çözmek, ateşlemek" gibi Türk dil varlığı içerisinde yer alan, ancak örnek verilen cümlelerdeki kullanım şeklinin sözlükte karşılığı olmayan ifadeler de bu bölümde ele alınmıştır. Tespit edilen dil yanlışlarının "dilin düzeysiz kullanımı" ile "argo ve kaba kullanım" başlıkları altında gruplandırılmasında ölçüt olarak Türk Argosu ve Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü adlı eserlerden faydalanılmıştır.[270] Söz konusu iki çalışmada yer alan ifadeler "argo ve kaba kullanım", yer almayanlar ise "düzeysiz kullanım" başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bölümün başlığı ise radyo ve televizyon yayınlarında Türk dilinin kullanımının düzenlendiği 6112 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (m) bendinde yer alan "dilin düzeysiz kullanımı" ifadesinden hareketle belirlenmiştir.

Yapılan incelemelerde dilin düzeysiz kullanımına dair ilk örnek "Sadakatsiz" adlı diziden gösterilebilir. İlgili yapımda Selçuk karakteri Volkan isimli başrol oyuncusuna sürekli olarak "volki tolki" şeklinde hitap etmektedir. Dilin bu kullanım şeklinin çok sık tekrarlanması, söz konusu düzeysiz kullanımın kanıksanarak

[270] Ferit Devellioğlu, *Türk Argosu,* Aydın Kitabevi, Ankara, 1980.
Hulki Aktunç, *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

yaygınlaşmasına yol açacaktır.

"Ama takip çok sıkıcı **volki tolki.**"	Sadakatsiz	11.Bölüm
"Korkma **volki tolki** artık özgürsün."	Sadakatsiz	15.Bölüm
"Alo **volki tolki** Kadın bir şeyler saklıyor."	Sadakatsiz	25.Bölüm

Dizilerde yer verilen dilin düzeysiz kullanımına dair diğer bir örnek ise kuzen sözcüğünün kısaltılmış biçimi olan "kuzi" ifadesidir. Ölçünlü dilde yer almayan bu ifade tarzında dilin düzeysiz kullanımı söz konusudur. Aynı durum "tavır" anlamına gelecek şekilde yaygın olarak kullanılan; ancak sözlükte karşılığı olmayan "trip" ifadesi için de geçerlidir. Bu iki ifadenin yer aldığı örnek cümleler tespit edilerek not alınmıştır.

"**Kuzi**, yapma böyle."	Bay Yanlış	7.Bölüm
"Üzülüyorum ama **kuzi.**"	Bay Yanlış	8.Bölüm
"Hadi be **kuzi**?"	Son Yaz	1.Bölüm
"Kuzi bak bu gece love durumları olabilir."	Son Yaz	5.Bölüm
"**Kuzi**, Naz, sahile ineceğiz gelsene."	Son Yaz	5.Bölüm
"**Kuzi**, Akgün'ün peşinde misin yine?"	Son Yaz	7.Bölüm
"Kuzi bak ben senin kalbinin sesini buradan bile duyabiliyorum."	Son Yaz	8.Bölüm
"Mutlu yaşlar **kuzi.**"	Masumiyet	1.Bölüm
"Soframda bir gelin **tribi** eksikti."	Masumiyet	9.Bölüm
"Sen tövbekâr mıydın **tribal** mi?"	Seni Çok Bekledim	1.Bölüm
"Taş gibi çocuğu ektim, burada Kaan **tribi** seyrediyorum, inanılmaz."	Son Yaz	1.Bölüm
"Ne bu **tripler**."	Son Yaz	2.Bölüm
"Bana **trip** mi yapacaksın bütün gece."	Son Yaz	8.Bölüm

"Ateşlemek, çözmek, salmak ve yıkılmak" fiillerinin bağlama uygun olmayan şekilde veya sözlük anlamları dışında, anlamın belirsiz kalıp yeterince anlaşılamadığı biçimde kullanılması da televizyon dizilerinde yer alan dilin düzeysiz kullanım biçimleridir.

"Yalnız varsa sende bana üç beş lira **ateşleyebilir misin**?"	Gönül Dağı	12.Bölüm
"Eğer bana bir taksi parası **ateşlersen** ben de senin o kızı ayarlamana yardım ederim."	Son yaz	1.Bölüm
"Bir yüzlük **ateşle dayıya**."	Son yaz	3.Bölüm
"Sana bir de **hatun çözeriz**"	Son Yaz	1.Bölüm
"Güneye gidiyoruz gibi geldi bana, ona göre kıyafet falan **çözerdim** savcım."	Son Yaz	1.Bölüm
"Eğer tedbirini aldı isen **çöz**."	Son Yaz	3.Bölüm

"Gidelim üst baş bir şey **çözelim** bana ya."	Son Yaz	4.Bölüm
"Bize iki tane kokteyl **çözsene**."	Son Yaz	5.Bölüm
"Ya sen bana **sal** her şeyi, ben halledeceğim."	Sadakatsiz	16.Bölüm
"Ya bir **salın** ya."	Son Yaz	1.Bölüm
"Sultanahmet meydanına **salacağım."**	Son Yaz	5.Bölüm
"Eğer onunla ilgili ise beni **sal."**	Son Yaz	1.Bölüm
"Eğer beni **salsaydın** ben gidecektim."	Son Yaz	3.Bölüm
"Esmer güzeli kızımızı **salsak** mı mutfaktan?"	Son Yaz	3.Bölüm
"Uff Nero **yıkılıyorsun**!"	Masumlar Apartmanı	25.Bölüm
"Yeni mekân açtık Alaçatı'da **yıkılıyor oğlum**, görmen lazım."	Son Yaz	1.Bölüm
Hem de VIP orası **yıkılıyor** nereden buldun bunları?"	Son Yaz	1.Bölüm

Yukarıda verilen örnekler kadar sık olmamakla birlikte dizilerde yer verilen ve dilde bozulmalara yol açabilecek çok sayıdaki diğer kullanım biçimleri de aşağıda sunulmaktadır.

"Birader sen karışma **boş yapma** canımı da sıkma."	Akıncı	8.Bölüm
"**Boş yapma** vuracaksan vur hadi"	Maraşlı	11.Bölüm
"Sen anlar mısın böyle şeylerden bir **çıtır**?"	Akıncı	9.Bölüm
"**Dalgama bakıyorum** dur bir ya"	Camdaki Kız	1.Bölüm
"**Dökül bakalım**."	Camdaki Kız	1.Bölüm
"**Cillop** gibi Nalan dururken o mandıracı ile evlendirmez. "	Camdaki Kız	1.Bölüm
"Bir iki seneye **dobik** olursun sen de Yasemin gibi."	Camdaki Kız	1.Bölüm
"İlle benim dediğim olacak anladın mı o **kafalar yani**. "	Camdaki Kız	1.Bölüm
"Her şeyi senin sayende hallettim, yoksa beceremezdim, **net**."	Camdaki Kız	2.Bölüm
"Tamam anne, **sendeyim."**	Camdaki Kız	2.Bölüm
"Biz Mehdi'yi ne övüyoruz ne de **gömüyoruz."**	Doğduğun Ev Kaderindir	34.Bölüm
"Bizim ailemizi bu kadar rezil eden olmadı vallahi **tıpta yok.**[271]"	Doğduğun Ev Kaderindir	35.Bölüm
"Çüş Selami **çüş** ya, bu ne ya."	Gönül Dağı	2.Bölüm
"Oğlum sen ne **tırsak** adamsın ya."	Maraşlı	11.Bölüm
"Ela Yüksel yalancı **sayko**"	Masumiyet	3.Bölüm
"Aaa, **sayko** çıktı kız."	Masumlar Apartmanı	20.Bölüm
"Ela Yüksel kafası diye bir gerçek var bakınız **şizo kafası**."	Masumiyet	4.Bölüm
"Kırk yılda bir şey istedik bana gelince mi **lo lo**."	Masumiyet	4.Bölüm

[271] Söz konusu yapımda, Ali Rıza karakteri, "böyle bir şey hiç görülmemiş, tarihte yok" anlamına gelecek şekilde "tıpta yok" tabirini sık sık kullanmaktadır. Bu tabir Türkçede yer alan bir kullanım olmadığından düzeysiz kullanım örneğidir.

"**Dıdımızın dıdısı** bile arayıp..."	Masumiyet	4.Bölüm
"Haruncum **düşüksün**."	Masumiyet	5.Bölüm
"Senin bugün toplantıdaki **düşüklüğün** gibi mi?"	Masumiyet	5.Bölüm
"Ay yok ben de inanmadım **tıraş** haber net."	Masumiyet	6.Bölüm
"**Patlarsa** büyük biterim ben, **linç ötesi** olur yani."	Masumiyet	6.Bölüm
"Evet, seninle derdi bir **tık** daha kişisel"	Masumiyet	7.Bölüm
"Boşanmanın iptali **kaç numara çalım ya.**"	Masumiyet	7.Bölüm
"Olay buralar ya attıkları manşete bak senin için"	Masumiyet	7.Bölüm
"Ama **tık** sevdası işte"	Masumiyet	8.Bölüm
"Bir **tık** sağa alalım."	Menajerimi Ara	23.Bölüm
"Biz de **şutingen**"	Masumlar Apartmanı	18.Bölüm
"Hocanın yüzünü gördün mü? **Dumburlardan dumbirland**."	Masumlar Apartmanı	23.Bölüm
"Sus kız **yumuşatıcılığın** lüzumu yok."	Masumlar Apartmanı	23.Bölüm
"Maşallah kraliçe gelin **majestik**."	Masumlar Apartmanı	23.Bölüm
"Neriman sen böyle biraz **şapşik** birisin."	Masumlar Apartmanı	25.Bölüm
"Yukarıdan sesler geliyordu, ben de kim **partiliyormuş** diye baktım."	Masumlar Apartmanı	25.Bölüm
"Üniversiteyi kazandım ben akşam **partiliyoruz** gelsene sen de."	Son Yaz	5.Bölüm
"Sizi **şutlayıp,** çocuğunu sizden koruduğu için."	Masumlar Apartmanı	26.Bölüm
"**Siz kim köpeksiniz** de o çocuğu yok benim rahatımı bozuyor…"	Masumlar Apartmanı	26.Bölüm
"Arkadaşların evinde **çılgın ötesi** parti var."	Menajerimi Ara	22.Bölüm
"Yav **he he."**	Menajerimi Ara	24.Bölüm
"Murat gruptan **naşlıyor.**"	Menajerimi Ara	26.Bölüm
"Alo **aşko** set olayları."	Menajerimi Ara	28.Bölüm
"Aaa **çok kalp** Kıraç Bey."	Menajerimi Ara	30.Bölüm
"**Nanay** oldu **nanay.**"	Mucize Doktor	6.Bölüm
"Sen başhemşire değilsin, sen başbakansın, sen **bambaşkansın.**"	Mucize Doktor	46.Bölüm
"Ne **mal göz kadın** diyorsundur benim için."	Mucize Doktor	47.Bölüm
"Ramo, **kim köpek** de ben ona kızımı vereceğim?"	Ramo	3.Bölüm
"Bugün **terso** bir durum yoksa gidip konuşacağım."	Ramo	3.Bölüm
"Bu alemde dost most yok her şey çıkar ilişkisi **kim kimi öperse.**"	Ramo	4.Bölüm
"Lan Neco **gevşek gevşek** konuşma."	Ramo	5.Bölüm
"Sen ne yaptın, küfreder gibi kızı eve getirdin **dayadın."**	Ramo	7.Bölüm
"Oha **çok ezikçe** lan."	Sadakatsiz	17.Bölüm
"Belki de dönmeyiz **kafamızca"**	Son Yaz	1.Bölüm
"Çok çok antipatik bir tip tam bir paralı **kopil** gibi ya."	Son Yaz	1.Bölüm
"O ben bir şey söylemeyeyim sonra **negatif basıyorum**."	Son Yaz	1.Bölüm
"Ne zaman babamdan bahsetsek **negatif basıyorsun** ortama."	Son Yaz	1.Bölüm
"Ama daha sonra Eray benden bugün bir **yol olmaz**?"	Son Yaz	1.Bölüm
"Hadi şimdi **yol al**."	Son Yaz	2.Bölüm
"Ama Eli artırdı **kopiller**."	Son Yaz	2.Bölüm
"Kapatalım artık mevzuyu vallahi **bunalsadım** ben."	Son Yaz	2.Bölüm
"Orada olsak bizi de **paket edeceklerdi.**	Son Yaz	3.Bölüm
"Eray'a gidilecek bugün **hesabı dürülecek, defteri**	Son Yaz	3.Bölüm

kapatılacak."		
"**Ahanda ranza** seviyormuş?"	Yasak Elma	95.Bölüm
"**Terso** falan yapmasın kıza."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Bildiğin **ezikliyor** lan bu kızı."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Böyle ne bileyim, **indiregandi** yapalım, bir yerleri indirelim."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Bir de aklıma şey geldi siz şimdi hiçbir cümlenizi içinizde tutmuyorsunuz ya beni görünce **yapıştırıyorsunuz**, bedende stres yok."	Yasak Elma	99.Bölüm

Bu bölümde tez çalışması için belirlenen dizi örnekleminden tespit edilen 66 farklı "düzeysiz dil kullanımının" yer aldığı toplam 99 cümleye yer verilmiştir. Bu cümlelerin 15 farklı diziden alınmış olması "dilin düzeysiz kullanılması probleminin" televizyon dizilerinin geneline yayıldığını göstermektedir. Ahmet Bican Ercilasun, ölçünlü dil içerisinde yeri olmayan "düzeysiz dil kullanımlarının" yoğun şekilde yayınlarda kullanılmasını şu sözlerle eleştirmektedir: "Standart dilde bulunmayan farklı kelimelere, farklı dil yapılarına insanları özendirmek radyo ve televizyonların görevi değildir."[272]

Ercilasun'un dikkat çektiği, bu çalışmada da örnekleriyle ortaya konulan dilin düzeysiz kullanımına dizilerde sürekli yer verilmesi, izleyicilerin bir süre sonra bunları kanıksamasına ve yanlış olarak görmemeye başlamasına yol açmaktadır. Bu durumsa dili yozlaştıracak ilgili kullanım biçimlerinin yaygınlaşması sonucunu ortaya çıkarır. Dolayısıyla televizyon dizilerinde dilin düzeysiz kullanılmaması noktasında medya hizmet sağlayıcıların, yapım şirketlerinin ve senaryo yazarlarının duyarlı davranmaları gerekmektedir. Bu duyarlılığın gösterilmesi Türk dili açısından büyük önem arz etmektedir. Dilin doğru ve güzel kullanımının toplumda yaygınlaştırılabilmesi için bu kullanımların yanlışlığına dikkat çekmek ve dizilerde hatalı kullanımlara yer vermemeye özen göstermek gerekmektedir.

[272] A. B. Ercilasun, 1999, s. 31-36.

3.2.3.Türkçenin Argo ve Kaba Kullanımı

Argo sözcüğünün etimolojisiyle ilgili yaygın olarak ileri sürülen iki görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre argo Fransızca kökenlidir, on yedinci yüzyıl başlarında "dilenci" manasındaki argotier ile "dilenmek" demek olan argoter sözcüklerinden oluşmuştur. Diğer iddia ise kelimenin kökeninin İspanyolcada "kaba saba adam" demek olan "arigote" kelimesinden geldiği yönündedir.[273] Argonun tanımı için Güncel Türkçe Sözlük'e bakıldığında iki farklı açıklamanın bulunduğu görülmektedir. Bunların ilki "her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim" şeklinde iken, diğeri "serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim" biçimindedir.[274] Dilin kaba kullanımı ise "Türkçenin özensiz, nezaketsiz, çirkin, terbiyeye ve inceliğe aykırı biçimde kullanılması" olarak ifade edilebilir.

Argonun söz dağarcığının tamamının "küfürlü, kaba, cinsiyetçi ve ayrımcılık içeren sözcüklerden" ibaret olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak bu tarz kullanımların argo söz dağarcığı içinde büyük bir yer tuttuğu bilinmektedir. Nitekim argo sözcüklerin neredeyse tamamının "kaba dil kullanımı" içerisinde değerlendirilebileceğini ifade eden Eric Partridge, argonun bu niteliğine dair şu değerlendirmeyi yapar: "Argo, meşru konuşmanın eteklerinde asılı tuhaf bir tür serseri dildir."[275] İnsanlar argo kelimeleri kullandığında hakaret etme niyetine sahip olmayabilir; ancak bu kelimelerin büyük kısmının sövgü anlamı barındırdığı unutulmamalıdır. Bu muhtevada olmayanlar ise uygun olmayan ortamlarda ve zamanlarda kullanıldığında hakarete veya yanlış anlaşılmalara yol açabilir. Nitekim Asiye Mevhibe Coşar ve Bilgehan Atsız Gökdağ tarafından yapılan bir araştırma da argo kullanımının bireyler üzerinde rahatsızlık oluşturduğunu göstermektedir. İlgili çalışmada 286 katılımcıya yöneltilen "Bulunduğunuz ortamda argo kullanılması sizi rahatsız eder mi?" sorusuna 210 kişi evet/bazen cevabı vermiştir.[276]

---

[273] Mesut Şen, "Argo Kelimeler Üzerinde", *Argo,* Ka Kitap, İstanbul, 2016, s. 20.
[274] https://sozluk.gov.tr/ (22.03.2021).
[275] Eric Partridge, *Slang To-Day and Yesterday,* Routledge Publishing, New York, 2015, s. 1.
[276] Asiye Mevhibe Coşar ve Bilgehan Atsız Gökdağ, "Gençler Arasında Argo Kullanımı ve Gençlerin Argo Karşısındaki Tutumu", *Argo,* Ka Kitap, İstanbul, 2016, s. 434.

Argo ve kaba kullanımın yaygınlaşması Türkçenin güncel sorunlarından birisidir. Nitekim bu sorun tezin birinci bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümde ise incelenen dizilerde tespit edilen argo ve kaba kullanım tarzı değerlendirilecektir. Çünkü televizyon dizileri bu tarz kullanımların yaygınlaşmasında önemli derecede etki gücüne sahiptir.

Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar yayınlarını izleyiciye aktarmadan önce küfürlü konuşmaları ses kapama tekniği kullanarak önlemekle yükümlüdür. Küfürlü konuşmalara yayın içeriklerinde yer verilmesi ve bunların izleyiciye alenen aktarılması kamusal sorumluluk anlayışıyla bağdaştırılması mümkün olmayan bir durumdur. Bundan dolayı medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar yayınlarında çeşitli ses kapama tekniklerini kullanmaktadır. Televizyon dizilerinde yer verilen küfürlü konuşmaların izleyiciye doğrudan aktarılması çeşitli ses kapama teknikleriyle önlendiği için, dizilerdeki küfürlü kullanımlara bu çalışmada yer verilmemiştir. Ancak belirlenen örneklem içerisinde bulunan "Arıza" ve "Gel Dese Aşk" adlı yapımların birer bölümünde ses kapama tekniği kullanılmaksızın küfürlü konuşmaların ekrana getirildiği belirlenmiştir.[277] Söz konusu iki dizide yer verilen ifadeler aşağıda sunulmaktadır.

"Herkes de bu lafa sığınıyor **a... koyum**"	Arıza	18.Bölüm
"- O işi yapıyor mu hâlâ? -Hangi İşi? -**Orospuluk.**"	Gel Dese Aşk	1.Bölüm
"Sen **piç** gibi ortada bırakınca yapıyor tabi, ne yapsın."	Gel Dese Aşk	1.Bölüm

Televizyon dizilerinde dilin kaba kullanım biçimlerinden en çok "ulan" kelimesine ve onun kısaltılmış biçimleri olan "lan ve la" ifadelerine yer verildiği tespit edilmiştir. "Ulan, lan ve la" ifadelerinin dizilerde kullanımlarına dair bazı örnekler aşağıda listelenmiştir. Listede kullanım örneklerine yer verilmeyen söz konusu ifadelere dair bilgilere ise dipnotlarda yer verilmiştir.

[277] "Arıza" adlı yapımın 24.01.2021 tarihli yayınına ve "Gel Dese Aşk" dizisinin 08.03.2020'de yayımlanan bölümüne 6112 sayılı Kanun uyarınca RTÜK tarafından müeyyide uygulanmıştır.

“Ozi hangi kanalın paraziti **lan** bu.”	Akıncı	8.Bölüm
“Ne olmuyor **lan** ne olmuyor. Kes **lan** sesini.”	Akıncı	8.Bölüm
“Kimsiniz **lan** siz, kimin köpeğisiniz, kim gönderdi sizi?”	Akıncı	11.Bölüm
“**Ulan** bu nasıl dövmek?”	Alev Alev	6.Bölüm
“Oğlum Ömer öldürürler **lan** beni.”	Alev Alev	6.Bölüm
“Varım **ulan**.”	Alev Alev	10.Bölüm
“Ne olmaz **lan** niye olmasın oğlum.”	Alev Alev	10.Bölüm
“**Ulan lan** Bekir, tamam **lan** tamam.”	Arka Sokaklar	573.Bölüm
"Nerede **lan** baban?”	Arka Sokaklar	573.Bölüm
Konuş **lan** hadi kime çalışıyorsun?, “**Lan** konuş!”	Arka Sokaklar	583.Bölüm
“Ne sırıtıyorsun **lan** yine.”	Arka Sokaklar	584.Bölüm
“**Lan** git yat gece gece.”	Arka Sokaklar	585.Bölüm
“**Ulan** şerefsiz herif!”	Arka Sokaklar	585.Bölüm
“Ne konuşuyordun **lan** az önce?”	Arka Sokaklar	586.Bölüm
“**Ulan** Hüsnü, hâlâ mı **lan.**”	Arka Sokaklar	586.Bölüm
“Ne demek **ulan** dün gece sessiz sessiz konuşurlarken duydum.”	Camdaki kız	1.Bölüm
“**Lan** sen bana soru soracak adam mısın oğlum?”	Çukur	50.Bölüm
“Korktuğumuzu nefesimizden anlamaya hazır düşmanlarımız var **lan** bizim.”	Çukur	67.Bölüm
“**Ulan** zaten sinirlerim tepemde. **”**	Çukur	110.Bölüm
“Ne diyor **lan** bu.”	Çukur	116.Bölüm
“Ben sana ne dedim **lan**.”	Çukur	119.Bölüm
“Ne vuruyorsun oğlum ne vuruyorsun **lan.”**	Çukur	120.Bölüm
“Var mı **lan** itirazın.”	Çukur	121.Bölüm
“Bana bak **lan** senin bu halin ne.”	Çukur[278]	122.Bölüm
“Bir su verin **lan** bana”	Doğduğun Ev Kaderindir	31.Bölüm
“**Lan** çekil **lan**, yeter oğlum yeter **lan**.”	Doğduğun Ev Kaderindir	34.Bölüm
“Bir daha buraya gelecek olursam bacaklarına sıkarım **lan** senin.”	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm
“Neymiş içeride bir ağırlığı varmış itibarı varmış, **lan** sana o ağırlığı itibarı veren kim?”	EDHO	123.Bölüm
“Bin **lan** bin.”	EDHO	168.Bölüm
“**Ulan** o Beşir Hamdi Korkmaz denen adam, dilenciliği İstanbul’a getiren adam.”	EDHO	169.Bölüm
“**La** çayını iç de kalk gidelim.”	EDHO	170.Bölüm
“Baba olmuşsun **la** ne abisi.”	EDHO	170.Bölüm
“**Ulan** çıkmamış mı onlar oradan.”	EDHO[279]	171.Bölüm
“Yürü git **lan** buradan.”	Gönül Dağı	1.Bölüm[280]
“Geç kaldı isen kaldın **la**.”	Gönül Dağı	2.Bölüm
“Öldürürüm ben **lan** seni sen dalga mı geçiyorsun benimle **lan**.”	Gönül Dağı	9.Bölüm
“Ne var **la**, aramayın demedim mi görüşmedeyim.”	Gönül Dağı	14.Bölüm

[278] “Çukur” dizisinin incelenen bölümlerinde 107 kez daha lan/ulan kullanımına yer verilmiştir. Söz konusu kullanımın bölümlere göre dağılımı şöyledir: 50. bölüm (16), 67. bölüm (4), 110. bölüm (30), 116.b ölüm (29) ve 119. bölüm (28). Bu rakamlara “Çukur” dizisinin 121, 122 ve 123. bölümlerinde kullanılan 35 ulan/lan ifadesi de ilave olunmalıdır.

[279] “EDHO” adlı yapımın 169. ve 170. bölümlerinde 20 kez daha ulan/lan ifadesi yer almıştır.

[280] İlgili yapımın incelenen bölümlerinde toplam 79 kez ulan/lan kullanımının bulunduğu belirlenmiştir: 1. bölüm (32), 2. bölüm (28), 9. bölüm(19).

“Asıl sana yazık **ulan**.”	Hekimoğlu	31.Bölüm
“Ne baskısı **lan**.”	Hekimoğlu	36.Bölüm
“Ulan insanları kandırdın sen.”	Hekimoğlu	40.Bölüm
Senin hayatın yalan **ulan**.”	Kırmızı Oda	1.Bölüm
“Kimlerle kırıştırıyorsun **lan** sen kimlerle.”	Kırmızı Oda	1.Bölüm
“**Ulan** seni bana parayla mı verdiler.”	Kırmızı Oda	2.Bölüm[281]
“Gitmiyorum **lan** ne yapacaksın.”	Kırmızı Oda	4.Bölüm
“İn **lan** aşağı.”	Kırmızı Oda	27.Bölüm
“Başlatma **lan** anlaşmana, Mahur nerede, Amacınız ne l**an**?”	Maraşlı	3.Bölüm[282]
“Ne işin var senin burada **lan**. Duydun mu **lan** beni. **Ulan** soruya soruyla cevap verme.”	Maraşlı	4.Bölüm
“**Ulan** herif öldürüyordu bütün aileyi be.”	Maraşlı	5.Bölüm
“**Ulan** konuş pisipisine öleceksin.”	Maraşlı	6.Bölüm
“Senden korkan senin gibi olsun **lan**.”	Maraşlı	7.Bölüm
“**Ulan** sen ne korkak çıktın.”	Maraşlı	9.Bölüm
“Ozanla öpüşüyorsunuz **lan** ne göründüğü gibi değil.”	Maraşlı	11.Bölüm
“**Ulan** herkesi karşına aldın be herkesi.”	Maraşlı	11.Bölüm
“**Ulan** adam seksen milyonun önünde yaptı yapacağını.”	Masumiyet	4.Bölüm
“Sen hâlâ kime cevap veriyorsun **lan**.”	Masumiyet	5.Bölüm
“**Ulan** hamilelik işinin peşine düşerlerse ben hapse gireceğim **ulan** hapse.”	Masumiyet	6.Bölüm
“Sen kimsin **lan, kes ulan**, ne diyorsun **lan** sen.”	Masumlar Apartmanı	18.Bölüm
“Ne dedin **ulan**.”	Masumlar Apartmanı	21.Bölüm
“Bu mu **lan** senin sevgiden anladığın”	Masumlar Apartmanı	21.Bölüm
“**Lan** insan mısınız siz?”	Menajerimi Ara	26.Bölüm
“Yanlış bir şey yapma **lan** yine.”	Menajerimi Ara	26.Bölüm
“**Ulan** o lafı yedireceğim sana.”	Menajerimi Ara	27.Bölüm[283]
“Neye gülüyorsun **lan**?”	Menajerimi Ara	28.Bölüm
“**Lan** ben var ya o lafları yedireceğim sana.”	Menajerimi Ara	29.Bölüm
“Eve değil de hatunlara mı gitsek **lan**?”	Ramo	1.Bölüm
“Boz, ne yapıyorsun **la** burada?	Ramo	2.Bölüm
“Hadi **la** vallaha mı?”	Ramo	3.Bölüm
“**La** oğlum ben onu mu diyorum.”	Ramo	4.Bölüm
“**Ulan** saçının tek teline dünyayı kurban ederim ben.”	Ramo	4.Bölüm
“**Ulan** şerefsiz, abime bir şey olursa var ya.”	Ramo	5.Bölüm
“Senin davan ne **lan**.”	Ramo	5.Bölüm
“Defol git **lan**.”	Ramo	7.Bölüm[284]
“Ne işin var **lan** senin burada.”	Sadakatsiz	16.Bölüm
“**Lan** Güven Bey, niye yaptın **lan.”**	Sefirin Kızı	35.bölüm
“Gel **lan** buraya gel hadi.”	Sefirin Kızı	46.bölüm
“Hak mı **lan** bu?”	Seni Çok Bekledim	1.Bölüm
“Ne diyorsun **lan** sen?”	Seni Çok Bekledim	1.Bölüm
“**Lan** doğru konuş burada bu hızla gidilir mi?”	Seni Çok Bekledim	2.Bölüm
“Ne yapıyorsun **lan** sen?”	Seni Çok Bekledim	2.Bölüm
“Senden mi öğreneceğim **lan** adamlığı”	Seni Çok Bekledim	3.Bölüm
“Defol git **lan** yürü git soytarı.”	Son Yaz	1.Bölüm

[281] İlgili bölümde üç kez daha söz konusu kullanıma yer verilmiştir.

[282] 3. bölüm (10), 5. bölüm (15), 6. bölüm (14), 7. bölüm (7), 10. bölüm (2) ve 11. bölüm (2) olmak üzere “Maraşlı” adlı yapımda 50 kez daha söz konusu kullanım bulunmaktadır.

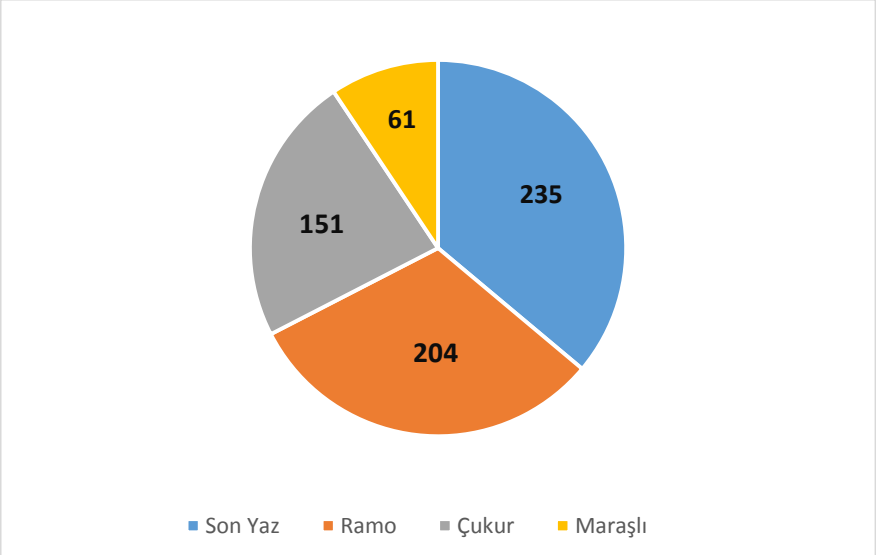
[283] Aynı bölümde dokuz kez daha ilgili kullanımın söylendiği tespit edilmiştir.

[284] “Ramo’nun” ilk üç bölümünde 92 kez lan/ulan ifadesi geçmektedir. Bu rakam sonraki üç bölümdeyse 104 olarak tespit edilmiştir (4. bölümde 35, 5. bölümde 38, 6. bölümde 31).

"Alış **lan** bana lojman bebesi."	Son Yaz	2.Bölüm
"**Ulan** senin adamlığın delikanlılığın bu mu?"	Son Yaz	3.Bölüm
"**Ulan** bir şeyi de düzgün bir cevap ver."	Son Yaz	4.Bölüm
"**Ulan** dualarla yaşıyorsun var ya Akgün Efendi dualarla."	Son Yaz	5.Bölüm
"Lan başlatma bayanına falan ha."	Son Yaz	6.Bölüm
Lan sen beni tehdit edecek durumda mısın **lan**."	Son Yaz	7.Bölüm[285]
"Yürü git **lan** buradan"	Son Yaz	8.Bölüm
"Bir kere de sözümü dinle **lan**."	Teşkilat	1.Bölüm
"**Lan** bildiğin cezaevi."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Bana bak **lan**."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Çık **lan** dışarı korkak herif."	Yasak Elma	100.Bölüm

İncelenen dizi örneklemi içerisinde "ulan, lan ve la" ifadelerinin "830" kez kullanıldığı belirlenmiştir. Bu kullanıma dair 18 farklı diziden alınan örnekler cümle içerisinde verilmiş, diğerlerinin dizilere ve dizilerin bölümlerine dair dağılımlarına dair veriler dipnotlarda gösterilmiştir. "Ulan, lan ve la" ifadelerinin en çok yer aldığı dizilere ait bilgiler grafik olarak sunulmaktadır.[286]

Tablo 3.2 Dizilerde Belirlenen Ulan İfadesinin Kullanımına İlişkin Grafik[287]

"Ulan, lan ve la" kullanımından sonra dizilerde sıkça yer verilen diğer kaba ve argo kullanım biçiminin "şerefsiz" olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kullanıma

[285] "Son Yaz" adlı bölümde ilk yedi bölümde yer alan ulan/lan sayısı 226'dır. Bu rakamın bölümlere göre dağılımı sırasıyla şöyledir: 33, 39, 47, 25, 50, 10, 22.
[286] Grafikte yer alan verilen dizilerden "Çukur" dokuz bölüm, "Son Yaz" sekiz bölüm, "Ramo" ve "Maraşlı" adlı yapımlar da yedişer bölüm izlenmiştir.
[287] İlgili grafikte "ulan" kelimesinin diğer söyleniş biçimleri olan "lan ve la" ifadeleri de dikkate alınmıştır.

dizilerde 76 kez yer verilmiştir. "Şerefsiz" ifadesinin yanı sıra "haysiyetsiz ve namussuz" kelimelerinin de tekrar eden argo ve kaba kullanım örnekleri olduğu fark edilmiştir.

"Şerefsiz, ayı mı oynuyor?"	Akrep	1.Bölüm
"Gelelim bu **şerefsize**."	Akıncı	6.Bölüm
"Benim babam beni öldürtmeye kalkan **şerefsizin** defterini dürmüş de."	Akıncı	6.Bölüm
"Benim kızımın kapısına dayanıp yaylım ateşi açmaya hangi **şerefsiz** cesaret edebilir?"	Akıncı	10.Bölüm
"Biz Kemal müdürüm iyileşene kadar bu **şerefsizliği** kim yaptı biz onu bulalım."	Akıncı	11.Bölüm
"Bu **şerefsiz** at var ya geçen hafta yatırdı."	Akıncı	11.Bölüm
"Çünkü o Çelebi **şerefsizi** gelir başka bir herif bulur."	Alev Alev	17.Bölüm[288]
"Sus **şerefsiz**."	Arka Sokaklar	573.Bölüm
"Hadi lan oradan **şerefsiz."**	Arka Sokaklar	584.Bölüm
"Bizi tepe tepe kullanan o **şerefsizleri** anlatacağım."	Arka Sokaklar	584.Bölüm
"**Ulan şerefsiz** herif!"	Arka Sokaklar	585.Bölüm
"Bin arabaya bin, **şerefsizler**."	Arka Sokaklar	585.Bölüm
"Meke, çık **lan** dışarı, çık lan karşıma, **şerefsizin** evladı."	Çukur	50.Bölüm
"Tövbe tövbe **lan** oğlum sen daha iki gün önce eline silah alıp bu **şerefsizlerin** karşısına dikilmedin mi?"	Çukur	50.Bölüm
"O **şerefsizin** seni alabileceği bizim aklımızdan bile geçmedi."	Çukur	116.Bölüm
"**Şerefsiz** herif sen kime **pislik** diyorsun?"	Çukur	116.Bölüm
"O **şerefsiz** herif de inşallah bir daha benim karşıma çıkar."	Çukur	119.Bölü[289]
Bu **şerefsizler**le biz nasıl başa çıkacağız abi?"	Çukur	121.Bölüm
"**Şerefsizler** nasıl buldular ki seni?"	Çukur	122.Bölüm
"Yok, biraderim gözdağı veriyor **şerefsizler**."	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm[290]
"Bir **şerefsizde**n bahsediyoruz."	EDHO	169.Bölüm
"Bu sana el kaldıran **şerefsizlerde**n değil mi babam?"	EDHO	169.Bölüm
"Ya ablam **namussuzun** birini arıyoruz, çok **haysiyetsiz**, **şerefsiz** bir adam."	EDHO	171.Bölüm
"Beni de öldürmeye kalkan oydu demek, **şerefsiz."**	EDHO	171.Bölü[291]
"Atın **lan** silahları yoksa bu **şerefsizi** öldürürüm."	Maraşlı	3.Bölüm
"O, **şerefsiz** patronun içeri girmedi mi senin daha ne?"	Maraşlı	3.Bölüm
"Ulan **şerefsiz** o kızı neredeyse öldürüyordu bu herif."	Maraşlı	4.Bölüm
"**Lan, şerefsiz** bana bak bana."	Maraşlı	5.Bölüm
"**Şerefsizin** önde gideni işte."	Maraşlı	7.Bölüm
"Ozan **şerefsizi** kazık attı bana."	Maraşlı	7.Bölüm

[288] "Alev Alev" dizisinin 11. ve 17. bölümlerinde 5 kez daha ilgili kaba kullanım bulunmaktadır.
[289] "Çukur'un" 119. bölümünde iki kez daha söz konusu kullanım söylenmiştir.
[290] "Doğduğun Ev Kaderindir" dizisinin 37. bölümünde iki kez daha şerefsiz ifadesi geçmektedir.
[291] EDHO 171. bölümde beş kez daha şerefsiz ifadesi söylenmiştir.

"O **şerefsiz** bu gece geberecek."	Maraşlı	10.Bölüm
"Kim bilir bu **şerefsizler** nerelere aktaracaklar."	Maraşlı	10.Bölüm
"Senin o Ozan **şerefsizi t**eröristlere satmış örgütü."	Maraşlı	12.Bölüm
"**Şerefsiz** herif bana kimse böyle bir şey yapamaz."	Maraşlı	12.Bölüm
"Eğer gidip o **şerefsizden** Barış senden özür dileyecek derse."	Menajerimi Ara	27.Bölüm
"O da **şerefsizin** önde gideni."	Ramo	1.Bölüm
"Lan **şerefsizler**."	Ramo	1.Bölüm
"Kafasına sıkmış **şerefsizin**."	Ramo	2.Bölüm
"Sen evlenmek istiyor musun o **şerefsizle**?"	Ramo	3.Bölüm
"**Ulan** sen ne **şerefsiz**, ne **haysiyetsiz** ne gurursuz adamsın Neco."	Ramo	4.Bölüm
"Dokundu mu sana bu **şerefsiz**, bitiştiniz mi kız?"	Ramo	5.Bölüm
"Arap kardeş koş bu **şerefsiz** Ramo Abimin peşinde."	Ramo	6.Bölüm
"**Şerefsizler** tüneli patlatmış abi."	Ramo	6.Bölüm
"O Alpay denen **şerefsizin** biletini keseceğim oğlum."	Ramo	7.Bölüm[292]
"Ulan Eray seni bir elime geçireyim **şerefsizim** seni bitirdim **lan.**"	Son Yaz	2.Bölüm
"**Şerefsiz** herif."	Yasak Elma	100.Bölüm
"Giray, **namussuz** herif…"	Arka Sokaklar	584.Bölüm
"Giray **aşağılığın, namussuzun** teki, kilo ile satsan bu kadar para etmez."	Arka Sokaklar	585.Bölüm
"Bilmiyorum kaçtı gitti **namussuz**. "	Maraşlı	11.Bölüm
"Görüyor musun ne dedilerse yaptık yine de durmuyorsa **namussuzla**r."	Ramo	5.Bölüm
"O Ceyhan n**amussuzu** makinelerle girdi içeriye."	Ramo	6.Bölüm
"Vay **alçak**, vay **namussuz**, vay boşboğaz, ben daha ilk gördüğümde o adamın ne mal olduğunu anlamıştım."	Yasak Elma	99.Bölüm

Dizilerde dilin argo ve kaba kullanım biçimi olan "hayvan, çakal, eşek, it ve köpek" ifadelerine de sıkça yer verildiği tespit edilmiştir. İlgili kullanımlara dair bazı örnekler listelenmiştir.

"Benim kızım ölüyordu orada **hayvan** herif."	Akıncı	10.Bölüm
"Gözümün önünde alıp gitti kızımı **hayvan."**	Arka Sokaklar	584.Bölüm
"Benden parayla mı kurtulacaksın **lan hayvan** herif."	Arka Sokaklar	586.Bölüm
"**Hayvan** herif **hayvan**."	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm
"Şaka gibisiniz **hayvansınız** hepiniz**, hayvan.**"	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm
"Çık **lan** dışarı **hayvan herif**."	Gönül Dağı	9.Bölüm
"Bu **hayvan** diyor ki mallar yok uçmuş."	Ramo	1.Bölüm

[292] Ramo'nun üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci bölümlerinde toplam on altı kez daha ilgili kaba kullanım tespit edilmiştir.

“Allah belanı versin **hayvan** herif.”	Ramo	7.Bölüm
“Kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi, bizim **çakal** Cüneyt polis ha.”	Akıncı	6.Bölüm
“Sana telefon numaramı verdiğimi hatırlamıyorum **çakal**.”	Akıncı	6.Bölüm
“Yapacak işler var şu Cüneyt **çakalını** iyice bir araştırayım bakalım.”	Akıncı	11.Bölüm
“Ahlaksız bunlar **namussuz şerefsiz, çakallar** sürüsü bunlar.”	Alev Alev	17.Bölüm
“Herifler **çakal** Hakan uyanmasınlar, mesafeyi koru.”	Arka Sokaklar	585.Bölüm
“Vay **çakallar** vay, kızı kaçıracaklar.”	Gönül Dağı	2.Bölüm
“Ulan **çakal** doktor”	Hekimoğlu	31.Bölüm
“Bak gördün Cengiz’i **çarçakala** güvendi sonu ne oldu?”	Ramo	3.Bölüm
“Ramo denen **çakal** geldi.”	Ramo	4.Bölüm
“Görüyor musun **çakalları**?”	Ramo	5.Bölüm
“Bu adam **çakal,** tilki, **şerefsiz** kandırır oynar seninle.”	Maraşlı	4.Bölüm
“Halil Sadi'nin **çakalları** bunlar.”	Son Yaz	1.Bölüm
“O Fatih denen **çakalın** tam olarak istediği şey bu.”	Son Yaz	5.Bölüm
“Annem de az değil he, ne güzel plan yapıyor, görüyor musun, **çakal**.”	Yasak Elma	95.Bölüm
“O kadın var ya o kadar **çakal** ki sana Çağatay’ın sevdiği şeyleri sevmiyor gibi söylüyor.”	Yasak Elma	99.Bölüm
“Kabahat o **eşek oğlu eşekte** değil kabahat ben de sustukça utanır arlanır diye düşündükçe o büsbütün **başçavuşun beygiri** belledi bizi.”	Camdaki Kız	1.Bölüm
“**Eşekbaşı** mıyım lan ben bu evde.”	Kırmızı Oda	1.Bölüm
“Lakin beklemekte yarar var yoksa bu işi de beceremeyecek **eşek herif**.”	Camdaki Kız	2.Bölüm
“Ya **başçavuşun eşeği** mi konuşuyor burada.”	Camdaki Kız	1.Bölüm
“Kimsiniz lan siz, **kimin köpeğisiniz**, kim gönderdi sizi?”	Akıncı	11.Bölüm
“Gören de seni adam sanır haysiyetsiz **köpek**.”	Camdaki Kız	3.Bölüm
“Ezik **köpek** seni.”	Camdaki Kız	3.Bölüm
“Bunlar yer altı adamı değil bunlar **kuduz köpek** lağımda yaşıyor bunlar.”	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm
“Yani seni öldürürsek sahiplerin sabaha kadar gelir öyle mi **köpek**? ”	EDHO	108.Bölüm
“Evinizden çıkıp akşama kadar benim paramı kazanmak için **köpekler** gibi birbirinizi yiyorsunuz.”	EDHO	108.Bölüm
“Sana ne **ulan köpek**.”	EDHO	168.Bölüm
“Eceline susamış **köpek!”**	EDHO	169.Bölüm
“Garibanı nefessiz bırakmak neymiş, nefessiz kalsın öğrensin **köpek.**”	EDHO	169.Bölüm
“**Ulan köpek** Behzat’ı öldürüp kaç yıl yaşayacaksın.”	EDHO	171.Bölüm
“Bak sen **köpek**.”	Gönül Dağı	1.Bölüm
“Söyle **köpeklerine** atsınlar silahları.”	Maraşlı	3.Bölüm

“Ben senin gibi **köpek** miyim lan.”	Maraşlı	7.Bölüm
“Boz kim **köpek** ki onu savunuyorsun.”	Ramo	1.Bölüm
“Ramo kim **köpek** de ben ona kızımı vereceğim?”	Ramo	3.Bölüm
“Beni böyle sahipsiz **köpek** gibi aldığın yere bırakıyorsun.”	Son Yaz	3.Bölüm
“Kimse öldürmezse ben geberteceğim bu **iti**”	Arka Sokaklar	584.Bölüm
“Ulan **it** ben sana ne diyorsam onu yapacaksın.”	EDHO	168.Bölüm
“Yorum yapma lan **it**”	EDHO	168.Bölüm
“**İtleri** ölü, sahipleri diri.	EDHO	169.Bölüm
“Aferin **lan it,** adam olacaksın.”	EDHO	169.Bölüm
“Aferin **lan it** iyi sattın babanı.”	EDHO	170.Bölüm
“**Aferin lan it**.”	EDHO	171.Bölüm
“**İti** abi **iti** Yavuz Behzat’ın **iti** imiş.”	EDHO	171.Bölüm[293]
“Zaten başları içeride bunlar olsa olsa **itleridir**.”	Maraşlı	3.Bölüm
“İki üç tane **it** için devlet memurunu meşgul etmeye gerek yok bayan.”	Maraşlı	3.Bölüm
“**İt** gibi çalıştım.”	Maraşlı	5.Bölüm
“Şu geldiğimiz hâle bak **itin** teki yüzünden.”	Maraşlı	7.Bölüm
“Bu Savaş **iti** peşimizi bırakmayacak.”	Maraşlı	9.Bölüm
“O Maraşlı denen **it** bu gece ölecek.”	Maraşlı	10.Bölüm
“O Sabri **itini k**öprüye asacağım, boynuna da **kancık** diye yazacağım.”	Maraşlı	11.Bölüm
“**İt** herif, genç oğlan.”	Masumlar Apartmanı	17.Bölüm

Dizilerde tespit edilen argo ve kaba ifade biçimlerine dair örnekleri “adi, aptal, geri zekâlı, salak, manyak, mal ve kansız” sözcükleriyle sürdürmek mümkündür.

“Abi bu **adiler** yine mi bir araya gelmişler.”	Arka Sokaklar	584.Bölüm
“**Adi** herifler niye koruyorsunuz lan bu herifi.”	Arka Sokaklar	585.Bölüm
“Bu adamlar hırsız değiller, **adi,** katil adımlar.”	EDHO	171.Bölüm
“İnanamıyorum **adi** herife bak.”	Son Yaz	5.Bölüm
“Yalancı, **adi** seni yalancı pislik.”	Son Yaz	6.Bölüm
“Hainsin **adisin** ya.	Son Yaz	8.Bölüm
“**Adi** herif, çocuklar ne yaptı?”	Gönül Dağı	3.Bölüm
“Ulan sen ne **adi** ne aşağılık bir adammışsın be.”	Gönül Dağı	3.Bölüm
“Siz de bir şeyler yapın zaman kazandırın bizlere **aptal aptal** durmayın.”	Akıncı	8.Bölüm
“**Aptal** olan sensin **ikiyüzlüsün** kuralları takmıyorsun.”	Hekimoğlu	30.Bölüm
“Göksu sitesindeki **aptal** Meltem var ya onun storysinde şak diye ebelendiler.”	Son yaz	4.Bölüm
O **apta**l kadın bana gelecekti.”	Masumiyet	2.Bölüm
“**Aptal** anneni mi kandıracaksın.”	Masumiyet	5.Bölüm

[293] EDHO’nun 170. bölümünde beş, 171. bölümünde ise on beş kez daha it ifadesi yer almıştır. Söz konusu dizide Hamdi Korkmaz adlı karakterin “aferin lan it” söylemini çok sık tekrarlaması, “lan ve it” gibi iki kaba dil kullanımının yaygınlaşmasını kolaylaştıracak bir problemdir.

“Zavallı değil **aptal** diyeceksin.”	Masumiyet	7.Bölüm
“Siz **aptalsınız** ha ikiniz de **aptalsınız**.”	Masumlar Apartmanı	17.Bölüm
“Ne yapıyorsun ya **aptal**.”	Son Yaz	5.Bölüm
“Bırak **geri zekâlı.”**	Arka Sokaklar	585.Bölüm
“Yakup yok **geri zekâlı** bak kim var?”	Arka Sokaklar	586.Bölüm
“**Geri zekâlı** parayı yakar mıyım ben.”	Çukur	110.Bölüm
“**Geri zekâlılar** sizi, geç.”	Çukur	116.Bölüm
“Bu **geri zekâlılara** da bundan sonra kamyon emanet etmek yok.”	Çukur	116.Bölüm
“Ben de **geri zekâlıyım** görmedim senin salladığın kuyruğu.”	Kırmızı Oda	1.Bölüm
“Bunu biliyoruz **geri zekâlı.** ”	Maraşlı	11.Bölüm
“Ulan sen nasıl bir **salaksın** nasıl bir **geri zekâlısın.”**	Maraşlı	11.Bölüm
“**Geri zekâlı** sen beni ne ara tanıdın ki, **aptal**.”	Menajerimi Ara	26.Bölüm
“Hiçbir şey bilmiyorsun **geri zekâlı**.”	Menajerimi Ara	28.Bölüm
“O **geri zekâlı** kafayı seninle bozmuş.”	Sadakatsiz	12.Bölüm
“Kız savcı kızı niye dokunayım lan ben **geri zekâlı** mıyım?”	Son Yaz	7.Bölüm[294]
“Asıl yanlışlık, kim olduğuna ve ne **mal olduğuna** bakılmaksızın, bir gizli tanık ifadesiyle Kemal Müdürün parmaklıklar ardına gönderilmesi.”	Akıncı	11.Bölüm
“Kimin ne **mal olduğunu** hemen anlıyoruz.”	Arka Sokaklar	584.Bölüm
“Ben rezil herifin biriyim, siz de zaten anlamışsınızdır **ne mal olduğumu**.”	Kırmızı oda	2.Bölüm
“Ben o **malları** bu **mallara** bırakır mıyım Nevzat?”	Maraşlı	10.Bölüm
“İş bu noktaya geldi boşanıyorlar, biz de öyle **mal mal bakıyoruz**.”	Masumlar Apartmanı	17.Bölüm
"Annemi demiyorum **mal."**	Ramo	1.Bölüm
“Onu demiyorum lan **mal.”**	Ramo	1.Bölüm
“Kardeşinin ne **mal** olduğunu bilmiyor sanki."	Ramo	1.Bölüm
“Sen bu kadar **mal mısın? Mal mısın**?”	Ramo	2.Bölüm
“Oğlum **mal** mısın sen?”	Ramo	5.Bölüm
“**Mal değneği mal,** gel lan buraya.”	Ramo	7.Bölüm
“Oğlum **mal mısınız** lan siz?”	Ramo	7.Bölüm
“**Mal mal dolaşıyorsun** içeride.”	Son Yaz	1.Bölüm
“Oğlum **mal mısın** döksene içine.”	Son Yaz	5.Bölüm
“Yaktın bizi **mal herif**. ”	Son Yaz	7.Bölüm
“Ulan sen hakikatten **kansız** bir arkadaşmışsın ya.”	Maraşlı	5.Bölüm
“Senin gibi **kansızlar** kolay ölmeyi hak etmiyor.”	Maraşlı	7.Bölüm
“Hele bu **kansızların** yumruğu vız gelir tırıs gider evelallah.”	Maraşlı	10.Bölüm
“Lan kansızlar lan.”	Maraşlı	10.Bölüm
“Hakkı **kansızına** bak, birilerine yaslamış sırtını bize operasyon çekiyor.”	Son Yaz	1.Bölüm
“İğreniyorum adamdan, baba diyemiyorum, **kansız.”**	Son Yaz	2.Bölüm
“Gerçeklerin ortaya çıkmak gibi kötü bir	Son Yaz	7.Bölüm

[294] “Son Yaz” 7. bölümde üç kez daha “geri zekâlı” ifadesi geçmektedir.

huyu vardır değil mi **kansız."**		
"Sana da sıra gelecek Ahmet **kansızı**. "	Son Yaz	8.Bölüm
"Ben bayılıyorum değil mi o Yasemine de **salak** annesine de."	Camdaki Kız	1.Bölüm[295]
"İndir lan elini **salak."**	Çukur	121.Bölüm
"Nasıl bir **salaksın** sen ya."	Maraşlı	9.Bölüm[296]
"**Salağın** teki kaçırma bunu."	Masumlar Apartmanı	20.Bölüm
"Bu **salak** kız da gelmiş akıl veriyor burada."	Menajerimi Ara	24.Bölüm
"Lan **salak** senin günün kötü geçiyor diye benimki de geçmek zorunda mı?"	Menajerimi Ara	26.Bölüm
"Arda **salağını** en tepeden atlatıyordu."	Son Yaz	1.Bölüm[297]
"Konum attım nasıl bulamıyorsun **salak** ya."	Seni Çok Bekledim	1.Bölüm
"Napcaksın o **salakla** evlenecektin."	Seni Çok Bekledim	2.Bölüm
"**Manyak karı**."	Arka Sokaklar	584.Bölüm
"Sen bir **manyaksın.** Asıl **manyak** sensin kızım."	Kırmızı Oda	1.Bölüm
"Sen **manyak** mısın lan."	Maraşlı	6.Bölüm
"Senin bu **manyak** arkadaşın saldırdı bana."	Masumlar Apartmanı	20.Bölüm

"Zıbarmak, cartayı çekmek" gibi ölmek ifadesinin argo kullanımlardan birisi olan "gebermek" eyleminin de dizilerde çok kez kullanıldığı tespit edilmiştir.

"Bir sebep ver lan bana seni öldürmemem, **gebertmemem** için bir sebep ver."	Arka Sokaklar	585.Bölüm
"Millete söyle herkes çıksın, çatışsın **gebersinler."**	EDHO	170.Bölüm
"**Gebertirim** lan seni."	Kırmızı Oda	1.Bölüm
"Sevdim lan ben seni, **geberiyorum** lan ben. Allah belanı versin."	Kırmızı Oda	20.Bölüm
"**Gebertirim** lan seni."	Maraşlı	3.Bölüm
"**Gebertirim** lan seni."	Maraşlı	6.Bölüm
"Lan ben seni **gebertmez** miyim?"	Maraşlı	10.Bölüm
"Bütün hepsini içseydin de **geberse** idin keşke."	Masumlar Apartmanı	25.Bölüm
"Çok geçmiş olsun umarım bir an önce **geberir** gider."	Masumlar Apartmanı	27.Bölüm

Güncel Türkçe Sözlük'teki tanımlarından birisi "kadın sözcüğünün kaba konuşmadaki karşılığı" olan "karı" kelimesi dizilerde yer verilen dilin cinsiyetçi ve kaba kullanım örneklerinden birisidir.[298]

[295] "Camdaki Kız'ın" ilk bölümünde söz konusu ifade iki kez daha söylenmiştir.
[296] İlgili yapımın on ve on ikinci bölümlerinde 4 kez daha "salak" ifadesi kullanılmıştır.
[297] "Son Yaz" dizisinin birinci, ikinci ve beşinci bölümlerinde dört kez daha "salak" şeklinde dilin kaba kullanımına yer verilmiştir.
[298] https://sozluk.gov.tr/ (13.04.2021).

"İrem denen **karının** bu sabah paralarla birlikte Gürcistan'a geçmesi gerekiyordu."	Arka Sokaklar	586.Bölüm
"Ya bu **karı** bir türlü düşmedi Sedat'ın yakasından be."	Camdaki Kız	1.Bölüm
"Lan şu **karıya** bak ya evlendi kocası oldu çocuğa çoluğa karıştı hâlâ düşmedi bizim oğlanın yakasından."	Camdaki Kız	1.Bölüm
"Ulan hâlâ utanmadan görüşüyorsun o **kart karı** ile değil mi?"	Camdaki Kız	1.Bölüm
"Ulan sen hâlâ teyzen yaşındaki **karı** ile görüşüyorsun."	Camdaki Kız	1.Bölüm
"Bu **karı** benim canımı çok sıkıyor ha."	Çukur	116.Bölüm
"Senin **karılarının** toplamı üç müydü yoksa beş miydi?"	Sefirin Kızı	48.Bölüm
"Yok, kız panter gibi **karı** o."	Kefaret	10.Bölüm
"Lan bana **karılık** mı yaptın şimdiye kadar."	Kırmızı Oda	1.Bölüm
"Ulan bizim **karı** da kafayı yedi ha."	Seni Çok Bekledim	2.Bölüm

Türkçenin argo sözlüğünde "kaba saba, yol yordam bilmeyen, yontulmamış kimse" anlamına gelen "hıyar"[299] ile "kavgacı, gürültücü kimseyle, hafif davranışlar içinde olan kadın"[300] anlamına gelen "zilli" sözcüklerine de dizilerde yer verildiği belirlenmiştir. Bu argo kullanımlar gibi "anasını satayım ve pislik" gibi kaba kullanım ifadeleri de ekranlarda yer almaktadır.

"Bunlar harbi **hıyar** ha mermiyle ölmek boğularak ölmekten daha kolay"	EDHO	123.Bölüm
"Ben onun bekçisi miyim ya **hıyar** ne bu böyle beni sap gibi yalnız bırakıyorsun."	Kırmızı oda	1.Bölüm
"O **hıyar** da birkaç gündür teknede yatıyor."	Son Yaz	9.Bölüm
"Her şeyi alacak o **zilli**."	Masumlar Apartmanı	19.Bölüm
"Yıldız denen **zilli** geldi."	Yasak Elma	89.Bölüm
"Vay **zilli** vay."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Asıl kafa bundaymış **zill**i, sarı kafa."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Yaksın **anasını satayım** ne olacaksa olsun ya."	Arka Sokaklar	585.Bölüm
"Muhittin Abinin dükkânını dediler ki ne yapalım yakalım **anasını satıyım** dediler."	Çukur	50.Bölüm
"Oldu **anasını satayım** at lan silahını."	Doğduğun Ev Kaderindir	37.Bölüm
"Şu manzaranın güzelliğine bak, lebiderya **anasını satayım**."	Yasak Elma	95.Bölüm

Televizyon dizilerinde Türkçenin "argo ve kaba kullanım" biçimi olarak belirlenen ve yukarıda verilen örneklere göre daha az rastlanan diğer ifade biçimlerine dair örnekler de aşağıda sunulmaktadır.

[299] Ferit Devellioğlu, *Türk Argosu,* Aydın Kitabevi, Ankara, 1980, s. 95.
[300] a.g.e., s. 162.

“İki hafta çıktığın yere tıpış tıpış geri dönersin **gerzek** herif.”	Akıncı	6.Bölüm
“Hani sen delikanlısın ya geç direksiyonun başına görelim**, yer mi** ha **yer mi**?”	Akıncı	8.Bölüm
“Kötü olur tabi, **hır çıkarmadan** durmuyorsun.”	Akıncı	10.Bölüm
“Bu herifler **kalleş** kardeşim”	Alev Alev	17.Bölüm
“Hadi gelin **yiyorsa**”	Arka Sokaklar	585.Bölüm
“**Yiyorsa** dünyada bir tane Yasemin kalsa ben onu istemiyorum desene.”	Camdaki Kız	1.Bölüm
“**NATO kafa NATO mermer**. ”	Camdaki kız	1.Bölüm
“Adam taş itiraf et senin de **dibin düştü.**”	Camdaki Kız	1.Bölüm
“Bebeğim sen sadece ağzını kapa **salyan akmasın**.”	Camdaki kız	1.Bölüm
“Sonradan görme cahil **züppeler”**	Camdaki Kız	2.Bölüm
“**Dansöz gibi kıvırma** ulan.”	Camdaki Kız	3.Bölüm
“Bunlar **hırlasa** kaç yazar Salih?	Çukur	50.Bölüm
“Sen kime **pislik** diyorsun?”	Çukur	116.Bölüm
“Değersiz **pislik** herifler.”	Maraşlı	9.Bölüm
“**Pislik** herifin yakasına yapışacağıma.”	Masumiyet	1.Bölüm
"Hastaneden haber var mı yaşıyor mu o **pislik**?”	Sefirin Kızı	46.Bölüm
“Seni yalancı **pislik**.”	Son Yaz	6.Bölüm
“O **lavuk** yemedi içmedi her şeyi sana mı yetiştirdi?”	EDHO	169.Bölüm
“Eğer bu **lavuk** yamana gitmiyorsa ben de hiçbir şey bilmiyorum.”	EDHO	170.Bölüm
“**Lavuk** mavuk bu kaya İlyas ama doğru yapmış.”	EDHO	170.Bölüm
“Bir değil iki değil, **madara oluyoruz** abi.”	EDHO	169.Bölüm
“Bu yazılırken o kapının önündeki **gerzekler** ne halt ediyormuş.”	EDHO	170.Bölüm
“Sen ne karıştırıyorsun lan kızın aklını **dandik.**”	Gönül Dağı	1.Bölüm
“Bak hala gülüyor vallahi **dalarım** sana.”	Gönül Dağı	2.Bölüm
“Ya şimdi bir dünya laf edecek **ağzıma tükürecek**.”	Gönül Dağı	3.Bölüm
“Yatın **zıbarın** artık.”	Gönül Dağı	4.Bölüm
“Hadi ye de böyle olacağına baban gibi **man kafa ol**.”	Hekimoğlu	36.Bölüm
“Kimden **peydahladın** o çocuğu, kimin çocuğunu **kakaladın** bana.”	Kefaret	12.Bölüm
“Keşke daha önce anlasaydım, hayatımın **içine etmeden** önce.”	Kırmızı Oda	4.Bölüm
“**Ağzıma edildi** benim de buraya gelip gitmekten.”	Kırmızı Oda	4.Bölüm
“**İçine ettin** lan işin.”	Kırmızı Oda	27.Bölüm
“Bir yılda **içine ettin** şirketin.”	Maraşlı	3.Bölüm
“**Hödük** ya.”	Maraşlı	5.Bölüm
“Fazla **tıraş** yapmayalım adamın burada atacağım konuma gel.”	Maraşlı	10.Bölüm
“Belli ki **zokayı yutmuş**.”	Maraşlı	12.Bölüm
“Sen hayatımda gördüğüm en **man kafalı** adamsın.”	Maraşlı	13.Bölüm
“Sana kemik atan oldu mu **havlama**.”	Kırmızı Oda	31.Bölüm
“**Oha** kızım buralar coşmuş.”	Masumiyet	6.Bölüm
“Senin bu oğlun var ya adam madam değil tam bir sirk **maymunu**.”	Masumiyet	6.Bölüm
“**Paçozlar** istedi diye kraliçeler devrilmez.”	Masumiyet	6.Bölüm
“Defolup gidecekler **anasının dingiline** gidecekler.”	Masumlar Apartmanı	17.Bölüm

"**Züppenin** de dik alası. "	Masumlar Apartmanı	27.Bölüm
"Ne yapacaksın, anca **havlayacaksın**."	Masumlar Apartmanı	18.Bölüm
"Pis **sidikli**, o nereden bilecek."	Masumlar Apartmanı	20.Bölüm
"Elin **sidikli** Ramosuna bak sen"	Ramo	5.Bölüm
"Şaka şaka korkma **kekledim** seni."	Masumlar Apartmanı	23.Bölüm
"Zaten dünden razı imiş **öküz**."	Masumlar Apartmanı	27.Bölüm
"**Andavalın** teki çıktı."	Menajerimi Ara	26.Bölüm
"Her şey para mı, ha **düdük makarnası**?"	Menajerimi Ara	23.Bölüm
"O **şerefsizin kanı bozuktur**, önce onlara saldırır."	Ramo	4.Bölüm
"**Kanı bozuk** onun **kanı bozuk**."	Ramo	5.Bölüm
"Hoşlanmıştım ama **pisliğin** teki çıktı."	Ramo	7.Bölüm
"Beni **iplemiyor** musun lan?"	Ramo	2.Bölüm
"Ramo'nun bizi **iplediği** yok ki"	Ramo	7.Bölüm
"Alayınızın **tepesine binmeye** geldi."	Ramo	5.Bölüm
"Yani nasıl söylesem, nasıl desem yani ben bu herife **uyuz oluyorum**, ayar oluyorum."	Sadakatsiz	12.Bölüm
"**Oha** çok ezikçe lan."	Sadakatsiz	17.Bölüm
"Arkadaki **yarmalara** mı güveniyorsun."	Sefirin Kızı	35.Bölüm
"Lan sen ne **dangalak** adamsın lan."	Son Yaz	1.Bölüm
"**Dangalak dangalak** konuşma lan."	Son Yaz	2.Bölüm
"İçerideki abimizi **paket edecekler**."	Son yaz	3.Bölüm
"Yerini değiştirmişlerdir **dangalak.**"	Son Yaz	5.Bölüm
"Ne **koydum** kafayı ama."	Son yaz	5.Bölüm
"**Uyuz oluyorum** zaten sana gel otur."	Son Yaz	5.Bölüm
"Bacı **tıraş** yapma."	Teşkilat	1.Bölüm
"**Dalarım** lan ben buna."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Asıl sen kimsin lan iki saattir bağırıyorsun kadına **ayı**."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Hay ben böyle şansın **içine tüküreyim**."	Yasak Elma	95.Bölüm
"**Tüküreyim** böyle zengin hayatın içine."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Belli ki bunlar kendilerini iyi saklayan **at hırsızları**"	Yasak Elma	97.Bölüm

İncelenen dizilerde 74 farklı biçimde toplam 1190 adet argo ve kaba kullanıma yer verildiği tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde en çok yer verilen 830 kez olmak üzere Güncel Türkçe Sözlük'te kaba konuşmada kullanılan "ulan" kelimesinin kısaltılmış biçimleri olan "lan ve la" biçimleridir. İkinci sırada ise 76 kez tekrar edilmesiyle "şerefsiz" kelimesi yer almaktadır. Bunların dışında kalan 284 argo ve kaba kullanım ise 72 farklı ifadeden oluşmaktadır.

İncelenen dizilerde 1190 adet argo ve kaba kullanıma rastlanması oldukça düşündürücüdür. Dilin bu kadar farklı biçimde "argo ve kaba" kullanımına dizilerde yer verilmesi Türkçenin doğru ve güzel kullanımı açısından oldukça büyük bir sorundur. Nitekim bu durumun izleyiciler üzerinde de bir rahatsızlık oluşturduğu

görülmektedir. Televizyon İzleme Eğilimleri-2018 araştırmasında katılımcılara yöneltilen "Dizilerde Sizi Rahatsız Eden/Eleştirdiğiniz Konular Nelerdir?" sorusuna %40,5 oranında "argo, küfür ve kaba kullanım" cevabı verilmiştir.[301]

Bu oran izleyicilerin, yaptığımız incelemelerde tespit edilen çok sayıdaki argo kullanımına benzer ifadelere ekranlarda yer verilmesinden rahatsız olduğunu ortaya koymaktadır. İzleyiciler üzerinde rahatsızlık oluşturan bu durum Türk dili açısından önemli bir sorundur. Daha önce de ifade edildiği üzere dizilerin bireyleri etkileme gücüne sahip olması bu kullanımların yaygınlaşmasına neden olmakta veya yaygınlık kazanmasını hızlandırmaktadır. Karadeniz Teknik Üniversitesi öğrencileri üzerinde bu durumu destekler mahiyette bir araştırma yapılmıştır. "Gençler Arasında Argo Kullanımı ve Gençlerin Argo Karşısındaki Tutumu" başlıklı araştırma çerçevesinde 286 öğrenciye yöneltilen "Argoyu nasıl öğreniyorsunuz?" sorusuna 140 katılımcı "kitle iletişim araçları" cevabını vermiştir.[302] Ahmet Çiçek ve Mustafa Yağıbasan tarafından 10 farklı üniversiteden 1496 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen bir başka araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Söz konusu araştırmada yaklaşık 1500 öğrenciye yöneltilen çeşitli sorulardan elde edilen bulgular, kitle iletişim araçlarında sıkça yer verilen argo, küfür ve kaba kullanımların bireyler tarafından kanıksandığı ve meşrulaştırıldığı sonucunu vermektedir. Bu araştırmada argo, küfür ve kaba kullanımların değer kalıpları ve normlar içerisinde normalleşmesinde medyanın büyük bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[303]

Yapılan araştırmalar dizilerde geçen argo ve kaba kullanımların toplumda benimsenerek yaygınlaştığını ortaya koymaktadır. Buna karşın güncel dönemde yayımlanan 32 dizinin 173 bölümünde "argo ve kaba kullanıma dair" yaklaşık 1200 kullanım belirlenmiştir. Bu durum bütün olumsuz sonuçlara rağmen dizilerde dilin argo ve kaba kullanımına hâlen yoğun biçimde yer verildiğini göstermektedir.

---

[301] RTÜK, 2018, s. 62.
[302] Asiye Mevhibe Coşar ve Bilgehan Atsız Gökdağ, "Gençler Arasında Argo Kullanımı ve Gençlerin Argo Karşısındaki Tutumu", *Argo,* Ka Kitap, İstanbul, 2016, s. 428.
[303] Ahmet Çiçek ve Mustafa Yağıbasan, "Küfür ve Argonun Gündelik İletişimdeki Yeri Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması", *Akdeniz İletişim Dergisi*, Sayı:32, 2019, s. 34.

Özellikle dizilerin altın saatler zaman diliminde en çok izlenen program türü olması dikkate alındığında, ilgili kullanımların "çocuk ve gençlerin" zihinsel, ahlaki gelişimini olumsuz etkileyebilecek bir durum olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Hatta okul çağından önce televizyondaki "kaba, argo kullanımların yer aldığı düzeysiz dile" yoğun şekilde maruz kalan çocukların ölçünlü dil öğreniminde ciddi zorluklar yaşayacağı öngörülmektedir.[304] Bu öngörü dizilerde kullanılan argo ve kaba kullanımın özellikle genç yaş grupları üzerinde ne kadar yıkıcı sonuçlar doğurabileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Dizilerde dilin argo ve kaba kullanımına dair ifadeler o kadar sık tekrar edilmektedir ki izleyicilerin bu derecede maruz kaldıkları dilden etkilenmemeleri mümkün değildir. İzleyicilerin, söz konusu ifadelere bilinçli veya bilinçsiz şekilde gündelik dilinde yer vermemesi veya ilgili ifadelerin izdüşümünün bulunmaması oldukça düşük ihtimaldir. Gençlerin birbirlerine, "lan" gibi kaba ifadeleri çok sık kullandığına dikkat çeken Sibel Kocaer, bu kullanımların kanıksanarak onların dilinin ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini ifade etmektedir.[305]

Sonuç olarak dizilerde çok sık biçimde Türkçenin "argo ve kaba" kullanımlarına yer verildiği ve bunun söz konusu kullanımları hızlı bir şekilde bireylerin gündelik dillerine taşıdığı söylenebilir. Televizyon dizilerinde yer verilen bu argo ve kaba kullanımların asgari düzeye indirilmesi hem Türkçe hem de Türk toplumu açısından hayatî derecede önem arz eden bir husustur. Dizilerin günümüzdeki dil kullanım biçiminin sürdürülmesi toplumda kaba ve çirkin bir gündelik dilin hâkim olmasına yol açacaktır.

3.2.4.Yabancı Sözcük Kullanımı

Canlı bir varlık olan dil, daimî olarak gelişir ve değişir. Bu değişim ve gelişim hem kendi içerisindeki dinamiklerin etkisiyle hem de yabancı dillerin tesiri ile

[304] Bekir Savaş, "Kitle İletişim Araçlarında Argo Kullanımı Argoya Toplum-Dilbilimsel Bir Yaklaşım", *Argo,* Ka Kitap, İstanbul, 2016, s. 422.
[305] Sibel Kocaer, "Argo ve Toplumsal Cinsiyet", *Millî Folklor*, Sayı: 71, 2006, s. 98.

gerçekleşir. Bir dilin yabancı dillerin etkisine yoğun olarak maruz kalması ise dilde yozlaşmaya sebep olur. Günümüzde Türkçe, dünya genelindeki ulusal dillerin birçoğu gibi yoğun şekilde İngilizcenin etkisi altındadır. Bugün yabancı dillerin tesiriyle Türkçe ciddi bazı problemlerle karşı karşıyadır. Gerek bu problemler gerekse bunların etkileri ve onlara karşı alınması gereken tedbirler tezin birinci bölümünde ifade edilmiştir. Birinci bölümde yer alan "Millî Bir Değer Olarak Türkçe, Dil Bilinci ve Türkçenin Güncel Sorunları" başlıkları altında Türk dilinin, hem tarihî dönemde hem de modern zamanlarda yabancı dillerle etkileşimine dair değerlendirmeler yapılmıştır. Aynı hususlar tekrara düşmemek adına burada yeniden ele alınmayacaktır.

Bununla birlikte yabancı kelimelerin Türk dilinde kullanılmasının meydana getirdiği manzarayı ve olumsuz sonuçlarını Faruk Kadri Timurtaş'ın ağaç metaforu ile örneklendirmenin faydalı olacağı düşünülmüştür. Timurtaş, canlı bir varlık olan dilin gelişiminin ve değişiminin gelişigüzel gerçekleşmediğine dikkat çekerek, dili bir ağaca benzetir. Ona göre bir ağaç nasıl zamanı geldiğinde kendi özündeki gelişmelerin doğal bir sonucu olarak yaprak değiştirirse, dil de kendi bünyesindeki kelimeleri iç dinamikleriyle zaman içerisinde değiştirir. Nitekim dilin canlı bir varlık olarak nitelendirilmesinin sebebi de budur. Zaman içerisinde dilde bazı kelimeler kullanılmamaya başlarken, onların yerine yenileri türetilir. Ayrıca dilde kelimelerin zamanla anlam değişmesine veya genişlemesine uğraması da bu yapının canlılığını gösterir. Timurtaş, ağaç metaforunu yabancı dillerin etkisini kapsayacak şekilde genişletir ve şunları söyler:

> "Yaprakları nasıl atıp, hemen başka yaprakların çıkmasını istemek mümkün değilse, keyfi olarak kelimeleri atıp yerine başkalarını koymak da o derece imkânsızdır. Hele bir çınar yaprağını koparıp yerine mesela bir söğüt yaprağını tutturmak nasıl mümkün olamazsa, değişik ve yabancı bir ek ve kökle yapılan kelimeler de dil içinde öyle iğreti kalır. Ağaçta da dilde de gelişme ve değişmenin tabii olması, bünyeye uyması şarttır."[306]

Faruk Kadri Timurtaş'ın da ifade ettiği gibi dildeki değişmelerin "bünyeye uyması" o dilin yıpranmaması için bir mecburiyettir. Burada tezin birinci bölümünün son alt başlığında değinilen durumları hatırlamak yararlı olacaktır. "Durağan Olmayan

[306] Faruk Kadri Timurtaş, *Türkçemiz ve Uydurmacılık*. Boğaziçi Yayınları: İstanbul, 2008, s. 12.

Bir Yapı: Dil" başlığı altında Türkçenin tarihî süreçte maruz kaldığı yabancı unsurların tamamını olmasa bile önemli bir kısmını uyarlayarak kendi yapısına dâhil ettiği ifade edilmişti. Bu duruma da "kına, gül, minare, efendi" gibi bugün kullanıldığında dilimize hiç yabancı gelmeyen; ancak yabancı dil kökenli olan kelimeler örnek gösterilmişti.

Yabancı kelimelerin Türkçe karşılığını bulma veya dilimize uyarlayarak kullanma tutumu yakın döneme kadar sürdürülmüş ve bu tutum kamuoyu desteği görmüştür. Ancak günümüzde bu çaba neredeyse yalnızca TDK'nin bir görevi olarak görülmekte ve çalışmalara yeterli destek verilmemektedir. Zaman ve mekân gibi engelleri aşan kitle iletişim araçlarının hayatın her alanına nüfuz etmesi sonucu Türkçe artık hiçbir dönemle kıyaslanmayacak kadar çok sayıda ve hızlı biçimde yabancı kelimelere veya gramer unsurlarına maruz kalmaktadır. Televizyon yayınları da bu olumsuz etkide önemli derecede pay sahibidir. Ekranlarda yabancı kökenli kelimelerin tercih edilmesi Türk dilinin bugünkü en önemli sorunlarından birisidir. Çünkü aynı anda milyonlarca kişiyi etkileme gücüne sahip yayınlar yabancı kelimeleri dile taşımaktadır. Televizyon yayınları yabancı kelimelerin toplumun hemen her kesimine ulaşmasına ve yabancı kelime kullanımının sıradanlaşmasına; hatta teşvik edilmesine yol açabilmektedir. Bilhassa genç kuşaklar görsel medyada kullanılan yabancı kelimeleri, Türkçe kelimelere tercih eder hâle gelmiştir.[307] Çalışmamızda televizyon yayınlarında yer verilerek Türk dilinde yozlaşmaya yol açabilecek yabancı unsurlar seçilen dizi örnekleminde tespit edilmiş ve aşağıda sunulmuştur.

Dizilere yönelik yapılan incelemelerde en çok kullanılan yabancı sözcüğün "okay" olduğu belirlenmiştir.[308] "Tamam, tamamlamak ve tasdiklemek" anlamlarına gelen İngilizce "okay" sözcüğünün dizilerde kullanımına yönelik yapılan bazı tespitler aşağıda listelenmiştir.

[307] H. Balcı ve A. Kocasavaş, 2020, s. 210.
[308] "Okay" sözcüğünün telaffuzunda İngilizceye bağlı kalınarak "okey" şeklinde kullanıldığı belirtilmelidir.

“Bunları sonra konuşsak olur mu? **Okay**.”	Akıncı	6.Bölüm
“Senin araban bugün yarışacak Ozi, **okay**?”	Akıncı	8.Bölüm
“Fifti fifti paylaşacağız, **okay** mi?”	Arka Sokaklar	573.Bölüm
“**Okay**, ben seçimini yaptım sayende.”	Masumiyet	2.Bölüm
“Hallettin mi, **okay** mi?”	Masumiyet	2.Bölüm
“Yani biz daha önceden **okaylediğimiz** sahneleri çekeceğiz tamam mı?”	Menajerimi Ara	12.Bölüm
“Tamercim çekim takvimi **okaylendi**.”	Menajerimi Ara	21.Bölüm
“**Okay**, hadi çekiyoruz.”	Menajerimi Ara	23.Bölüm
“Yani biz daha önceden **okaylediğimiz** sahneleri çekeceğiz tamam mı?”	Menajerimi Ara	23.Bölüm
“**Okay**, haberleşiriz.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“Prensipte **okayiz**, biz.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
Her iki seçeneğe de ben **okayim**.”	Menajerimi Ara	25.Bölüm
“Keşke röportaja baştan hiç **okay** demeseydik.”	Menajerimi Ara	26.Bölüm
“Bul bu insanları diyorum, **okay**?”	Menajerimi Ara	29.Bölüm
“Tamam, **okay** başla.”	Menajerimi Ara	30.Bölüm
“**Okay,** tamam yarın haberleşiriz görüşürüz yarın bye bye.”	Menajerimi Ara	31.Bölüm
“**Okay**, tamam.”	Menajerimi Ara	32.Bölüm
“Tamam, yarın haberleşiriz, **okay**?”	Menajerimi Ara	32.Bölüm
“Senin de böyle bir annen var malzeme bu, **okay**?”	Son Yaz	7.Bölüm
“Tamam, siz haklısınız Avukat Hanım **okay?**”	Son Yaz	7.Bölüm
“Tamam, **okay** anladım.”	Son Yaz	7.Bölüm
Tamam, bir daha düşersen kaldıramayacağım seni **okay**.”	Son Yaz	7.Bölüm
“Tamam, **okay**, onları sen incelersin zaten.”	Son Yaz	9.Bölüm
“**Okay,** sorarım.”	Yasak Elma	89.Bölüm
“Eğer aklında bu konuyla ilgili bir soru işareti olursa bizi mutlaka bul, **okay**?”	Yasak Elma	95.Bölüm
“Korktuğumuzu belli etmiyoruz**, okay**?”	Yasak Elma	95.Bölüm
“Çok da fazla konuşmaya kalkma kötü olur, **okay**?”	Yasak Elma	95.Bölüm
“Kadın fotoğrafları çeker çekmez bize yollasın, **okay**?”	Yasak Elma	99.Bölüm
“Ben başkanın karısıyım, her halimden ayrıcalıklı olduğum belli olmalı, **okay**?”	Yasak Elma	100.Bölüm
“**Okay**, lets go.”	Yasak Elma	100.Bölüm
“**Okay**, böyle bir bâtılı varsa kullansın.”	Yasak Elma	100.Bölüm

Yukarıda verilen örneklerde farklı yapımlarda 31 kez “okay” kelimesine yer verildiği görülmektedir. Bu sayıya “Yasak Elma” adlı dizinin seksen dokuzuncu, doksan dokuzuncu ve yüzüncü bölümlerinde yer verilen 14 adet “okay” kullanımı daha eklendiğinde toplam sayı 45’i bulmaktadır. Bu rakam “okay” kelimesinin tespit edilen yabancı kelime kullanımları arasında ilk sırada gelmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla “okay” sözcüğünün çok sık kullanılmasının Türkçe için bir dil kirliliğine yol açtığı görülmektedir. Bunun yanı sıra verilen örnekler dikkatle incelendiğinde “okay” sözcüğünün kullanım biçiminin Türk dili açısından başka sorunlar oluşturduğu da fark edilmektedir.

İlk olarak "okay" sözcüğünün İngilizce söz diziminden etkilenerek, Türkçe cümle yapısına uygun olmayan biçimde kullanıldığı söylenebilir. Bilindiği üzere Türkçe soru cümlelerinde, soru anlamı vermek için soru zamiri, sıfatı, zarfı veya ekine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak yukarıda herhangi bir soru eki veya sözcüğü kullanılmaksızın soru anlamı içeren cümleler bulunmaktadır. İlgili kullanıma "Senin araban bugün yarışacak Ozi, okay?" (Akıncı-8.Bölüm), "Korktuğumuzu belli etmiyoruz, okay?" (Yasak Elma-95.Bölüm) cümleleri örnek gösterilebilir. "Okay, o zaman görüşürüz ben kalkıyorum." (Son Yaz-4.Bölüm) cümlesinde "okay" sözcüğü Türk dili açısından yalnızca yabancı kelime kullanımı olarak bir sorun oluştururken, "Bul bu insanları diyorum, okay?" (Menajerimi Ara-29.Bölüm) cümlesinde söz dizimi bakımından da bir problem teşkil etmektedir.

Söz konusu kullanımın "okayim, okayiz, okaylendi" gibi bazı örneklerde ise Türkçe yapım, çekim ve zaman ekleriyle türetildiği görülür. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan biçimin ne Türkçe ne de İngilizce de bir karşılığı bulunmamaktadır. "Okay" sözcüğünün Türk dili açısından barındırdığı son problem olarak, dilimizin anlam inceliklerini tehdit etmesi gösterilebilir. Yukarıda verilen örnek cümlelerde "planladığımız, uzlaştığımız, hazırlandığımız" gibi sıfatlar getirilebilecekken "okaylediğimiz sahneler" ifadesine yer verilmiştir. Aynı şekilde "onaylandı, kabul edildi, beğenildi" eylemlerini kullanma imkânı varken "çekim takvimi okaylendi" denilmektedir. Benzer kullanımlar "kabul etmek, olur demek" yerine "röportaja okay demek" veya "anlaştık mı, uzlaştık mı?" yerine "Siz haklısınız Avukat Hanım, okay?" örneklerinde de bulunmaktadır.

"Okay" sözcüğünün yaygınlık kazanmasında, Türkçenin anlam inceliklerini yok edecek, söz dizimine zarar verecek şekilde genişlemesinde yabancı dizi ve film çevirilerindeki dil kullanımı temel sebep olarak gösterilebilir. Bu noktada TRT'nin televizyon yayınlarına başlamasına öncülük eden isimlerden birisi olan, hatta 30 Ocak 1968 tarihli ilk televizyon yayınının "Başlarken" adlı girişini yapan Mahmut Tali Öngören'in görüşlerine değinmek faydalı olacaktır. Öngören, çeviri kaynaklı Türk diline yerleşen birçok kullanımın sığ veya hatalı olduğu kanaatindedir. Ona göre "I'm sorry", "üzgünüm şeklinde değil, affedersin veya kusura bakma biçiminde"

çevrilmelidir. Öngören "I'm afraid" kullanımının "korkarım yerine maalesef", "I think" kalıbının ise "düşünüyorum yerine herhalde, bana kalırsa" olarak kullanılması gerektiğini ifade eder.[309] Yabancı dillerden yapılan çevirilerde Türkçenin söz dizimini, iç mantığını dikkate almadan hareket etmek, dilde ciddi yıpranmalara yol açar.[310] Çevirmenler "Bu kullanım Türkçede nasıl söylenebilir?, Farklı biçimlerde ifade etmek mümkün mü?" gibi sorular sorarak görevlerini sürdürmelidir ki Türk dili yanlış kullanımlardan ve yabancı unsurlardan korunsun, zenginleşip gelişebilsin.

"Okay" kelimesinden sonra televizyon dizilerinde en çok kullanılan diğer bir İngilizce kökenli kelimenin de "story" olduğu belirlenmiştir. Sosyal medya aracılığıyla dile yerleşmeye başlayan kelimelerden birisi olan "story" sözcüğüne karşılık "hikâye" önerilmiştir. Güncel Türkçe Sözlük'te altı farklı anlama gelen hikâye sözcüğü, sosyal medyada paylaşılan ve belirli bir zaman diliminde ulaşılabilir durumda bulanan geçici gönderiler için de kullanılmaya başlanmıştır. Yabancı kelimeler karşılığında önerilen Türkçe sözcüklerin dile yerleşerek yaygınlaşması, benimsenerek kullanılmasıyla mümkündür. Bu noktada kitle iletişim araçlarından Türkçe kavramların desteklenmesi ve teşvik edilmesi beklenmektedir. Ancak "story" kelimesi özelinde yayıncı kuruluşların yabancı kökenli sözcükleri Türkçelerinden daha yeğ tuttuğu görülmektedir. Benzer tutum özçekim yerine "selfy" sözcüğünün kullanılmasında da görülmektedir. Yazılışı ve telaffuzu itibariyle Türkçenin yapısına uymamasına rağmen, dizilerde yoğun biçimde "story" ve "selfy" kelimelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Seçilen örnek kullanımlar aşağıda sunulmuştur.

"**Story** falan atamıyorum."	Menajerimi Ara	24.Bölüm
"Günde beş **story** atarım."	Arka Sokaklar	573.Bölüm
"**Story** çekiyorum"	Son Yaz	5.Bölüm
"**Story** attım hemen koşup geldin değil mi?"	Masumiyet	4.Bölüm
"**Story** çekiyorum çerçevenin içine giriyorsun."	Son Yaz	4.Bölüm
"Her şey bu **story** ile başladı."	Menajerimi Ara	26.Bölüm
"**Story** çekiyorum."	Son Yaz	4.Bölüm
"Neden anne İrem Hanım boşanıp **story** çekti diye mi?"	Masumiyet	6.Bölüm
"**Storyime** koyabilir miyim?"	Masumlar Apartmanı	24.Bölüm
"Sen **storyini** at, ben hemen geliyorum."	Menajerimi Ara	24.Bölüm
"**Storyide** de söyledim zaten."	Menajerimi Ara	24.Bölüm

[309] Mahmut, Tali Öngören (1995), *Senaryo ve Yapım,* Alan Yayıncılık, İstanbul, s. 52.
[310] Kemal Atalay, *Alo Türkçe Neredesin?*. Babıali Kültür Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 17.

"Tam **storylik** değil mi?"	Alev Alev	1.Bölüm
"Hem İrem'in **storysini** sen çekmedin mi?"	Masumiyet	5.Bölüm
"**Storyime** koysam 37.000 takipçim ayıp."	Masumiyet	1.Bölüm
"Göksu sitesindeki aptal Meltem var ya onun **storysinde** şak diye ebelendiler."	Son Yaz	4.Bölüm
"Neyse benlik bir durum yok **storyime** geri dönüyorum."	Son Yaz	5.Bölüm
"Meltem neredesin ya hani **selfy** çekiyorduk."	Son Yaz	4.Bölüm
"Bir de **selfy** bize."	Son Yaz	5.Bölüm
"Bir **selfy** çeken olsa güzel olmak zorundasın."	Menajerimi Ara	23.Bölüm
"Bir **selfy** çekinebilir miyiz?"	Menajerimi Ara	28.Bölüm

Dizilerde "story ve selfy" sözcüklerinde gösterilen tutuma "like (beğenmek/beğeni), dislike (beğenmemek), hater (kinci/kindar), fake (sahte), favlamak/fav (beğenilere eklemek/beğeni), hashtag (etiket), trend topic/tt (gündem başlıkları), post (gönderi) ve DM/Direct Message (gelen kutusu)" kelimeleri üzerinden de örnekler verilebilir. Aynı zamanda burada da İngilizce sözcüklerin orijinal biçimleri Türkçe yapım ve çekim ekleri ile türetilerek, her iki dile de ait olmayan biçimler oluşturulmuştur. Bu kullanım örneklerine dair bazı cümleler şunlardır:

"Bütün kuzenler **like like like**."	Masumiyet	1.Bölüm
"Kuzenim her gün aşk fotoğraflarınızı **likeliyor**."	Masumiyet	1.Bölüm
"Daha çok **fav** için daha çok **like** için hep sebep var."	Masumiyet	3.Bölüm
"Çekene de koyana da **likelayana** da dava açın."	Masumiyet	6.Bölüm
"Bu insanlar kör mü **likelarinin favlarinin** ucundan kan damlıyor."	Masumiyet	3.Bölüm
"**Haterlıkta** çığır açan ruh hastası."	Masumiyet	1.Bölüm
"Birkaç dakika sonra hepiniz **likelariniz, diskelariniz** benim için anlamsız olacaksınız."	Masumiyet	4.Bölüm
"Çekene de koyana da **likelayana** da dava açın."	Masumiyet	6.Bölüm
"**Haterlar** saldırıyor."	Menajerimi Ara	11.Bölüm
"Neymiş efendim **ex-**gelininizin **fake** intiharı hakkında ne düşünüyorsunuz Hale Hanım."	Masumiyet	6.Bölüm
"Ne olmuş o küçük siber zorba **fake** hesaplardan..."	Masumiyet	3.Bölüm
"**Fake** olan Gökçe Hanım'ı buraya çağırdım."	Menajerimi Ara	28.Bölüm
"Daha çok **fav** için daha çok **like** için hep sebep var."	Masumiyet	3.Bölüm
"Bizim zamanımızda köleler, **favlar** yoktu."	Masumiyet	3.Bölüm
"Baktın mı bugün **hashtaglere**."	Masumiyet	3.Bölüm
"Sen o **hastag mestag** açtın ya."	Doğduğun Ev Kaderindir	26.Bölüm
"Şimdi **hastag** falan yapıldı ise benim fotoğrafım mesleğim falan görüldü o zaman"	Doğduğun Ev Kaderindir	26.Bölüm
"Duruşmadan beri **ttyiz (trend topic).**"	Masumiyet	5.Bölüm
"Bayadır **tt (trend topic)** olmuyordun kızım."	Masumiyet	6.Bölüm
"Şu **posta** attığı şeye bak."	Masumiyet	7.Bölüm
"İki üç tane de **post** atarım, hallederiz."	Menajerimi Ara	24.Bölüm
"Dün bir **post** paylaşmış da yakında ekranlara	Menajerimi Ara	30.Bölüm

dönüyorum diye."		
"O **DM** kutusunu kapat."	Menajerimi Ara	26.Bölüm

İngilizce kökenli olan ve yoğun olarak kullanılarak artık iyice dilimize yerleşme riski olan bir ifade biçiminin de "bay bay" olduğu söylenebilir. İngilizce "good bye (kendine iyi bak)" deyişinden türetilmiş veda sözcüğü olan "bye-bye" ekranlarda çok sık kullanılmaktadır.[311] İlgili ifade bir kez "good bye" olarak yer verilmiş genel olaraksa "bay" veya "bay bay" şeklinde kullanılmıştır. Hâlbuki vedalaşma sözcüğü olarak "bay bay" yerine kullanılabilecek anlam inceliğine ve zenginliğine sahip birçok Türkçe sözcük bulunmaktadır. Bu sözcüklerin bazılarını "hoşça kal(ın), esen kal(ın)/esenlikler (dilerim), görüşmek üzere/görüşürüz, kendine iyi bak, güle güle ve elveda" biçiminde örneklendirmek mümkündür. "Bay bay" kullanımına dair tespit edilen örnek cümleler liste hâlinde sunulmaktadır.

"Hadi görüşürüz **bay bay.**"	Akıncı	9.Bölüm
"Teşekkür ederim görüşürüz **bay bay.**"	Maraşlı	12.Bölüm
"Tamam, o zaman hadi **good bye**"	Masumlar Apartmanı	30.Bölüm
"Ne olur tutmayın beni hadi **bay**."	Menajerimi Ara	27.Bölüm
"Hadi **bay**."	Menajerimi Ara	28.Bölüm
"Görüşürüz hadi **bay**."	Menajerimi Ara	29.Bölüm
"Hadi geliyorum, **bay**."	Menajerimi Ara	30.Bölüm
"Tamam, yarın haberleşiriz, **bay bay**."	Menajerimi Ara	31.Bölüm
"Beni bilgilendirecek aklın kalmasın hadi **bay bay**."	Menajerimi Ara	31.Bölüm
"Feride'nin yanına gidiyorum hadi **bay.**"	Menajerimi Ara	31.Bölüm
"Hadi öpüyorum **bay**."	Son Yaz	5.Bölüm
"Görüşürüz cenk **bay bay**."	Yasak Elma	89.Bölüm
"Hadi **bay bay** hayatım hadi **bay bay**."	Yasak Elma	89.Bölüm
"Hadi **bay bay** hayatım hadi **bay bay**."	Yasak Elma	89.Bölüm
"Vuralcığım. **bay bay** canım."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Unutmayın Hayati'niz bir telefon kadar yakınınızda, **bay.**"	Yasak Elma	95.Bölüm
"Çok tebrikler Hasan Ali Bey, **bay bay**."	Yasak Elma	99.Bölüm
"Bay bay canım **bay bay.**"	Yasak Elma[312]	100.Bölüm

Yukarıda verilen cümlelerde de görüldüğü üzere incelenen dizilerde toplam otuz bir kez "bay bay" ifadesine yer verilmiştir. Bunların yirmisi ise "Yasak Elma" adlı yapımda geçmiştir. İlgili dizide vedalaşma veya selamlaşma ifadesi olarak yabancı kelimelerin yeğlenmesi sadece "bay bay" ile sınırlı değildir. Söz konusu yapımda

[311] Leyla Karahan, *Türkçede Sözdizimi*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2004, s. 40.
[312] "Yasak Elma" adlı yapımın 89, 99 ve 100. bölümlerinde toplam 13 kez daha "bay bay" ifadesine yer verilmiştir.

ayrıca İngilizce kökenli "hello" ile Fransızca kökenli "au revoir" (hoşça kal), bonjour (merhaba), merci (teşekkürler), desole (affedersiniz), bonsoir (iyi akşamlar) ve bon appétit (afiyet olsun) kelimelerine yer verildiği belirlenmiştir.[313] Seçilen dizi örneklemi içerisinde "Yasak Elma" adlı yapımda yer verilen bu ifadelerden sadece "merci" ve "hello" kullanımına birer kez "Menajerimi Ara" adlı yapımda; "Camdaki Kız" dizisinde ise sadece bir kez "merci" kullanımına rastlanmıştır. "Yasak Elma" dizisinde aynı zamanda çok sayıda "no (hayır)" ifadesine yer verildiği belirlenmiştir.[314]

"**Hello**, bu Ece."	Menajerimi Ara	16.Bölüm
"-Serkan Bey içeride sizi bekliyor, buyurun. **-Merci."**	Menajerimi Ara	30.Bölüm
"**Merci damat"**	Camdaki Kız	2.Bölüm
"Oh Caner **no**, olacak iş değil **no no no.**"	Yasak Elma	89.Bölüm
"**No no no** o kadar değil."	Yasak Elma	96.Bölüm
"Çay? **No no.**"	Yasak Elma	97.Bölüm

Ekranlarda yer verildiği belirlenen diğer bir yabancı dil unsuru da İngilizce "Very Important Person" (çok önemli kişi) tamlamasının kısaltılmış hâli olan "VIP" kalıbıdır. Bu kelimenin dizilerde kendisine yer bulurken telaffuz edilme şekli de Türkçeye göre değil, İngilizce söyleyişine göre yapılmaktadır.

"Özel, **VIP** aracın da geldi Selamiciğim."	Gönül Dağı	20.Bölüm
"Zoom'un **passı** mı? Hem de VIP"	Son Yaz[315]	1.Bölüm
"Şimdi bizim **VIP** yolcular hazır."	Maraşlı	13.Bölüm

Televizyon dizilerinde yer verilen diğer bir yabancı dil unsuru ise İtalyanca kökenli "capito" sözcüğüdür. "Hekimoğlu" dizisinin başrol oyuncusu Doktor Ateş tarafından "anladın mı, kavradın mı" anlamlarına gelecek şekilde İtalyanca "anladım" manasına gelen "capito" sözcüğü çok sık biçimde kullanılmaktadır. İlgili sözcüğe, birer kez de "Çukur" ve "Yasak Elma" dizilerinde "kapiş" şeklinde yer verilmiştir.

[313] "Yasak Elma" adlı yapımın incelenen bölümlerinde (89, 95, 96, 97, 99, 100) yer verilen yabancı kökenli selamlaşma kelimeleri ve kullanım sayıları şöyledir: "au revoir (14), bonjour (7), merci (7), bon appétit (2), bonsoir (2), hello (2), desole (1)."

[314] "Yasak Elma" adlı yapımın incelenen bölümlerinde (89, 95, 96, 100) on üç kez daha "no" kullanımına yer verildiği tespit edilmiştir.

[315] "Son Yaz" adlı dizinin birinci, ikinci ve beşinci bölümlerinde dört kez daha VIP ifadesi kullanılmıştır.

"Önümüzdeki hafta biraz daha civcivlenecek olay **capito**?"	Hekimoğlu	29.Bölüm
"İkisinden biri **capito**?"	Hekimoğlu	30.Bölüm
"Yemeğe bir onkologu davet etmiş **capito**?"	Hekimoğlu	31.Bölüm
"Sen de konsere çıkmadan giyiniyorsun ya o hesap **capito**."	Hekimoğlu	40.Bölüm
"İçeride geçirdiğin her saniye hasta olmaya daha çok yaklaşıyorsun, **capito**?"	Hekimoğlu	42.Bölüm
"Kendimizi kaybetmeyeceğiz **kapiş**? "	Çukur	122.Bölüm
"Yemekleri benim yaptığımı sanacak siz de beni bozmayacaksınız, çünkü benim evimde misafirsiniz, **kapiş**?"	Yasak Elma	100.Bölüm

Yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere, soru eki veya sözcüğü olmaksızın "capito" ile cümlelerde soru anlamı oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha önce aynı hususun "okay" kelimesinin bazı kullanımlarında da bulunduğu ifade edilmiştir. Bu durum, Türkçenin söz dizimine aykırıdır. Unutulmamalıdır ki Türkçenin yüzyıllar içerisinde oluşmuş cümle yapısı, söz dizimi üzerinde yabancı dillerin etkisiyle tahribatlar oluşturmak çok önemli bir sorundur. Bu konuda duyarlılık gösterilmesi elzemdir.

Yapılan incelemelerde dizilerde yabancı dillerin etkisinin cümle yapısı gibi, kelime türetme yolları, anlamca birleşik filler ve tamlama kurulumunda da etkili olduğu görülmüştür. "Anne mod of, unique bir konsept, ex-kayınvalide" gibi ilgili kullanımlara dair örnekler aşağıda verilmiştir.

"**Excare etme** durumu Fitnat"	Bay Yanlış	2.Bölüm
"İsmet gel sende **co-pilotluk** yap bana."	Gönül Dağı	3.Bölüm
"Bunu motora **entegre ettiğimizde** performansımızı dörde katlayacak."	Gönül Dağı	4.Bölüm
"Yeri geldi **dripling attım**."	Gönül Dağı	9.Bölüm
"Ya iyi **maestroluk** yapamazsam ne olacak?"	Gönül Dağı	12.Bölüm
"Sizin **sense of humorunuza** ne oldu Allah aşkınıza"	Maraşlı	3.Bölüm
"Sessiz sedasız **start verdiği** santral çalışmasının"	Masumiyet	6.Bölüm
"**Ex-beyimizin** zafer işaretini de gördünüz."	Masumiyet[316]	6.Bölüm
"Tam düğün zamanı da böyle **mobilize olacağı** tuttu."	Masumiyet	9.Bölüm
"Hangisini seçeceğimi bilemedim, böyle bir **seleksiyon** yaptım."	Masumlar Apartmanı	12.Bölüm
"Hadi bakalım **kavuştays**."	Masumlar Apartmanı	23.Bölüm
"Adam resmen benim cümlelerini **copy paste yaptı.**"	Menajerimi Ara	25.Bölüm
"Oyuncularla konuşuruz tabi ki **off the record."**	Menajerimi Ara	25.Bölüm
"Ben bir **check ederim** akşam."	Menajerimi Ara	26.Bölüm

[316] "Masumiyet" adlı dizinin altıncı bölümünde dört kez daha İngilizce "ex" eki ile Türkçe "gelin, bey, kayınvalide" kelimeleri birleştirilerek kullanılmıştır.

"Ben tanımıyorum galiba o zaman **a plus bir oyuncu** değildir."	Menajerimi Ara	31.Bölüm
"Sarnaşık, **unique bir konsept**"	Sen Çal Kapımı	24.Bölüm
"Anne **mod of** arkadaş **mod on.**"	Son Yaz	3.Bölüm
"Ben seni mi **asiste ediyorum** (destekliyorum)."	Yasak Elma	96.Bölüm
"Yıldız desen **abandone oldu** (pes etti, mücadeleyi bıraktı)**.**"	Yasak Elma	96.Bölüm

İncelenen dizilerde yer verilen yabancı kelimelere dair diğer örnekleri de liste halinde aşağıda verilmiştir.

"Karşı takımın ilk beşinin **datalarını** sisteme yüklüyoruz."	Akıncı	6.Bölüm
"Ay kusura bakmayın bizimkilere çok canım sıkıldı da aklım orada **full**."	Akıncı	8.Bölüm
"**Fanları** bunlar bu kadar tanınıyor mu?"	Arka Sokaklar	573.Bölüm
"Baksana bu çok **cool**"	Babil	13.Bölüm
"Ben de maaşımı almam gerekir **tiple** çalışırım."	Bay Yanlış	10.Bölüm
"Bir **drink** alırım."	Bay Yanlış	10.Bölüm
"Güzel çok iyi **nice."**	Bay Yanlış	10.Bölüm
"İçinizde **happy** bir şey var gibi"	Bay Yanlış	11.Bölüm
"Fakat evin **lokasyonu** çok iyi."	Camdaki Kız	2.Bölüm
"**Juniorun** da çok selamı var."	Çukur	119.Bölüm
"**Junioru** eve bırakmak gerekecek."	Çukur	119.Bölüm
"Ben de manyak değilim bu **kontrastın** senin hayatında nasıl etkili olduğunu görebiliyorum."	Doğduğun Ev Kaderindir	34.Bölüm
"Belli ki sen de başka bir **levela** geçmek istiyorsun."	EDHO	170.Bölüm
"Lafı çekip uzatıp insanları **demoralize** ediyorsun ya."	EDHO	171.Bölüm
"**Number one**".	Gönül Dağı	1.Bölüm
"Amcaoğlu **number two."**	Gönül Dağı	2.Bölüm
Dilek'e **focuslanmamız** lazım.	Gönül Dağı	2.Bölüm
"O da haklı kendince yaşadığı **sansasyonu** unutturmak istiyor."	Gönül Dağı	3.Bölüm
"Presenteble bir adam lazım."	Gönül Dağı	4.Bölüm
"Ne bakıyorsun Ramazan, hiç mi **winner** görmedin."	Gönül Dağı	9.Bölüm
"Show time."	Hekimoğlu	40.Bölüm
"Bu **set up** biter arkadaşlar tamamdır."	Maraşlı	1.Bölüm
"**Slow motiona** düşeriz."	Maraşlı	5.Bölüm
"Aydınlık günler olsun değerli **proletarya**."	Maraşlı	6.Bölüm
"Ah benim zavallı **proleterlerim**."	Maraşlı	5.Bölüm
"Aileler de gittiğine göre **girls night** başlasın."	Maraşlı	12.Bölüm
"Öfkeleri, acıları, her şeyleri **online."**	Masumiyet	1.Bölüm
"Sessiz sedasız düğün **never ever**."	Masumiyet	1.Bölüm
"Hayat normale döndüğünde sizinle cezaevinde nikah **challenge** nasıl oluyormuş onu paylaşacağım."	Masumiyet	2.Bölüm
"**Fanı** olduğu kızın, adamın sevgilisini beğenmeyen kız."	Masumiyet	3.Bölüm
"**Nema problema**, başkasının problemi."	Masumiyet	3.Bölüm
"Kızınız çok iyi bir takipçi gençler ne derler **stalker**."	Masumiyet	3.Bölüm
"**Challenge excepted**."	Masumiyet	6.Bölüm
"Aman Bahar Hanım'ın olmayan **reputationuna** zarar gelmesin."	Masumiyet	6.Bölüm

“Naci hoca **cool** bir adam.”	Masumlar Apartmanı	21.Bölüm
“**Trainerim**i aradım.”	Menajerimi Ara	3.Bölüm
“**Deske** bakacak birisi lazım.”	Menajerimi Ara	4.Bölüm
“Emrah Allah aşkına **deske** bakman lazım.”	Menajerimi Ara	6.Bölüm
“Stalklamak hiç hoş değil.”	Menajerimi Ara	6.Bölüm
“Bu benden sana küçük bir **favor**.”	Menajerimi Ara	7.Bölüm
“Bu **formal** toplantı.”	Menajerimi Ara	8.Bölüm
“Benim **networkum** geniş.”	Menajerimi Ara	12.Bölüm
“Free ance çalışmam”	Menajerimi Ara	19.Bölüm
“**Bro** senin kaybolman lazım.”[317]	Menajerimi Ara	21.Bölüm
“Bro hayırdır hangi rüzgâr attı seni buraya.”	Menajerimi Ara	21.Bölüm
“Bildiğin gibi **bro.**”	Menajerimi Ara	23.Bölüm
“Günaydın **bro.**”	Menajerimi Ara	23.Bölüm
“**Auditiona**gideceğim ben.”	Menajerimi Ara	21.Bölüm
“Naptın çalışabildin mi **auditiona**?”	Menajerimi Ara	23.Bölüm
“Feris hanım birini **auditiona** gönderdi de.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“Bir oyuncunun **auditioni** vardı Gülben Hanım oradayım.”[318]	Menajerimi Ara	25.Bölüm
“**Fanla**r kapının önünde”	Menajerimi Ara	21.Bölüm
“**Fanlar** sizi zaten çift olarak seviyor.”	Menajerimi Ara	25.Bölüm
“Silmeyim, yepyeni bir **hit** yazayım ben olmaz mı?”	Menajerimi Ara	23.Bölüm
“Benim kafamda bir **timing** var.”	Menajerimi Ara	23.Bölüm
“Güzellik **workshopunu** bu akşam online olarak yapacakmış.”	Menajerimi Ara	23.Bölüm
“Veririm canım, zaten bizim **deskteki** büyük defterde var.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“**Unisex** bir isim sonuçta.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“Benim asıl mesleğim bu **influencerım** ben.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“Yaptım ulan deyip oku kanalı **mentionlamışlar** hem yapımı **mentionlamışlar**.”	Menajerimi Ara	24.Bölüm
“Hayatı **screenshot** alır gibi yaşıyorsunuz.”	Menajerimi Ara	25.Bölüm
“Oyuncularla konuşuruz tabi ki **off the record.”**	Menajerimi Ara	25.Bölüm
“**No name** bir oyuncu var böyle.”	Menajerimi Ara	27.Bölüm
“Seksenler **soundu** bir müzik.”	Menajerimi Ara	27.Bölüm
“Hadi **go go.”**	Menajerimi Ara	28.Bölüm
“Hayırdır **Mr.** Tahtacı?”	Menajerimi Ara	28.Bölüm
“Genç kızlar **looser** bir sosyetik güzeli örnek alır mı?”	Menajerimi Ara	28.Bölüm
“Eminim iş için birliktesiniz, doğru muyum? **Bingo**.”	Menajerimi Ara	29.Bölüm
“Bunu alman lazım, **showrealim**.”	Menajerimi Ara	29.Bölüm
“Sen ne zamandan beri Dicle **fanı** oldun Gülin?”	Menajerimi Ara	30.Bölüm
“O **deskteki** kız ne öyle, densiz. ”	Menajerimi Ara	30.Bölüm
“**Layerları** yeniden düzenledik.”	Seni Çok Bekledim	3.Bölüm
“Barıştık ama bir sonraki **levela** atlamadın.”	Sol Yanım	9.Bölüm
“**Calm down** kanka ya.”	Son Yaz	2.Bölüm
“Ne o öyle **seksist seksist** konuşma.”	Son Yaz	2.Bölüm
“Biraz **basic** yelken kullanayım diye gidiyorum.”	Son Yaz	2.Bölüm
“Çok güzel görünüyor tam bir **vintage.”**	Son Yaz	4.Bölüm
“Savcıma **marin** tarzı gömlekler var ya onları gösterir misiniz?”	Son Yaz	4.Bölüm
“Şakaya bak, **low** şaka”	Son Yaz	5.Bölüm
“Doğru cevap **full** inkâr olmalı idi.”	Son Yaz	5.Bölüm

[317] İngilizce erkek kardeş anlamına gelen “brother” kelimesinin kısaltılmış biçimi “bro” söz konusu dizide yoğun olarak kullanılmakta, dizinin başrol oyuncusu Barış Avaz ve abisi birbirlerine bu şekilde hitap etmektedir.

[318] Oyuncu seçme anlamına gelen “audition” kelimesine ilgili yapımda çok sık yer verilmektedir.

"Kim olacak **gestapo** emel."	Son Yaz	5.Bölüm
"Kuzi bak bu gece **love** durumları olabilir."	Son Yaz	5.Bölüm
"Ben evi size **opsiyonladığım** için kimseye göstermedim."	Son Yaz	5.Bölüm
"Hem ne iş yapacaksın sen **part-time** mi yapacaksın?"	Son Yaz	7.Bölüm
"Olmaz onun gibisi var öyle var, daha şey daha **creatif.**"	Tutunamayanlar	Çevrim içi 3.Bölüm
"**Brain storm** yapalım."	Tutunamayanlar	Çevrim içi 3.Bölüm
"Birikecek birikecek, yığılma yığılma **accumulation** birik birik."	Tutunamayanlar	Çevrim içi 6.Bölüm
"Online olsun olmasın bana yazmadıktan sonra neye yarar."	Yasak Elma	89.Bölüm
"Daha **elegant** bir elbise önereyim öyleyse size."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Aslında her iki tarafta da **exit** var."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Ya da fotoğrafları beğenmeyip her hikâyeyi izleyen **stalkerlardansın** yani."	Yasak Elma	95.Bölüm
"Siz çok **light** takıldığınız için ben de size **light** fikirlerle geliyorum."	Yasak Elma	96.Bölüm
"Kocamın evine taşınayım, sana **lokasyonu** atarım."	Yasak Elma	99.Bölüm
"**Nice choise"**[319]	Yasak Elma	99.Bölüm
"**All right** görüşeceğiz"	Yasak Elma	100.Bölüm
"**Let's go**."	Yasak Elma	100.Bölüm
"Hayatım burada **ikon** olan benim."	Yasak Elma	100.Bölüm
"Şu görüntünün altından bir **domestic** çıktı."	Yasak Elma	100.Bölüm

Bu bölümde 18 farklı dizide tespit edilen toplam 311 adet yabancı kelime ve gramer unsuruna yer verilmiştir. Yukarıda verilen toplam 311 kullanımın 121 farklı unsurdan oluşması, televizyon dizilerinde yer verilen yabancı dil öğelerinin çeşitliliğini göstermektedir. İtalyanca ve Fransızca kelimeler de tespit edilmekle birlikte yoğunluğun İngilizce kullanımlarda olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik bu öğelere on sekiz farklı televizyon dizisinde yer verilmiştir. Dolayısıyla incelenen dizilerde yabancı kelime kullanımının oldukça yaygın olduğu söylenebilir.

Dizilerde Türk dili noktasında hassasiyet gösterilmeksizin, çeşitli yabancı dillerden 121 farklı dil unsurunun kullanılması, Tanpınar'ın icat ettiği "keyfî lügat" kavramıyla nitelendirilebilir. "Keyfî lügat" Tanpınar tarafından "herhangi bir sınırlamaya tabii olmadan istenildiği şekilde, gelişigüzel ve çok sayıda yabancı kelime kullanılması" durumunu anlatmak için geliştirilmiştir.[320] Televizyon dizileri üzerine

[319] "Yasak Elma" adlı dizinin doksan beşinci, doksan dokuzuncu ve yüzüncü bölümlerinde üç kez daha "nice" kelimesine yer verilmiştir.
[320] M. Akşehirlioğlu, 2020, s. 134.

yapılan tespitler göz önüne alındığında, günümüzde ekranlarda dil duyarlılığı bulunmayan oldukça "keyfî bir lügatin" hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

Bu durumun Türkçe için dil yozlaşmasına ve kirliliğine sebep olduğu açıktır. Ayrıca, yabancı kelimelerin Türkçe eklerle türetilmesi, Türkçe kelimelerin yabancı eklerle kullanılması, tamlamaların Türk dilinin kurallarına göre yapılmaması, soru eki veya kelimesi bulunmaksızın soru cümlesi kurulması da televizyon dizilerinde yer verilen yabancı kelime ve gramer unsurlarının sonuçlarıdır. Bu husus Gülbuğ Erol tarafından yapılan bir anketle de desteklenebilir. Gülbuğ Erol tarafından 236 katılımcı ile yapılan anket çalışmasında, kendilerine yöneltilen "Televizyonda dile yönelik sizin tespit ettiğiniz yanlışlar nelerdir?" sorusuna 200 kişi "İngilizce sözcük kullanımı cevabını vermiştir."[321]

Bütün bunlar dikkate alındığında televizyon dizilerinde yer verilen dil kullanımının Türkçenin söz varlığı, dil bilgisi, söz dizimi ve anlam incelikleri üzerinde yıkıcı etkilere neden olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla dizilerde kullanılan dil içeriğinde yabancı kelimelere yer verilmemesi noktasında tüm paydaşlarda hızlı bir şekilde duyarlılık oluşturulmalıdır. Aksi durumda dil yozlaşmasının önüne geçilmesi, Türkçenin korunup gelişmesi mümkün olmayacaktır. Bu düşüncelerle sonraki bölüm RTÜK'ün dil yozlaşmasının önüne geçmek, Türkçenin görsel-işitsel medyada doğru, anlaşılır ve güzel kullanılmasını sağlamak için yürüttüğü faaliyetlere ayrılmıştır.

3.3.RTÜK'ÜN TÜRKÇENİN DOĞRU VE GÜZEL KULLANIMINA YÖNELİK FAALİYETLERİ

Özel televizyon yayıncılığının hız kazandığı bir dönemde, radyo ve televizyon yayıncılığının denetlenmesi gerektiğine yönelik toplumda hissedilen bir ihtiyaç doğrultusunda, 1994 yılında çıkarılan "3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun" ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur. Anayasal tek üst kurul olma niteliğine sahip Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun

[321] Erol, Gülbuğ, "Kitle İletişim Araçlarında Kullanılan Türkçe ve Yozlaşan Bir Değer Olarak Dil Üzerine", Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2007, s. 588.

görevi, Anayasa'nın 133. maddesinde "Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek" olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla RTÜK, düzenleyici ve denetleyici bir kamu otoritesi olarak teşekkül etmiştir. Ancak Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun bütün görevi veya faaliyetleri bununla sınırlı değildir. Nitekim 15 Şubat 2011 tarihinde TBMM Genel Kurulunda kabul edilerek yasalaşan, 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunun 37. maddesinde RTÜK'ün görev ve yetki alanı 26 farklı maddede tanımlanmıştır. Burada RTÜK tarafından ulusal düzeyde ve uluslararası alanda yürütülen faaliyetlerin tamamını kanunun verdiği görevler dolayısıyla yerine getirilen zorunlu uygulamalar olarak nitelendirmek de doğru olmayacaktır. Vizyonunu "görsel-işitsel medya hizmetleri alanında sektöre yön veren, uluslararası düzeyde söz sahibi bir otorite olmak" şeklinde belirlenen RTÜK, özellikle çocukları ve gençleri yayınların olumsuz içeriğinden korumak için çeşitli projeler yürütmektedir.[322] Bu projeler "Akıllı İşaretler Sembol Sistemi, Medya Okuryazarlığı Dersi, İyi Uykular Çocuklar Projesi Çocuk Web Sitesi, Medya Okuryazarlığı Web Sitesi" şeklinde ifade edilebilir.

Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklarından ülkemize gelerek İletişim Fakültelerinde eğitim alan öğrencilerin Radyo ve Televizyon Üst Kurulu marifeti ile birlikte hareket edebilmeleri ve Türkiye'nin uluslararası deneyiminin paylaşılması amacıyla 2009 yılından beri "Gelecekle İletişim Çalıştayları" da RTÜK tarafından yürütülen önemli bir faaliyet olarak gösterilebilir. Son olarak 11. Gelecekle İletişim Çalıştayı 2019 yılının Nisan ayında düzenlenmiştir.

Yukarıda yürüttüğü faaliyetlerden bazılarına işaret edilen Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun önem verdiği bir başka konu başlığı ise görsel-işitsel medyadaki dil kullanımıdır.

[322] RTÜK, 2019, *Stratejik Plan 2019-2023*, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara, s. 4.

3.3.1.Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi

2017'nin "Türk Dili Yılı" olarak ilan edilmesinden sonra başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve basın yayın organları tarafından Türkçenin millî bir değer olarak korunması ve geliştirilmesine yönelik çok sayıda etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu etkinliklerden birisi de Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun öncülük ettiği "Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi"dir. 20 Ekim 2017 tarihinde Ankara'da RTÜK, TDK, TRT ve MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünce ortaklaşa imzalanan protokolle projeye başlanmıştır. Projenin başlıca hedefleri şöyledir:

> "Radyo ve televizyon yayınlarında doğru Türkçe kullanılmasını sağlayarak toplumda dil ve düşünce birliğinin kurulmasına yardımcı olmak, Türkçenin gelişmesi, özleşmesi, zenginleşmesi, çağdaş kavramları karşılayacak seviyeye ulaşması için radyo ve televizyonların katkılarını sağlamak, halkı doğrudan etkileyen iletişim organlarının Türk dilini doğru kullanmadaki seviyelerini yükseltmek, onları Türkçeyi titiz bir biçimde kullanmaya davet etmek, Toplumun büyük bir kesimine hitap eden radyo ve televizyon sunucularının, muhabirlerinin ve spikerlerinin Türk dilini doğru kullanmalarını sağlamak, radyo ve televizyonlarda yanlış ve kuralsız kullanımların zamanla birtakım galat söyleyişler hâline gelip dile yerleşmesini önlemek."[323]

"Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi" dört aşama olarak planlanmıştır. İlk olarak "Diksiyon, Spikerlik ve Sunuculuk Kursu" verilecek, daha sonra "Yayınlarda Türkçenin Kullanımı Yayın Tarama Çalışması" yürütülecek, yapılan tarama çalışmasından elde edilen veriler ışığında "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Güzel Türkçe Kullanım Çalıştayı" düzenlenecektir. Projenin son aşaması ise "Güzel Türkçe Kullanımı İçin Rehber İlkeler" hazırlanmasıdır.

Diksiyon, Spikerlik ve Sunuculuk Kursları Proje kapsamında kurs programı, 44 saat diksiyon, 36 saat spikerlik-sunuculuk dersleri olmak üzere 80 saat olacak şekilde planlanmıştır. Yerel ve bölgesel yayın kuruluşlarının çalışanlarına yönelik ilk

[323] RTÜK, "Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi, "s. 3, https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari/3726/6815/radyo-ve-televizyon-yayinlarinda-turkcenin-kullanimi-2018.html (06.04.2021).

kurs 16-27 Ekim 2017 tarihlerinde düzenlenmiştir. 2018 yılında ise 5-16 Mart ve 30 Nisan-11 Mayıs tarihlerinde iki dönem daha kurs verilmiştir. Kurslar RTÜK Konferans salonunda, uygulama dersleri ise Ankara Radyosu ve TRT Genel Müdürlüğü Eğitim Stüdyolarında yapılmıştır. Kursları başarıyla bitiren kursiyerler sertifika almaya hak kazanmıştır.

Söz konusu projenin ikinci aşaması olan "Yayınlarda Türkçenin Kullanımı Yayın Tarama Çalışması" kapsamında 17 radyo ve 40 televizyon kanalındaki 927 saatlik yayın TDK uzmanları tarafından incelenmiş ve dilin kullanımına dair 4.598 yanlış tespit edilmiştir.[324] Bu yanlışların 4.222'si televizyon yayınlarında, 376'sı ise radyo yayınlarında yapılmıştır.[325] Tespit edilen hatalı kullanımlar "yazım yanlışları, söyleyiş yanlışları, vurgu ve duraklama yanlışları, anlatım bozuklukları, müstehcen, kaba ve argo sözlerin kullanımı, yabancı kelimelere özenme" şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. "Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi"nin sonuçları analiz edilmiş, tablolar ve grafiklerden faydalanılarak rapor hâline getirilmiştir. Söz konusu rapora RTÜK internet sitesi üzerinden ulaşılabilir.

Projenin üçüncü aşaması olarak RTÜK ve TDK iş birliğiyle 4-7 Şubat 2019 tarihlerinde Ankara'da "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Güzel Türkçe Kullanımı Çalıştayı" düzenlenmiştir. Çalıştaya medya hizmet sağlayıcı kuruluşların temsilcileri, Türk Dil Kurumu uzmanları, RTÜK uzmanları, akademisyenler, haber ve program sunucuları, diksiyon eğiticileri, kamu kurumları ile ulusal, bölgesel ve yerel yayın kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerini kapsayan geniş bir katılım gerçekleşmiştir. Çalıştayın başlangıç tarihi olan 4 Şubat 2019'da "Yayınlarda Anlatım Bozukluğu ile Kaba, Müstehcen ve Argo Dil Kullanımı Komisyonu" sonraki gün "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Yabancı Kelimelerin Kullanılması ve Ekranda Yazım Yanlışları Komisyonu", üçüncü gün ise "Radyo ve Televizyon Yayınlarında

[324] Yabancı kelime kullanımı dilin yanlış kullanım içerisinde değerlendirilmiştir.
[325] a.g.m., s. 3.

Söyleyiş Bozuklukları Komisyonu" toplanmıştır. Dört gün süren toplantılar sonucunda "Çalıştay Sonuç Bildirgesi" düzenlenmiştir.

RTÜK'ün medya hizmet sağlayıcıların yayınlarda Türkçenin özenli kullanımı konusunda duyarlılığının artırılması ve proje süreçlerine etkin katılımının sağlanması amacıyla yayıncı kuruluşlara yaptığı çağrı ile "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Güzel Türkçe Kullanımı İçin Rehber İlkeler" çalışmasına başlanmıştır. Yapılan çağrıya yayıncı kuruluşlar komisyonda yer alacak görevli kişileri belirlemek suretiyle cevap vermiş, RTÜK, TDK ve on beş medya hizmet sağlayıcı temsilcisi ile 9 Ocak 2019 tarihinde Ankara'da bir toplantı yapılmıştır.

Medya hizmet sağlayıcıların temsilcileri ile yapılan toplantılar, TDK'nin yayın tarama faaliyetleri de dikkate alınarak, tüm tarafların kabulü ile söz konusu projenin son aşaması olan "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Güzel Türkçe Kullanımı İçin Rehber İlkeler" hazırlanmıştır. Yapılan çalışmada bireylerin dili doğru ve güzel kullanmalarında radyo ve televizyon yayınlarının önemli bir rol üstlendiği ifade edilmiş, bu nedenle yayın hizmetlerinde Türkçenin özellikleri ve kuralları bozulmadan, doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamanın, dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımını önlemenin medya hizmet sağlayıcıların sorumluluğunda olduğu vurgulanmıştır. "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Güzel Türkçe Kullanımı İçin Rehber İlkelerini" oluşturan yedi madde şunlardır:

"Yayın hizmetlerinde;

1. Mümkün olduğunca yabancı kelime kullanımından kaçınılmasını, yabancı kavram ve terimlerin varsa Türkçe karşılıklarının tercih edilmesi
2. Haberlerde ve diğer programlarda Türkçenin zengin söz varlığının ve deyimlerinin etkin olarak kullanılması konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi
3. Topluma Türkçenin zenginliğinin anlatıldığı ya da yaygın dil yanlışlarının ve doğru kullanımların gösterildiği programlar, TV spotları yayımlanması
4. Tüm program türlerinde ve özellikle spor, kuşak, çocuk, magazin programları ile film ve dizilerde, müstehcen, kaba ve argo sözlerin ve cinsiyetçi ifadelerin kullanılmasının önlenmesi,
5. Alt yazılarda ve kısaltmalarda imlâ kurallarına özen gösterilmesi
6. Kuruluş ve program adlarında Türkçe harf ve kelimelerin öncelikle tercih edilmesini, yabancı harf ve isimlerden kaçınılması

7. Yayınlarda özenli dil kullanımının sürekliliğinin sağlanması ve ayrıca RTÜK ile TDK tarafından yürütülecek takip çalışmalarına iştirak edilmesi için kurum içi denetim mekanizmalarının oluşturulması ya da sorumluların belirlenmesi"

2017 yılının "Türk Dili Yılı" olarak ilan edilmesinin ardından başlatılan proje son aşaması olan rehber ilkelerin hazırlanmasıyla başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Bilindiği üzere Cumhurbaşkanlığı tarafından 2021'in "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" olarak kutlanmasına karar verilmiştir. Tıpkı 2017 yılında olduğu gibi bu yıl içerisinde de "Yunus Emre ve Türkçe Yılı" çerçevesinde ülke genelinde çeşitli faaliyet düzenlenmesi ve projeler yapılması planlanmaktadır. Bu kapsamda 2 Nisan 2021 tarihinde RTÜK ve TDK arasında görsel-işitsel medya hizmetleri, yeni medya, uluslararası ilişkiler, teknik yardımlaşma, medya okuryazarlığı ve eğitim alanlarını kapsayan bir iş birliği protokolü imzalanmıştır.

Bu protokol ile iki kurum arasındaki iş birliğini güçlendirmek amaçlanmıştır. Yapılan protokol çerçevesinde çocuk ve gençlerin olumsuz içeriklerden korunmasının ve Türk dilinin kullanılmasına yönelik toplumsal bilinç oluşturulmasının öncelikli hedefler arasında olduğu söylenebilir. Taraflar hedeflerine ulaşmak için yıl içinde eğitimler, çalıştaylar ve medya çalışanları ile vatandaş odaklı interaktif projeler düzenlemeyi planlamaktadır.

3.3.2.Sözlük Çalışmaları

Yabancı kelimelerin en çok kullanıldığı alanlardan birisi de medya sektörüdür. Bu alanda yabancı kelime kullanımının sık olmasının nedenlerinden birisi de terminoloji meselesidir. Medya sektörünün yurt dışı ile yakın bir şekilde çalışması, görsel-işitsel medya alanındaki gelişmeler ve teknolojik ürünlerin kendi kavramlarıyla gelmesi yabancı kelime kullanımını arttırmaktadır. Bu gelişmeler radyo ve televizyon yayınlarını da etkileyerek, yayınlarda yabancı kelime kullanımının yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Kitle iletişim araçlarında çok sayıda yabancı kelime kullanımının Türkçeyi yozlaştırma riski barındırdığı düşüncesi ile hareket eden Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Terminoloji Sözlüğü hazırlamıştır. Hazırlanan sözlükte

“average audience, rating, editing, margin of appreciation” gibi medya sektöründe yoğun olarak kullanılan yabancı terimlerin “ortalama izleyici oranı, kurgulama, takdir alanı” şeklinde Türkçe karşılıklarına yer verilmiştir. Terminoloji Sözlüğü’nün medyada yabancı dil kullanımının azaltılmasına yönelik bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlgili çalışma 2011 yılının Kasım ayında RTÜK tarafından bastırılmıştır.[326] Terminoloji Sözlüğü’ne RTÜK kurumsal internet sitesi üzerinden de erişim imkânı bulunmaktadır.

Terminoloji Sözlüğü’nün yanı sıra RTÜK tarafından yürütülen bir diğer çalışma ise Türkçe Telaffuz Sözlüğü’dür. Serhat Demirel tarafından hazırlanan çalışma 2019 yılında RTÜK tarafından yayımlanmıştır. Demirel eserin ön sözünde, dilin sadece kelimeler yığınından ibaret olmadığını, dilin aynı zamanda bizi inşa eden bir olgu olduğunu vurgulamakta, ilgili çalışmanın Türkçe konusunda hassasiyet gösterenler için faydalı olmasını temenni etmektedir.[327]

Medyada Türkçenin doğru ve güzel konuşulması hususuna hassasiyet gösteren RTÜK Başkanı Sayın Ebubekir Şahin de Türkçe Telaffuz Sözlüğü’nün girişine bir takdim yazısı kaleme almıştır. Şahin, kitle iletişim araçlarında Türkçenin doğru kullanımı hususunda kat edilen mesafelere rağmen, hâlâ eksikliklerin bulunduğuna dikkat çekmekte ve söz konusu eseri Türkçenin doğru, güzel ve anlaşılır konuşulmasının sağlanmasına yönelik gösterilen çabaların önemli bir örneği olarak nitelendirmektedir. Türkçenin güzelliklerinin ve zenginliklerinin öğretilmesi ve kullanılmasının teşvik edilmesine dikkat çeken Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanı, dilin önemini şu sözlerle vurgulamaktadır: “Türkçemize sahip çıkmak hem sorumluluğumuz hem de zorunluluğumuzdur.”[328]

Türkçe Telaffuz Sözlüğü içerisinde yalnızca kelimelerin doğru söylenişine yer vermekle yetinilmemiş, anlamları da açıklanmıştır. 667 sayfalık hacmiyle Türkçe Telaffuz Sözlüğü dil konusunda kendi üzerine düşen sorumluluğun farkında olan her

[326] RTÜK, *Faaliyet Raporu*, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, 2011, s. 80.
[327] Serhat Demirel, *Türkçe Telaffuz Sözlüğü, RTÜK,* İstanbul, 2019, s. 8.
[328] a.g.e., s. 3-4.

bireyin dil bilincine katkıda bulunacak bir çalışma olarak gösterilebilir.

3.3.3.Türk Dilinin Kullanımına Dair Uygulanan Müeyyideler

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, yayın içeriklerinin toplumun ihtiyaç ve beklentilerine uygun şekilde geliştirilmesine yönelik düzenlemelerin yayıncı kuruluşların etkin katılımıyla gerçekleştirilmesine önem vermektedir. Medya temsilcilerinin çalışmalara katılımı, hem ortak denetim ve öz denetim anlayışının yerleşmesine hem de yapılan işlerin kalıcı olmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte gerekli görülen durumlarda yayıncı kuruluşlara müeyyide uygulama yetkisi RTÜK tarafından kullanılmaktadır.

RTÜK verilerine göre 01.01.2020-31.12.2020 tarihleri arasında RTÜK İletişim Merkezi'ne toplam 283.498 adet vatandaş bildirimi gelmiştir. Vatandaş bildirimlerinin 94.795 adedi "Dizi Filmler" program türü için yapılmıştır. RTÜK İletişim Merkezi'ne gelen şikâyetlerin program türüne göre karşılaştırılması yapıldığında önceki üç yılda da dizi film kategorisinin en yoğun şikâyet alan tür olduğu fark edilmiştir. Dizi filmleri de kapsayan bütün program türleri hakkında, 2020 yılının 1 Ocak-30 Eylül arasındaki dönemde RTÜK tarafından 2520 adet müeyyide düzenlenmiştir.[329]

Program türü dışında şikâyetçi olunan ölçütlere göre yapılan tasnif gözden geçirildiğinde ise "Türkçenin özellik ve kurallarına uygun olmayan, argo, küfür, kötü söz içeren yayın" inceleme ölçütünde 2020 yılı içerisinde 2.327 adet bildirim yapıldığı görülmektedir.[330] Radyo ve televizyon yayınlarında Türk dilinin kullanımı 6112 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (m) bendinde şu şekilde düzenlenmiştir: "Yayın hizmetlerinde Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılması sağlanmak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez." Bu çalışmanın temel amacı televizyonda kullanılan dilin durumunu incelemek olduğu için, RTÜK tarafından 6112 sayılı Kanun'un 8'inci

[329] RTÜK, *Faaliyet Raporu- 2020, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı,* 2020, s. 38.
[330] RTÜK, Vatandaş Bildirimleri Yıllık Raporu 2017-2020, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, 2020.

maddesinin birinci fıkrasının (m) bendinde yer alan hükmün ihlali üzerine uygulanan müeyyideler son on yıl dikkate alınarak gözden geçirilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda 2010-2020 arasındaki dönemde ilgili maddenin ihlali dolayısıyla düzenlenen müeyyide sayısının toplamının 266 olduğu belirlenmiştir.

RTÜK'ün yayınlarda Türkçenin doğru ve güzel kullanımına yönelik faaliyetlerine bir bütün olarak bakıldığında, kurumun görsel-işitsel medyadaki dil kullanımı konusuna önem verdiği görülmektedir. RTÜK, millî bir değer olan Türkçenin medyada kullanım şeklinin toplumu etkileyeceğini dikkate alan bir kurum olarak yukarıda bahsedilen çeşitli projelerle, eğitimlerle, çalıştaylarla, yayın faaliyetleri ile Türk dilinin korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Medya sektörünün de sürece etkin şekilde katılmasını sağlayarak özdenetim anlayışının dil hususunda da geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra RTÜK görsel-işitsel medya alanında yetkili bir kamu otoritesi olarak gerekli durumlarda ise Türkçenin korunması için 6112 sayılı Kanun gereğince müeyyide uygulamaktadır. 31 Ocak 2021 tarihinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığı tarafından yapılan "Yayınlar Üst Kurul Tarafından Titizlikle Takip Ediliyor" başlıklı duyuru da kurumun bu yaklaşım tarzını göstermektedir. İlgili duyuruda dizi filmler başta olmak üzere, yayın içeriklerinde yayın ilkeleriyle bağdaşmayan durumların bulunduğuna dikkat çekilmekte, medyada çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimine zarar verecek türden diyaloglarla görüntülerin ekrana getirilmesi, dilin kaba ve argo kullanımına yer verilmesinin toplumsal sorunlara yol açabilecek yanlışlar olduğu hatırlatılmaktadır. Söz konusu açıklama "Yaptığımız bu hatırlatmaları yayıncılarımızın dikkate almasını önemle rica ediyoruz. Aksi durumun 6112 sayılı Kanun gereği yaptırımla sonuçlanacağı malumdur." uyarısıyla bitirilmektedir.[331]

[331] https://www.rtuk.gov.tr/haberler/3787/8502/yayinlar-ust-kurul-tarafindan-titizlikle-takip-ediliyor.html (02.04.2021).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç

Çalışmamızda yedi ana akım televizyon kanalında yayımlanmaya devam eden veya yayın hayatına son bir yıl içerisinde veda eden güncel 32 televizyon dizisinden oluşan bir örneklem belirlenmiştir. Bu dizilerden toplam süresi 410 saat olan 173 farklı bölüm izlenmiştir. Yapılan incelemelerde dil kullanımına dair çok sayıda sorun tespit edilmiştir. Televizyon izleme süreleri dünya ortalamasının üzerinde olan ülkemizde, altın saatler zaman diliminde en çok izlenen program türünün diziler olduğu dikkate alındığında, yapılan incelemelerde tespit edilen dil yanlışlarının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Dil, yalnızca iletişim kurmayı sağlayan bir vasıta değildir. Dil, düşünce ve kültür gibi unsurlarla iç içe ilişkilere sahip, hayatı çepeçevre saran karmaşık bir olgudur. Türkçe, Türk milletinin kültürünü oluşturan önemli bir öge, millî bir değerdir. Aynı zamanda Türk kültürünün nesiller arasında aktarılarak var olmasına imkân veren yegâne vasıtadır. Dolayısıyla dil yüksek düzeyde hassasiyet gösterilmesi gereken önemli bir kültürel unsurdur. Çünkü dilin korunup geliştirilmesi, ancak ona değer verilmesi ile mümkündür. Tahribatlar karşısında gerekli hassasiyetin gösterilmediği dilin, yozlaşma tehdidi yaşaması kaçınılmazdır.

Dünyada yaşayan en eski dillerden birisi olan Türkçe, günümüzde yozlaşma tehdidiyle karşı karşıyadır. Diziler, yozlaşma tehdidi gibi Türkçenin günümüzde yaşadığı sorunların bir kısmına kaynaklık etmekte, bir kısmının ise yaygınlık kazanmasına neden olmaktadır. Televizyon dizilerinin bireylerin dil kullanımı üzerindeki etkisine yönelik yapılan araştırmalar, yayınlarda yer verilen dilin toplum içerisinde hızlı bir şekilde yaygınlık kazandığını göstermektedir. Bu durum televizyon dizilerinde yer verilen dili oldukça önemli bir hâle getirmektedir. Buna rağmen yapılan incelemelerde Türkçenin dizilerdeki kullanımında ciddi sorunlar tespit edilmiştir.

Yüksek izlenme oranlarına sahip diziler, dil kullanımında barındırdığı sorunları bireylerin gündelik diline taşımaktadır. İzlenme oranlarının yanı sıra dizilerin izleyicilerin karakterlerle özdeşleşmesine imkân veren yapısı da yayınlarda yer verilen dil kullanımının yaygınlaşmasını hızlandıran bir diğer husustur. Ayrıca dizilerde yanlış ifade biçimlerinin sürekli tekrarlanması, bunların bir süre sonra kanıksanarak, doğru ve güzel biçimler olarak algılanmasına neden olmaktadır. Televizyon dizilerinde dilin argo, kaba, düzeysiz kullanımı ve sıkça yabancı kelime içermesi toplumun genelini etkilemekle birlikte, çocuk ve gençler üzerindeki tesirin daha güçlü olduğu bilinmektedir. Öyle ki dizilerde yer verilen Türkçeye okul çağından önce yoğun olarak maruz kalan çocukların, ölçünlü dil öğreniminde zorlanacakları öngörülmektedir. Ayrıca ekranlarda yer verilen argo ifadelerin çocukların ve gençlerin zihinsel ve ahlaki gelişimini olumsuz etkilediği de araştırmalarla ortaya konulmuş bir gerçektir. Bu hususlar dizilerde yer verilen Türkçenin tahripkâr sonuçları arasındadır ve üzerinde durulması gereken oldukça önemli meselelerdir.

Yapılan 410 saatlik incelemede dizilerde başta çocuk ve gençler olmak üzere toplumdaki dil kullanımını yozlaştıracak birçok yanlış tespit edilmiştir. Bu yanlışlar dört ana kategoride ele alınmıştır. Bu kategoriler "Anlatım Bozuklukları, Dilin Düzeysiz Kullanımı, Türkçenin Argo ve Kaba Kullanımı ve Yabancı Sözcük Kullanımı"dır. Tüm kategorilerde toplam 1790 adet hatalı dil kullanımı ve yabancı kelime tespit edilmiştir.

Bu tespitler içerisinde ilk sırada 1190 hata ile Türkçenin argo ve kaba kullanımının yer aldığı belirlenmiştir. Argo ve kaba ifade biçimleri içerisinde en çok yer verilen kelime ise 830 defa kullanılan "ulan" sözcüğüdür. "Ulan" kelimesi, kısaltılmış biçimleri olan "lan ve la" ifadeleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Dilin argo ve kaba kullanımına dair tespit edilen diğer 360 örnek ise 73 farklı ifadeden oluşmaktadır. Bu rakamlar oldukça dikkat çekicidir. Argo ve kaba kullanımın yoğun olarak yer verildiği diziler, toplumda şiddetin yaygınlaşması gibi birçok olumsuzluğa da neden olan "mafya, suç örgütleri, kabadayılık" gibi konuları işleyen yapımlardır. Nitekim ilgili kullanımlara en çok yer verilen üç dizinin "Son Yaz, Ramo ve Çukur" adlı yapımlar olması da bunu ortaya koymaktadır. Zaman zaman sahne veya kurgusal

karakterin gerçekliği bakımından argo ve kaba kullanımlara başvurulması zorunlu ise de bunlara konunun gerektirdiği ölçüde sınırlı şekilde yer verilmelidir. Ayrıca bu kullanımların izleyiciler tarafından yanlış olduğunun fark edilmesine yönelik çeşitli mesajlar iletilmelidir. Çalışmamız boyunca yapılan tespitlerin sayısı, dizilerde yer alan argo ve kaba kullanımların zorunlu durumlarda yer vermenin çok ötesinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca dizilerden verilen örnek kullanımlarda da görüleceği üzere, yapımlarda argo ve kaba kullanımların yanlışlığını hissettirecek mesajlara yer verilmemektedir.

Dizilerde bu kadar yoğun biçimde argo ve kaba kullanımın bulunması, bunların gündelik dile dâhil olmasına neden olmakta, hatta sıradan hâle gelmesine yol açmaktadır. Bu durumu ortaya koyan araştırmaların bir kısmına tez içerisinde de yer verilmiştir. Araştırmalar argonun kitle iletişim araçları vasıtasıyla öğrenildiğini ve meşrulaştırıldığını göstermektedir. Türkçenin argo ve kaba ifade biçimlerine dizilerde bu kadar çok yer verilmesi, dilin doğru ve güzel kullanımı açısından önemli bir sorundur. Nitekim RTÜK'ün 2018 yılındaki araştırması aracılığıyla bu durumun izleyicilerin %40'ı üzerinde de bir rahatsızlık oluşturduğu bilgisi edinilmektedir. Buna karşın 2020 ve 2021 yıllarında yayımlanan dizi örnekleminden tespit ettiğimiz bulgular, ilgili kullanımlara ekranlarda hâlen sıkça yer verildiğini göstermektedir.

Dilin argo ve kaba kullanımına dizilerde çok fazla yer verilmesi, söz konusu ifade biçimlerinin kanıksanarak dilin ayrılmaz bir parçası hâline gelmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Ekranlarda yer verilen argo ve kaba kullanımların en az düzeye indirilmesi hem Türkçe hem de Türk toplumu açısından hayatî derecede önem arz eden bir husustur. Dizilerin dil kullanım biçiminin bu şekilde devam ettirilmesi toplumda kaba ve çirkin bir dilin hâkim olmasına yol açacaktır. Dolayısıyla argo ve kaba kullanımlar ekranlarda yer verilen dil hususunda çözülmesi gereken bir sorundur.

Argo ve kaba kullanımın ardından ekranlarda Türkçe açısından sorun olan diğer bir durum da yabancı kelime kullanımıdır. İncelenen yayınlarda yabancı dillere ait 121 farklı ifadeye toplam 311 kez yer verildiği belirlenmiştir. Bunların yedisi

İtalyanca, otuz üç tanesi ise Fransızca kökenli kelimelerdir. İtalyanca kökenli kullanımlar "capito" kelimesiyle ilişkilidir. İlgili kullanıma "Hekimoğlu, Çukur ve Yasak Elma" adlı yapımlarda yer verilmiştir. Altı farklı Fransızca kelimenin otuz bir tanesi "Yasak Elma", diğer ikisi ise "Menajerim Ara" ve "Camdaki Kız" adlı yapımlarda yer almaktadır. İtalyanca ve Fransızca kökenli kullanımların dışında kalan 271 ifadenin tamamı İngilizce kaynaklıdır. İngilizce kökenli kelimelerin büyük çoğunluğunun ise kitle iletişim alanında hızla gelişen teknolojiyle hayatımıza dâhil olan "selfy, copy paste, like, fav" gibi kelimelerden oluştuğu fark edilmektedir. Bunun yanı sıra dizilerde gündelik hayatta kullanım alanı neredeyse hiç olmayan "off the record, challenge excepted, freelance" gibi ifadeler de bulunmaktadır. Nitekim yabancı dil kökenli kullanımların 121 farklı ifadeden oluşması, yabancı kelime kullanımının çeşitlilik arz ettiğini gösterir.

Dizilerde yabancı kelimelere sıkça yer verilmesinin yanı sıra ilgili kullanımların teşvik edildiği de görülmüştür. Ayrıca yapımlarda yabancı kelimelere çok sık yer vererek, bunları kullanmanın sıradanlaştırıldığı da fark edilmiştir. Yabancı dil kullanımının bir itibar ve statü göstergesi olarak yansıtıldığı yapımlardan birisi olarak "Yasak Elma"; sıradanlaştırıldığı diziye ise "Menajerimi Ara" adlı yapımlar örnek verilebilir. Dizilerde yabancı dile yönelik bu yaklaşım tarzı ve yabancı kelimelerin sık sık tekrar edilmesi, ilgili kullanımların yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Yabancı kelime kullanımının artması Türkçede yozlaşma sorununa neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda Türkçenin söz dizimi üzerinde de yıpratıcı sonuçlar doğurur. Gündelik dilde yabancı kelimelere yer verilmesi, Türkçenin anlam inceliklerinden ve zenginliklerden faydalanılmaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Hatta yabancı kelimelerle konuşmanın bireylerin düşünce dünyası üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurduğu ifade edilebilir. Son olarak yabancı kelime kullanımının Türkçe sözcüklerin telaffuzuna yansıyarak, söyleyişlerde yanlışlara sebep olduğu da belirtilmelidir.

İncelemelerde yabancı dil etkisinin yalnızca kelimelerle sınırlı kalmadığı, tamlama yapımı, söz dizimi, kelime türetimi ve çekimi gibi hususlara da yansıdığı belirlenmiştir. Yabancı dilin Türkçe dil bilgisi üzerindeki etkisine dair çeşitli

kullanımlar tespit edilmiştir. “A plus bir oyuncu, sense of humorunuz” ifadeleri tamlama yapımına, “kavuştays ve ex-beyimiz” kullanımları ise sözcük çekimine yönelik etkileri örneklendirmektedir. Söz dizimi üzerindeki etkiye ise soru eki veya sözcüğü kullanılmaksızın “okay ve capito” kelimeleriyle soru cümlesi kurulmaya çalışılması örnek gösterilebilir. Ayrıca dizilerde yer verilen ifadeler arasında Türkçe kelimelerin yabancı dil bilgisi ögeleriyle, yabancı kelimelerin de Türkçe eklerle çekimlendiği fark edilmiştir. Her iki durumda da ne Türkçe de ne de diğer dilde karşılığı bulunmayan sözcükler ortaya çıkmaktadır. Türkçede yabancı dile dair gramer unsurlarının yer alması, tamlama sisteminden kelime çekimine, kelime türetmeden söz dizimine kadar geniş bir alanı etkilediği için yabancı kelime kullanımından daha büyük bir sorundur. Dolayısıyla bu hususta çok duyarlı davranılması gerekmektedir.

Gerek yabancı kelime kullanımı gerekse de yabancı dillere ait gramer ögelerine yer verilmesi bakımından televizyon dizilerinde kullanılan dil Türkçede bozulma ve yıpranma sorunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yapımlarda bu ifadelere sıkça yer verilmesinin yanı sıra bunların bir itibar unsuru gibi gösterilerek kullanımının teşvik edildiği de belirlenmiştir. Bütün bu durumlar bireylerin gündelik diline yabancı dil unsurlarının taşınmasına, sıradanlaşmasına ve yaygın şekilde kullanımına sebebiyet vermektedir.

Çalışmamızda dil yanlışlarının belirlendiği üçüncü başlıksa “anlatım bozukluğu”dur. Yapılan incelemelerde 190 anlatım bozukluğu bulunan ifade belirlenmiştir. Anlatım bozukluğu olan cümleler “anlamsal ve yapısal” olarak ikiye ayrılmıştır. Anlatım bozukluklarının yaklaşık üçte birinin sebebinin ise yapısal bir sorun olan “ek kullanımı” olduğu belirlenmiştir. Dizilerde iletilen mesajın doğru biçimde algılanabilmesi için, mesajın anlamsal ve yapısal açıdan hata barındırmaması gerekir. Anlatım bozuklukları metne bakılmaksızın yapılan konuşmalarda bir dereceye kadar makul kabul edilebilir. Ancak milyonlarca insanı etkileme gücüne sahip televizyon dizilerinde anlatım bozukluklarının yer alması, Türk dili açısından oldukça önemli bir sorundur. Çünkü dizilerde anlatım bozukluğu içeren kullanımlara sıkça yer verilmesi, bir süre sonra bunların izleyiciler tarafından doğru biçimler olarak algılanarak benimsenmesi sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla televizyon dizilerinde

anlatım bozukluklarına mümkün olan en az düzeyde yer verilmesi gerekmektedir.

Dil yanlışlarının sınıflandırıldığı son başlık ise "düzeysiz dil kullanımı"dır. Yabancı kökenli olmayan, argo sözlüklerde yer verilmeyen ve Türk dilinin söz varlığı içerisinde bulunmayan dil kullanımlarına bu başlık altında yer verilmiştir. Bunun yanı sıra dil varlığı içerisinde yer almasına karşın sözlükte karşılığı olmayan anlamlarda kullanılan "yıkılmak, çözmek, ateşlemek" gibi ifadeler de burada değerlendirilmiştir. Bu şekilde çerçevesi çizilen düzeysiz dil kullanımı başlığında toplam 99 kullanım belirlenmiş, bu kullanımların 66 farklı ifadeden oluştuğu tespit edilmiştir. Diğer üç kategoride olduğu gibi dilin düzeysiz kullanımlarına dizilerde yer verilmesi de bunların gündelik dile girmesine, kanıksanmasına ve yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla dizilerde dilin düzeysiz kullanımına yer verilmesi de Türk dili için sorun teşkil etmektedir. Türkçenin doğru ve güzel kullanımının toplumda yaygınlaştırılabilmesi için düzeysiz ifade biçimlerinin yanlışlığına dikkat çekmek ve bunlara dizilerde yer vermemeye özen göstermek gerekmektedir.

Televizyon dizilerinde dil yanlışlarına ve yabancı kelimelere yer verilen dört kategori bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dördünün de Türkçeyi yozlaşma tehdidine maruz bırakan önemli sorunlar olduğu söylenebilir. Bu kullanımlara ekranlarda sıkça yer verilmesi, yanlış kullanımların ve yabancı kelimelerin sıradanlaşarak gündelik hayatın bir parçası hâline gelmesine neden olmaktadır. Ekranlarda ölçünlü dille bağdaştırılması mümkün olmayan dilin sıradan ve hayatın bir parçası olarak sunulması, bireylerin gerçek hayatta bu dil kullanımına daha az tepki göstermesine ve Türkçe noktasında duyarsızlaşmasına sebebiyet vermektedir. Millet olma bilincinin oluşmasında ve geleceğe aktarılmasında rol oynayan asli unsurun dil olduğu dikkate alındığında, dizilerde dil kullanımına yönelik gerekli hassasiyetin gösterilmemesinin ne kadar ciddi bir sorun olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Dolayısıyla bu çalışmada bir kısmı üzerinde durulan dizilerdeki dil kullanımlarının, dilde kirliliğe, bozulmaya ya da yozlaşmaya yol açabilecek sorunlar olduğu konusunda farkındalık oluşturulması gerekmektedir. Söz konusu kullanımlara

dizilerde yer verilmemesi konusunda azami düzeyde duyarlılık gösterilmelidir. Medya hizmet sağlayıcılardan dizilerin dil üzerindeki etki gücünü göz önünde bulundurarak, Türkçe için sorun teşkil eden kullanımları azaltmaları, ekranlarda dilin doğru ve güzel kullanımının yaygınlaşmasını sağlayacak ifadelere daha çok yer vermeleri beklenmektedir. Bu beklenti medya hizmet sağlayıcıların taşıması gereken kamusal sorumluluk anlayışının da bir parçasıdır. Dizilerde Türkçenin doğru, güzel, anlaşılır kullanımı konusu yayıncı kuruluşların yanı sıra RTÜK, yapımcılar, senaryo yazarları ve sivil toplum kuruluşları gibi birçok paydaşı da ilgilendirmektedir. Buradan hareketle bir sonraki bölümde televizyon dizilerinde Türkçenin doğru ve güzel kullanımının yaygınlaşması için faydalı olacağı düşünülen bazı önerilere yer verilmiştir.

Öneriler

Medya hizmet sağlayıcılara, RTÜK'e, yapımcılara, senaryo yazarlarına ve ailelere dizilerde Türkçenin doğru ve güzel kullanımının yaygınlaşmasına katkı sağlayacağı düşünülen bazı önerilerde bulunulmuştur.

Öncelikle medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, dilin argo, kaba ve düzeysiz kullanımını kanıksatan ve günlük hayatın bir parçası olarak gösteren dizileri yayımlamaktan kaçınmalıdır. Yayınlarda dilin düzeysiz, argo ve kaba kullanımı teşvik edilmemeli, yabacı kelime kullanımının özendirilmesine yol açacak yaklaşımlardan uzak durulmalıdır. Yayıncı kuruluşlar kendi bünyelerinde bir Türk dili uzmanı istihdam ederek, yayınların genelindeki dil kullanımının öz denetimden geçmesini sağlayarak dil yanlışlarını en az düzeye indirmelidir. Bununla birlikte diziler yayımlanmadan önce yayıncı kuruluş bünyesindeki uzmanlar tarafından yapılan öz denetim incelemelerinde ve değerlendirmelerinde Türk dilinin kullanımı hususu da dikkate alınmalı ve bu noktaya özen gösterilmelidir.

Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar yayınlarında olumsuz dil kullanımına yer vermemenin ötesine geçerek, televizyonlarda Türkçenin doğru ve güzel kullanımını özendirecek, izleyicilere örnek teşkil edecek bir dil kullanımına yer vermelidir.

Yayıncı kuruluşların kamusal yayıncılık anlayışı gereğince televizyon yayınlarında dil kullanımına yönelik sorunların en alt düzeye indirilmesi noktasında ortak tavır oluşturması gerekmektedir. Nitekim bu beklenti dolayısıyla 2018 yılında RTÜK'ün öncülüğünde düzenlenen "Radyo ve Televizyonlarda Doğru, Güzel ve Anlaşılır Türkçe Kullanımının Yaygınlaştırılması Projesi" kapsamında rehber ilkeler hazırlanmıştır. Yayıncı kuruluşların yedi maddelik "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Güzel Türkçe Kullanımı İçin Rehber İlkelere" bağlı kalması, televizyon kuruluşları arasında dil hususunda ortak tavır oluşmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar yayınlarında kullandıkları dilin etki gücünün farkında olmalı ve günümüzde bu etkinin olumsuz yönde seyrettiğini idrak etmelidir. Kamusal sorumluk anlayışının ayrılmaz bir parçası olarak ekranlarda Türkçenin birçok sorun barındıran kullanım şekline son verilmelidir.

RTÜK Türkçenin televizyonlarda doğru ve güzel kullanımına yönelik teşvik edici faaliyetlerini sürdürmeli ve geliştirmelidir. TDK gibi diğer paydaşlarla olan iş birliği sürekli hâle getirilmelidir. RTÜK, yayıncılar ve dizi sektörünün diğer paydaşları olan yapımcılar, yönetmenler, senaryo yazarları arasında dil duyarlılığı konusunda bir ortak denetim mekanizması oluşturulmasına öncülük etmelidir. Ayrıca televizyon dizilerindeki dil kullanımında etkisi olan medya çalışanları, senaryo yazarları, yönetmenler, yapımcılar gibi bütün paydaşlar yayınlarda yer verilen dilin bireysel ve toplumsal etkileri konusunda bilinçlendirilmelidir. Tüm paydaşlarda Türkçe duyarlılığının gelişmesi için konferanslar ve toplantılar düzenlenmelidir, çeşitli yayın ve eğitim hizmetleri verilmelidir. Bu faaliyetlerin periyodik hâle getirilmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Türkçenin doğru ve güzel kullanımının geliştirilmesine yönelik uygulamalar, sadece medya sektörüyle sınırlı tutulmamalı, öncelik çocuklara ve gençlere verilmek üzere toplumun bütün kesimlerine hitap edecek şekilde tasarlanmalıdır. Günümüzdeki teknolojik imkânlar göz önünde bulundurularak interaktif eğitim seçeneğinden de yararlanılmalıdır.

RTÜK tarafından yürütülebilecek ilgili çalışmalardan bağımsız olarak senaryo yazarları, yönetmenler ve yapımcılar gibi televizyon dizilerinin oluşturulmasında görevli olan tüm paydaşlar da kendi bireysel ve mesleki sorumluluklarının bilincinde

olmalı ve Türkçeye sahip çıkmalıdır. Yayıncılıkla ilgili sivil toplum örgütlerinin de medyadaki dil kullanımı noktasında sektörü bilinçlendirici ve yönlendirici çalışmalarda bulunması beklenmektedir.

Medyanın diğer olumsuz içerikleri gibi dil konusunda da özellikle çocuk ve gençlerin daha çok etkilendiği dikkate alındığında, medya okuryazarlığı dersinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlere odaklanılması yararlı olacaktır. Çocukların daha bilinçli televizyon izleyicileri olmasını sağlayarak düzeysiz dil kullanımı gibi yayınların olumsuz etkilerinin önlenmesi açısından, okullarda medya okuryazarlığının zorunlu ders olması sağlanmalıdır. Ayrıca medya okuryazarlığı çalışmaları, tüm yaş gruplarını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmalıdır. Böylece izleyicilerin dil sorunları içeren yayınların, düşünsel, kültürel ve ahlaki yönlerden olumsuz etkileri olduğunun bilincinde olmaları sağlanmalıdır. Ayrıca aileler, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimini olumsuz etkileyebilecek türden dil içeren programları çocukların izlemesine izin vermemelidir.

Bu noktada sosyal medya platformları üzerinden Türkçenin değerini anlatan, korunmasının ve geliştirilmesinin önemini vurgulayan çeşitli faaliyetler yürütülebilir. Özellikle yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarının gençlere benimsetilmesi hususunda bu faaliyetlerin oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir.

Medya okuryazarlığı gibi RTÜK tarafından izleyicileri yayınların olumsuz içeriğinden korumaya yönelik yürütülen projelerden birisi de Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi'dir. Hâlihazırda televizyonlardaki dil kullanımına bu sistem içerisinde yer verilmektedir. Sistemde bulunan örnek kodlama formunda yayınlardaki dil kullanımına ilişkin sorular bulunmaktadır. Ancak Türkçenin kaba, argo ve düzeysiz kullanımı ayrı bir akıllı işaretle değil "olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar" sembolü altında "madde kullanımı, alkol tüketimi gibi" diğer olumsuz durumlarla bir arada yer almaktadır. Ekranlarda yer verilen dilin önemini vurgulamak, izleyicilerin dil hususunda olumsuz içeriğe maruz kalacağını daha kolay fark ettirmek için Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi'nde dilin argo, kaba veya düzeysiz kullanımına ilişkin

ayrı bir sembol ya da uyarıcı yazı eklenmelidir. Akıllı İşaretler Sınıflandırma Sistemi'ne dilin argo ve kaba kullanımına dair sembol veya uyarı yazısının eklenmesinin, izleyicilerde dil bilincinin gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca RTÜK, Türk dilinin gelişimine katkı sağlayan ya da dilin doğru ve güzel kullanımına yer verilen programları çeşitli şekillerde ödüllendirerek ekranlarda bu tarz programların yaygınlık kazanmasında teşvik edici bir rol oynamalıdır.

Televizyon yayınlarında Türkçe kullanımı konusunda ortak denetim, öz denetim mekanizmalarının geliştirilmesi, bunların işler hâle getirilmesi öncelikli olmalıdır. Ancak Türkçe kullanımında gerekli özeni ve hassasiyeti göstermeyip dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer veren, bunları sürekli olarak tekrarlayan yapımlara 6112 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin birinci fıkrasının (m) bendi gereğince RTÜK tarafından caydırıcı müeyyideler uygulanmalıdır. Ayrıca program durdurma müeyyidesi uygulanan yapımlar yerine yayımlanan ikame programlarda dil bilincini geliştirecek içeriklere daha çok yer verilmelidir. Televizyonda Türkçenin doğru ve güzel kullanımının yaygınlaşmasına katkı sağlayacak ve izleyiciyi bilinçlendirecek kamu spotları hazırlanmalı ve bunların televizyonlarda yayımlanması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Adak, Nurşen (2004), "Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet", *Bilig*, Sayı: 30, s. 27-38.

Akalın, Şükrü Haluk (2018), "Dille Arası Etkileşim ve Türkçe", *Türk Dili I*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 188-227.

Akar, Ali (2013), *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Akdoğan, Yalçın (1995), *Görsel İktidar*, İnsan Yayınları, İstanbul.

Akova, Sibel (2014), "Türk Dizilerinin Balkanlardaki Etkileri (Sırbistan, Karadağ ve Bosna Hersek Örneklemi)", Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Aksan, Doğan (2004), *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara.

Akşehirlioğlu, Mustafa (2020), "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Edebiyat Tarihi", Yüksek Lisans Tezi, TOBB ETÜ, Ankara.

Alemdar, Korkmaz (1981), *Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri*, A.İ.T.İ.A Yayınları, Ankara.

Amanjolov, Altay (1991), "Ataların Sözleri", (Çev. Mehmet Ölmez), *Erdem*, Cilt 5, Sayı: 15, s. 800.

Arbatlı, Mehmed Said ve İhsan Kurar (2015), "Türk Dizilerinin Kazak-Türk Kültürel Etkileşimine ve Türkçenin Yaygınlaşmasına Etkisi", *Turkish Studies*, Sayı: 10/2, s. 31-48.

Argunşah, Mustafa (2008), *Sözüm Türkçe Üstüne*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Arsal, Sadri Maksudi (1930), *Türk Dili İçin*, Türk Ocakları Hamit Matbaası, İstanbul.

Aslan, Demir Sema (2018), "Dil ve Kültür", *Türk Dili I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 2-31.

Atalay, Kemal (2008), *Alo Türkçe Neredesin?*, Babıali Kültür Yayınevi, İstanbul.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1945), Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Yayınları Cilt I, İstanbul.

Azizi, Aysel (1981), *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Balcı, Hülya Aşkın ve Kocasavaş, Yıldız (2020), "Televizyon ve Reklâm Dünyasında Türkçenin Durumuna Eleştirel Bakış", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 124, Sayı: 244, s. 207-216.

Banarlı, Nihad Sami (2014), *Türkçenin Sırları*, Kubbealtı Yayınevi, İstanbul.

Bilgehan Atsız Gökdağ (2002), "Dil Planlaması Bağlamında Türk Yazı Dillerinin Görünümü", *Türkler* (Ed. H.C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 19, Ankara, s. 69-87.

Boeschoten, Hendrik (1998), "The Speakers of Turkic Languages", T*he Turkic Languages*, London and New York: Routledge.

Caetlin Benson-Allott (2013), "Mad efor Quality Television?Behind the Candelabra", *Film Quarterly*, Cilt 4, Sayı: 66, s. 5-9.

Caferoğlu, Ahmet (1984), *Türk Dili Tarihi I-II*, Enderun Yayınları, İstanbul.

Cereci, Sedat (2001), *Televizyon Program Yapımı*, İstanbul: Metropol Yayınları.

Coşar, A. Mevhibe ve Gökdağ, B. Atsız (2016), "Gençler Arasında Argo Kullanımı ve Gençlerin Argo Karşısındaki Tutumu", *Argo*, Ka Kitap, İstanbul, s. 425-440.

Çelenk, Sevilay (2010), "Aşk-ı Memnu'dan Aşk-ı Memnu'ya Yerli Dizi Serüvenimiz", *Birikim Dergisi*, Sayı: 256-257, s. 18-27.

Çiçek, Ahmet ve Yağıbasan, Mustafa (2019), "Küfür ve Argonun Gündelik İletişimdeki Yeri Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması", *Akdeniz İletişim Dergisi*, Sayı:32, s. 32-37.

Demirel, Özcan (2007), *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme Öğretme Sanatı*, Pegem Yayıncılık, Ankara.

Demirel, Serhat (2019), *Türkçe Telaffuz Sözlüğü*, RTÜK Yayınları, İstanbul.

Develliođlu, Ferit (1980), *Türk Argosu*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Dilemre, Ali Saim (1939), *Genel Dil Bilgisi Yeryüzü Dil Bölgeleri Birinci Kitap*, Devlet Basımevi, İstanbul.

Doğan, Aksan (1990), *Her Yönüyle Dil*, TDK Yayınları, Ankara.

Doğan, Mehmet (2003), *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Vadi Yayıncılık, Ankara.

Duvarcı, Ayşe (2011), "Atasözü ve Deyimlerde Renk Tasarımlarına Halk Bilimsel Bir Yaklaşım", 1. Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyumu Bildirileri, s. 264-267.

Eker, Süer (2005), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınlar, Ankara.

Eker, Süer (2013), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Eker, Süer (2018), "Dil ve Kültür", *Türk Dili I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 2-31.

Ekmel Geçer, "Türk Dizeleri Üzerine Kültürel ve İdeolojik Bir Değerlendirme: Made In Turkey" *Mütefekkir*, Cilt 2, Sayı:2, s. 13-23.

Ercilasun, Ahmet Bican (1999), "Türkçenin yapısına uygunluk bakımından Radyo ve Televizyon Yayınlarında Kullanılan Türkçe", *Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı-Tebliğler*, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, s. 31-36.

Ercilasun, Ahmet Bican (2008), "Karaağaç, Günay, Türkçe Verintiler Sözlüğü", *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, s. 147-149.

Ercilasun, Ahmet Bican (2013), "Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri", *Dil Araştırmaları*, Sayı: 12, s. 17-22.

Ercilasun, Ahmet Bican (2018), *Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınevi, Ankara.

Ergin, Muharrem (2011), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, Ankara.

Ergin, Muharrem (2013), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Ertike, Aybike Serttaş (2010), "Yabancılaşmanın Televizyona Yansımaları ve İnsanın Metalaşması", Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul.

Farabi (1990), *İlimlerin Sayımı (İhsa'ül- Ulûm)*, (Çev. Ahmet Ateş), MEB Yayınları, Ankara.

Geoffrey, Lewis (2016), *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, (Çev. M. Fatih Uslu), Çeviri Bilim Yayınları, İstanbul.

Gökalp, Ziya (2019), *Türkçülüğün Esasları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Gökçe, Orhan (1998), *İletişim Bilimine Giriş*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Gülada, Mehmet Ozan (2019), "1936 Berlin Olimpiyatları'nda Spor Yayıncılığının Propaganda Amaçlı Kullanımı: Olympia Filmi Üzerine İnceleme", *TRT Akademi*, Cilt 4, Sayı: 8, s. 326-345.

Gülbuğ, Erol (2007), "Kitle İletişim Araçlarında Kullanılan Türkçe ve Yozlaşan Bir Değer Olarak Dil Üzerine", Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, s. 569-590.

Gündoğan, Ali Osman (1997), "Bilim Dili Olarak Türkçe", 03.05.1997 tarihinde Atatürk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsünce düzenlenen "Bilim Dili Olarak Türkçe" konulu panelde sunulan bildiri.

Güngör, Erol (1983), "Türk Milli Kültür Felsefesi ve Türk Kültürünün Temel Değerleri", *Hamle*, Sayı:7, s. 18.

Gürbilek, Nurdan (2009), *Vitrinde Yaşamak*, Metis Yayınları, İstanbul.

Güvenç, Bozkurt (1996), *İnsan ve Kültür,* Remzi Yayınevi, İstanbul.

Güzel, Serap Özdemir ve Gürhan Aktaş (2016), "Türk Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına ve Seyahat Etme Eğilimine Etkisi: Atina Örneği. Anatolia", *Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 27, Sayı: 1, 111 - 124.

Huntington, Samuel Phillips (2004), "Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması", (Çev. Mehmet Turhan ve Y. Z. Cem Soşdemir), *Türk Demokrasi Vakfı Yayınları*, İstanbul.

Huntington, Samuel Phillips (2005), "Who Are We, America's Great Debate", Free Press, Londra, s. 160-162.

Işık, Metin (2014), *Kitle İletişim Teorilerine Giriş*, Eğitim Kitabevi, Konya.

İnam, Ahmet (2015), "Dilin Dillendirdiği", *Türk Dili Dilin Perdeleri Özel Sayısı Sayı*: 767-768, s. 20-29.

İnceoğlu, Metin (1993), *Tutum Algı İletişim*, Verso Yayıncılık, Ankara.

İnuğur, M. Nuri (1978), *Basın ve Yayın Tarihi*, Hilal Yayıncılık, İstanbul.

Kaçalin, Mustafa Sinan (1994), "Dîvânu Lugâti't-Türk", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, s. 446-449.

Kaplan, Mehmet (1982), *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Karaağaç, Günay (2008), *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

Karahan, Leyla (1999), "Radyo ve Televizyon Yayınlarında Yöresel Söyleyiş Sorunu", Radyo ve Televizyon Yayınlarında Türk Dilinin Kullanımı-Tebliğler, TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara, s. 53-58.

Karahan, Leyla (2004), *Türkçede Sözdizimi*, Akçağ Yayınevi, Ankara.

Kars, Neşe (2003), *Televizyon Programı Yapalım Herkes İzlesin*, Derin Yayınları, İstanbul.

Kayra, Osman Kemal (2000), *Görüntülü Medyada Dil Yanlışları*, Berikan Yayınları, Ankara.

Kerimoğlu, Caner (2016), "Dilin Kökeni Arayışlar I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar", *Dil Araştırmaları*, Sayı: 18, s. 47-84.

Klapper, T. Joseph (1963), "Mass Communication Research: An Old Road Surveyed", *Public Opinion Quarterly*, Sayı: 27, s. 524.

Kocabaşoğlu, Uygur (1980), *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, S.B.F. Yayınları, Ankara.

Kocaer, Sibel (2006), "Argo ve Toplumsal Cinsiyet", *Millî Folklor*, Sayı: 71, s. 97-101.

Korkmaz, Zeynep (2014), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.

Köse, Aynur (2012), "Medya ve Dil Oyunları: Gündelik Dil Pratiklerinde Televizyon Dizilerinin Etkisi", *Millî Folklor*, Sayı: 93, s. 220-233.

Lazarsfeld, Paul, Berelson Bernard ve Gaudet Hazel (1944), *The People's Choice*, (Aktaran Denis McQuail ve Sven Windahl), Free Press, New York.

Littlejohn, Stephen W. ve Karen A. Foss (2019), *Encyclopedia of Communication Theory*, SAGE Publication, Los Angeles.

Macit, Muhsin ve Cavkaytar, Serap (2018), "Önsöz", *Türk Dili I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Maigret, Eric (2014), *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, (Çev. Halime Yücel), İletişim Yayınları, İstanbul.

Mardin, Şerif (2004), *Türk Modernleşmesi-Makaleler 4*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Mcluhan, Marshall ve Bruce R. Powers (2015), *Global Köy*, (Çev. Bahar Öcal Düzgören), Scala Yayıncılık, İstanbul.

McQuail, Denis ve Sven Windahl (2005), *İletişim Modelleri*, (Çev. Konca Yumlu), İmge Kitabevi, Ankara.

Meriç, Cemil (1979), *Bu Ülke*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Mutlu, Erol (1994), *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınları, Ankara.

Mutlu, Erol (1999), *Televizyon ve Toplum*, TRT Kurumu Yayınları, Ankara.

Mutlu, Erol (2005), *Kitle İletişim Kuramları*, Ütopya Yayınları, Ankara.

Neumann, Elisabeth Noelle (1994), "Suskunlık Sarmalı Kuramı'nın Medyayı Anlamaya Katkısı", *Medya, Kültür, Siyaset*, (Çev. Süleyman İrvan), Ark Yayınları, Ankara, s. 223-232.

Okay, Orhan (1993), "Yabancı Dil ile Eğitim ve Kimlik Meselesi", *Dergâh*, Sayı: 46, s. 12.

Ong, Walter Jackson (1995), *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözün Teknolojileşmesi*, (Çev. S. Postacıoğlu Banon), Metis Yayınları, İstanbul.

Oskay, Ünsal (2000), *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım*, Der Yayınları, İstanbul.

Öner, Necati (1995), "Dille ilgili Bazı Sorunlarımız", *Felsefe Yolunda Düşünceler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul, s. 172.

Öngören, Mahmut Tali (1995), *Senaryo ve Yapım*, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Özdem, R. Hulusi (1944), *Dil Türeyişi Teorilerine Toplu Bir Bakış*, TDK Yayınları, Ankara.

Özgen, Murat (2002), *Gazetecinin Etik Kimliği,* İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Özkal, İlhan, Eren Kadriye ve Özkal B. Nihal (2020), *Radyo ve Televizyonun Temel Kavramları*, MEB Yayınları, Ankara, s. 36.

Özkan, Nevzat (2016), "Gizli Dil olarak Argonun Fonksiyonu Üzerine", *Argo*, Ka Kitap, İstanbul, s. 31-40.

Öztürk, Şerife (2004), "Özel Televizyon Kanallarının Türk Haberciliğine Etkisi", *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 3, s. 97-112.

Öztürk, Melek ve Atik, Abdulkadir (2016), "Ulusal Pazardan Küresel Pazarlara Uzanan Süreçte Türk Dizilerinin Gelişimi", *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı:2, s. 66-82.

Partridge, Eric (2015), *Slang To-Day and Yesterday*, Routledge Publishing, New York.

Postman, Neil (2000), *Televizyon: Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem*, (Çev. Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

RTÜK (2011), *Faaliyet Raporu*, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

RTÜK (2018), *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2018*, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

RTÜK (2019), *Stratejik Plan 2019-2023*, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

RTÜK (2020), *Faaliyet Raporu-2020*, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

RTÜK (2020), *Vatandaş Bildirimleri Yıllık Raporu 2017-2020*, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Sarıtosun, Nadiye (1994), "Türkiye Türkçesinde Bilim Dili ve Terim Sorunu", 26-28 Mayıs 1994 tarihinde İÜ İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen VIII. Dilbilim Kurultayı'nda sunulan bildiri metni.

Sassure, Ferdinand (1978), *Genel Dil Bilim Dersleri I*, (Çev. Berke Vardar), TDK Yayınları, Ankara.

Savaş, Bekir (2016), "Kitle İletişim Araçlarında Argo Kullanımı Argoya Toplum-Dilbilimsel Bir Yaklaşım", *Argo*, Ka Kitap, İstanbul, s. 409-423.

Serim, Ömer (2007), *Türk Televizyon Tarihi 1952-2006*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.

Sertkaya, Osman Fikri (1995), *Göktürk Tarihinin Meseleleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Sezgin, Fatih (2004), *Türkçe'de Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu*, TDK Yayınları, Ankara.

Sinanoğlu, Oktay (2002), *Bye-Bye Türkçe*, Otopsi Yayınevi, İstanbul.

Stanley, Baran J. ve Dennis K. Davis (2012), *Mass Communication Theory: Foundations*, Ferment, and Future, Cengage Learning, Boston.

Şapolyo, E. Behran (1971), *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara.

Şen, Mesut (2016), "Argo Kelimeler Üzerinde", *Argo*, Ka Kitap, İstanbul, s. 19-30.

Şentürk, Rıdvan (2018), "Türk Televizyon Dizileri Efsanesi ve Gerçekler", *Televizyon Dizilerinin Keşfi: İçerik, Anlam, İşlev*, (Editör Yenal Göksun), Kaknüs Yayınları, İstanbul, s. 11-38.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001), *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Taşkıran, Nurcan Öncel (2007), *Zihinlerimize Düşen Bir Kadın İmgesi Aliye Bir Televizyon Dizisi Çözümlemesi*, Beta Basım, İstanbul.

Tekin Talat (2010), *Orhun Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tekinalp, Şermin (2003), *Radyo ve Televizyon*, Der Yayınları, İstanbul.

Timurtaş, Faruk Kadri (2008), *Türkçemiz ve Uydurmacılık*, Boğaziçi Yayınları: İstanbul.

Tosunoğlu, Mesiha (1999), "Kelime Servetinin Eğitim Öğretimdeki Yeri ve Önemi", *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı:144, Ankara.

Turan, İbrahim (2005), "Televizyonun Birey ve Toplum Üzerindeki Olumlu ve Olumsuz Etkileri", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt 41, Sayı: 1, s. 119-144.

Türk, Vahit (2018), "Türkçenin Söz Varlığı", *Türk Dili I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 158-187.

Türkçe Sözlük (2005), TDK Yayınları, Ankara.

Türkoğlu, Nurçay (2004), *Toplumsal İletişim*, Babil Yayınları, İstanbul.

Tüzer, İbrahim (2021), "Kelimelerimiz, Kavramlarımız ve Zihin Dünyamız Üzerine", *Nida Dergisi*, Sayı: 201, s. 22-33.

Uygur, Nermi (2001), *Dilin Gücü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Uygur, Nermi (2006), *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Wardhaugh, Ronald (1998), *An Introduction to Sociolinguistics*, Wiley-Blackwell, Oxford.

Werner J. Severin ve W. James Tankart (1994), *İletişim Kuramları*, (Çev. A. A. Bir ve S. Şahin), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Wittgenstein, Ludwig (1985), *Tractatus Logico-Philosophicus*, (Çev. Oruç Aruoba), Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul.

Yalçın, Salim (2015), "Dil Kirlenmesi ve Türkçedeki Yabancı Unsurlar Üzerine Bir İnceleme", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Yalgın, Çağrı (2004), "Türkçe ve Bilim", *Aydınlanma 1923*, Sayı: 51, s. 43-47.

Yaylagül, Levent (2006), *Kitle İletişim Kuramları*, Dipnot Yayınları, Ankara.

Yıldız, Mustafa (2012), "Farabi'de Dil-Mantık ve Kültür İlişkisi", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 14, s. 93-120.

Yumlu, Konca (1994), *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*, Nam Yayınları, İzmir.

Yunus Emre Enstitüsü (2020), *2019 Faaliyet Raporu*, Ankara.

Zavalsız, Yusuf Sinan ve Dağcı, Yüsra Soydaş (2019), "Televizyon Dizilerinin Toplum Üzerindeki Etkisi (Karabük Örneği)", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı:1, s. 185-201.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/abdden-sonra-en-fazla-dizi-ihrac-eden-ulke-turkiye/1641524 (muhtelif).

http://www.aksam.com.tr/ekonomi/turkiye-dizi-ihracatinda-abdnin-ardindanikinci/haber-348682 (07.04.2020).

https://www.cnnturk.com/yasam/turk-televizyonlarinin-en-uzun-soluklu-dizileri?page=16 (24.03.2021).

https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media-telecommunications/tr-media-tv-report.pdf (24.03.2021).

https://www.ekonomist.com.tr/medya/dizi-ihracatimiz-cok-hizli-yukseliyor.html (27.02.2021).

https://www.ethnologue.com/ (28.01.2021).

http://www.gazetevatan.com/dizi-tarihinin-en-yuksek-reytingi--1145260-magazin-galeri-haber/ (24.03.21).

https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/vahap-munyar/turk-dizileri-guney-amerika-da-reyting-rekorlari-kiriyor-29571950?sessionid=2 (26.03.2021).

https://www.imdb.com/list/ls043307096/ (30.03.2021).

https://kygm.ktb.gov.tr/ (10.02.2021).

https://www.milliyet.com.tr/gundem/100-kisiden-80i-asmali-konaki-izledi-263950 (24.03.21)

https://www.rtuk.gov.tr/ (27.03.2021).

https://www.rtuk.gov.tr/haberler/3787/8502/yayinlar-ust-kurul-tarafindan-titizlikle-takip-ediliyor.html (17.02.2021).

https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-arastirmalari/3726/6815/radyo-ve-televizyon-yayinlarinda-turkcenin-kullanimi-2018.html (06.04.2021).

https://sozluk.gov.tr/ (muhtelif).

https://tr.sputniknews.com/columnists/201909161040184081- ispanya-ve-latin-amerikada-turk-dizilerine-neden-buyuk-ilgi-gosteriliyor (07.04.2020).

https://www.tdk.gov.tr/icerik/basindan/8-uluslararas-tuerk-dili-kurultaynn-ac-ve-oeduel-toereni-gercekletirildi/ (09.03.2021).

https://www.tdk.gov.tr/yayinlar/yayinlar-yayinlar/kitaplar/ (11.01.2021).

http://tiak.com.tr/duyurular/tiak-as-2019-media-summit-oturum-sponsorlari-ve-konusmacilari-arasinda&no=1 (erişim tarihi 04.03.2021).

https://www.trthaber.com/haber/gundem/avrupada-yuzde-21-turkiyede-10-binde-1-72919.html (10.02.2021).

https://www.trt.net.tr/kurumsal/Tarihce.aspx (20.03.2021).

http://www.tubaterim.gov.tr/ (11.01.2021).

ÖZET

Dil, hem kültürü oluşturan temel unsurlardan birisi hem de onun nesiller arasında aktarımını sağlayan bir vasıtadır. Canlı bir varlık olan dil, zaman içerisinde kendi iç dinamiklerine göre değişim ve gelişim göstermektedir. Dilin gelişimi ve değişimi üzerinde çeşitli dış unsurlar da etkili olmaktadır. Bu unsurlardan birisi de kitle iletişim araçlarıdır. Zamanın ve mekânın sınırlarını aşarak aynı anda milyonlarca kişiye ulaşma imkânına sahip televizyon da dil üzerinde etki gücüne sahip kitle iletişim araçlarından birisidir. Yapılan araştırmalar, Türkiye'de televizyon izleme sürelerinin dünya ortalamasının üzerinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırmalar aynı zamanda televizyon yapımları arasında en çok izlenen iki program türünün haberler ve diziler olduğunu göstermektedir.

Televizyon dizileri, bireylerin karakterlerle özdeşleşme mekanizmasını harekete geçirmesi ve uzun soluklu yapısıyla izleyiciler üzerinde çeşitli yönlerden etki gücüne sahiptir. Bu etki alanlarından birisi de dil kullanımıdır. Genel olarak dilin yaşayan örneklerine yer verilen dizilerde kullanılan dil, insanlar tarafından bilinçli veya bilinçsiz şekilde kullanılmaya başlanır. Böylece televizyon dizilerinin dili toplum içerisinde dolaşıma girer. Dizilerde benzer ifadelerin ve dil kullanım tarzının sık sık tekrar edilmesi yanlışların doğru biçimler olarak algılanmasına, akılda kalıcılığının artmasına ve bunların dile yerleşmesinin kolaylaşmasına neden olmaktadır. Toplumu etkileme gücüne rağmen, Türkçenin televizyon dizilerinde kullanımının birçok sorun içerdiği söylenebilir. Etki gücüne rağmen dilin televizyonlardaki kullanımında görülen sorunlar, bu çalışmanın yapılmasında hareket noktası olmuştur. Bu çalışmada güncel diziler üzerinden dil kullanımı incelenmiş, tespit edilen yanlışlar kategorilere ayrılarak analiz edilmiştir. Böylece dizilerde yer verilen ve dilde yozlaşmaya neden olacak hatalı kullanımlara dikkat çekilmek istenmiştir. Yapılan tez çalışmasının dil hususunda bir farkındalık oluşturarak, Türkçenin korunması ve gelişmesi için gerekli olan toplumsal dil bilincinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Televizyon, Televizyon Dizileri, Dil Bilinci, Dil Kullanımı

ABSTRACT

Language is both one of the core elements of culture and a tool of its transmission through generations. Through time, as a living being, language alters and improves following its inner dynamics. Various exterior factors are also effective on language's improvement and change. One of these factors is mass media which includes television. Television has the ability to reach millions of people, exceeding the boundaries of time and place. Studies put forth that the rate of watching television in Turkey is above the world average. These studies also denote that the most viewed contents are news and series among other television productions.

Television series with its long-lasting structure and mechanism, by which individuals identify themselves with characters, have a strong effect on viewers from various perspectives. One of these spheres of influence is language use. Language in the series which generally includes living instances of language is shared by people either consciously or unconsciously. In this way, the languages of TV series get into the circulation of society's language. Frequent repetition of similar expressions and language style in the tv series, causes wrong usages to be perceived as correct usages increasing the memorability and making them easy to settle into the language. Despite its power to affect society, it can be said that there are lots of problems in the usage of Turkish on the television. Despite its potency, the problems seen in television in terms of language usage have been the starting point of this research. In this research, language usages are reviewed through the current series and identified mistakes are analyzed by categorizing. Thereby, it is sought to point out the wrong usages which are likely to corrupt the language. This thesis study aims to contribute to the development of social language awareness through creating a conscience in respect of language.

Keywords: Turkish, Television, Television Series, Language Awareness, Language Usage

ÖZGEÇMİŞ

1994 yılında Ankara'da doğan Mustafa Akşehirlioğlu, 2008 yılında Eskişehir'de tamamladığı ilköğreniminin ardından öğrenimine Polatlı Anadolu Öğretmen Lisesinde devam etti. Lise eğitimini 2012 yılında tamamladı. Aynı yıl üniversite sınavında Türkçe-Sosyal puan türünde ilk beş yüz öğrenci içerisinde yer alarak TOBB ETÜ Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı. Akşehirlioğlu, 2017'de lisans eğitimini Fen-Edebiyat Fakültesi ikincisi, üniversite beşincisi olarak dereceyle tamamladı. İkinci üniversite olarak devam ettiği Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünden de 2017 yılında mezun oldu. TOBB ETÜ'den mezun olmasının ardından aynı üniversitede asistan olarak görev yapan Akşehirlioğlu, 2018 yılının Şubat ayından itibaren Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda, Üst Kurul Uzman Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. İyi derecede İngilizce bilen Mustafa Akşehirlioğlu, "Ahmet Hamdi Tanpınar ve Edebiyat Tarihi" başlıklı teziyle, 2020 yılında TOBB ETÜ Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Akşehirlioğlu hâlen Başkent Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümünde son sınıf öğrencisi olarak eğitim hayatını sürdürmektedir.